

מדד הדמוקרטיה הישראלית

2017

תמר הרמן

חנן כהן / אלה הלר / ציפי לזר-שואף / פאדי עומר

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

מדד הדמוקרטיה הישראלית

2017

תמר הרמן

חנן כהן / אלה הלר / ציפי לזר-שואף / פאדי עומר

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

The Israeli Democracy Index 2017

Tamar Hermann

Chanan Cohen, Ella Heller, Tzipy Lazar-Shoef, and Fadi Omar

עריכת הטקסט: ענת ברנשטיין, נועה שליטין

עיצוב הסדרה: לוטה עיצובים

ביצוע גרפי: אירית נחום

הדפסה: גרפוס פרינט, ירושלים

מסת"ב 978-965-519-207-0 ISBN

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר ידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר), תשע"ח

נדפס בישראל, 2017

המכון הישראלי לדמוקרטיה

רח' פינסקר 4, ת"ד 4702, ירושלים 9104602

טל': 02-5300888

אתר האינטרנט: www.idi.org.il

להזמנת ספרים:

החנות המקוונת: www.idi.org.il/books

דוא"ל: orders-idi.org.il

טל': 02-5300800 ; פקס: 02-5300867

הדברים המתפרסמים בספר זה לא בהכרח משקפים את עמדת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

כל פרסומי המכון ניתנים להורדה חנם, במלואם או בחלקם, מאתר האינטרנט.

תוכן העניינים

9	תקציר ממצאי מדד הדמוקרטיה 2017
9	חלק ראשון / הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית
10	חלק שני / מדינת ישראל בעיני אזרחיה
14	תובנות עיקריות
19	הקדמה
20	מבנה הדוח
21	מתודולוגיה
22	איסוף הנתונים
23	התמצאות בדוח
25	חלק ראשון / הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית
30	פרק 1 / המדדים הבינלאומיים
61	חלק שני / מדינת ישראל בעיני אזרחיה
63	פרק 2 / מה המצב?
77	פרק 3 / אופייה של המדינה
88	פרק 4 / מצבה של הדמוקרטיה
99	פרק 5 / היחס למערכת הפוליטית ולפוליטיקאים
129	פרק 6 / שלטון, חברה, אזרחים
141	פרק 7 / פופוליזם – גם כאן?
161	פרק 8 / הדמוקרטיה והתקשורת
169	נספחים
171	נספח 1 / הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית
175	נספח 2 / התפלגות התשובות בסקר (כלל המדגם, יהודים, ערבים)
210	נספח 3 / התפלגות נתוני מדד 2017 לעומת נתוני העבר
237	נספח 4 / הרכב חברת־דמוגרפי והגדרות עצמיות של כלל המדגם
243	צוות המחקר

תרשימים

29	הדירוג של ישראל במדדים הבינלאומיים	1 תרשים
31	ישראל במדד הזכויות הפוליטיות, 2003-2017	1.1 תרשים
33	ישראל במדד הזכויות האזרחיות, 2003-2017	1.2 תרשים
35	ישראל במדד חופש העיתונות, 1994-2017	1.3 תרשים
37	ישראל במדד הזכויות האזרחיות, 2007-2017	1.4 תרשים
39	ישראל במדד הייצוג והאחריותיות, 1997-2017	1.5 תרשים
41	ישראל במדד ההשתתפות הפוליטית, 2007-2017	1.6 תרשים
43	ישראל במדד שוויון הזכויות הדמוקרטי, 1948-2017	1.7 תרשים
45	ישראל במדד ההשתתפות האזרחית, 1948-2017	1.8 תרשים
47	ישראל במדד הדמוקרטיה הדליברטיבית, 1948-2017	1.9 תרשים
49	ישראל במדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית, 2007-2017	1.10 תרשים
51	ישראל במדד תפקוד הממשלה, 2007-2017	1.11 תרשים
53	ישראל במדד שלטון החוק, 1997-2017	1.12 תרשים
55	ישראל במדד תפיסת השחיתות, 1997-2017	1.13 תרשים
64	מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי? (יהודים וערבים)	2.1 תרשים
	מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי? (כלל המדגם,	2.2 תרשים
67	2003-2017)	
68	מה המצב שלך באופן אישי? (יהודים וערבים)	2.3 תרשים
69	מה המצב שלך באופן אישי? (כלל המדגם, 2014-2017)	2.4 תרשים
	"החיים היום בישראל קשים יותר מאשר ברוב מדינות המערב"	2.5 תרשים
70	(כלל המדגם)	
72	"ישראל היא מקום שטוב לחיות בו" (יהודים וערבים)	2.6 תרשים
72	רצון להגר או להישאר בארץ (כלל המדגם)	2.7 תרשים
	באופן כללי, האם אתה אופטימי או פסימי לגבי העתיד של ישראל?	2.8 תרשים
74	(יהודים וערבים)	
78	מהי בעיניך מדינה דמוקרטית? (יהודים וערבים)	3.1 תרשים
79	מהי בעיניך מדינה יהודית? (יהודים)	3.2 תרשים
80	מהי בעיניך מדינה יהודית? (ערבים)	3.3 תרשים
81	שווי המשקל בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי (יהודים וערבים)	3.4 תרשים
82	איזה רכיב היית רוצה שיהיה חזק יותר בישראל? (יהודים)	3.5 תרשים
	"הדתיים משתלטים בהדרגה על המדינה/החברה" (מסכימים,	3.6 תרשים
84	יהודים וערבים)	

	חוששים שלא יוכלו לשמור על אורח החיים הדתי/מסורתי/חילוני שלהם בגלל התחזקות קבוצות שמקיימות אורח חיים שונה משלהם (מוטרדים, יהודים, לפי הרצף חרדי-חילוני)	3.7 תרשים
86		
	"השלטון הדמוקרטי בישראל נמצא בסכנה חמורה" (יהודים וערבים)	4.1 תרשים
89		
	"פעם ישראל הייתה הרבה יותר דמוקרטית משהיא היום" (יהודים וערבים)	4.2 תרשים
91		
	"משטר דמוקרטי אינו מתאים כיום לישראל בגלל בעיותיה הביטחוניות והחברתיות המיוחדות" (יהודים וערבים)	4.3 תרשים
93		
	"כדי לטפל בבעיות המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת או בדעת הקהל" (יהודים וערבים)	4.4 תרשים
94		
	"ישראל היא לא דמוקרטיה אמיתית מפני שקבוצה קטנה של עשירים משפיעה על השלטון" (כלל המדגם, 2017 לעומת 2014)	4.5 תרשים
96		
	"פערים גדולים בהכנסות פוגעים בדמוקרטיה" (כלל המדגם)	4.6 תרשים
97		
	הדרך שבה הממשלה מטפלת בבעיות העיקריות שיש כיום במדינה (כלל המדגם)	5.1 תרשים
99		
	הדרך שבה הממשלה מטפלת בבעיות העיקריות שיש כיום במדינה (לא כל כך טובה ובכלל לא טובה, כלל המדגם, 2003-2017)	5.2 תרשים
101		
	"האופוזיציה בישראל חלשה ולא ממלאת כראוי את תפקידה" (מסכימים, כלל המדגם)	5.3 תרשים
102		
	"רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר" (כלל המדגם)	5.4 תרשים
103		
	"רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר" (לא מסכימים, כלל המדגם, 2011-2017)	5.5 תרשים
105		
	"פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם" (כלל המדגם)	5.6 תרשים
106		
	"הפוליטיקאים בישראל מנותקים מהבעיות ומהצרכים האמיתיים של הציבור" (מסכימים, יהודים וערבים)	5.7 תרשים
107		
	האם יש או אין היום במדינת ישראל מפלגה שמייצגת את השקפותיך בצורה טובה? (יהודים וערבים)	5.8 תרשים
108		
	האם היית מצביע שוב לאותה מפלגה שהצבעת לה בבחירות 2015? (יהודים וערבים)	5.9 תרשים
111		
	חברות במפלגות (כלל המדגם)	5.10 תרשים
113		
	"לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב" (יהודים וערבים)	5.11 תרשים
114		
	"ההרכב המפלגתי של הכנסת הנוכחית מייצג היטב את הדעות הרבות הקיימות בציבור הישראלי" (יהודים וערבים)	5.12 תרשים
115		

116	"חלק מהחוקים שהכנסת חוקקה בשנים האחרונות פוגעים באופי הדמוקרטי של המדינה" (יהודים וערבים)	5.13 תרשים
117	"למרות שרוב העם בחר בימין – מערכת המשפט, התקשורת והאקדמיה השמאלניות מפריעות לימין לשלוט" (מאוד ודי מסכימים, יהודים, לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל)	5.14 תרשים
118	"צריך לקחת מבית המשפט העליון את הסמכות לבטל חוקים שהתקבלו בכנסת בידי חברי הכנסת, שנבחרו לתפקידם בידי האזרחים" (כלל המדגם, 2015 ו-2017)	5.15 תרשים
120	עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות האלה? (די הרבה או הרבה מאוד אמון, יהודים וערבים)	5.16 תרשים
125	האמון (יהודים) בכל אחד מהמוסדות – סיכום (נותני אמון במידה די רבה ובמידה רבה מאוד, לפי שנים)	5.17 תרשים
126	האמון (ערבים) בכל אחד מהמוסדות – סיכום (נותני אמון במידה די רבה ובמידה רבה מאוד, לפי שנים)	5.18 תרשים
127	איזה ציון אתה נותן להנהגת ישראל כיום בנושא השחיתות? (1 = מאוד מושחתת; 5 = בכלל לא מושחתת, יהודים וערבים)	5.19 תרשים
130	"אזרחי ישראל תמיד יכולים לסמוך על המדינה שתעזור להם בעת צרה" (יהודים וערבים)	6.1 תרשים
131	באיזו תכיפות אתה מדבר עם חברים שלך על עניינים פוליטיים? (יהודים וערבים)	6.2 תרשים
132	באיזו תכיפות אתה מדבר עם חברים שלך על עניינים פוליטיים? (לעתים די קרובות ומאוד קרובות, יהודים וערבים, לפי שנים)	6.3 תרשים
133	באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (יהודים וערבים)	6.4 תרשים
135	"אני מעדיף לשתוק ולא לבטא את הדעה הפוליטית שלי בנוכחות אנשים שאני לא מכיר" (מסכימים, יהודים וערבים, 2016 ו-2017)	6.5 תרשים
136	מוטרדים מכך שבעתיד לא יוכלו לבטא דעות פוליטיות בלי להיפגע (יהודים וערבים)	6.6 תרשים
137	"יש לאסור בחוק על אזרחי ישראל למתוח בפומבי ביקורת חריפה על המדינה" (כלל המדגם)	6.7 תרשים
138	"ארגוני זכויות האדם והאזרח, כמו 'האגודה לזכויות האזרח' ו'בצלם', גורמים נזק למדינה" (יהודים, לאורך השנים)	6.8 תרשים
139	"יש בישראל אנשים שמנצלים לרעה את חופש הביטוי כדי לפגוע במדינה" (מסכימים, יהודים וערבים)	6.9 תרשים
142	"הכללים של הדמוקרטיה יפים על הנייר אבל הם לא מתאימים לניהול יעיל של מדינה" (יהודים וערבים)	7.1 תרשים

	תרשים 7.2	"עדיף להצביע למנהיגים ולמפלגות שמציעים פתרונות יעילים ומהירים לבעיות גם אם הפתרונות האלה לא לגמרי מתאימים לעקרונות הדמוקרטיה" (יהודים וערבים)
144		
	תרשים 7.3	"מנהיג טוב עושה לא מה שהעם רוצה, אלא את מה שהוא חושב שהעם צריך" (מסכימים, יהודים וערבים)
145		
	תרשים 7.4	"אנשים לא צריכים לסמוך על המדינה שתעזור להם בעת צרה אלא על בני משפחתם, חברים ושכנים" (יהודים וערבים)
146		
	תרשים 7.5	האם אתה מרגיש כיום חלק מקהילה וירטואלית אחת או יותר באינטרנט של אנשים בעלי נושאי עניין משותפים? (כלל המדגם)
149		
	תרשים 7.6	"העובדים הזרים לוקחים מהישראלים את מקומות העבודה" (יהודים וערבים)
150		
	תרשים 7.7	"הפליטים והמהגרים הלא־חוקיים שהגיעו לישראל בשנים האחרונות מקלקלים את האופי של החברה הישראלית" (מסכימים, יהודים וערבים)
151		
	תרשים 7.8	"אם עובדים קשה, מצליחים כלכלית" (מסכימים, יהודים וערבים, 2014 ו־2017)
153		
	תרשים 7.9	"לצעירים של היום קשה יותר להסתדר בחיים מאשר לדור הקודם" (מסכימים, יהודים וערבים, לפי מצב אישי)
154		
	תרשים 7.10	התאמה בין ההכנסות להוצאות (מספיקות, יהודים וערבים, לפי הכנסה)
155		
	תרשים 7.11	מרגישים בטוחים שיוכלו להמשיך לעבוד במקום העבודה שלהם כל זמן שירצו בכך (יהודים וערבים)
157		
	תרשים 7.12	עד כמה מוטרדים מחוסר היכולת לתמוך כלכלית בילדיהם בעתיד (כלל המדגם)
159		
	תרשים 7.13	קיום בכבוד לעת זקנה (מוטרדים, יהודים וערבים, לפי הכנסה ולפי שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה)
160		
	תרשים 8.1	מאיפה אתה מקבל את עיקר המידע שלך בנושאים פוליטיים? (יהודים וערבים)
162		
	תרשים 8.2	האם אתה עוקב באופן שוטף באינטרנט אחר אתרים של פוליטיקאים מסוימים או של מפלגות מסוימות? (יהודים וערבים)
163		
	תרשים 8.3	"אני מאמין יותר למה שאני קורא ברשתות החברתיות מאשר למה שאומרים בטלוויזיה, ברדיו או בעיתונים" (כלל המדגם)
164		
	תרשים 8.4	"כלי התקשורת בישראל מתארים את המצב במדינה כאילו הוא הרבה יותר גרוע ממה שהוא באמת" (יהודים וערבים)
165		
	תרשים 8.5	"צריך להיות חוק שיאפשר לסגור כלי תקשורת אם הוא מבקר בחריפות רבה מאוד את מדיניות הממשלה" (כלל המדגם)
167		
	תרשים 8.6	"אם הממשלה נותנת כסף לשידור הציבורי, צריך שתהיה לה השפעה גם על התכנים של השידורים" (כלל המדגם)
168		

תקציר ממצאי מדד הדמוקרטיה 2017

חלק ראשון: הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית

פרק 1: המדדים הבינלאומיים

- ישראל מדורגת ברבעון העליון בהשוואה לכלל מדינות העולם במדדים העוסקים בתהליך הדמוקרטי:
 השתתפות פוליטית: אחוזון 98-99
 השתתפות אזרחית: אחוזון 95
 תרבות פוליטית דמוקרטית: אחוזון 85-89
 דמוקרטיה דליברטיבית: אחוזון 79
 שוויון זכויות דמוקרטי: אחוזון 75
 גם במדדי המשילות ישראל ממוקמת גבוה, ברבעון העליון:
 תפקוד הממשלה: אחוזון 83-84
 שלטון החוק: אחוזון 84
 תפיסת השחיתות: אחוזון 84
- ברוב מדדי הזכויות והחירויות הדמוקרטיות ישראל נמצאת ברבעונים השני והשלישי: זכויות פוליטיות: אחוזון 71-75
 ייצוגיות ואחריותות: אחוזון 71
 חופש עיתונות: אחוזון 67-68
 זכויות אזרחיות (של ארגון Freedom House): אחוזון 59-61
 זכויות אזרחיות (של המגזין *The Economist*): אחוזון 46-49
- ההשוואה למדינות ה־OECD (הארגון לשיתוף פעולה ופיתוח כלכלי) פחות חיובית ומורה כי במרבית המדדים, מלבד בתחום ההשתתפות הפוליטית, שבו ישראל נמצאת באחוזון 89-94, ישראל מדורגת במחצית התחתונה של הסולם. בתחום הזכויות האזרחיות היא נמצאת ממש בתחתית: בתחום הזכויות האזרחיות במדד של הארגון Freedom House היא נמצאת באחוזון 6, ובתחום הזכויות האזרחיות במדד של המגזין *The Economist* היא נמצאת באחוזון 3.
- כאשר השווינו את הציונים של ישראל ב־2017 לציונים הממוצעים שלה בעשר השנים הקודמות לעומת מדינות אחרות מצאנו כי ב־3 מדדים הציון של השנה נמוך מן הממוצע הרב־שנתי, ב־8

מדדים הציון השנה גבוה מן הממוצע הרב־שנתי, וב־2 מדדים הציון השנה שווה לציון הממוצע הרב־שנתי. המדדים הבינלאומיים מעידים אפוא שככלל ישראל של העשור האחרון היא מדינה יציבה מבחינה דמוקרטית.

חלק שני: מדינת ישראל בעיני אזרחיה

פרק 2: מה המצב?

- כמחצית מהציבור בישראל מגדירים היום את מצבה הכללי של המדינה "טוב" או "טוב מאוד" (49% מכלל המדגם). רק מיעוט (16% מכלל המדגם) מגדירים את המצב הכללי "רע" או "רע מאוד". השאר מגדירים את המצב "ככה־ככה". מאז תחילת המדידות שלנו ב־2003 ניכרת ירידה הדרגתית ועקיבה למדי בשיעור המגדירים את מצב המדינה "די רע" או "רע מאוד".
- בכל שאלות הסקר מצאנו כי שביעות הרצון הגבוהה ביותר בכלל הציבור הישראלי מצויה בקרב הדתיים הלאומיים. הקבוצה בציבור היהודי שהכי פחות מרוצה ממצב המדינה, מתפקוד הממשלה וכיוצא באלה מורכבת מחילונים וממי שממקמים את עצמם בשמאל המדיני. קבוצה זו גם מגלה ברמה הגבוהה ביותר חשש מן העתיד במובן של יכולתה לשמור על אורח החיים שלה לנוכח התחזקותם של גורמים חברתיים ופוליטיים בעלי השקפות אחרות ואורחות חיים אחרים. בציבור הערבי ההבדלים בין קבוצות המשנה קטנים יחסית.
- הציבור היהודי חצוי בשאלה אם החיים בישראל קשים מהחיים במדינות אחרות במערב. בציבור הערבי הרוב (61% סבורים כי החיים כאן קשים יותר, הערכה שנגזרת מן הסתם מן הקשיים הייחודיים שציבור זה חווה.
- למרות האמור בסעיף הקודם מצאנו רוב סוחף (81%) הן בקרב היהודים הן בקרב הערבים שענו שאינם רוצים להגר מישראל גם אם תינתן להם אזרחות במדינה מערבית כלשהי. גם בקרב השמאל היהודי מצאנו רוב כזה.
- מעל שני שלישים (68% בכלל המדגם) אופטימיים באשר לעתיד המדינה. בקרב הערבים שיעור האופטימיים קטן מהשיעור בקרב היהודים – כמחצית. הוא הדין בקרב השמאל היהודי.

פרק 3: אופייה של המדינה

- הפרשנות העיקרית של הציבור, והרווחת מכל הפרשנויות, למושג "מדינה דמוקרטית" היא חופש (כולל חופש ביטוי). במקום השני אצל היהודים מתמקדת הפרשנות של המדינה הדמוקרטית ברעיון של ריבונות העם, ואצל הערבים – בשוויון.
- מצאנו הבדל של יום ולילה בין יהודים לערבים בפרשנותם את המושג "מדינה יהודית". השיעור הגבוה ביותר בקרב היהודים מייחסים למושג משמעות לאומית, ובמקום השני משמעות דתית (אצל החרדים והדתיים הלאומיים המשמעות הדתית היא הראשונה במעלה). לעומת זאת, רוב הערבים מפרשים את המושג כגזענות והדרה של מי שאינו יהודי.

- השיעור הגבוה ביותר של היהודים (42%) ורוב של הערבים (74%) סבורים כי אין כיום במדינה שיווי משקל נאות בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי וכי הרכיב היהודי חזק מדי. גם בקרב החרדים והדתיים הלאומיים הרוב סבורים כי אין שיווי משקל נאות, אלא שלדעתם הרכיב הדמוקרטי הוא שחזק מדי (חרדים – 56%; דתיים לאומיים – 44%).

פרק 4: מצבה של הדמוקרטיה

- בשמאל היהודי (72%) ובקרב הערבים (65%) הרוב חשים כי הדמוקרטיה הישראלית נמצאת בסכנה חמורה. בימין היהודי רק כרבע מרגישים כך, ואילו המרכז חצוי בשאלה זו.
- גם בשאלה אם ישראל של היום דמוקרטית פחות משהייתה בעבר מצאנו התפלגות דעות שונה מאוד על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל: בציבור היהודי רק כרבע בימין מסכימים עם היגד זה, לעומת כמחצית במרכז וכשני שלישים בשמאל. בקרב הערבים רוב (54%) מעריכים כי הדמוקרטיה בישראל נשחקה.
- בציבור היהודי הרוב (56.5%) אינם מסכימים עם האמירה שיש צורך במנהיג חזק. לעומת זאת בקרב הערבים הרוב (59%) מסכימים שיש צורך במנהיג כזה.
- רוב בקרב היהודים (56%) והערבים (68%) כאחד מסכימים כי ישראל אינה דמוקרטיה אמיתית שכן אנשים עשירים מאוד משפיעים על החלטות השלטון כך שהן נוטות לטובתם ונגד האינטרסים של האנשים מן השורה.
- יש גם הסכמה רחבה שפערי ההכנסות הגדולים פוגעים באופי הדמוקרטי של המדינה.

פרק 5: היחס למערכת הפוליטית ולפוליטיקאים

- לדעת כשני שלישים מן הציבור, יהודים וערבים כאחד, הממשלה מטפלת בבעיות העיקריות של המדינה בדרך "לא כל כך טובה" או "בכלל לא טובה".
- כשני שלישים מהיהודים וכ־70% מהערבים סבורים כי האופוזיציה בישראל חלשה ולפיכך אינה ממלאת את תפקידה כראוי. אי־שביעות הרצון גבוהה יותר אצל מצביעי המפלגות שבאופוזיציה מאשר אצל מצביעי המפלגות שבקואליציה.
- גם השנה רוב בציבור (למעלה משני שלישים) אינם מסכימים עם ההיגד שרוב חברי הכנסת עובדים קשה ועושים כראוי את המוטל עליהם. רוב גדול מעט יותר גם סבורים כי הפוליטיקאים מנותקים מהבעיות ומהצרכים האמיתיים של הציבור.
- שלושה רבעים בציבור הערבי סבורים כי הכנסת חוקקה לאחרונה חוקים שהם אנטי־דמוקרטיים. הציבור היהודי חצוי בשאלה זו. בקרב מי שהגדירו את עצמם ימין רק כשליש סבורים כך, בקרב מי שמיקמו את עצמם במרכז מחצית, ובקרב מי שמגדירים את עצמם שמאל – רוב גדול (80%).
- רוב גדול בימין (72%) הסכימו עם ההיגד: "למרות שרוב העם בחר בימין – מערכת המשפט, התקשורת והאקדמיה השמאלניות מפריעות לימין לשלוט". במרכז סבורים כך 22%, ובשמאל – 11%.

- חזרנו ובדקנו גם השנה את מידת האמון של הציבור במוסדות המדינה. הנתונים מלמדים על יציבות בהשוואה לשנה שעברה. המוסדות העיקריים של הדמוקרטיה זוכים באמון מועט. כלל המדגם: הממשלה – 29%; הכנסת – 26%; המפלגות הפוליטיות – 15%. 57% מהמרוויינים הביעו אמון בבית המשפט העליון.
- גם השנה מצאנו כי בעיני הציבור הנהגת המדינה נחשבת קרובה יותר לקוטב השחיתות העמוקה מאשר לקוטב ניקיון הכפיים המוחלט. מתברר שההערכות של הציבור הישראלי בעניין השחיתות של השלטון גרועות מההערכות של מדד השחיתות הבינלאומי – שם ישראל ממוקמת במקום לא גבוה בסולם המדינות המושחתות.

פרק 6: שלטון, חברה, אזרחים

- בניגוד לטענה הרווחת, שהציבור הישראלי חושב שהחלטות רוב הן תמיד דמוקרטיות, קיבלנו רוב (במדגם היהודי – 51.5%; ובמדגם הערבי – 67%) הגורסים שהחלטות המנוגדות לערכים דמוקרטיים, גם אם ממשלת רוב החליטה אותן, אינן דמוקרטיות.
- כשלושה רבעים (74%) בציבור הערבי ענו כי הם משוחחים על עניינים פוליטיים רק לעתים רחוקות. לעומת זאת רוב קטן (52%) בציבור היהודי ענו כי הם מדברים עם חבריהם על עניינים פוליטיים לעתים קרובות.
- הן במדגם היהודי הן במדגם הערבי היה רוב גדול של מי שחשים שיכולתם להשפיע על מדיניות הממשלה נמוכה מאוד או אפסית (76% ו-88%). ממצא זה חוזר על עצמו בשינויים קלים בלבד בכל המדידות בעשור האחרון.
- רוב הערבים (55%) מוטרדים מכך שבעתיד לא יוכלו לבטא את דעותיהם הפוליטיות בלי להיפגע. אצל היהודים מדובר במיעוט (37%), אם כי לא זניח, החוששים מסתימת פיות על רקע פוליטי. חשש זה רווח יותר בקרב מי שהגדירו את עצמם שמאל.
- מצאנו רוב גדול הן במדגם היהודי (74%) הן במדגם הערבי (82%) של מי שאינם מסכימים עם ההיגד ש"יש לאסור בחוק על אזרחי ישראל למתוח בפומבי ביקורת על המדינה". התנגדות החרדים להיגד זה הייתה גבוהה באופן בולט.
- רוב היהודים (59%) מסכימים כיום עם הטענה שארגוני זכויות האדם גורמים נזק למדינה. שיעור זה נמוך במידה ניכרת מהשיעור שסברו כך בשנה שעברה כאשר הנושא הועמד בלב הוויכוח הציבורי. רוב הערבים (77%) אינם מסכימים עם טענה זו. פילוח תשובות המדגם היהודי לפי מיקום עצמי על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל מראה כי רק בשמאל אין רוב לרואים בארגונים אלו סכנה (שמאל – 18%; מרכז – 59%; ימין – 79%).

פרק 7: פופוליזם – גם כאן?

- רוב בציבור היהודי (59%) אינם מסכימים עם הטענה שכללי הדמוקרטיה יפים על הנייר אבל אינם מתאימים לניהול יעיל של מדינה, לעומת רוב (62.5%) בציבור הערבי המסכימים עמה. חוסר ההסכמה בציבור היהודי עם הטענה הזו גבוה במיוחד, כצפוי, במחנה השמאל.

- שני שלישים מהנשאלים היהודים לא הסכימו עם הקביעה: "עדיף להצביע למנהיגים ולמפלגות שמציעים פתרונות יעילים ומהירים לבעיות גם אם הפתרונות האלה לא לגמרי מתאימים לעקרונות הדמוקרטיה". הנשאלים הערבים היו חצויים בדעתם בעניין זה.
- רוב הנשאלים, היהודים והערבים כאחד, הסכימו עם ההיגד: "מנהיג טוב עושה לא מה שהעם רוצה, אלא את מה שהוא חושב שהעם צריך" (64% ו-57.5%, בהתאמה).
- רוב של משיבים יהודים (69%) אינם מסכימים עם הטענה שהעובדים הזרים תופסים מקומות עבודה של ישראלים, אך רוב הנשאלים הערבים (63%) הסכימו עמה.
- הקבוצה החילונית הייתה היחידה ברצף החרדי-חילוני שרק מיעוט בה (32.5%) הסכימו עם ההיגד: "הפליטים והמהגרים הלא-חוקיים שהגיעו לישראל בשנים האחרונות מקלקלים את האופי של החברה הישראלית". כל שאר הקבוצות על הרצף הזה (חרדים, דתיים לאומיים, ומסורתיים לגוניהם) הסכימו עם ההיגד הזה. גם רוב המרואיינים הערבים הסכימו עמו.
- גם במדידה השנה, כמו לפני שלוש שנים, אז בדקנו את הנושא בפעם האחרונה, מצאנו רוב בקרב היהודים (53%) המאמינים שעבודה קשה אינה מבטיחה הצלחה כלכלית. לעומת זאת רוב גדול בקרב הערבים סבורים ההפך, כלומר שעבודה קשה אכן מבטיחה הצלחה כלכלית.
- בקרב היהודים (73%) ובקרב הערבים (82%) הסכימו עם התיאור: "לצעירים של היום קשה יותר להסתדר בחיים מאשר לדור הקודם".
- הרוב הגדול, הן במדגם הערבי הן במדגם היהודי, אמרו שהם בטוחים שיוכלו להמשיך לעבוד במקום העבודה שלהם אם ירצו בכך (יהודים – 69%; ערבים – 74%).
- רוב של הנשאלים, יהודים וערבים כאחד, אמרו שהם מוטרדים מכך שלא יוכלו לסייע כלכלית לילדיהם ומכך שלא יוכלו לכלכל את עצמם בכבוד לעת זקנה.

פרק 8: הדמוקרטיה והתקשורת

- למרות המהפכה הדיגיטלית, הטלוויזיה מתבררת (עדיין?) כמקור המידע הפוליטי העיקרי גם של יהודים וגם של ערבים.
- מיעוט זניח בלבד בציבור ענו בחיוב על השאלה: "האם אתה עוקב באופן שוטף באינטרנט אחר אתרים של פוליטיקאים מסוימים או של מפלגות מסוימות?".
- רוב מסוים בציבורים היהודי (56%) והערבי (54%) מסכימים עם ההיגד: "כלי התקשורת בישראל מתארים את המצב במדינה כאילו הוא הרבה יותר גרוע ממה שהוא באמת".
- כשלושה רבעים מן המדגם היהודי (74%) וכשיעור הזה מן המדגם הערבי (76%) לא הסכימו עם האמירה ש"צריך להיות חוק שיאפשר לסגור כלי תקשורת אם הוא מבקר בחריפות רבה מאוד את מדיניות הממשלה".
- כשני שלישים מן היהודים והערבים הביעו אי-הסכמה עם ההיגד: "אם הממשלה נותנת כסף לשידור הציבורי, צריך שתהיה לה השפעה גם על התכנים של השידורים".

תובנות עיקריות

לאחר שהצגנו בקצרה את הממצאים העובדתיים לפי פרקי הדוח, נציג כאן את התובנות העיקריות שהעלינו אנו, צוות המחקר, מן הממצאים.

ראשית, בהמשך למדידות קודמות, ממצאי מדד הדמוקרטיה של השנה מעידים על עקיבות בעמדות הציבור הישראלי בנושאים רבים, כגון מצב המדינה, המצב האישי, אופי המדינה המצוי והרצוי, ה(אי) אמן במערכת הפוליטית ובפוליטיקאים וחלוקת המשאבים במדינה בין קבוצת הרוב היהודי לקבוצת המיעוט הערבי. ממצא זה, של יציבות בסיסית, עומד בניגוד בולט לרושם הרווח, שהציבור משנה את דעתו חדשים לבקרים על פי כיוון הרוח, ויש לו פן חיובי ופן שלילי. הפן החיובי הוא שדעת הקהל אינה הפכפכה, וכפי שהדוח מראה היא גם קשורה במאפייני רקע ברורים, כמו מיקום עצמי על הרצף חרדי-חילוני ועל הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל. הפן השלילי הוא שקשה להיזיז את דעת הקהל ממקומה ולשנות את יחסי הכוחות שבה, גם במקרים שטובת הדמוקרטיה הישראלית הייתה יוצאת נשכרת משינוי כזה. אפשר אפוא לומר שהדמוקרטיה הישראלית "תקועה", לטוב ולרע.

גם ההשוואה לאורך השנים על פי המדדים הבינלאומיים מצביעה על יציבות מעמדה של ישראל ב"משפחת העמים". היציבות היחסית הזאת במהלך השנים ובהשוואה למדינות אחרות נשמרת הן בנקודות החוזק של הדמוקרטיה הישראלית והן בנקודות החולשה שלה. כלומר, גם בהשוואה הבינלאומית מתברר שישראל דורכת במקום. בניסיון להסתכל על העניין קצת אחרת מהסתכלות העבר הוספנו השנה השוואה חדשה – למדינות ה-OECD. בהשוואה לחברות במועדון הדמוקרטי הנכבד הזה מצבה של ישראל טוב הרבה פחות מאשר בהשוואה לכלל מדינות העולם הנבנות במדדים, אלא שיש לזכור שפכלל הזה נבחנו גם מדינות לא-דמוקרטיות בעליל. ובכל זאת, גם בהשוואה למדינות ה-OECD הופתענו מעט, שכן בניגוד לדיווחים בתקשורת על מקומה של ישראל בתחתית לעומת החברות האחרות בארגון, בפרמטרים שבדקנו התברר לנו שישראל לא תמיד נחשלת, ואף על פי כן, כאמור, מעמדה היחסי אינו מזהיר.

וביתר פירוט: ההשוואה הבינלאומית מלמדת שמצבה של ישראל שפיר למדי בתחומים של ההשתתפות הפוליטית, התרבות הפוליטית הדמוקרטית, ואפילו תפקוד הממשלה ושלטון החוק. עם זאת המדדים מראים שיש צורך דחוף ביותר בשיפור בתחום הזכויות והחירויות הדמוקרטיות (חופש העיתונות, שוויון בזכויות). מן המדדים הבינלאומיים עולה כי הזכויות והחירויות הדמוקרטיות הן בלי ספק עקב אכילס של הדמוקרטיה הישראלית.

לעתים תכופות מנסרת באוויר השאלה כיצד ייתכן שחרף השערוריות התכופות, חקירות המשטרה, הקושי במציאת דיור במחיר סביר ויוקר המחיה הגבוה אין רואים בישראל בכלל, אפילו לא באופק, גל גדול של מחאה עממית שתעיד את אמות הספים של המערכת השלטונית, הכלכלית והחברתית. התשובה טמונה, לדעתנו, בראש ובראשונה בכך שהציבור הישראלי, יהודים וערבים, מעריך את מצבה הכללי של ישראל כסביר ואפילו כטוב. ולא זו בלבד אלא שהערכה זו אפילו מתחזקת עם השנים. לפי הממצאים הרוב גם אופטימיים למדי באשר לעתידה של המדינה וסבורים שישראל היא מקום

שטוב לחיות בו, למרות שהם מודעים לכך שהחיים בה קשים יותר מברוב מדינות המערב. ואולם הלך הרוח החיובי אינו משותף לכולם. הביקורתיים ביותר בנושאים שבדקנו הם הערבים ואנשי השמאל היהודים, שאינם מרוצים מן המצב וחוששים מן העתיד יותר מהאחרים. ואף על פי כן אפילו בקבוצות משנה אלה הרוב ענו שהם אינם מעוניינים להגר למדינות שמעבר לים גם אם יקבלו בהן אזרחות. במישור האישי הערכת המצב אפילו חיובית יותר מאשר במישור המדינתי: הרוב הגדול, גם בקבוצות המשנה הביקורתיות, מגדירים את מצבם האישי "טוב" או "טוב מאוד". התחושה החיובית בסך הכול, הן במישור האישי הן במישור המדינתי היא, אם כן, נקודת חוזק של ישראל וסממן בולט לאיתנותה של החברה הישראלית.

עוד בצד החיובי – מצאנו שכמחצית מהמראיינים אמרו שיש כיום בכנסת מפלגה שמייצגת אותם, ורובם גם אמרו שהיו מצביעים שוב לאותה המפלגה שהצביעו לה בבחירות הקודמות. כלומר, בסך הכול הציבור הישראלי חש שיש לו ייצוג מתקבל על הדעת בכנסת, למרות שרמת האמון שלו במפלגות נמוכה. נוסף על כך הרוב חושבים שההצבעה בבחירות יכולה להביא לשינוי המצב, כלומר שהבחירות בישראל הן עדיין כלי פוליטי יעיל. כמחצית גם סבורים שהכנסת מייצגת היטב את מגוון הדעות הקיים בחברה הישראלית. הדבר מלמד שעל אף הניכור והביקורת, הציבור הישראלי ממשיך להשתתף בפוליטיקה ולראות בשיטה הדמוקרטית הנוהגת כלי מתאים לשינוי המציאות הפוליטית. זו כנראה הסיבה לכך שאין בנמצא עדויות מובהקות לשאיפה כלשהי לשנות מן היסוד את כללי המשחק הקיימים; או במילים אחרות – מצב הרוח הציבורי בישראל אינו מהפכני.

על פי המדדים הבינלאומיים ישראל מצטיינת בתחום ההשתתפות הפוליטית. ואכן, רוב המראיינים היהודים, אך מיעוט מהערבים, נוהגים, לפי עדותם, לשוחח עם חבריהם על עניינים פוליטיים. כלומר, אי-אפשר לדבר על ניכור פוליטי מפליג בכלל הציבור. רוב הציבור גם סבורים שהמשטר הדמוקרטי מתאים לישראל חרף בעיותיה הביטחוניות והחברתיות המיוחדות, מתנגדים לשיטה של "מנהיג חזק" שמושל בתקיפות בלא להתחשב בכנסת, בתקשורת או בדעת הקהל (דווקא הציבור הערבי יוצא דופן בעניין זה בתמיכתו במנהיג חזק), חושבים שכללי הדמוקרטיה מתאימים לניהול יעיל של מדינה ואינם תומכים במנהיגות שמציעה פתרונות יעילים ומהירים אך לא דמוקרטיים.

ואולם מכל האמור לעיל אין למהר ולהסיק שהכול בישראל ורוד – לא כך הדבר בעיני הציבור ולא כך הדבר בעינינו, החוקרים את הדמוקרטיה הישראלית לאורך שנים. למעשה התמונה מורכבת, ובחלקה גם מטרידה. נראה שהדמוקרטיה הישראלית שרויה במשבר מתמשך, ואין לדעת מתי, אם וכיצד הוא יסתיים. כמו בשנים קודמות, ממצאי הסקר השנה מצביעים על אי-הסכמות מהותיות ועמוקות בין קבוצות מרכזיות בחברה הישראלית בהגדרת אופייה וזהותה של המדינה ושל "הטוב המשותף". רוב מכריע בציבור רואים בחיוב את הגדרתה של ישראל כדמוקרטית, והפרשנות המובילה של המונח היא חופש וחופש ביטוי. ואולם יש בישראל חסך דמוקרטי במה שקשור להכרה בזכויות אזרח ואדם בלתי מותנות, בנכונות להגן עליהן וברצון לשוויון אזרחי מלא ועמוק. בנושאים אלה השמאל והימין חלוקים עמוקות. אנשי המרכז נמצאים בעניינים מסוימים קרוב יותר לצד השמאלי של המפה הפוליטית ובנושאים אחרים קרוב יותר לצד הימני, ויוצא שהם אינם מצטרפים חד-משמעית לצד זה או לצד זה ומותירים בכך את המערכת במצב לא יציב. בהקשר זה נעיר כי הימין הוא המחנה הפוליטי הגדול בקבוצת הרוב היהודית, ולא רק זה אלא שהפיזור על פני הרצף המדיני-ביטחוני שמאל וימין חופף במידה רבה את הפיזור על פני הרצף החרדי-חילוני, חפיפה שמעמיקה את השסע העמוק בין שני המחנות.

ועוד: אמנם ההגדרה של ישראל כמדינה יהודית נתפסת בחיוב בקרב רוב הציבור היהודי במדינה, גם בעיני מרבית השמאל, אבל היא נתפסת בשלילה רבה אצל רוב הציבור הערבי. רובם רואים בהגדרה "מדינה יהודית" ביטוי לגזענות ותופסים אותה כיוצרת – בהכרח – הדרה וקיפוח מתמשכים של הערבים. העמדה הזאת של הערבים היא בבחינת סמרטוט אדום בעיני חלקים נרחבים בציבור היהודי, עד כדי נכונות של רבים מהם לשלול את זכות ההצבעה מאזרחים שאינם מוכנים להצהיר שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי.

חילוקי הדעות המהותיים אינם רק בין ערבים ליהודים, ואפילו לא רק בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני. יש גם איה-הסכמה עמוקה ומתמשכת בתוך הציבור היהודי בדבר המשקל הראוי והמשקל המצוי בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי של המדינה. כיום רוב בישראל סבורים כי הרכיב היהודי חזק מדי וכי הוא פוגע ברכיב הדמוקרטי. חילוקי הדעות בציבור היהודי בעניין זה תואמים במידה רבה את הפערים בין קטגוריות הרצף החרדי-חילוני. החילונים רוצים בחיזוק הרכיב הדמוקרטי, חוששים מהשתלטות הדת על המדינה ומוטרדים מכך שבעתיד לא יוכלו לשמור על אורח חייהם בשל התחזקות קבוצות שאורח חייהן שונה משלהם ושאינן סובלניות לחילוניות. לעומתם הדתיים הלאומיים והחרדים רוצים מאוד בחיזוק הרכיב היהודי באופייה של המדינה. הדתיים הלאומיים גם אינם שותפים לחששות של הרוב החילוני, המודאג מהאיום על אורחות חייו.

בסוגיית חופש הביטוי, שהוא אחד מעקרונות היסוד של הדמוקרטיה, הנתונים מצביעים על חוסר עקביות מהותי, שמאיים על האופי הדמוקרטי של ישראל. אמנם להלכה רוב האזרחים רואים בחופש הביטוי עיקרון חשוב ומתנגדים, למשל, לאיסור בחוק על מתיחת ביקורת פומבית על המדינה. הרוב גם מתנגדים להטלת מגבלות ועונשים על התקשורת, אפילו כאשר היא מבקרת בחריפות את הממשלה, ואינם מצדדים בהתערבות של השלטון בתוכני השידור הציבורי, אף שהוא ממומן מכספי מדינה. עם זאת הרוב חושבים, שנה אחר שנה, שארגוני זכויות האדם והאזרח גורמים נזק למדינה בפעילותם ובדבריהם ואף גורסים שרבים בישראל מוצלים לרעה את חופש הביטוי כדי לפגוע במדינה. בהקשר זה יש להבהיר כי חופש הביטוי אינו נחוה על ידי כולם באותה מידה: רוב היהודים מדווחים שאינם חוששים מלדבר על עניינים פוליטיים בנוכחות זרים, בשעה שרוב הערבים מעדיפים דווקא להימנע מכך. רוב הערבים גם מודאגים מכך שבעתיד לא יוכלו לבטא את דעותיהם הפוליטיות בלי להיפגע.

עוד נקודת תורפה בדמוקרטיה הישראלית היא חוסר שביעות הרצון העמוק בציבור מתפקוד המערכת הפוליטית והתסכול המתמשך ממה שנתפס כמניעים אנוכיים של הפוליטיקאים ומאיניקיון כפיהם. כפי שהזכרנו בקצרה, ונעמיק בכך בהמשך הדיון, רוב הציבור (כולל רבים מן המצביעים למפלגות שבקואליציה הנוכחית) אינם מרוצים מדרכי הטיפול של הממשלה בבעיות העיקריות שיש כיום במדינה. גם האופוזיציה מקבלת ציון נמוך, בשל מה שנתפס כחולשתה ואי-מילוי התפקיד שלה באתגור הממשלה. מעניין שהביקורתיות ביותר בעניין זה הם המצביעים למפלגות שנמצאות כיום באופוזיציה. כאמור, גם השנה רוב בציבור סבורים שחברי הכנסת אינם ממלאים את תפקידם כיאות, שהם דואגים בעיקר לאינטרסים האישיים שלהם ולא לציבור שבחר בהם ושהם מנותקים מן הבעיות והצרכים האמיתיים של הציבור. המיאוס מהפוליטיקאים משותף לאזרחים על כל רוחב הקשת – הפוליטית, הדתית והלאומית. אלא שמיאוס כללי אינו בסיס טוב לחיזוק משטר דמוקרטי, שאמור להיות מושתת על ההבנה שהמערכת פועלת לטובת כל האזרחים באשר הם.

עוד מסקנה מדאיגה, אם כי לא חדשה, על איכות הדמוקרטיה הישראלית נגזרת ממידת האמון הנמוכה – המשותפת לכל המגזרים וקבוצות האוכלוסייה – בכנסת, בממשלה ובמפלגות הפוליטיות. הוא הדין

בהבדלים הגדולים בין המחנות הפוליטיים במדינה בעניין מידת האמון השונה שלהם במוסדות המדינה. חוסר אמון כללי רע מאוד מטעמים ברורים, אבל גרועה ממנו העובדה שלכל מחנה פוליטי יש "נבחרת" מוסדות משלו שהוא נותן או שאינו נותן בהם אמון, שכן בדמוקרטיה רוב המוסדות הללו אמורים להיות ניטרליים מבחינה פוליטית, ולא בבת עינם של בעלי דעה פוליטית מסוימת ושיקוף בעיניהם של בעלי דעה פוליטית הפוכה.

מעבר לאמור לעיל, אך לא במנותק ממנו, מצאנו – בעיקר בקרב אנשי הימין – תופעה מדאיגה, שהנהגת המדינה הנוכחית מְלֵבָה: רבים במחנה פוליטי זה מאמינים כי מערכות המשפט, התקשורת והאקדמיה, המזוהות בציבור עם השמאל, מפריעות לימין לשלוט. כלומר, הם גורסים שגורמים אלו עושים יד אחת באופן לא דמוקרטי כדי לשחוק את תוצאות הבחירות שהביאו את הימין לשלטון. לפיכך רוב בימין (בעיקר חרדים ודתיים) מעוניינים ליטול מבתי המשפט את סמכות הביקורת השיפוטית, שעה שבמרכז ובשמאל שוללים רעיון זה מכול וכול. והרי זו עוד אי־הסכמה מהותית, הפעם פרוצדורלית. האמונה שהשמאל, האקדמיה, התקשורת ובתי המשפט חורשים יחדיו מזימות היא דוגמה מצוינת להתפשטות של תאוריות קונספירציה בשנים האחרונות, שההיסטוריה העולמית מלמדת שתומתן גדולה לערער משטרים דמוקרטיים. לכך יש להוסיף את תחושת האי־אונים הרווחת והמתמשכת בקרב האזרחים: כמו בעבר גם השנה מצאנו רק מיעוט בטל בשישים בכל המחנות והמגזרים הסבורים שהם יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה. גם תחושה זו מכרסמת באושיות הדמוקרטיה, שכן מדובר במשטר המושתת על ריבונות העם, ואם העם מרגיש חסר השפעה, מן הסתם הוא יפנה את גבו לזירה הפוליטית.

תחושת האי־אונים של האזרחים מובילה אותנו לנושא הבא. כידוע, ביסוד כל משטר דמוקרטי עומדת האמונה בקיומה של אמנה חברתית בין האזרחים למדינה, כך שלכל צד יש חובות וזכויות. למרבה הצער, לפי הבנתנו את הנתונים בישראל שרורות אכזבה עמוקה אצל שיעור לא קטן מהאזרחים מאי־קיום האמנה מצד המדינה ותחושה שמוטלות עליהם חובות אבל אין להם זכויות. הרוב מרגישים שאי־אפשר לסמוך על המדינה בעת צרה – תחושה המצויה במיוחד בשמאל ובמרכז וכן בקרב הצעירים יותר. התחושה הזאת דוחפת לכיוון הקהילתני המצומצם ולא האזרחי הרחב; הרוב סבורים שעזרה צריכה לבוא מבני משפחה וקרובים, כנראה משום שאין לצפות לה מן המדינה. רוב בציבור חושבים, בעיקר בקרב היהודים המזהים את עצמם כשמאל או מרכז, שבִּישְׂרָאֵל יש בעיה חמורה של קשרי הון ושלטון, המתבטאת בהשפעה עודפת ומסוכנת של העשירים על השלטון. הציבור הישראלי גם רואה בפערי ההכנסה הגדולים פגיעה חמורה בדמוקרטיה.

שסע פנימי עמוק אחר שבדקנו נוגע בשאלת חיותה של הדמוקרטיה הישראלית. הרוב בקרב הערבים ובקרב השמאל היהודי סבורים שהיא נמצאת בסכנה חמורה, שפעם ישראל הייתה דמוקרטית הרבה יותר משהיא היום ושבשנים האחרונות הכנסת מחוקקת חוקים אנטי־דמוקרטיים. בצד השני של המפה הפוליטית הערכות אלו אינן מקובלות; רוב האנשים במחנה הימין שוללים אותן, ורק מיעוט קטן בו שותפים להן. במילים אחרות, המחנות הפוליטיים הנגדיים, שכאמור שונים מאוד בגודלם, עם יתרון גודל לימין, מחזיקים בהגדרות מצב שונות זו מזו מן היסוד, והשוני מונע יצירת קונסנזוס לאומי רחב היקף, שיכול לשמש בסיס ללגיטימציה משטרית רחבה ויציבה.

לבסוף, אמנם רוב הציבור מביעים אי־אמון עמוק בתקשורת, אך בפועל הם ממשיכים לצרוך את המידע הפוליטי הנחוץ להם בעיקר מכלי התקשורת המסורתיים. למרות מה שנראה כמו מהפכה דיגיטלית, הטלוויזיה והעיתונות המודפסת הן עדיין אפיקי המידע המועדפים בציבור הישראלי, ורק

מיעוט עוקבים אחר אתרי אינטרנט או דפי פייסבוק של פוליטיקאים ומפלגות. יתרה מזו, העיתונות המסורתית (רדיו, טלוויזיה, עיתונות) עדיין נהנית מרמת אמינות גבוהה בציבור בהשוואה לרשתות החברתיות למיניהן. עם זאת, הרוב סבורים שכלי התקשורת מתארים את המצב כגרוע בהרבה משהוא באמת. האי-אמון הזה מוזן גם בידי מנהיגים, בישראל ובמדינות אחרות, למשל ארצות הברית, שמרגישים שהתקשורת עוינת, אפילו רודפת, אותם, ולכן מעצימים בהתבטאויותיהם את חוסר האמון של הציבור בכלי התקשורת.

ולסיום, נושא חדש שניסינו לבדוק הפעם הוא אם גם בישראל, כמו במדינות אחרות, גואה גל של פופוליזם. על סמך נתוני הסקר אנו מעריכים שהתשובה היא "כן ולא" בעת ובעונה אחת. בישראל אפשר להבחין כיום בסממנים האופייניים לפופוליזם, אבל אין מדובר במכלול כולו לפי המאפיינים והתנאים ההכרחיים המקובלים בספרות כמצע לצמיחת הלך רוח ציבורי פופוליסטי. וכך, נגד הטענה על שגשוג הפופוליזם בישראל אפשר להציב, בין השאר, את חוסר האהדה הבולט לרעיון המנהיג החזק ולמנהיגים ומפלגות המציעים פתרונות בזק יעילים אבל אינם מחויבים לערכים דמוקרטיים. ועוד: בשלב זה לא מסתמנת בציבור היהודי עמדה סוחפת נגד עובדים זרים ופליטים ולא רווח חשש גדול בהקשר של ביטחון תעסוקתי, מצב סביר בהחלט לנוכח שיעור האבטלה הנמוך במשק. בה בעת תוצאות הסקר מורות שכמו במקומות בעולם שהפופוליזם משגשג בהם, גם בישראל הרוב סבורים שלצעירים כיום קשה יותר מאשר לדור הקודם. אצל המרואיניים ניכר גם חשש לא מבוסס מפני עתידם הכלכלי ומכך שלא יהיו מסוגלים לתמוך כלכלית בילדיהם בימים יבואו ולא יוכלו להתקיים בכבוד לעת זקנה.

זאת ועוד, בנקודות מסוימות קל להבחין בחוסר הרצון לפתוח את הדלת לשיתוף "אחרים" בתהליכי קבלת החלטות אסטרטגיות. בנוסף, קבוצת הרוב היהודית מדגישה את התביעה לבעלות בלעדית על המדינה וסמליה ומעוניינת להרחיק ממוקדי קבלת החלטות את מי שאינם שייכים אליה. למהלך אידאולוגי זה יש מקבילות בארצות הברית של עידן טראמפ ובמדינות ספק-דמוקרטיות, למשל טורקיה או הונגריה, המתנגדות לקלוט מהגרים ופליטים, ובפולין – שמטרה נעשה אוטוריטרי יותר ויותר ודמוקרטי פחות ופחות.

הסימנים לכאן ולכאן משמעם שאין להשתמש כלאחר יד במונח "פופוליזם" בהקשר של ישראל דהיום, שכן עוד צריך להעמיק ולחקור בשאלה אם פופוליזם הוא מונח המתאר כהלכה את מצב הדברים כאן. ייתכן, למשל, שאין מדובר בפופוליזם אלא בלאומנות גוברת, המלווה בהדתה ובאתוס שמרני מתחזק. כחומר למחשבה אפשר להציע גם את התובנה שייתכן שמה ש"מציל" את הדמוקרטיה הישראלית מגלישה לפופוליזם ממש הוא הקהילתיות החזקה, שמביאה רבים להרגיש שהם שייכים לקבוצות חזקות בחברה ולא לקבוצות חלשות. ערבים ויהודים כאחד מרגישים שייכות לקהילות מסוימות וסומכים על סיוע של ישראלים אחרים בעת צרה. כלומר, אף על פי שהדעה המקובלת היא שהמדינה לא תעזור, למרות החשש הכבד מפני חוסר האפשרות להתקיים בכבוד בעת זקנה או לתמוך כלכלית בדור הבא וחרף ההערכה של רבים שעבודה קשה אינה מבטיחה הצלחה כלכלית, ההנחה הקיומית הרווחת בישראל, שככל הנראה חסרה במדינות שמשגשג בהן הפופוליזם החדש, היא שתמיד ימצאו אנשים טובים באמצע הדרך ומקורבים שיושיטו יד בעת צרה. ולכן, לפחות בשלב זה, העיניים אינן נשואות לישועה שתבוא ממנהיג חזק.

הקדמה

לפחות עד לכתיבת הדברים האלה, 2017 מסתמנת כשנה "רגילה" במונחים ישראליים: לא פריצת דרך בתהליך השלום ולא מלחמה, לא בצורת קשה ולא שיטפונות, לא משבר כלכלי עמוק או קריסת המערכת הבנקאית, שיש שחזו שתבוא בגלל "בועת האשראי", וגם לא עימות רבתי עם מדינות העולם בשל התמשכות השליטה הישראלית בשטחי הגדה המערבית-יהודה ושומרון. עם זאת, כבפזמון הידוע של נעמי שמר, אין כאן רגע דל: או סקנדל או פסטיבל, וכאלה היו רבים. הציבור הישראלי נחשף יום לדיוחים ודיונים על חקירות סבוכות סביב אירועי שחיתות בצמרת, פיגועים מקומיים כואבים, ויכוחים אין-סופיים על החלטות שהתקבלו במשרדי ממשלה בנושאים כמו מחירי הדיר, המשבר בבית החולים הדסה, שהתנהלה תחת כיסוי תקשורת אינטנסיבי, הצעות חוק שנויות במחלוקת שפגעו – או לא פגעו, תלוי את מי שואלים – באיכות הדמוקרטיה הישראלית, בהן ההצעות לחוק הלאום ולחוק ההסדרה, שהסעירו את הרוחות, עימותים עזים בין רשויות השלטון, למשל בשאלת מינוי שופטים בבית המשפט העליון, הקמתו המקרטעת והנפתלת של תאגיד השידור הציבורי, פרשת חטיפת ילדי תימן, שִׁחְזָרָה שוב אל הכותרות, ההתכתשויות החוזרות ונשנות בשאלת הקצאת משאבי תרבות. וכל אלה בלי להתעמק בשינויים ברמה הבינלאומית, שהשפעתם על ישראל רבה, כמו בחירת דונלד טראמפ לנשיא ארצות הברית והשלכותיה על יחסי ישראל-ארצות הברית, עליית הנשיא עמנואל מקרון ומפלגתו החדשה לשלטון בצרפת, על המשתמע ממנה מביחינת המעמד של מפלגות ומועמדים מסורתיים, התחזקות שלטונו של הנשיא אסד בסוריה לאחר שצפו לו תבוסה מוחצת, המפלה הצבאית של ארגון דאעש, התגברות המעורבות הצבאית והמדינית של רוסיה במזרח התיכון, העימות בין צפון קוריה לארצות הברית, ועוד ועוד.

יש שיאמרו שבשל כך, ויש שיאמרו שאף על פי כן, מאפיין בולט של הדמוקרטיה הישראלית בשנים האחרונות, והשנה בכלל זה, הוא יציבות שאינה מובנת מאליה מבית ומחוץ. כפי שנראה בחלק הראשון של הדוח, למרות השיח הציבורי בארץ בכלל ובתקשורת בפרט, הרווי אבחנות בדבר הידרדרות הדמוקרטיה בישראל, ממצאים של מכוני מחקר בינלאומיים, המודדים היבטים מגוונים של התפקוד הדמוקרטי של ישראל בהשוואה למדינות רבות בעולם, מצביעים על יציבות ואף על שיפור מסוים בהיבטים שונים של התפקוד השלטוני. יתרה מזו, דומה שגם הציבור בישראל, שחי כל ימיו "על פתח הר הגעש", אינו חווה בעת הזו טלטלה רגשית או רעיונית: כפי שמראים נתוני סקר מדד הדמוקרטיה הישראלית 2017, המסוכמים בחלק השני של הדוח שלהלן, בעמדות בנושאים שבדקנו בשנים האחרונות, והשנה בכלל זה, השינויים קטנים. בחילוקי הדעות והשסעים, כמו גם בהסכמות ובגורמים המאחדים, לא חלה השנה טלטלה. דעת הקהל בישראל ממשיכה להציג תמהיל קשה לעיכול אנליטי של עמדות מאוד דמוקרטיות ומאוד לא-דמוקרטיות, של הערכה חיובית של המצב האישי ואף המדינית בצד ביקורת קשה על תפקוד המערכת הפוליטית, של הכלה והדרה של קבוצות כאלה ואחרות, של נכונות לאפשר חופש ביטוי והתנגדות לסנקציות שלטוניות על מותחי ביקורת בצד גינוי של משמיעי ביקורת על רכיבי יסוד של מדיניות הממשלה.

גם בדוח זה, כמו בדוח האחרון שפרסמנו על יחסי יהודים-ערבים בישראל ב־2017, לא קבענו ציון כולל למידת הדמוקרטיה של ישראל, שכן לדעתנו מדובר ביומרה מחקרית שאין לה מקום כשמדובר בסיטואציה כה מורכבת: בנושאים מסוימים החברה הישראלית מוכיחה אחיזה חזקה בתפיסות דמוקרטיות, בשעה שבנושאים אחרים ניכרים חוסרים דמוקרטיים עמוקים. מה שברור הוא שגם השנה מצב היחסים בין השלטונות לבין ציבור האזרחים הוא בכי רע. הערכת הציבור היא שתפקודה של המערכת הפוליטית ירוד ושהמניעים המשוערים של נבחרי הציבור רחוקים מלעמוד באמות המידה המצופות במשטרים שנועדו לשקף ולקדם את הטוב הכללי.

מבנה הדוח

גם השנה, כמו בשנים קודמות, המדד מחולק לשני חלקים:

בחלק הראשון (פרק 1) אנו מציגים מבחר מדדים שבנו וחישבו מכונים בינלאומיים המראים היכן ישראל ממוקמת על פי משתנים שונים. לאורך פרק זה אנו מציגים שלוש השוואות: הראשונה היא בין ישראל לכלל המדינות שנכללו באותו מדד בינלאומי; ההשוואה השנייה היא בין ישראל למדינות ה-OECD, בהסתמך על ההנחה שזו קבוצת המדינות שישראל רוצה להשתייך אליה; ההשוואה השלישית היא בין המיקום של ישראל בכל המדדים ב־2017 לבין מיקומה בהם בעבר.

החלק השני עוסק בהשתקפותה של הדמוקרטיה הישראלית בעיני אזרחי המדינה. בחלק זה שבעה פרקים:

פרק 2 עוסק בתפיסת הציבור הישראלי את המצב בעת הזאת. הנושאים העיקריים הנדונים בפרק זה הם, בין השאר: הערכת המצב הכללי של המדינה והמצב האישי של המרווינים והקשרים בין שתי ההערכות הללו; עמדות הציבור בשאלה האם החיים בישראל קשים יותר משבמקומות אחרים והאם הם טובים או לא; הנכונות להישאר בארץ או להגר ממנה; אופטימיות או פסימיות לגבי עתידה של ישראל.

פרק 3 מתמקד בתפיסת הציבור את אופי המדינה והדמוקרטיה בישראל. בפרק זה יידונו נושאים כמו: מהי בעיני הציבור מדינה יהודית ומהי מדינה דמוקרטית; ההעדפות הרווחות בסוגיית האיזון בין הרכיבים היהודי והדמוקרטי; מי חושב שיש במדינה בעיית הדתה במדינה ומי חושב שאין. כמו כן נדון בחששות, או בהיעדר החששות, בקבוצות משנה שונות מפני שיבוש באורח החיים שלהן בגלל שינוי במאזן הכוחות בחברה ובמערכת הפוליטית.

פרק 4 עוסק במצבה של הדמוקרטיה בישראל. בין השאר ייבחנו בו הנושאים: האם לדעת הציבור בארץ הדמוקרטיה הישראלית בסכנה; הדמוקרטיה בארץ בעת הזאת בהשוואה לעבר – שיפור או נסיגה; התאמת משטר דמוקרטי לאתגרים הספציפיים שישראל צריכה להתמודד עמם; היש או אין רצון במנהיג חזק; קשרי הון-שלטון – האם הם קיימים; השפעת הפערים הכלכליים על איכות הדמוקרטיה הישראלית.

פרק 5 מתמקד בתפיסת המערכת הפוליטית והפוליטיקאים. במסגרת זו ייבחנו מכלול נושאים: הערכת הציבור את תפקודי הממשלה והאופוזיציה; הערכת הציבור את התפקוד ואת המניעים של הפוליטיקאים; תפקוד המפלגות ושאלת קיומם של הבדלים ביניהן; מידת הייצוגיות של הכנסת; האמון במוסדות המדינה כיום ובהשוואה לעבר.

פרק 6 בוחן את המשולש שלטון-חברה-אזרחים. במסגרת זו נטפל במגוון נושאים, ובהם: עד כמה הציבור סומך על המדינה שתושיט לו עזרה בעת צרה; העניין האזרחי בפוליטיקה ותכיפות השיחות בנושאים פוליטיים; מידת הלגיטימציה הציבורית למתיחת ביקורת פומבית על מדיניות הממשלה; היחס לארגוני זכויות אדם כיום ובהשוואה לשנים עברו.

פרק 7 מבקש לתת התחלה של תשובה לשאלה אם גם את ישראל, כמו מדינות רבות בעולם, בכללן מדינות דמוקרטיות, שוטף גל פופוליסטי. בפרק זה נציג את המאפיינים שלפי המחקרים העדכניים מגדירים פופוליזם ונבדוק אם אפשר לאתר אותם בישראל של היום. מהנושאים שנדון בהם כאן: האם הציבור מעוניין במנהיג חזק ומוכן "להקריב" ערכי יסוד דמוקרטיים בתמורה לניהול יעיל וטיפול מהיר בבעיות המטריות אותו; מי אחראי יותר לטובתו של היחיד – המשפחה והקהילה או המדינה; מה עמדת הציבור כלפי נוכחותם בארץ של מהגרים זרים ופליטים ומה השפעת נוכחותם על אופי החברה הישראלית; מהי מידת תחושת הביטחון התעסוקתי והכלכלי כיום בישראל ומה מטריד את אזרחיה כאשר הם חושבים על העתיד.

פרק 8 מציג את מערכת הזיקות ההדדיות בין הדמוקרטיה הישראלית לכלי התקשורת למיניהם. הנושאים הנדונים בפרק זה הם: המקורות לקבלת מידע פוליטי (מסורתיים לעומת חדשים); השימוש של הציבור בארץ בכלי התקשורת לצורך השגת מידע פוליטי; אמינות התקשורת בעיני הציבור; הנכונות להגבלת חופש הביטוי; הנכונות להתיר לשלטונות להתערב בתכנים של השידור הציבורי.

מתודולוגיה

כאמור, בחלק הראשון של הדוח מוצגים נתונים ממקורות חיצוניים: ציונים של מדדי דמוקרטיה שחושבו במכונים בינלאומיים, כמו הבנק העולמי, הארגון Freedom House ויחידת המחקר של המגזין *The Economist*. החלק השני מתבסס על סקר דעת קהל.

שני מכונים אחראים לעבודת השדה של הסקר שתוכנן בידי צוות מרכז גוטמן למחקרי דעת קהל ומדיניות: את הסקר בעברית ביצע מכון סמית (רמת גן) ואת הסקר בערבית מכון סטאטנט (דלית אל-כרמל). הסקר בעברית התקיים בתאריכים 9-29 במאי 2017; הסקר בערבית התקיים בתאריכים 9-16 במאי 2017.

השאלון

שאלון הסקר של השנה נבנה בחודשים מרץ-אפריל 2017. הוא כולל 62 שאלות תוכן, 2 מהן מרובות סעיפים ו-2 מהן פתוחות. בסקר בעברית היו 74 שאלות, ובסקר בעברית 72 שאלות.¹ 34 שאלות היו שאלות חוזרות מסקרי מדדי דמוקרטיה קודמים והשאר שאלות חדשות. בשאלון בעברית הוצגו גם 14 שאלות סוציודמוגרפיות; בשאלון בעברית הוצגו 12 שאלות כאלה. בכל השאלות התשובה "לא יודע/מסרב להשיב" לא הוקראה למרואיינים.

השאלון תורגם מראש לערבית, והמראיינים היו דוברים ילידיים של השפה.

איסוף הנתונים

הנתונים נאספו בראיונות טלפוניים.

התפלגות הראיונות לפי סוג מכשיר הטלפון (%)

שפת הסקר	טלפונים ניידים	טלפונים ניחים	סך הכול
עברית	60.8	39.2	100
ערבית	79.4	20.6	100
סך הכול (כלל המדגם)	63.7	36.3	100

המדגם

סך הכול רואיינו 1,024 אנשים, בגילים 18 ומעלה:

- 864 אנשים: מדגם מייצג של יהודים ואחרים.²
- 160 אנשים: מדגם מייצג של ערבים.

1 שאלה 19 (הבודקת את העדפת הרכיב היהודי או הדמוקרטי של המדינה) ושאלה 46 (שעניינה התניית זכות הבחירה בהצהרה שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי) הוצגו רק ליהודים, מפאת המטען הרגשי שלהן. כמו כן, היו שאלות שנקבעו להן נוסחים שונים בסקר בעברית ובסקר בערבית, כדי להתאים אותן לאוכלוסייה הנדגמת. לדוגמה, בשאלה 17.9 – אמון ברשות דתית – הוצגו 3 אפשרויות: הרבנות הראשית (ליהודים), בית הדין השרעי (למוסלמים ולדרוזים) והמשפט הקאנוני (לנוצרים). בשאלה 16, הפתוחה, שבדקה את משמעות המושג "מדינה יהודית", עלו המשגות שונות, של יהודים ושל ערבים, ובעקבות כך יצרנו שני מפתחות שונים לקידוד התשובות.

2 את ההגדרה "אחרים" אימצה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) בשנות ה-90 של המאה העשרים כדי לציין אנשים שאינם יהודים על פי ההלכה אך אינם ערבים או משתייכים מבחינה סוציולוגית לקבוצת הרוב היהודית. בדרך כלל מדובר בעולים מחבר המדינות זכאי עלייה לישראל על פי חוק השבות אף שאינם יהודים על פי ההלכה. בסקר הנוכחי אנו מתייחסים אליהם כחלק מקבוצת הרוב היהודית ובוחנים הבדלים בין קבוצת היהודים והאחרים מחד גיסא ובין מדגם הישראלים הערבים מאידך גיסא.

נתוני המדגם תאמו את נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה במשתנים: לאום, מחוז מגורים, מין, גיל, דתיות (יהודים) ודת (ערבים).

טעות הדגימה המרבית למדגם בגודל זה היא $\pm 3.1\%$ לכלל המדגם ($\pm 3.4\%$ ליהודים ו- $\pm 7.9\%$ לערבים).

התמצאות בדוח

כדי להקל על העיון וההתמצאות בדוח הוכנסו בשולי הטקסט שני סוגי הפניות: (1) הפניה ליד כל שאלה המובילה למספר העמוד הרלוונטי בנספח 2 (השאלון והתפלגות התשובות לכל שאלות התוכן בתבנית משולשת: כלל המדגם, יהודים, ערבים); (2) הפניה רק לשאלות החוזרות; מובילה למספר העמוד הרלוונטי בנספח 3 (השוואה של נתוני השאלה לאורך השנים). הפניות נראות כך:

ישראל – מצב כללי

שאלה 1

נספח 2

עמ' 175

נספח 3

עמ' 210

הוא הדין בנספחים: בצד כל שאלה בנספחים 2 ו-3 מופיעה הפניה למספר העמוד שבו השאלה נדונה בגוף הספר.

כדי להקל על הקריאה בטקסט ובתשימים אנחנו מציגים את הנתונים במספרים שלמים. לעומת זאת בנספחים הנתונים מוצגים ברמת דיוק גבוהה יותר – עד מספר אחד אחרי הנקודה העשרונית. כתוצאה של העיגול, שכאמור נועד להקל על הקריאה, נוצרו פה ושם הבדלים זעירים בין הנתונים בטקסט לבין הנתונים בנספחים.

לפני שניגש לדברים עצמם – שלוש הערות הבהרה מקדימות:

ראשית, בעניין ניסוח השאלות: כעיקרון אנו משתדלים תמיד לנסח את שאלות הסקר באופן זהיר וניטרלי במידת האפשר. לזהירות הזאת יש לעתים מחיר: קושי לאתר קבוצות המחזיקות בעמדות קיצוניות במיוחד. לפיכך החלטנו השנה לנסח שאלות מסוימות בלשון ה"רחוב" כמעט ולהשתמש במטבעות לשון שגורים בשיח הפוליטי, שיש לו כיום מופעים מתלהמים משני צדי הקשת הפוליטית. כפי שצפינו, התשובות שקיבלנו אכן אפשרו לנו לשפר את יכולתנו לאתר ריכוזים של בעלי דעות קיצוניות בכיוונים שונים.

שנית, משתנים סוציו-דמוגרפיים ופוליטיים שונים – למשל, מיקום על הרצף החרדי-חילוני, מרכזיות-שוליות חברתית, מיקום על הרצף ימין-שמאל – הם לפי הגדרה עצמית של המראיינים ולא לפי חלוקה שלנו.

ולבסוף – ברוב מדדי הדמוקרטיה הקודמים הוקדש חלק גדול של הדיון ליחסים שבין קבוצת הרוב היהודית לקבוצת המיעוט הערבית בישראל. הפעם לא טיפלנו בנושא, היות שיועד לו השנה דוח מלא אחר.³ עם זאת, כבעבר, גם הפעם הצגנו בנפרד את תשובות המרואיינים היהודים ואת תשובות המרואיינים הערבים, משום שבעניינים רבים השוני בעמדות שני הציבורים הללו הוא חזק ומובהק, והצגת נתונים של כלל המדגם בלא ההבחנה כזו הייתה "מקרבת" לכאורה את עמדות הציבור הערבי לעמדות הציבור היהודי גם במקרים שהבדלים ביניהם תהומיים.

אנו מקווים כי הנתונים הרבים שמובאים בדוח זה יסייעו לקוראיו להבין טוב יותר את מפת העמדות בחברה הישראלית דהיום בנושאים הקשורים, במישרין ובעקיפין, למהותה הדמוקרטית של ישראל. אנו מעמידים לרשות הציבור לצורכי כתיבה ומחקר נוספים את קובץ הנתונים הגולמיים של המדד **באתר האינטרנט של מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות**, שנמצא בתוך **אתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה** (www.idi.org.il).

3 תמר הרמן, חנן כהן, פאדי עומר, אלה הלר וציפי לזר־שואף, **שותפות בעירבון מוגבל: יהודים וערבים, ישראל 2017**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2017.

חלק ראשון

הדמוקרטיה
הישראלית
בהשוואה
בינלאומית

כתב: חנן כהן

מדי שנה מפרסמים מכוני מחקר בעולם שורה של מדדים השוואתיים המתייחסים למגוון היבטים – מבניים, תפקודיים וערכיים – לשם בחינה והשוואה של איכות הדמוקרטיה במדינות השונות. המדדים מבוססים על שילוב של נתונים סטטיסטיים רשמיים של המדינות, סקרי דעת קהל, מחקרי עומק אקדמיים והערכות של מומחים ואנשי מקצוע. בחלק הראשון בספר תוצג ישראל בפרספקטיבה בינלאומית, בהסתמך על הציונים שהעניקו לדמוקרטיה שלה גורמי מחקר בינלאומיים ובהשוואה למדינות אחרות בעולם. אנו נבחן את הציונים שקיבלה השנה הדמוקרטיה בישראל וכנגזרת מהם גם את דירוגה היחסי במדדים השונים.

להלן נדון ב־13 מדדים הבוחנים 3 תחומים: זכויות וחירויות דמוקרטיות, התהליך הדמוקרטי (כלומר, ההשתתפות, התרבות והדיון הפוליטיים) והמשילות. ההשוואה תיעשה בשני צירים: ציר אחד – בין ישראל למדינות אחרות בעולם (כפי שיוסבר להלן, השנה יש שתי קבוצות השוואה), וציר שני – בין מצבה של ישראל כיום למצבה בשנים קודמות.

לכל מדד אנו מציגים שלושה נתונים: (1) הציון שישראל קיבלה השנה; (2) הדירוג של ישראל ביחס לשאר המדינות שנכללו במדד; (3) הדירוג של ישראל ביחס למדינות ה־OECD. כדי להקל את ההשוואה בין דירוגיה של ישראל במדדים השונים המרנו את הדירוגים המקוריים לאחוזונים (כלומר מיקמנו את כולם על סולם שבין 0 ל־100). מקום באחוזון גבוה משמעו דירוג טוב מבחינה דמוקרטית; מקום באחוזון נמוך משמעו דירוג גרוע מהבחינה הזאת. נוסף על ההשוואה הרגילה של ישראל למדינות ברחבי העולם, המקובלת בסקירה שלנו בכל שנה, הוספנו השנה גם השוואה של ישראל (באחוזונים) ל־34 מדינות ה־OECD (הארגון לשיתוף פעולה ופיתוח כלכלי; ישראל הצטרפה אליו בשנת 2010). הלוך שלהלן מציג את דירוגה של ישראל בשנת 2017 על פי נתוני המכונים הבינלאומיים שערכו את המדדים (מצוינים בסוגריים).

ישראל במדדים הבינלאומיים (באחוזונים)

אחוזון ממדינות ה־OECD	אחוזון מכלל המדינות		זכויות וחירויות דמוקרטיות
26-14	75-71	זכויות פוליטיות (Freedom House)	
6	61-59	זכויות אזרחיות (Freedom House)	
17	68-67	חופש עיתונות (Freedom House)	
3	49-46	זכויות אזרחיות (The Economist)	
14	71	ייצוג ואחריותיות (The World Bank)	

אחוזון ממדינות OECD	אחוזון מכלל המדינות	
94-89	99-98	השתתפות פוליטית (The Economist)
14	75	שוויון זכויות דמוקרטי (V-Dem)
77	95	השתתפות אזרחית (V-Dem)
34	79	דמוקרטיה דליברטיבית (V-Dem)
51-43	89-85	תרבות פוליטית דמוקרטית (The Economist)
46-43	84-83	תפקוד הממשלה (The Economist)
37	84	שלטון החוק (The World Bank)
37	84	תפיסת השחיתות (Transparency International)

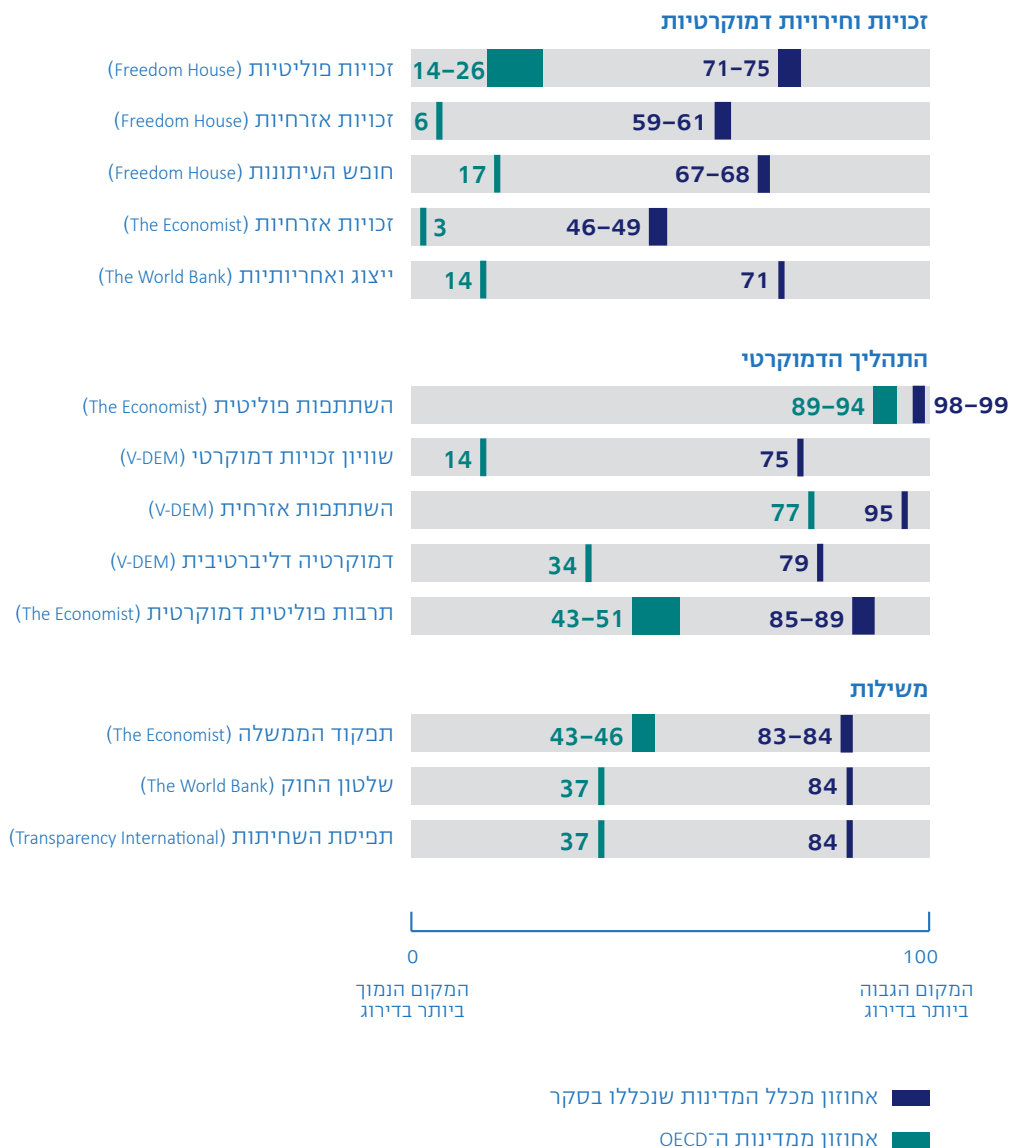
התהליך הדמוקרטי

משילות

ובכן, גם השנה מכלל המדינות בעולם ישראל מדורגת ברוב המדדים הבינלאומיים מעל אמצע הסולם. בולטים לטובה מקומה הגבוה במדדים העוסקים בתהליך הדמוקרטי (קרי: ההשתתפות הפוליטית, שוויון זכויות דמוקרטי, הדיון הדמוקרטי [דמוקרטיה דליברטיבית] והתרבות הפוליטית הדמוקרטית) ובמדדי המשילות (תפקוד הממשלה, שלטון החוק ותפיסת השחיתות). ברוב מדדי הזכויות והחירויות הדמוקרטיות (זכויות פוליטיות, חופש עיתונות, ייצוג ואחריותיות) הדמוקרטיה הישראלית נמצאת מתחת למקום שראוי שתימצא בו. ולא רק זה אלא שגם השנה, ולפי שני מדדים בינלאומיים נפרדים, בתחום הזכויות האזרחיות מקומה של ישראל נמוך מאוד. ההשוואה למדינות ה-OECD מראה שבמרבית המדדים, מלבד בתחום ההשתתפות הפוליטית, ישראל מדורגת במחצית התחתונה של הסולם, ובתחום הזכויות האזרחיות ממש בתחתית. הממצא הזה בעייתי ביותר כי מדובר ב"מועדון" הפוליטי שישראל רוצה להידמות למדינות החברות בו, אך מן הנתונים עולה שיש לה עוד כברת דרך עד שתגיע לשם.

תיאור מפורט של הציונים שקיבלה ישראל, הדירוגים המקוריים במדדים וכן תיאור מלא של המקורות נמצאים בנספח 1.

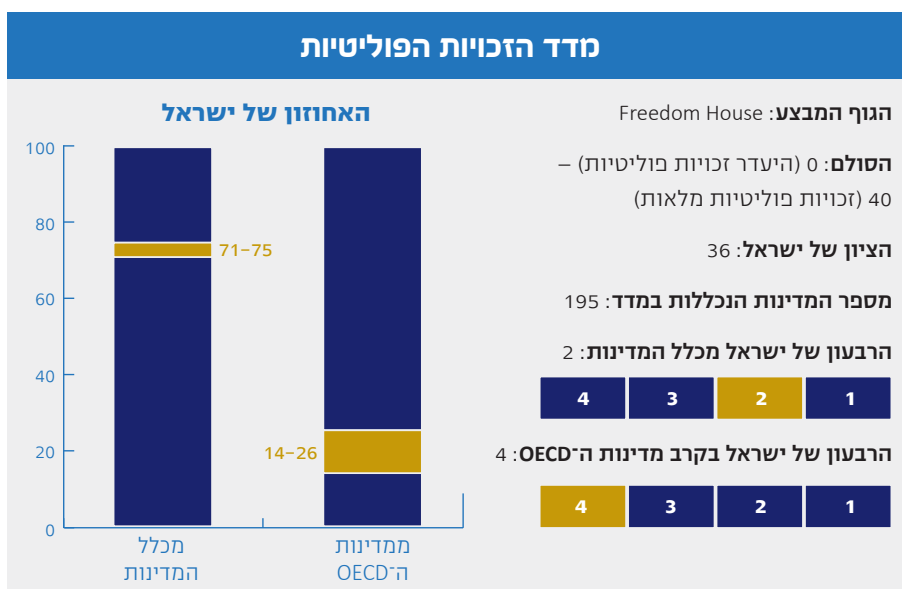
תרשים 1 / הדירוג של ישראל במדדים הבינלאומיים (באחוזנים)

פרק 1 / המדדים הבינלאומיים

1.1. מדדי זכויות וחירויות דמוקרטיות

זכויות פוליטיות

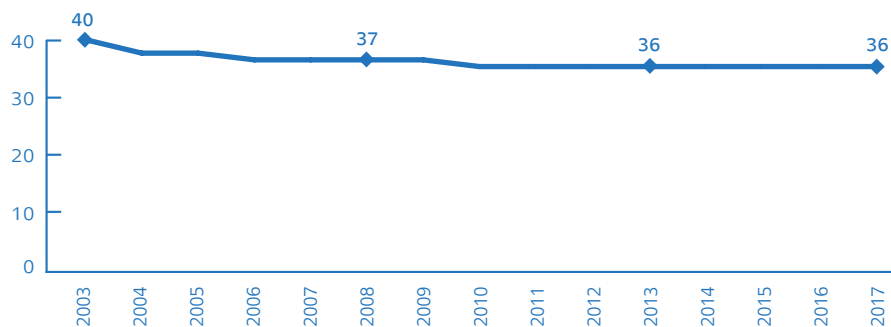

מדד החופש בעולם, המתפרסם מדי שנה על ידי הארגון Freedom House, מבוסס על הערכות מומחים. מדד זה מורכב משני מחוונים (אינדיקטורים) רגישים המבטאים את השינויים בהתנהלות של המדינות בשני תחומים: זכויות פוליטיות וזכויות אזרחיות. לפי ההגדרות של מדד החופש בעולם, ישראל היא מדינה חופשית.

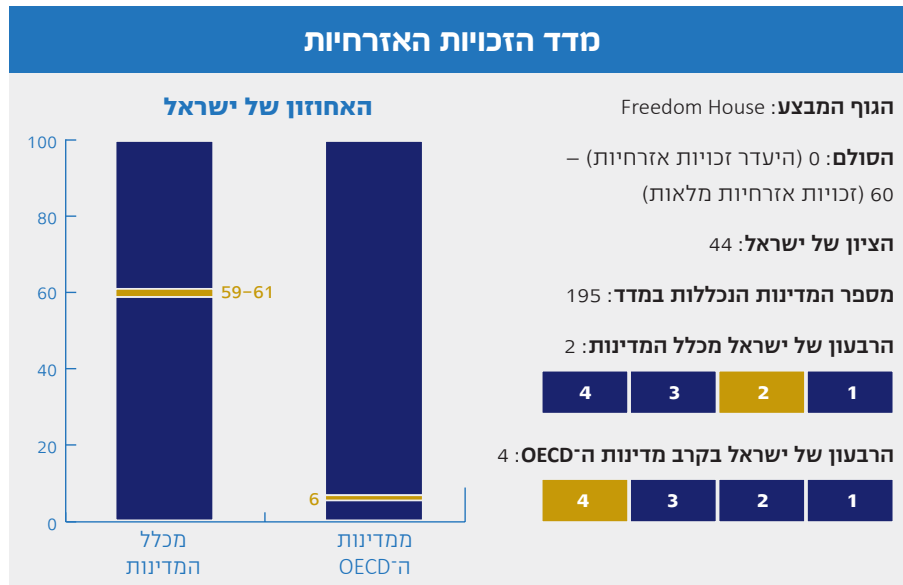
מחווון הזכויות הפוליטיות בוחן אם מתקיימות במדינה בחירות הוגנות וחופשיות, תחרות חופשית בין מפלגות, שליטה בפועל של הנציגים הנבחרים, אופוזיציה חזקה ומשפיעה, רמת שחיתות נמוכה, שמירה על זכויות המיעוטים בתחומי הפוליטיקה והממשל. המחווון גם בודק אם שורר במדינה שלטון צבאי ואם יש התערבות זרה בענייניה. המחווון בנוי מסולם ציונים שבין 0 (היעדר זכויות פוליטיות) ל-40 (זכויות פוליטיות מלאות).

הציון של ישראל השנה במדד הזכויות הפוליטיות הוא 36, כמו ציונה ב־7 השנים האחרונות. עם זאת, בחינה לאורך שנים מראה שמאז 2003 ישראל נמצאת בירידה אטית אך מתמשכת ברמת השמירה על הזכויות הפוליטיות (תרשים 1.1); היא ממוקמת ברבעון השני, באחוזונים 71-75, יחד עם סלובקיה, איטליה, מונגוליה וארצות הברית. ואולם למרות ציונה הגבוה, בהשוואה למדינות ה־OECD ישראל נמצאת במקום נמוך, ברבעון הרביעי, באחוזונים 14-26. כלומר, היא זנב לאריות.

תרשים 1.1 / ישראל במדד הזכויות הפוליטיות, 2003-2017

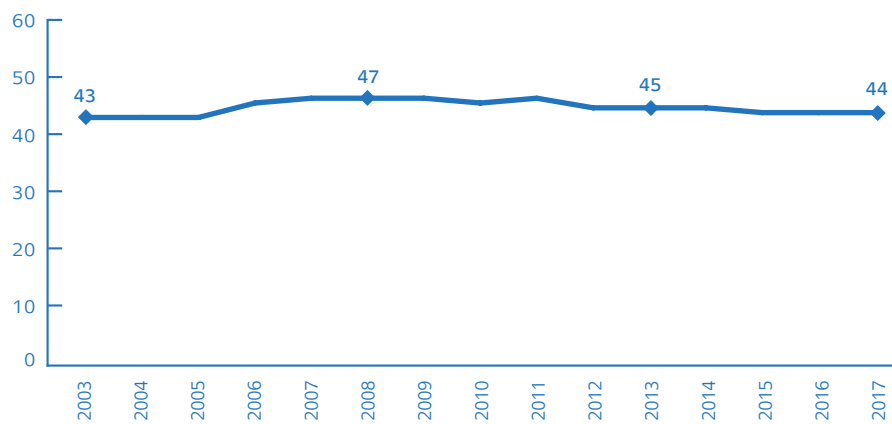
זכויות אזרחיות

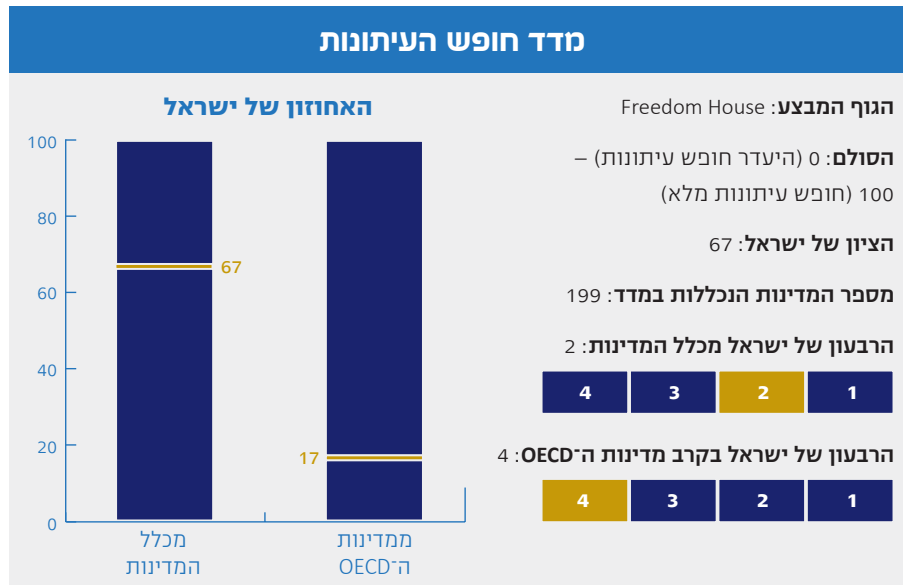
מחונן הזכויות האזרחיות, שהוא, כאמור, רכיב במדד החופש בעולם של ארגון Freedom House, בוחן אם במדינה קיימים חופש ביטוי, חופש עיתונות, חופש דת, חופש אקדמי, חופש התאגדות, מערכת משפט עצמאית, שלטון חוק, ביטחון אישי, שוויון לפני החוק, רמת אלימות פוליטית נמוכה, חופש תנועה, שמירה על זכויות קניין, שוויון מגדרי, חופש בענייני אישות ומשפחה. המחונן בנוי מסולם ציונים שבין 0 (היעדר זכויות אזרחיות) ל-60 (זכויות אזרחיות מלאות).

ציונה של ישראל במדד הזכויות הפוליטיות הוא 44, זהה לציונה בשנתיים האחרונות, אם כי נמוך מעט מציוניה בשנים שקדמו לכך. בחינה של הנתונים לאורך שנים מראה שציונה של ישראל השתפר בהדרגה לקראת סוף העשור הקודם אבל נמצא בירידה מאז שנת 2011 (תרשים 1.2). במילים אחרות, השמירה על הזכויות האזרחיות בישראל נשחקת כבר כמה שנים. מתוך 195 המדינות הנכללות במדד, ישראל ממוקמת באחוזונים 59-61, כלומר ברבעון השני, יחד עם טונגה, בוטסואנה, דרום אפריקה, סוריה ואחרות. בהשוואה ל-35 מדינות ה-OECD ישראל נמצאת באחוזון 6, קרי ברבעון הרביעי והתחתון, מתחתיה רק טורקיה ומקסיקו.

תרשים 1.2 / ישראל במדד הזכויות האזרחיות, 2003-2017

חופש העיתונות

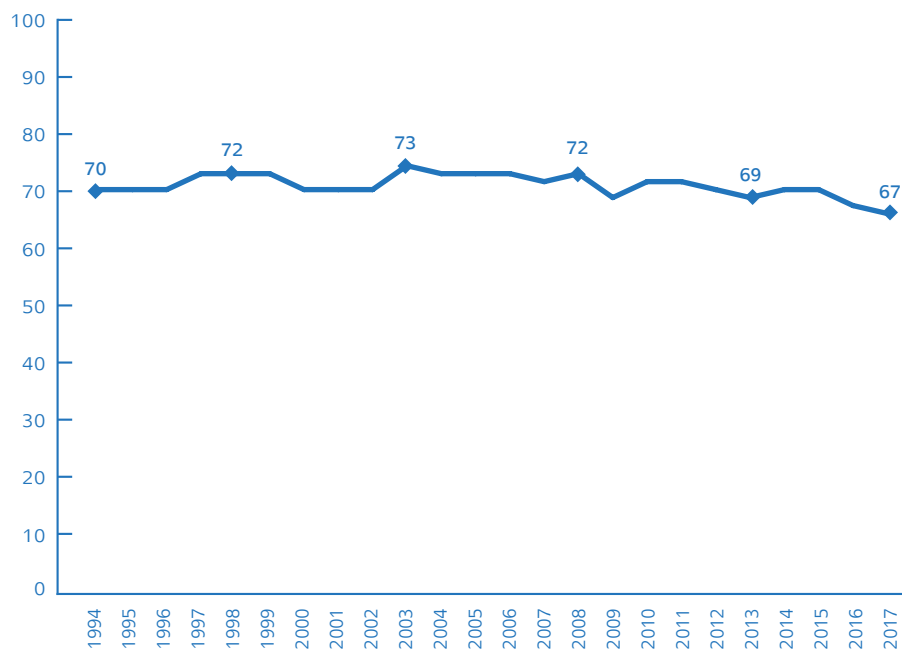

מדד חופש העיתונות של ארגון Freedom House מבוסס אף הוא על הערכות מומחים. כאן ניתנים הציונים לפי שלושה קריטריונים: התשתית החוקית לפעילתם של אמצעי התקשורת במדינה, מידת השליטה של הממסד הפוליטי בתוכן החדשותי והמידה שבה הסביבה הכלכלית מגבילה את עצמאותם של אמצעי התקשורת. המדד בנוי מסולם ציונים שבין 0 (היעדר חופש עיתונות) ל-100 (חופש עיתונות מלא). בטווח הציונים 0-39 נמצאות המדינות שהעיתונות בהן אינה חופשית; בטווח 40-69 – מדינות שהעיתונות בהן חופשית למחצה; ובטווח 70-100 – מדינות שהעיתונות בהן חופשית.⁴

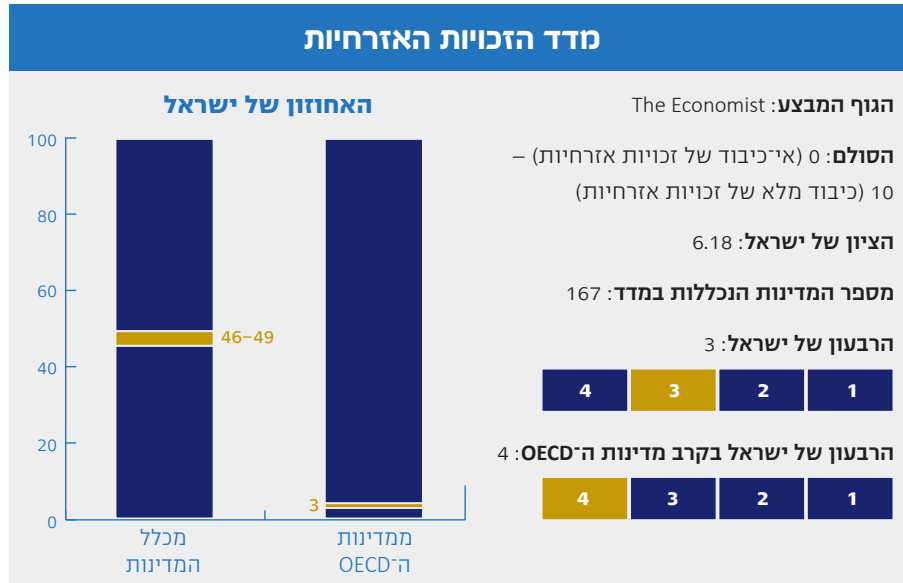
ציונה של ישראל (67) נופל ב־1 נקודה מציונה בשנה שעברה, והוא הנמוך ביותר מאז פורסם לראשונה מדד חופש העיתונות, בשנת 1994 (תרשים 1.3). לפי הדוח של Freedom House הסיבות לירידה הן התקפותיו האישיות של ראש הממשלה בנימין נתניהו על עיתונאים, ריבוי תביעות הדיבה (או שמא "תביעות ההשתקה") נגד עיתונאים והרחבת השימוש בצנזורה צבאית נגד פרסומים של בלוגרים ומשתמשים ברשתות החברתיות. בגלל הירידה ההדרגתית בציון, ישראל מוגדרת כיום מדינה חופשית למחצה בלבד מבחינת חופש העיתונות. מתוך 199 המדינות הנכללות במדד, ישראל ממוקמת השנה סמוך לגאנה, איטליה, פולין ודרום קוריהא. בהשוואה למדינות ה-OECD ישראל ממוקמת באחוזון 17, ברבעון התחתון. כלומר, אולי לעומת מדינות רבות בעולם מצבה של ישראל בתחום חופש העיתונות טוב, אבל לא בהשוואה למדינות המפותחות, שכן היא משתרכת בתחתית הרשימה.

4 במדד חופש העיתונות המקורי ציון נמוך יותר משמעו חופש רב יותר, אבל כאן הפכנו באופן שיטתי את הסולם כדי להתאימו לסולמות האחרים ולהקל בכך את הבנת הדברים. לכן ציון גבוה יותר מורה על איכות גבוהה יותר של דמוקרטיה.

תרשים 1.3 / ישראל במדד חופש העיתונות, 1994-2017

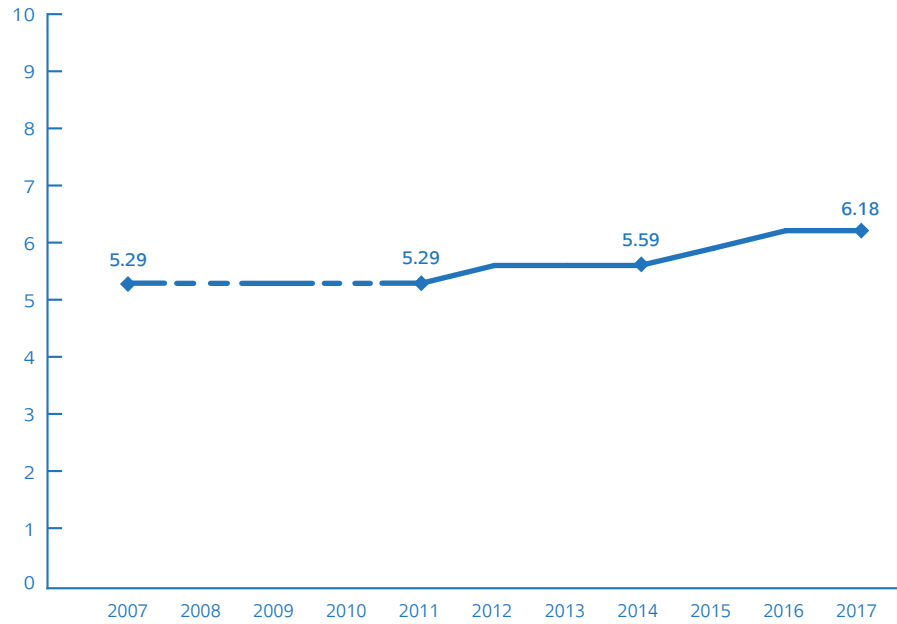
זכויות אזרחיות

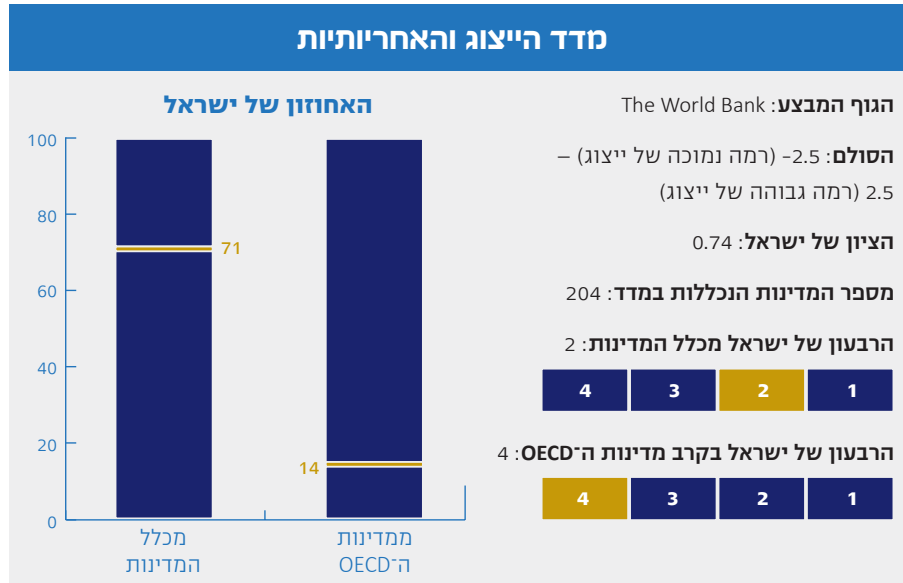
מדד הזכויות האזרחיות של יחידת המידע של המגזין *The Economist* מבוסס על שילוב של הערכות מומחים, סקרי דעת קהל ונתונים סטטיסטיים רשמיים של המדינות. נכללות בו 167 מדינות, ונבחנו בו 17 פרמטרים, בהם חופש העיתונות, חופש הביטוי, חופש המחאה, חופש הדת, חופש ההתאגדות, השוויון לפני החוק ורמת הביטחון האישי. המדד בנוי מסולם ציונים שבין 0 ל־10 – ציון 10 מעיד על כיבוד מלא של הזכויות האזרחיות וציון 0 על אי־כיבוד זכויות אלה.

גם השנה, כמו בשנה שעברה, הציון של ישראל במדד הזכויות האזרחיות הוא 6.18, והיא ממוקמת באחוזונים 46-49. התבוננות רב־שנתית (תרשים 1.4) מלמדת שבעשור האחרון עלו הציונים של ישראל במדד זה, אך אין זה מוריד מן העובדה שגם השנה ציונה נמוך. ישראל ממוקמת ברבעון השלישי של הסולם, יחד עם נצואלה ולבנון, ובמרחק רב ממדינות במרכז ובמערב אירופה, מדינות בצפון אמריקה, הודו ויפן. ברשימת מדינות ה־OECD ישראל ממוקמת ממש בתחתית: באחוזון 3, ברבעון הרביעי, סמוך למקסיקו וטורקיה.

תרשים 1.4 / ישראל במדד הזכויות האזרחיות, 2007-2017

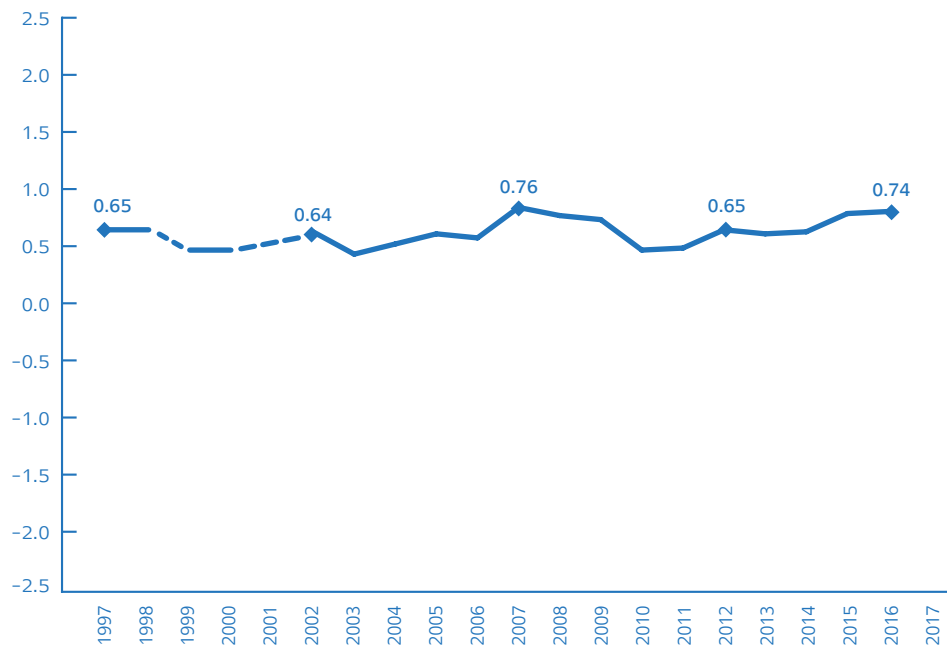
ייצוג ואחריותיות

מדד הייצוג והאחריותיות של הבנק העולמי מבוסס על הערכות מומחים, סקרי דעת קהל ונתונים סטטיסטיים. הוא בוחן עד כמה אזרחי המדינה יכולים להשתתף בבחירת הממשלה ובודק גם את רמת חופש הביטוי, חופש ההתאגדות וחופש העיתונות במדינה, שהם כידוע תנאי בסיס המאפשרים בחירה חופשית של הממשלה. הציונים במדד הם בין 2.5 ל-0.74.

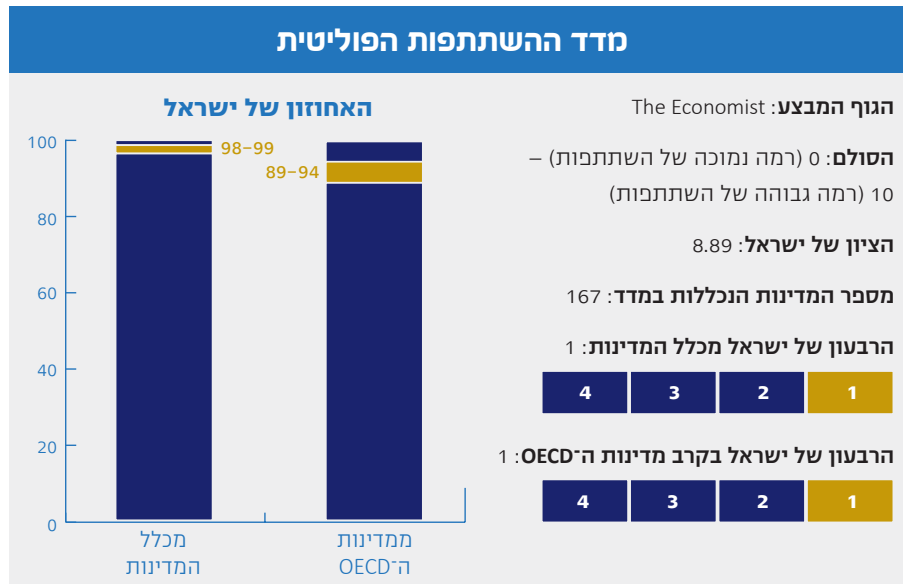
הציון של ישראל השנה במדד הייצוג והאחריותיות הוא 0.74, דומה לציון שקיבלה אשתקד (0.73). מאז תחילת העשור הנוכחי המגמה בישראל היא עלייה מתונה ברמת הייצוג והאחריותיות וחזרה לרמה שאפיינה אותה בסוף העשור הקודם (תרשים 1.5). השנה ישראל גם עלתה מעט בדירוג: מתוך 204 המדינות הנכללות במדד היא ממוקמת באחוזון 71, לעומת אחוזון 70 בשנה שעברה, אם כי היא עדיין מתחת לרף הרבע העליון של הסולם, שבו נמצאות הדמוקרטיה החזקות. בהשוואה למדינות ה-OECD ישראל ממוקמת בתחתית: באחוזון 14, כלומר ברבעון הרביעי.

תרשים 1.5 / ישראל במדד הייצוג והאחריותיות, 1997-2017

1.2. מדדי התהליך הדמוקרטי

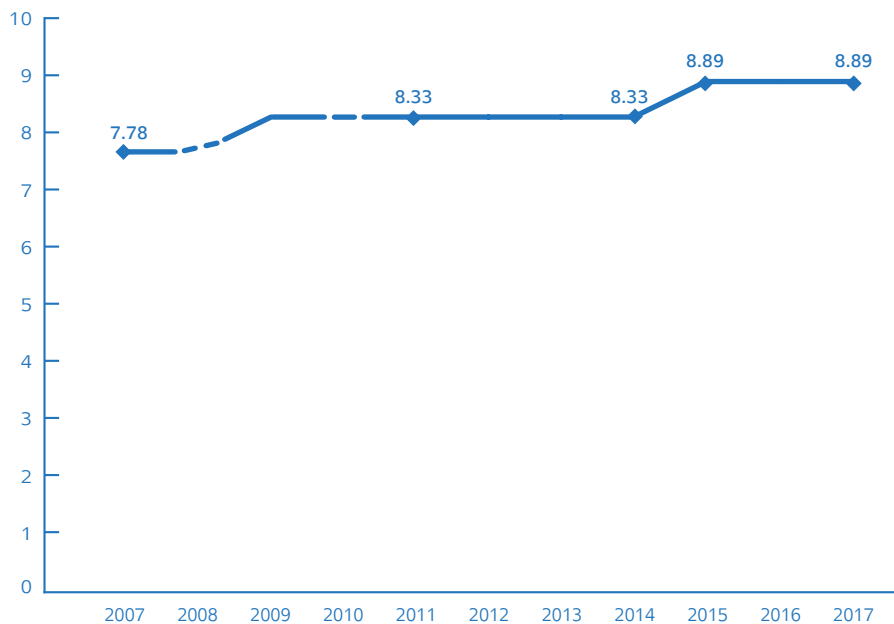
השתתפות פוליטית

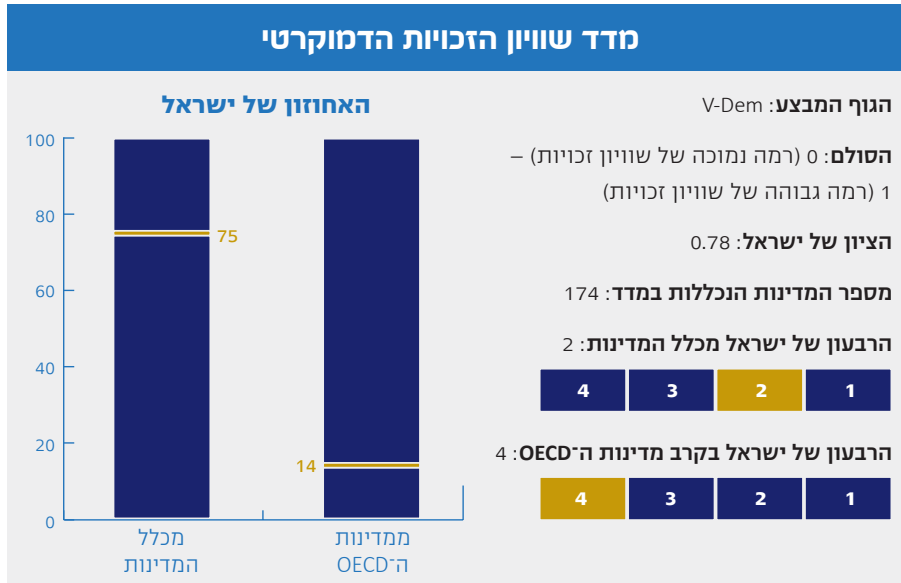
מדד ההשתתפות הפוליטית של יחידת המידע של המגזין *The Economist* מבוסס על שילוב של הערכות מומחים, סקרי דעת קהל ונתונים סטטיסטיים רשמיים הבוחנים את הפרמטרים האלה: שיעורי הצבעה בבחירות, זכות הצבעה והתארגנות למיעוטים, שיעור הנשים בפרלמנט, שיעור החברות במפלגות, העניין של האזרחים בנעשה במדינה ורמת המעורבות הפוליטית שלהם, נכונותם של האזרחים להשתתף בהפגנות חוקיות והעידוד מצד רשויות המדינה להשתתפות פוליטית. המדד בנוי מסולם ציונים שבין 0 ל-10: ציון 10 מעיד על רמת השתתפות פוליטית גבוהה וציון 0 על רמה נמוכה מאוד של השתתפות.

גם השנה הציון של ישראל במדד ההשתתפות הפוליטית גבוה מאוד (8.89), והשוואה לאורך זמן (תרשים 1.6) מראה שבמובן זה ניכרת בעשור האחרון מגמת שיפור. מתוך 167 המדינות הנכללות במדד, ישראל ממוקמת השנה באחוזונים 98-99 (!), יחד עם איסלנד וניו זילנד, וברמת ההשתתפות הפוליטית של אזרחיה היא עולה על מרבית הדמוקרטיות המבוססות. לא מפתיע אפוא שישראל נמצאת במקום גבוה (אחוזון 89-94, רבעון ראשון) גם בקרב מדינות ה-OECD.

תרשים 1.6 / ישראל במדד ההשתתפות הפוליטית, 2007-2017

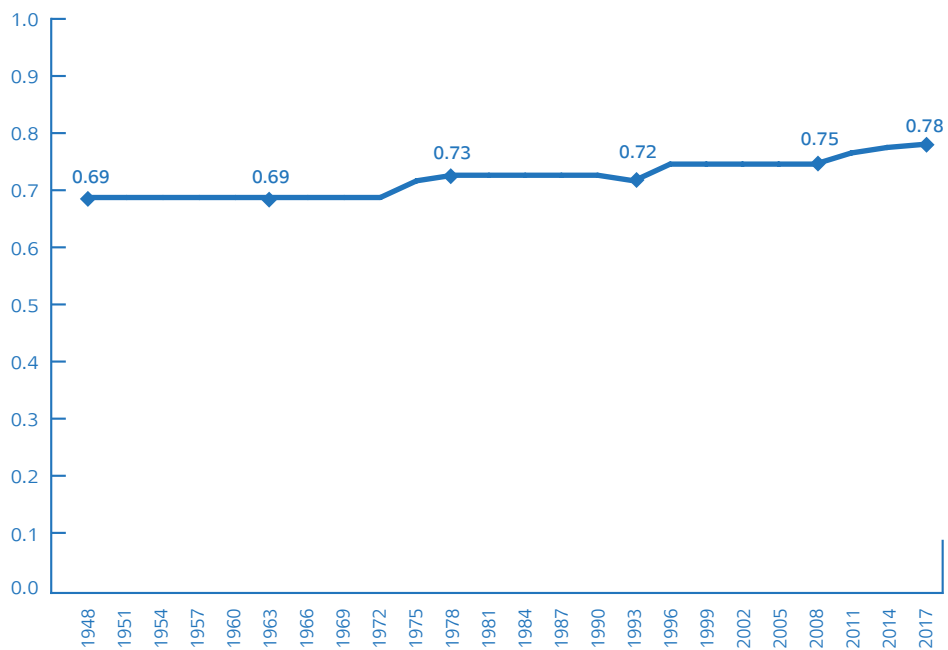
שוויון זכויות דמוקרטי

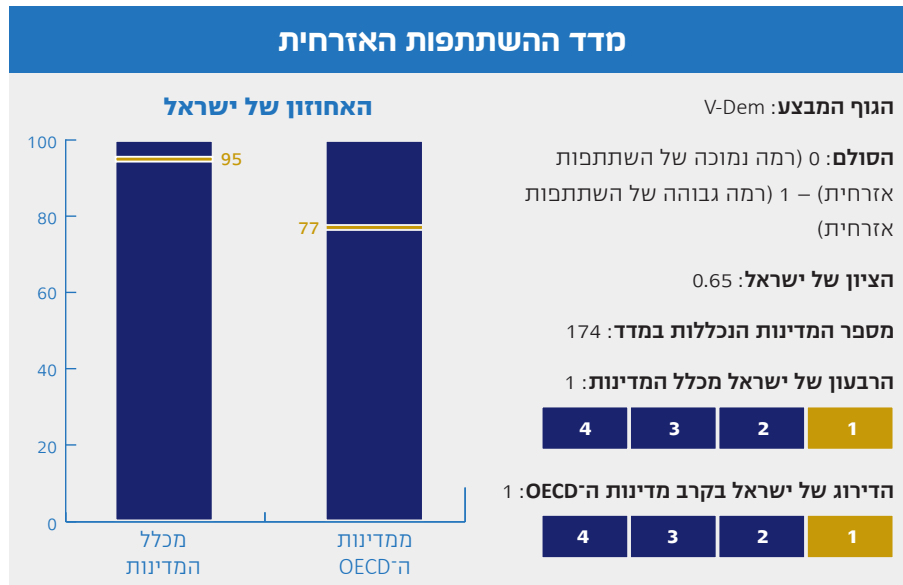
מדד שוויון הזכויות הדמוקרטי (Egalitarian Component Index) הוא אחד ממדדי הדמוקרטיה החדשים. הוא התגבש במסגרת הפרויקט V-Dem (Varieties of Democracy), המציע גישה חדשה להמשגה ולמדידה של הדמוקרטיה כמערכת שלטון. לפי תפיסת הארגון, כאשר אין שוויון בין קבוצות באוכלוסייה, לא במישור החומרי ולא במישור הלא-חומרי, יכולתם של האזרחים לממש בפועל את זכויותיהם וחירויותיהם הדמוקרטיות הפורמליות נפגעת. שוויון זכויות דמוקרטי מתקיים אפוא רק כאשר הזכויות והחירויות של היחידים והמשאבים החומריים מחולקים שווה פחות או יותר ורק כאשר מתאפשרת גישה שווה לעוצמה הפוליטית, בלא הבדל של מגדר, מצב כלכלי או מגזר חברתי. הציונים במדד זה נעים בין 0 ל-1.

הציון של ישראל השנה במדד שוויון הזכויות הדמוקרטי הוא 0.78, ובאופן כללי לאורך השנים ניכרת כאן עלייה הדרגתית ברמת שוויון הזכויות (תרשים 1.7). מתוך 174 המדינות שנכללות במדד, ישראל ממוקמת בתחתית הרבעון הראשון, באחוזון 75, ליד קנדה וארצות הברית. מדובר בעלייה קלה לעומת השנה שעברה, אז ישראל מוקמה באחוזון 74. בהשוואה למדינות ה-OECD ישראל ממוקמת ממש בתחתית: באחוזון 14. רוב המדינות במועדון היוקרתי הזה קיבלו ציונים גבוהים מ-0.85.

תרשים 1.7 / ישראל במדד שוויון הזכויות הדמוקרטי, 1948-2017

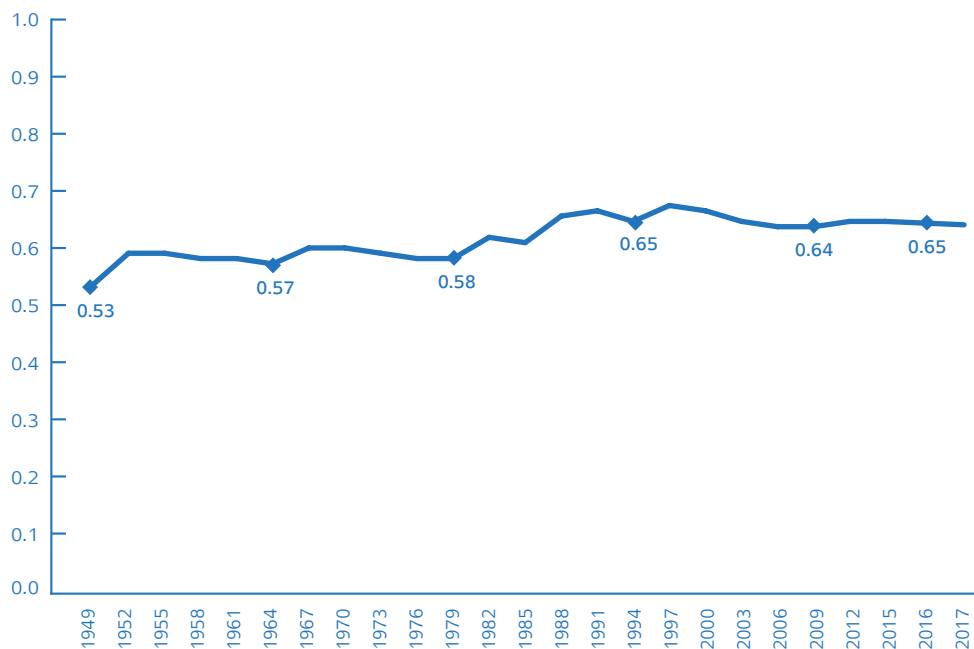
השתתפות אזרחית

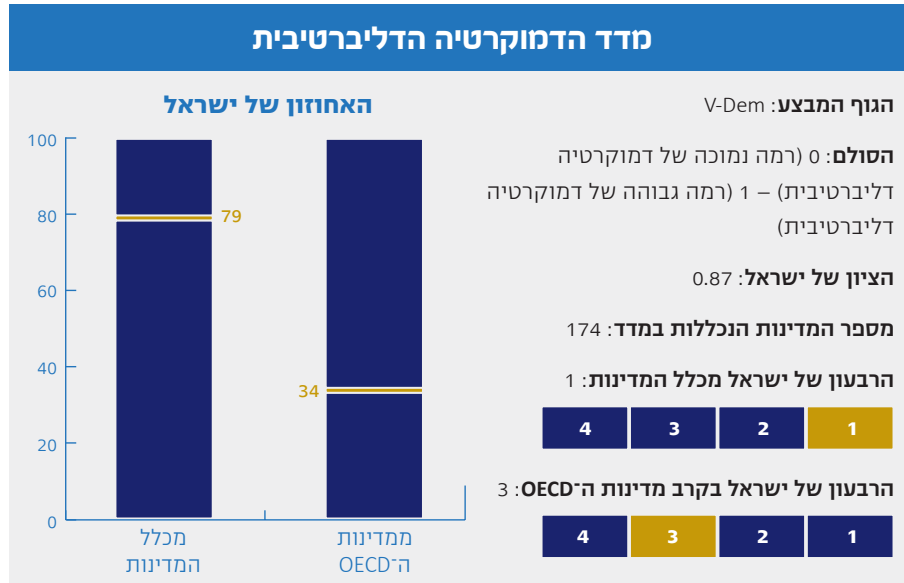
מדד ההשתתפות האזרחית (Participatory Component Index) של ארגון V-Dem מבוסס על ההנחה שבשביל להיות במצב של דמוקרטיה מהותית, מעורבותם של האזרחים בדמוקרטיה אינה יכולה להסתכם רק בהצבעה בבחירות אחת לכמה שנים אלא חייבת לכלול גם השתתפות אקטיבית ומתמשכת של האזרחים במגוון המערכות הפוליטיות. מדד ההשתתפות האזרחית בודק אפוא את המעורבות של האזרחים בארגוני החברה האזרחית ובגופים נבחרים ברמה התת-לאומית ואת השתתפותם האזרחית בשיטות שונות. הציונים במדד זה נעים בין 0 ל-1.

הציון של ישראל השנה במדד ההשתתפות האזרחית הוא 0.65, וגם כאן מתרחשת עלייה הדרגתית לאורך השנים (תרשים 1.8). בדומה למדד ההשתתפות הפוליטית של *The Economist*, גם במדד של V-Dem ישראל מדורגת גבוה מאוד: מתוך 174 המדינות שנכללו במדד היא ממוקמת באחוזון 95, ברבעון הראשון, יחד עם ארצות הברית, שווייץ וגרמניה. זוהי עלייה קלה לעומת השנה שעברה, שבה היא מוקמה באחוזון 94. גם בהשוואה למדינות ה-OECD ישראל ממוקמת בצמרת: באחוזון 77 וברבעון העליון.

תרשים 1.8 / ישראל במדד השתתפות האזרחית, 1948-2017

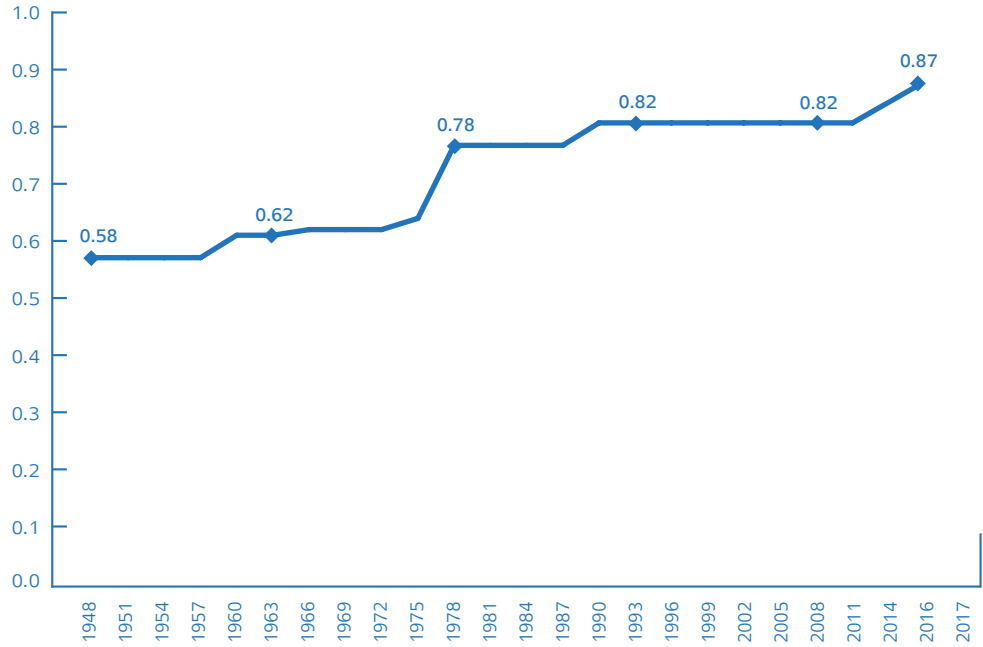
דמוקרטיה דליברטיבית

מדד הדמוקרטיה הדליברטיבית (Deliberative Component Index) של ארגון V-Dem מתמקד בתהליך קבלת ההחלטות הפוליטיות. תהליך דליברטיבי (דיוני) משמעו שהחלטות הציבוריות מתקבלות בתהליך של שקלא וטריא המתמקד בטוב המשותף, שלא כמו החלטות שמתקבלות משיקולים רגשיים או בהסתמך על סולידריות מגזרית או אינטרסים צרים או בלחץ של כפייה. לפי גישה זו, דמוקרטיה אמיתית מחייבת דיאלוג מכבד בין משתתפים מודעים ומיועדים שמוכנים לשנות את דעתם בעקבות שיח פומבי. הדליברציה הדמוקרטית נמדדת לפי המידה שבה האליטות הפוליטיות מספקות לציבור הצדקות פומביות לעמדותיהן בנושאים המרכזיים העומדים על הפרק, מתוך פנייה לטוב המשותף, הכרה בעמדות המנוגדות ויחס מכבד למי שחולקים על דעתן. במדד זה נבדק גם עד כמה רחב מעגל ההתייעצות בחוגי האליטות הפוליטיות. הציונים במדד זה נעים בין 0 ל-1.

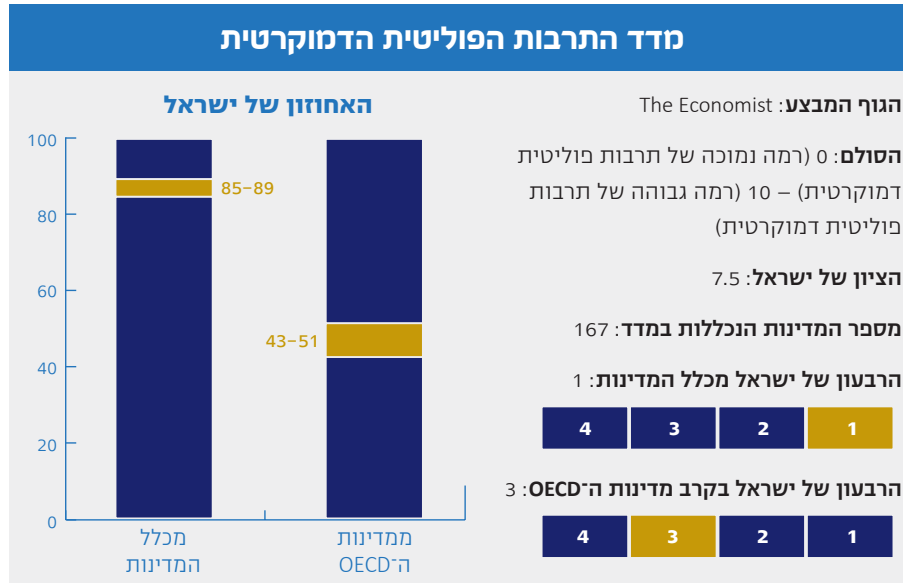
הציון של ישראל השנה במדד הדמוקרטיה הדליברטיבית הוא 0.87, ליד ספרד, ארצות הברית ובריטניה. בבדיקה על פני שנים מתברר שנרשמת לזכותה של ישראל עלייה הדרגתית גם כאן, כלומר שיפור באיכות הדיון הדמוקרטי (תרשים 1.9). במדד זה ישראל מדורגת ברבעון העליון, באחוזון 0.79. בהשוואה למדינות ה-OECD היא ממוקמת מתחת לקו האמצע: באחוזון 0.34 וברבעון השלישי. אכן, על פי המדד, תהליך הדיון הדמוקרטי בישראל אינו רע, אך בהחלט יש בו מקום לשיפור.

תרשים 1.9 / ישראל במדד הדמוקרטיה הדליברטיבית, 1948-2017

תרבות פוליטית דמוקרטית

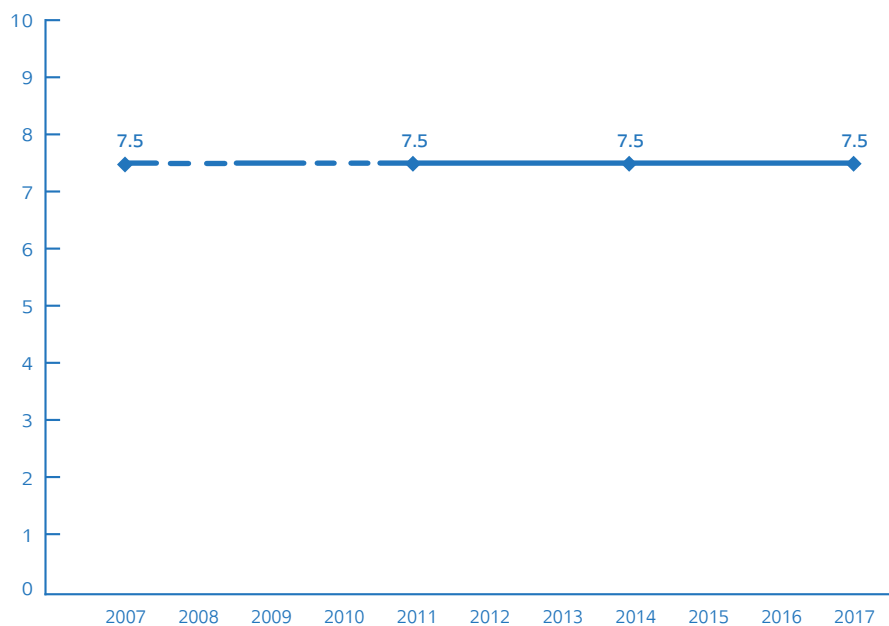
מדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית

מדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית של מחלקת המחקר של המגזין *The Economist* מבוסס על הערכות מומחים וסקרי דעת קהל. הללו משקפים את איכות התרבות הפוליטית הדמוקרטית וכוללים את ההיבטים האלה: מידת התמיכה במשטר הדמוקרטי בקרב האזרחים וההתנגדות ל"מנהיג חזק", למשטר צבאי או להנהגה טכנוקרטית, קיומה (או אי-קיומה) של תפיסה שדמוקרטיה מועילה לסדר הציבורי ולשגשוג הכלכלי של המדינה ומסורת של הפרדת הדת מהמדינה. הציון 10 בסולם מצוין מדינה שמקובלת בה תרבות פוליטית דמוקרטית איתנה, והציון 0 מצוין מדינה נעדרת תרבות פוליטית דמוקרטית.

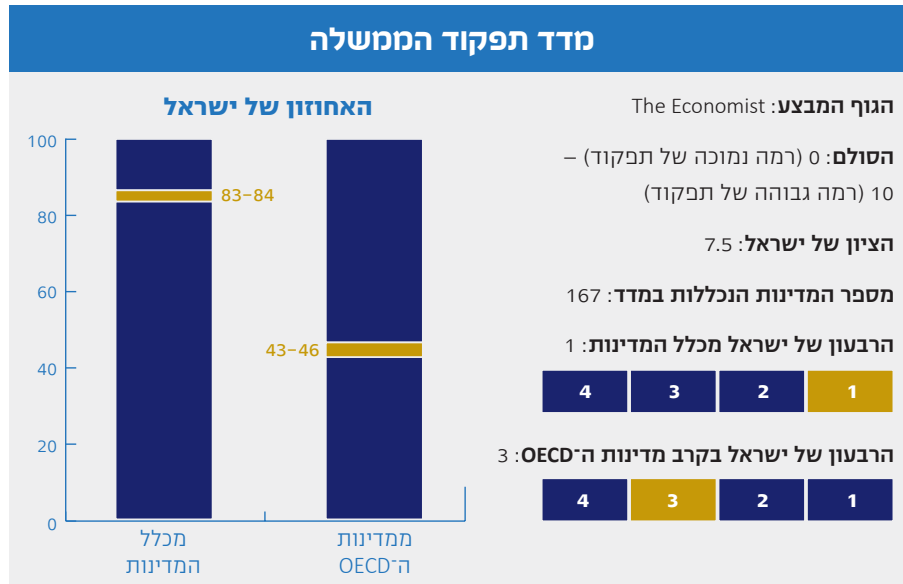
במדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית ישראל מקבלת השנה ציון בינוני גבוה (7.5), זהה לציון שקיבלה בכל השנים שנערך בהן המדד (תרשים 1.10). מתוך 167 המדינות הנכללות במדד, ישראל ממוקמת באחוזונים 85-89, כלומר ברבעון הראשון והעליון. מתוך 35 מדינות ה-OECD ישראל ממוקמת באמצע: באחוזונים 43-51.

תרשים 1.10 / ישראל במדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית, 2007-2017

1.3. מדדי המשילות

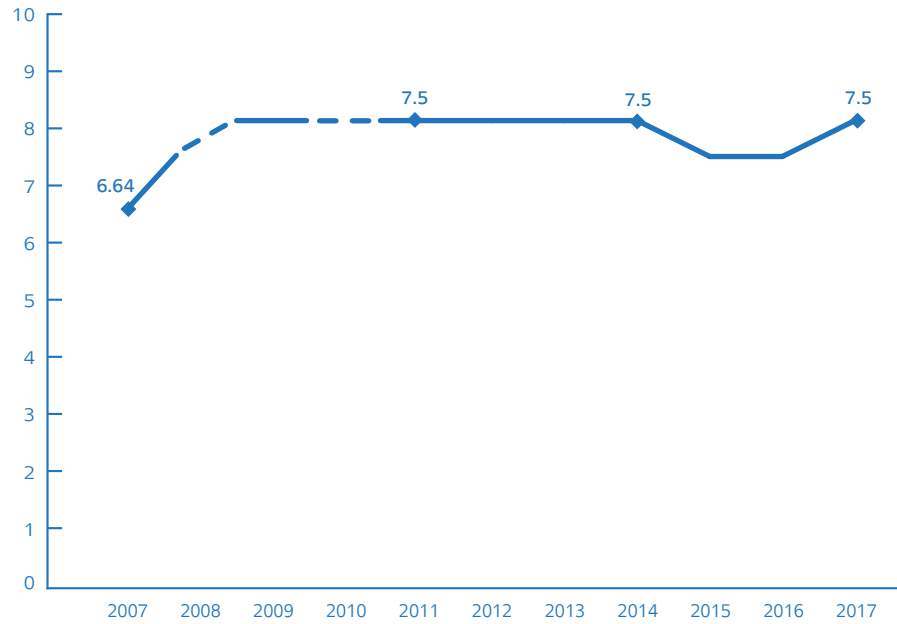
תפקוד הממשלה

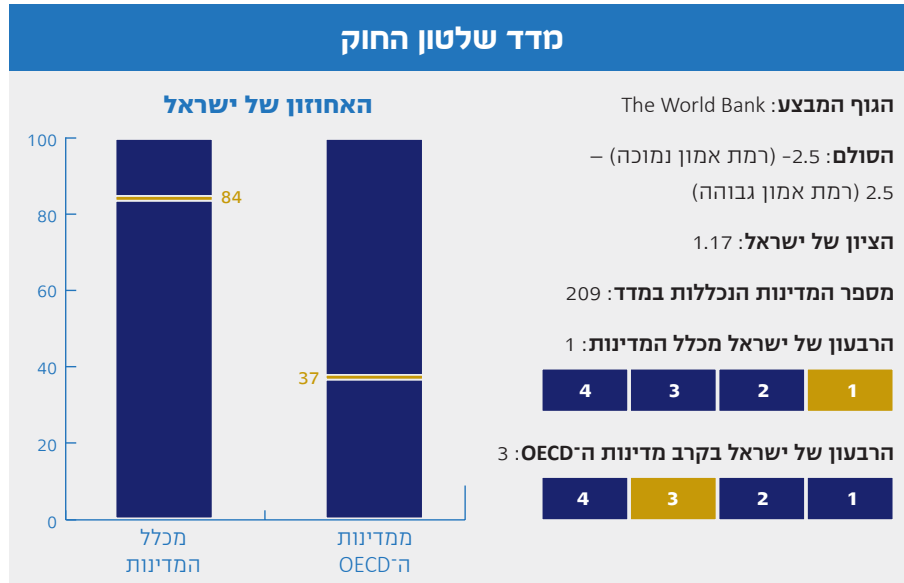
מדד תפקוד הממשלה של מחלקת המחקר של המגזין *The Economist* מבוסס על הערכות מומחים, סקרי דעת קהל ונתונים סטטיסטיים רשמיים של המדינות. הללו משקפים את רמת התפקוד הדמוקרטי והיעילות של מוסדות הממשלה בתחומים רבים. למשל: יכולתה של הממשלה לקבוע את מדיניותה, קיומה (או אי-קיומה) של מערכת איזונים ובלמים בין שלוש רשויות השלטון, יכולת הפיקוח של הפרלמנט על הממשלה, מידת המעורבות של הצבא או של גורמים חוץ-פוליטיים אחרים בפוליטיקה, מידת השקיפות והאחריות של הממשל, מידת השחיתות, רמת האמון של הציבור במוסדות הממשל. הציון 10 בסולם מציין מדינה שהתפקוד הדמוקרטי של ממשלתה ומוסדותיה מעולה, והציון 0 מציין מדינה שהתפקוד הדמוקרטי של ממשלתה לקוי לחלוטין.

במדד תפקוד הממשלה של ישראל מקבלת השנה ציון בינוני-גבוה (7.5) – שיפור לעומת השנה שעברה וחזרה לרמה שאפיינה אותה בשנים 2009-2014 (תרשים 1.11). מתוך 167 המדינות הנכללות במדד, ישראל ממוקמת ברבעון העליון, באחוזונים 83-84, גבוה במעט מהשנה שעברה. בהשוואה למדינות ה-OECD ישראל נמצאת במחצית התחתונה קרוב לאמצע: באחוזונים 46-43, ליד דרום קוריאה, ארצות הברית ובריטניה.

תרשים 1.11 / ישראל במדד תפקוד הממשלה, 2007-2017

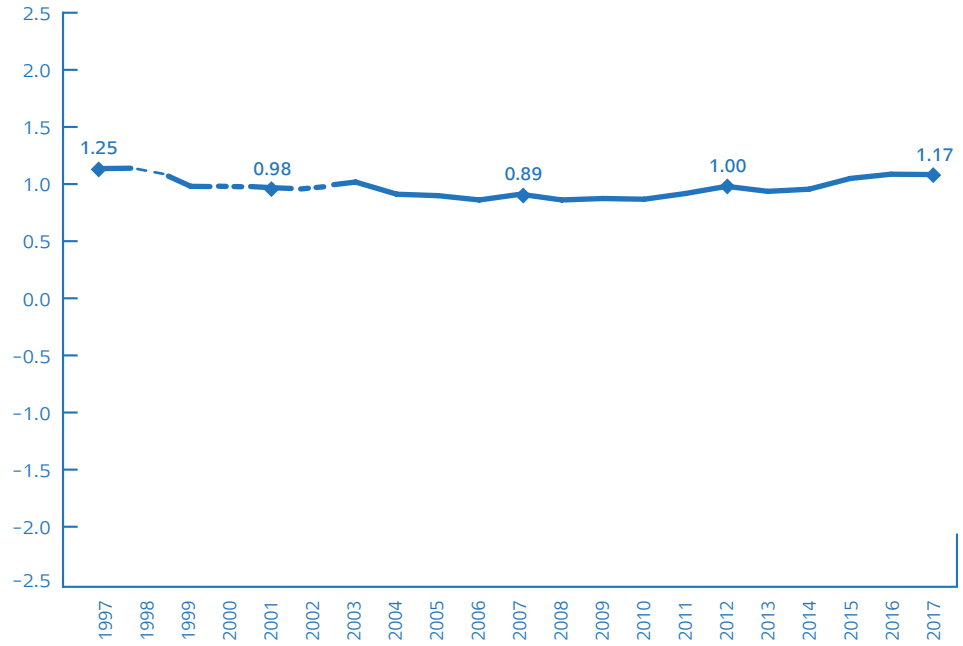
שלטון החוק

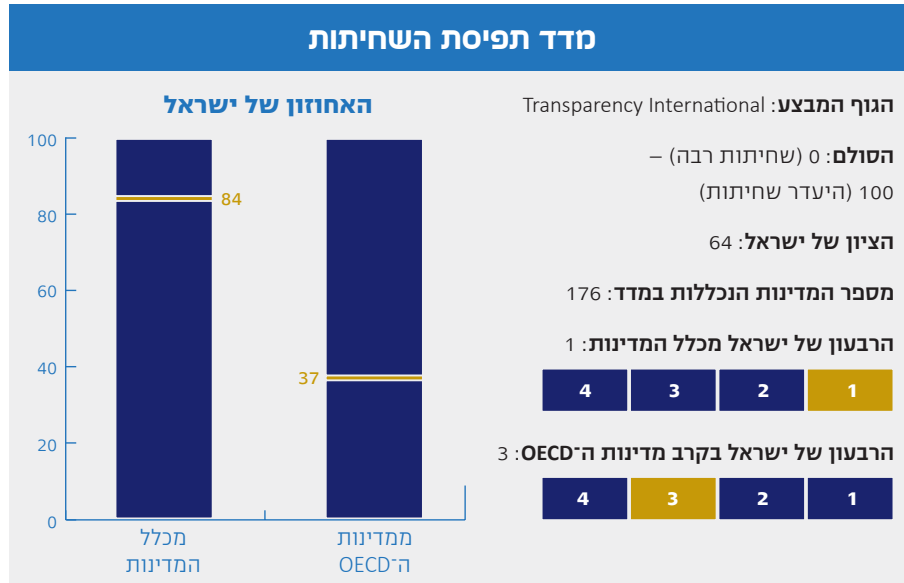
מדד שלטון החוק של הבנק העולמי מבוסס על הערכות מומחים, סקרי דעת קהל ונתונים סטטיסטיים. הוא בוחן את רמת האמון של האזרחים וגורמי הממשל בחוקי המדינה והחברה ועד כמה הם מצייתים להם. הוא גם בוחן אם מתקיימים אכיפת חוזים והסכמים, שמירה על זכויות הקניין, תפקוד תקין של המשטרה ושל מערכת המשפט ומניעת פשיעה ו אלימות. הציונים במדד זה נעים בין 2.5 ל-2.5.

הציון של ישראל השנה במדד שלטון החוק גבוה למדי (1.17), שיפור מסוים בהשוואה לציונה בעשור האחרון (תרשים 1.12). מתוך 209 המדינות הנכללות במדד השנה, ישראל ממוקמת באחוזון 84, לעומת אחוזון 83 בשנה שעברה, שגם הוא היה גבוה, וברבעון העליון של הסולם. עם זאת, בהשוואה למדינות ה-OECD ישראל אינה מדורגת גבוה; היא נמצאת באחוזון 37, ליד צ'כיה, פורטוגל ודרום קוריאה.

תרשים 1.12 / ישראל במדד שלטון החוק, 1997-2017

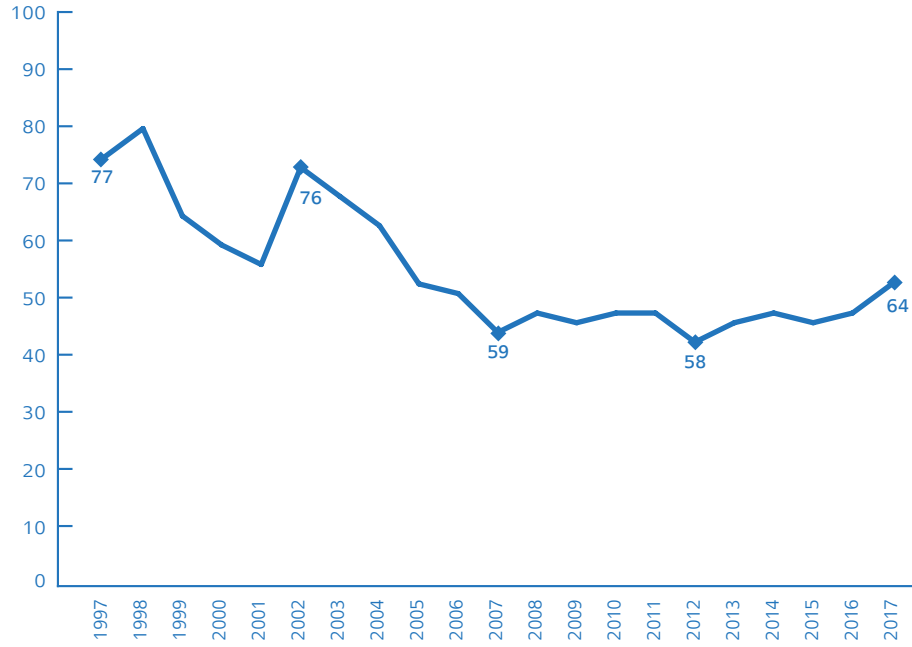
תפיסת השחיתות

מדד תפיסת השחיתות של ארגון השקיפות הבינלאומי (Transparency International) משקף את דעתם של מומחים על הניצול לרעה של כוח למטרת רווח אישי במגזר הציבורי בכל מדינה ומדינה. הציון במדד זה הוא על סולם שבין 0 ל-100 – ככל שהציון גבוה יותר, כך המדינה מוערכת כנקייה יותר משחיתות.

ישראל מקבלת השנה במדד תפיסת השחיתות את הציון 64 – עלייה מסוימת לעומת הציונים בעשור האחרון, שנעו בין 58 ל-61, אך נמוך מהציונים שנרשמו בעשור הקודם (תרשים 1.13). מתוך 176 המדינות הנכללות במדד ישראל ממוקמת באחוזון 84, כלומר ברבעון העליון של הסולם, יחד עם צ'ילה, צרפת ופורטוגל. בהשוואה למדינות ה-OECD ישראל נמצאת מתחת לקו האמצע: באחוזון 37 וברבעון השלישי. אם כן, יחסית למדינות אחרות, ישראל נחשבת מדינה לא מושחתת. כפי שנראה בהמשך, לפי דעת הציבור בישראל, כפי שהיא משתקפת בסקר מדד הדמוקרטיה 2017, מצב השחיתות במדינה גרוע ממצב השחיתות לפי חוות הדעת של המומחים בהשוואה בינלאומית.

תרשים 1.13 / ישראל במדד תפיסת השחיתות, 1997-2017

1.4. המדדים הבינלאומיים במבט-על

מבט-על על מצבה הכללי של הדמוקרטיה בישראל בהסתמך על המדדים הבינלאומיים מעלה תמונה מורכבת ורבתי-פנים. כאשר השווינו את הציון של ישראל השנה לציון הממוצע ב־10 השנים הקודמות מצאנו שהוא נמוך יותר בשלושת המדדים של ארגון Freedom House (זכויות פוליטיות, זכויות אזרחיות, חופש העיתונות), גבוה יותר ב־8 מדדים ונותר על כנו ב־2 מדדים נוספים.

לוח 1.1 / ישראל במדדי 2017 לעומת הממוצע שלה בעשור הקודם

השינוי	הציון הממוצע בשנים 2016–2007	הציון ב־2017	טווח הציונים	המדד	
✓	36.3	36	0 (היעדר זכויות פוליטיות) – 40 (זכויות פוליטיות מלאות)	זכויות פוליטיות (Freedom House)	זכויות וחירויות דמוקרטיות
✓	45.7	44	0 (היעדר זכויות אזרחיות) – 60 (זכויות אזרחיות מלאות)	זכויות אזרחיות (Freedom House)	
✓	70.1	67	0 (היעדר חופש עיתונות) – 100 (חופש עיתונות מלא)	חופש עיתונות (Freedom House)	
⬆	* 5.59	6.18	0 (אי-כיבוד של זכויות אזרחיות) – 10 (כיבוד מלא של זכויות אזרחיות)	זכויות אזרחיות (The Economist)	התליך הדמוקרטי
⬆	0.66	0.74	-2.5 (רמת ייצוג נמוכה) – 2.5 (רמת ייצוג גבוהה)	ייצוג ואחריותיות (The World Bank)	
⬆	* 8.40	8.89	0 (רמת השתתפות נמוכה) – 10 (רמת השתתפות גבוהה)	השתתפות פוליטית (The Economist)	
⬆	0.76	0.78	0 (רמת שוויון זכויות נמוכה) – 1 (רמת שוויון זכויות גבוהה)	שוויון זכויות דמוקרטי (V-DEM)	
=	0.65	0.65	0 (רמת השתתפות אזרחית נמוכה) – 1 (רמת השתתפות אזרחית גבוהה)	השתתפות אזרחית (V-DEM)	
⬆	0.84	0.87	0 (רמת דמוקרטיה דליברטיבית נמוכה) – 1 (רמת דמוקרטיה דליברטיבית גבוהה)	דמוקרטיה דליברטיבית (V-DEM)	
=	*7.5	7.5	0 (רמת תרבות פוליטית דמוקרטית נמוכה) – 10 (רמת תרבות פוליטית דמוקרטית גבוהה)	תרבות פוליטית דמוקרטית (The Economist)	

השינוי	הציון הממוצע בשנים 2016-2007	הציון ב־2017	טווח הציונים	המדד	משילות
▲	*7.3	7.5	0 (רמת תפקוד נמוכה) – 10 (רמת תפקוד גבוהה)	תפקוד הממשלה (The Economist)	
▲	0.91	1.17	-2.5 (רמת אמון נמוכה) – 2.5 (רמת אמון גבוהה)	שלטון החוק (The World Bank)	
▲	60.2	64	0 (שחיתות רבה) – 100 (היעדר שחיתות)	תפיסת השחיתות (Transparency International)	

* במדדי The Economist הממוצע הוא של 8 שנים משום שבשנים 2008 ו־2010 לא פורסם ציון.

- ▲ שיפור בציונה של ישראל לעומת ממוצע העשור הקודם
- ▬ אין שינוי בציונה של ישראל לעומת ממוצע העשור הקודם
- ▼ הרעה בציונה של ישראל לעומת ממוצע העשור הקודם

השוואת דירוגה היחסי של ישראל לדירוג של כלל מדינות העולם מגלה שב־7 מן המדדים הדירוג שלה נותר השנה כבשנה שעברה ושב־6 מדדים הוא עלה.

לוח 1.2 / ישראל במדדי 2017 לעומת דירוגה במדדי 2016

השניוני	האחוזון ב־2016	האחוזון ב־2017	הרבעון ב־2017	המדד	
=	73-71	75-71	2	זכויות פוליטיות (Freedom House)	זכויות וחירויות דמוקרטיות
=	60-59	61-59	2	זכויות אזרחיות (Freedom House)	
=	67	68-67	2	חופש עיתונות (Freedom House)	
=	47-46	49-46	3	זכויות אזרחיות (The Economist)	
⬆	70	71	2	ייצוג ואחריותיות (The World Bank)	
=	99-97	99-98	1	השתתפות פוליטית (The Economist)	התהליך הדמוקרטי
⬆	74	75	2	שוויון זכויות דמוקרטי (V-Dem)	
⬆	94	95	1	השתתפות אזרחית (V-Dem)	
=	79	79	1	דמוקרטיה דליברטיבית (V-Dem)	
=	88-84	89-85	1	תרבות פוליטית דמוקרטית (The Economist)	
⬆	81-75	84-83	1	תפקוד הממשלה (The Economist)	משילות
⬆	83	84	1	שלטון החוק (The World Bank)	
⬆	81	84	1	תפיסת השחיתות (Transparency International)	

⬆ שיפור במקומה של ישראל לעומת הדירוג הקודם
 = אין שינוי במקומה של ישראל לעומת הדירוג הקודם

באופן כללי ההשוואה מורה כי גם בשנה זו ישראל עומדת בדרישות הבסיסיות של הדמוקרטיה, אך היא גם מתמודדת עם בעיות עומק לא פשוטות. בתחום הזכויות והחירויות – ליבת המשטר הדמוקרטי – ישראל דורכת במקום ואינה משתפרת: השנה הידרדר חופש העיתונות והגיע למקומו הנמוך ביותר מאז ייסוד דוח חופש העיתונות – ממצא מדאיג לנוכח תפקידה המכריע של העיתונות החופשית בהספקת מידע מהימן לאזרחים על המציאות הפוליטית והחברתית. רמת הזכויות האזרחיות – כלומר, חופש הביטוי וההתאגדות, חופש הדת, השוויון לפני החוק והביטחון האישי – נמוכה מאוד יחסית לדמוקרטיות המבוססות בעולם, למשל מדינות ה־OECD. מן הראוי לשפר תחום זה כדי לעמוד בסטנדרטים המקובלים בדמוקרטיות הליברליות המערביות. גם מדד הייצוג והאחריותיות, המודד בעיקר את מידת האפשרות של האזרחים ליהנות מחירויות כמו חופש ביטוי וייצוג פוליטי דמוקרטי, מתריע על הצורך בתיקון.

תחום שישראל זוכה בו להערכה מחמיאה יותר הוא התחום שכינינו "התהליך הדמוקרטי". נראה שישראל חזקה מבחינת המחויבות הערכית של האזרחים לשיטת המשטר הדמוקרטי ("תרבות פוליטית דמוקרטית"). בתחום ההשתתפות האזרחית ישראל מקבלת ציונים גבוהים מאוד. מתברר שאזרחי ישראל מעורבים פוליטית ומנסים להשפיע על הזירה הפוליטית במידה רבה. מבחינת השמירה על שוויון זכויות דמוקרטי בין מגזרים שונים וקידום דמוקרטיה דליברטיבית, מצבה של ישראל לא רע אך עדיין מותיר מקום לשיפור.

לבסוף, בתחום המשילות ישראל נהנית מציונים טובים. רמת התפקוד של הממשל סבירה בנושאים של קביעת מדיניות וביצועה, שמירה על בלמים ואיזונים בין רשויות השלטון ואמון הציבור במוסדות השלטון. רמת השחיתות לא גבוהה מאוד, אם כי בהחלט יש במה להשתפר.⁵ רמת שלטון החוק בכל הקשור לתפקוד המשטרה ומערכת המשפט ולהפנמת חוקי המדינה בקרב האזרחים וגורמי השלטון גבוהה למדי.

ובכן, גם השנה ההשוואה הבינלאומית מראה כי ישראל היא מדינה יציבה מבחינה דמוקרטית וכי התחזיות השחורות העולות תדיר בשיח הציבורי על קריסתה הקרובה כמדינה דמוקרטית מופרזות כאשר בוחנים את המצב במבט השוואתי ולאורך זמן. ולראיה: ההשוואה שהוספנו השנה, המראה את ציוני ישראל לאורך זמן, מעידה על שיפור הדרגתי ברוב המדדים שנבחנו. עם זאת, בהשוואה למדינות אחרות ב־OECD ישראל ממוקמת בתחתית ברוב המדדים, בייחוד במדדי הזכויות והחירויות הדמוקרטיות, כך שבדאי לא יהיה נכון אם היא תאפשר לעצמה לנוח על זרי הדפנה. וכך, ישראל היא אכן דמוקרטיה יציבה. בה בעת היא זקוקה לתיקון ניכר, בעיקר בתחום השמירה על הזכויות והחירויות הדמוקרטיות.

5 בעת כתיבת הדברים הללו נמצאות בחקירה פרשיות שחיתות אחדות, ואם החקירות יסתיימו בהגשת כתבי אישום סביר להניח שבעתיד הקרוב הן יביאו לירידה של ישראל בציון שהמומחים הבינלאומיים נותנים לרמת השחיתות בה.

חלק שני

מדינת
ישראל
בעיני
אזרחיה

פרק 2 / מה המצב?

בפרק זה נדון בנושאים הבאים:

- המצב הכללי של המדינה והמצב האישי של המרוויינים
- החיים בישראל בהשוואה למדינות אחרות
- האם החיים בישראל טובים?
- להישאר או לעזוב?
- אופטימיות ופסימיות באשר לעתידה של ישראל

כפי שהראינו בחלק הראשון, בהשוואה לקבוצה הרחבה של מדינות העולם שנבחנו במדדים הבינלאומיים מצבה של ישראל שפיר ברוב המקרים, למעט מדדים מסוימים שהיא מצטיינת בהם ואחרים שהיא נחשלת בהם. עם זאת, כפי שהסברנו, בהשוואה למדינות ה-OECD מצבה אינו מזוהר, ובמדדים מסוימים הוא אפילו גרוע. השאלה היא אם יש קשר בין ההערכות החיצוניות את מצבה של המדינה לתפיסות של הציבור הישראלי. באופן כללי התשובה היא – אכן כן. נראה כי הציבור בארץ מודע לחוזקות של המסגרת הפוליטית שהוא חי בה, ולא פחות מכך לחולשותיה, אם כי אין בהכרח התאמה מלאה בין נקודות הביקורת החיצוניות והפנימיות. כפי שנראה מיד, אזרחי ישראל מרוצים למדי מהמצב הכללי של המדינה, ועוד יותר מכך – ממצבם האישי, אם כי כשמדובר בתפקודי הממשל ובנושאים מסוימים הנוגעים לאיכות הדמוקרטיה בישראל, נושא שנתעמק בו בפרקים הבאים, הערכתם נמוכה באופן מדאיג.

שאלנו גם השנה: "מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי?". גם השנה הרוב, אפילו מעט יותר מהמשיבים כך בשנה שעברה, השיבו שהמצב טוב. למעשה, זוהי הפעם הראשונה מתחילת המדינות (שנת 2003) שבכלל הציבור התקבלו שתי תשובות שכיחות במידה כמעט שווה: "ככה-ככה" ו"טוב", לעומת העבר – אז התשובה "ככה-ככה" הייתה שכיחה יותר. כפי שהתרשים הבא מראה, בציבור היהודי שיעור המגדירים את המצב "טוב" אף עולה במעט על שיעור המגדירים אותו "ככה-ככה". בציבור הערבי הקטגוריה "ככה-ככה" היא עדיין השכיחה ביותר. שיעור המגדירים את המצב הכללי של המדינה "רע" נמוך הן בקרב היהודים הן בקרב הערבים, אם כי בקרב הערבים שיעורם גדול יותר.

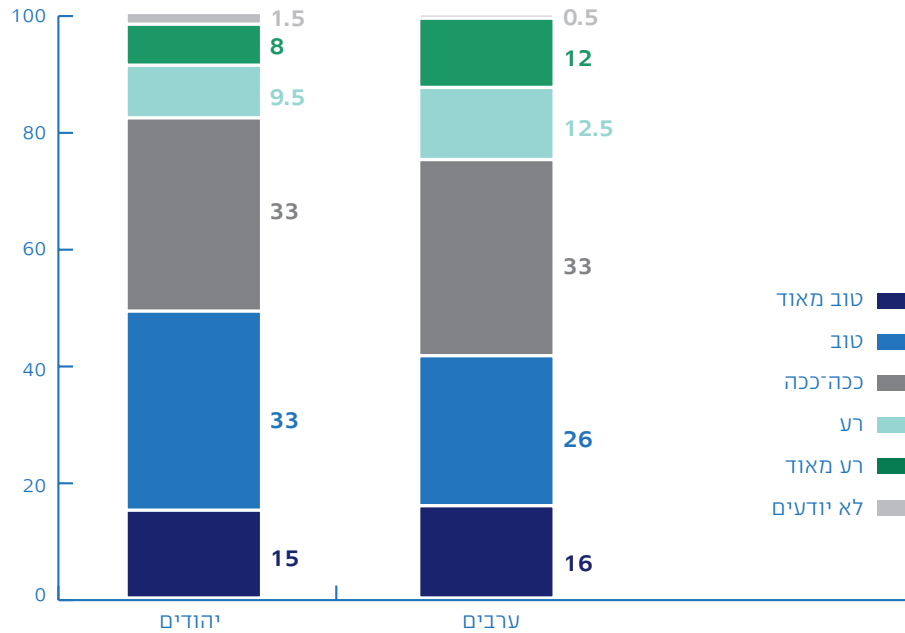
מצבה הכללי של המדינה

שאלה 1

נספח 2
עמ' 175

נספח 3
עמ' 210

תרשים 2.1 / מה לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי? (% יהודים וערבים)

פילוח של הערכת המצב בקרב המרוויינים היהודים העלה הבדלים גדולים בין קבוצות המשנה, אבל כפי שאפשר לראות בלוח שלהלן בשום קבוצה אין רוב למגדירים את המצב "רע".

לוח 2.1 (% יהודים)

סך הכול	לא השיבו	רע	ככה-ככה	טוב	המצב של ישראל כיום
100	3	12	38	47	חרדים
100	2.5	6	16.5	75	דתיים לאומיים
100	3	7	23	67	מסורתיים דתיים
100	2	14	36	48	מסורתיים לא-דתיים
100	1.5	23.5	37	38	חילונים

מיקום על הרצף החרדי-חילוני

המצב של ישראל כיום	טוב	ככה־ככה	רע	לא השיבו	סך הכול	
34-18	48	35	15	2	100	גיל
54-35	50	35	14.5	0.5	100	
+55	49	29	18	4	100	
ימין	64	26	9	1	100	מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל
מרכז	41.5	39.5	17	2	100	
שמאל	27	41	31	1	100	
מרגישים שייכים לקבוצות חזקות	55	32	12	1	100	מרכזיות-שוליות חברתית
מרגישים שייכים לקבוצות חלשות	34	38.5	25	2.5	100	

פילוח התשובות לפי מיקום על הרצף החרדי-חילוני מראה כי המרוצים ביותר מהמצב הכללי של המדינה הם הדתיים הלאומיים; לפי גיל – אין שיטתיות במידת שביעות הרצון, אם כי בכל הגילאים הקטגוריה השכיחה ביותר היא התשובה החיובית; לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל – בימין מרוצים יותר מאשר במרכז ובשמאל; לפי מרכזיות-שוליות חברתית, כלומר שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות באוכלוסייה – המרוצים יותר ממצבה של המדינה הם החזקים לתחושתם.

גם פילוח של המשיבים הערבים לקבוצות משנה לפי משתנים שונים מראה הבדלים, אך גם בציבור הערבי בכל קבוצות המשנה שיעור המגדירים את המצב "רע" נמוך משיעור המגדירים אותו "טוב" או "ככה־ככה".

לוח 2.2 (% ערבים)

המצב של ישראל כיום	טוב	ככה־ככה	רע	לא השיבו	סך הכול	
מוסלמים	40	34	26	—	100	דת
נוצרים	41	29	29	1	100	
דרוזים	55.5	28	11	5.5	100	

המצב של ישראל כיום	טוב	ככה־ככה	רע	לא השיבו	סך הכול	
34-18	51	28	19	2	100	גיל
54-35	37	31	32	—	100	
+55	32	52	16	—	100	
לרשימה המשותפת	34	35	31	—	100	הצבעה בבחירות 2015 לכנסת
למפלגות ציוניות	56	32	8	4	100	

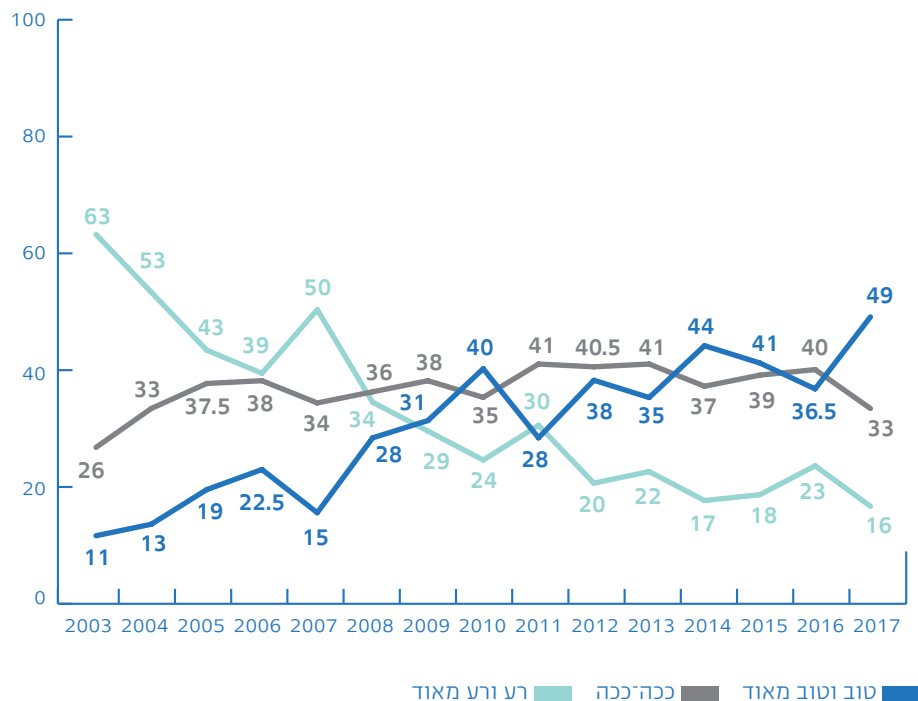
בקרב הערבים הערכת המצב של המדינה כ"טוב" שכיחה במיוחד בקרב הדרוזים, בקבוצת המשיבים הצעירים ואצל מצביעי המפלגות הציוניות.

ומהי המגמה במענה לשאלה זו לאורך זמן? כפי שאפשר ללמוד מהלוח שלהלן, הממצאים ב־5 השנים האחרונות יציבים יחסית. יתרה מזו, כפי שאפשר לראות בתרשים שלהלן, מאז התחלנו במדידה ב־2003 יש מגמה של ירידה בשיעור המעריכים את המצב "רע" ו"רע מאוד" ועלייה בשיעור המעריכים אותו "טוב" ו"טוב מאוד".

לוח 2.3 (% כלל המדגם)

המצב של ישראל כיום	2013	2014	2015	2016	2017
טוב וטוב מאוד	35	44	41	36.5	48
ככה־ככה	41	37	39	40	33
רע ורע מאוד	22	17	18	23	17
לא השיבו	2	2	2	0.5	2
סך הכול	100	100	100	100	100

תרשים 2.2 / מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי? (% כלל המדגם, 2017-2003)

גם בנושא המצב האישי חזרנו על שאלה משנים קודמות. כבעבר, הערכת המצב האישי חיובית הרבה יותר מהערכת המצב הכללי של המדינה, שכאמור גם היא נוטה לחיוב. ברמה האישית רוב ברור בקרב היהודים והערבים הגדירו את מצבם האישי "טוב" או "טוב מאוד", אם כי הרוב בקרב היהודים המרגישים כך גדול בהרבה מרוב זה בקרב הערבים (77% לעומת 56%).

המצב האישי

שאלה 2

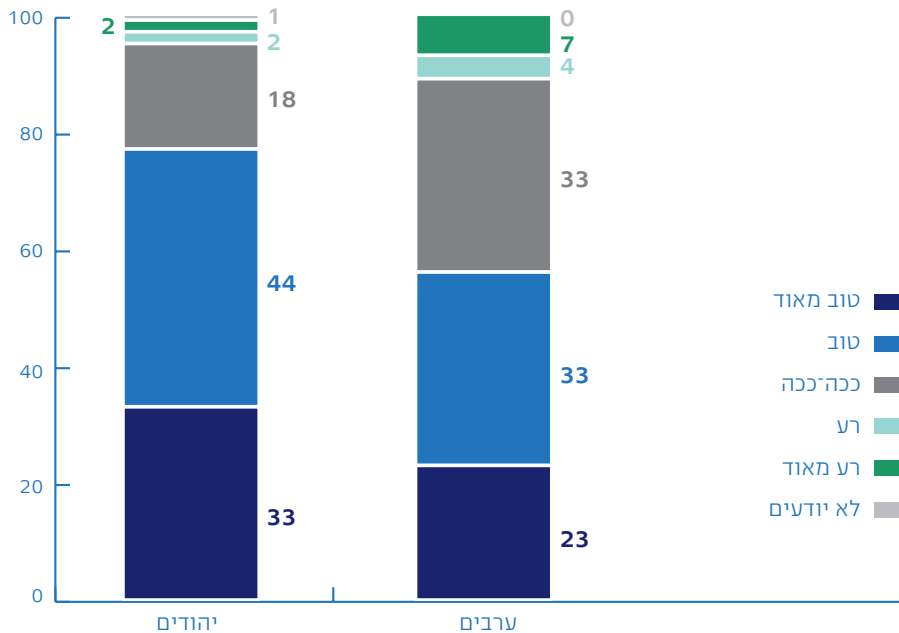
נספח 2

עמ' 175

נספח 3

עמ' 211

תרשים 2.3 / מה המצב שלך באופן אישי? (% יהודים וערבים)

פילוח הממצאים לפי משתנים דמוגרפיים ופוליטיים לא העלה אף קבוצת משנה אחת, בציבור היהודי או בציבור הערבי, שהיה בה רוב למי שהגדירו את מצבם האישי "רע" או "רע מאוד".

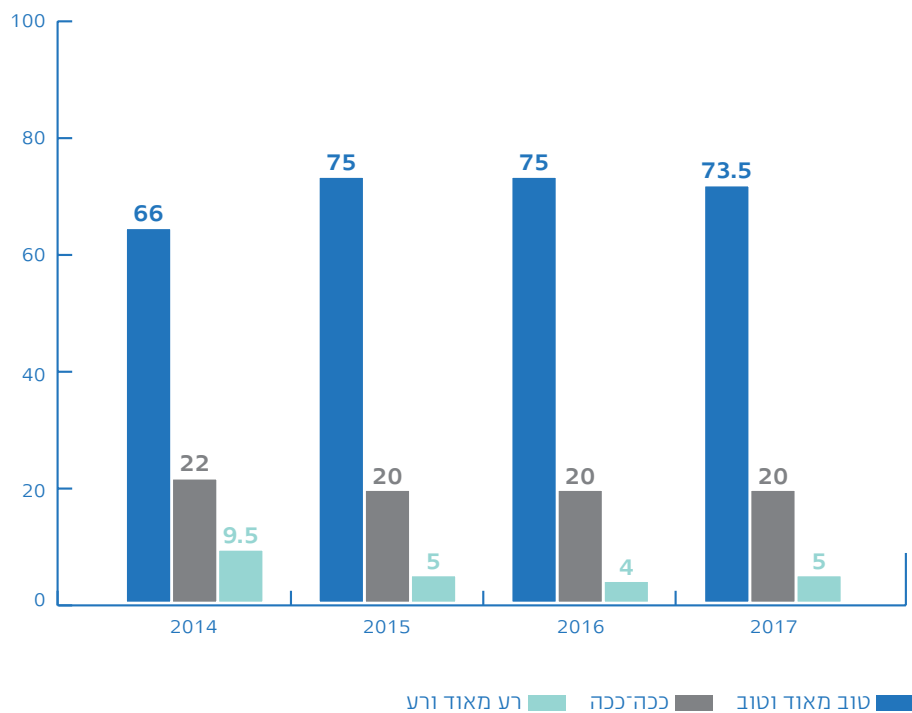
בדקנו אם יש תאימות בין הערכת המצב האישי להערכת של מצב המדינה. כפי שאפשר ללמוד מן הלוח הבא וכפי שראינו גם בשנים קודמות, אכן מי שהעריכו את מצבם האישי כ"טוב" נטו גם להעריך את מצב המדינה כטוב, מי שהעריכו את מצבם האישי כ"ככה־ככה" נטו להעריך כך גם את מצב המדינה, ומי שהעריכו את מצבם האישי כ"רע" חשבו שגם מצבה של המדינה רע.

לוח 2.4 (% כלל המדגם)

מעריכים את:	מצב המדינה כטוב מאוד או טוב	מצב המדינה ככה־ככה	מצב המדינה כרע מאוד או רע	לא השיבו	סך הכול
המצב האישי טוב מאוד או טוב	55.5	30.5	12.5	1.5	100
המצב האישי ככה־ככה	27.5	43.5	27.5	1.5	100
המצב האישי רע מאוד או רע	22	26	44	8	100

ומה המגמה לאורך זמן בהערכת המצב האישי? בארבע המדידות השנתיות האחרונות מתגלית יציבות רבה, והרוב מגדירים את מצבם האישי "טוב".

תרשים 2.4 / מה המצב שלך באופן אישי? (% כלל המדגם, 2014-2017)

כפי שציינו, בקרב היהודים הערכת המצב האישי טובה השנה לעומת הערכתם של הערבים את מצבם האישי. בדקנו אם כך היה בכל ארבע המדידות. הלוח שלהלן מראה שאכן כך, אבל בעוד שאצל היהודים ניכרת מגמה כללית של שיפור קל לאורך זמן, אצל הערבים אין מגמה חד־משמעית, והשנה ניכרת אפילו ירידה קלה, אם כי גם השנה הרוב מעידים שמצבם האישי טוב.

לוח 2.5 (%) יהודים)

מגדירים את מצבם האישי "טוב מאוד" או "טוב", ערבים	מגדירים את מצבם האישי "טוב מאוד" או "טוב", יהודים	
50	69	2014
65	76.5	2015
61	78	2016
56	77	2017

בפרק 1 ראינו כי לפי המדדים הבינלאומיים ישראל נחשלת במשתנים מסוימים בהשוואה למדינות ה-OECD. האם הישראלים מודעים לכך? ובכן, מתברר כי הציבור הישראלי מפוכח למדי, ורבים מסכימים לפיכך עם הטענה שהחיים בישראל קשים יותר מאשר במדינות אחרות במערב. עם זאת, בכלל המדגם מצאנו פחות או יותר שוויון בין מי שהסכימו למי שלא הסכימו עם הקביעה הזו.

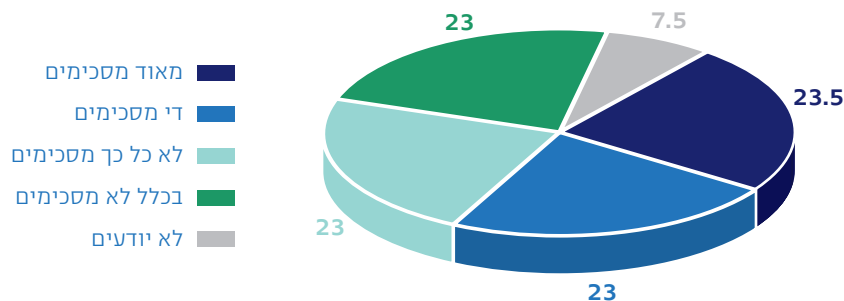
החיים בישראל בהשוואה למדינות המערב

שאלה 31

נספח 2

עמ' 193

תרשים 2.5 / "החיים היום בישראל קשים יותר מאשר ברוב מדינות המערב" (%) כלל המדגם)

ואולם כאשר הפרדנו בתשובות המרואיינים בין היהודים לערבים התגלה הבדל ברור: בקרב היהודים קרוב למחצית (49%) **לא הסכימו** עם הקביעה הזאת; לעומת זאת בקרב המרואיינים הערבים, שמן הסתם חייהם בישראל קשים יותר, הרוב **כן הסכימו** עמה (61%).

פילוח המדגם היהודי לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל העלה רוב (57%) אצל מי שהגדירו את עצמם ימין שלא הסכימו עם הקביעה שבישראל החיים קשים יותר מהחיים ברוב מדינות המערב. המרכז היה חצוי (47% הסכימו עם הקביעה, לעומת 44% שלא הסכימו עמה), ואילו בשמאל היה רוב למסכימים עם הקביעה (55%). היות שבשמאל יש שיעורים גבוהים יותר של אנשים בעלי הכנסה והשכלה גבוהות מהמוצע ולכן מצבם האישי מן הסתם שפיר ואפילו יותר מכך, נראה שההערכה הזאת נגזרת מעמדתם הפוליטית יותר משהיא נגזרת ממציאות החיים האובייקטיבית האישית שלהם.

פילוח לפי גיל העלה כי בציבור הערבי הגיל הוא גורם משמעותי בעמדה כלפי הקושי של החיים בישראל – הצעירים מסכימים עם הקביעה הרבה יותר משמסכימים אתה המבוגרים. לעומת זאת אצל היהודים אין תאימות מובהקת של העמדות עם הגיל.

לוח 2.6 (%)

מסכימים שהחיים בישראל קשים יותר מאשר ברוב מדינות המערב	יהודים	ערבים
34-18	44	61
54-35	46	66
+55	40	44

על רקע האמור לעיל ביקשנו מהמרוויינים לחוות את דעתם גם על ההיגד "ישראל היא מקום שטוב לחיות בו". למרות העמדה של רבים שהחיים כאן קשים יותר מאשר ברוב מדינות המערב, מצאנו רוב גדול – יהודים וערבים – שהסכימו עם ההיגד שטוב לחיות כאן.

מי בכל זאת הסכימו פחות עם ההיגד הזה? הן בקרב יהודים הן בקרב ערבים הקבוצה של מי שהגדירו את מצבם האישי "רע" הסכימו פחות עם ההיגד ממי שדיווחו כי מצבם האישי "ככה-ככה" או "טוב". הוא הדין בקרב מי ששייכו את עצמם לקבוצות חלשות בחברה: השיעור של מי שלא הסכימו עם ההיגד עלה על שיעור הלא-מסכימים בקרב מי ששייכו את עצמם לקבוצות החזקות בחברה.

גם פילוח התשובות במדגם היהודי לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל הראה הבדל מסוים – בימין רק 6% לא הסכימו שישראל היא מקום שטוב לחיות בו, לעומת 18% במרכז ו-21% בשמאל. פילוח לפי הרצף החרדי-חילוני הראה כי בקרב החילונים נמצא השיעור הגבוה ביותר של מי שלא הסכימו כי ישראל היא מקום שטוב לחיות בו (20.5%), לעומת 10% בקרב המסורתיים הלא-דתיים, 5% בקרב המסורתיים הדתיים, 4% בקרב הדתיים הלאומיים ו-7% בקרב החרדים).

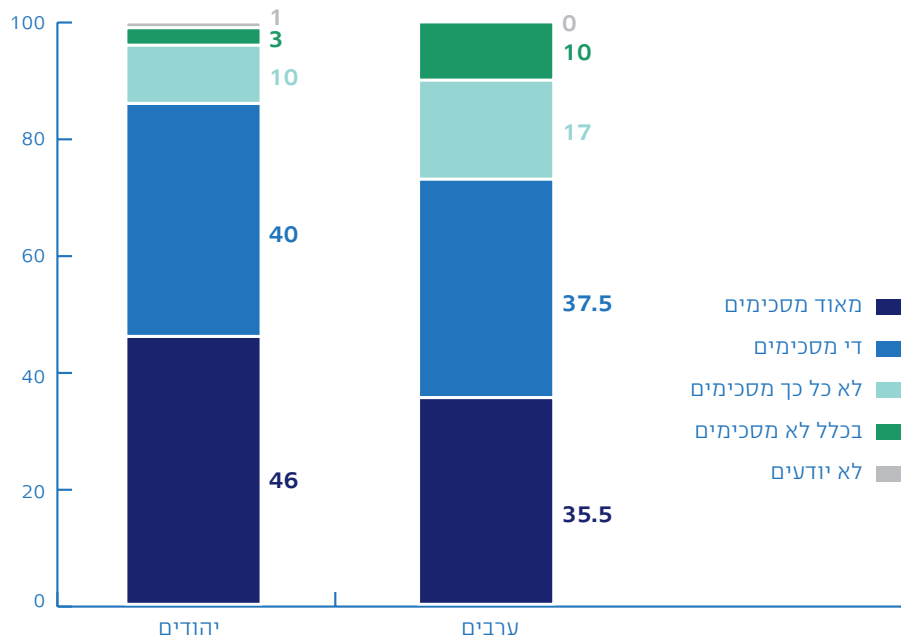
בקרב הערבים מתוך מי שהצביעו למפלגות ציוניות בבחירות 2015 לכנסת 16% לא הסכימו עם ההיגד, לעומת 29% מתוך מי שהצביעו לרשימה המשותפת.

טוב לחיות בישראל?

שאלה 9

נספח 2
עמ' 179

תרשים 2.6 / "ישראל היא מקום שטוב לחיות בו" (% יהודים וערבים)

במילים אחרות, אמנם הלך הרוח חיובי, אבל מיעוטים לא מבוטלים בציבור בארץ חולקים על האמירה שטוב לחיות בישראל, אם כי גם בקבוצות המשנה הביקורתיות ביותר יש הערכה רבה לאיכות החיים כאן ולא ניכר בין חבריהן עניין להגר מן הארץ בהמונים.

חזרנו ושאלנו גם השנה: "אם תהיה לך אפשרות לקבל אזרחות אמריקאית או אזרחות של מדינה אחרת במערב, האם תעדיף לעבור ולחיות שם או שתעדיף להישאר לחיות בישראל?". כבמדידה של 2015 (ראו נספח 3) רוב גדול מאוד הן של יהודים הן של ערבים (81% בשני הציבורים) היה בוחר להישאר בארץ גם מול ה"פיתוי" שהצגנו.

להישאר או לעזוב?

שאלה 23

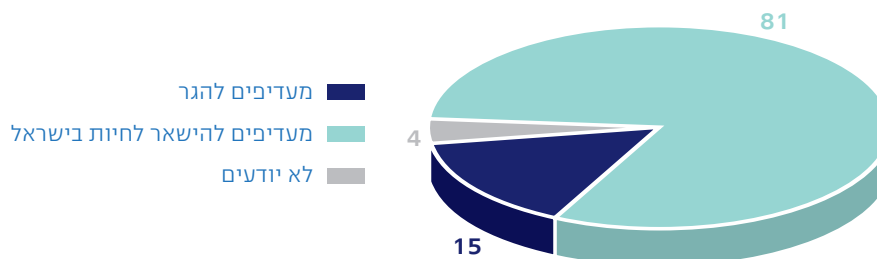
נספח 2

עמ' 189

נספח 3

עמ' 227

תרשים 2.7 / רצון להגר או להישאר בארץ (% כלל המדגם)

ניסינו לראות בכל זאת באילו קבוצות משנה השיעור של מי שרוצים לעבור לגור במקום אחר בתנאים שהצענו גבוה יותר. מצאנו שאצל יהודים וערבים כאחד הצעירים מוכנים יותר מגילאי הביניים והמבוגרים לחפש את אושרם ועושרם מעבר לים, מן הסתם משום שיכולת הניידות שלהם גבוהה יותר, בהיעדר חסמים, כמו למשל ילדים או רצון בקביעות במקום העבודה או במגורי קבע (לוח 2.7).

מצאנו גם הבדלים ניכרים לפי הגדרת המצב האישי. אצל היהודים הקשר בין התשובות לשתי השאלות מובהק יותר משאצל הערבים (לוח 2.8).

ומה באשר להערכה של מצב המדינה? גם כאן מצאנו כי בקרב היהודים יש תאימות ברורה בין הערכת מצב המדינה לבין הנכונות להגר. אצל הערבים לא מצאנו תאימות כזאת (לוח 2.9).

מן הסתם יהיו מי שיופתעו מכך שבקרב המרוויינים היהודים לא מצאנו הבדלים בשאלת הנכונות להגירה על פי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל: למעשה, בעניין זה הימין והשמאל כמעט זהים, ואילו המרכז נכון מעט יותר לעזוב את הארץ. גם אצל הערבים מצאנו הבדל זניח בלבד, על גבול הטעות הסטטיסטית, בין מצביעי הרשימה המשותפת למצביעי המפלגות הציוניות. כלומר, הרצון להישאר בארץ חוצה מחנות פוליטיים.

לוח 2.7 (%)

מעדיפים להגר	יהודים	ערבים
34-18	20	25
54-35	15	16
+55	9	4

לוח 2.8 (%)

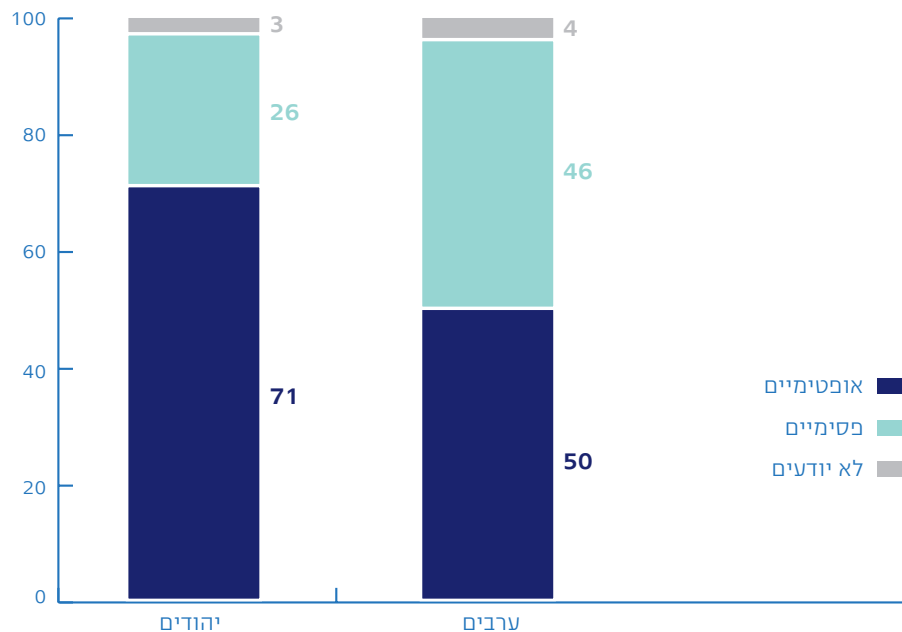
מעדיפים להגר	יהודים	ערבים
מגדירים את מצבם האישי טוב או טוב מאוד	12	12
מגדירים את מצבם האישי ככה-ככה	21	26
מגדירים את מצבם האישי רע או רע מאוד	35	23.5

לוח 2.9 (%)

מערביים להגר	יהודים	ערבים
חושבים שמצב המדינה טוב או טוב מאוד	6	18
חושבים שמצב המדינה ככה־ככה	18	19
חושבים שמצב המדינה רע או רע מאוד	30	18

בשנים עברו מצאנו כי רוב הישראלים אופטימיים לגבי עתיד המדינה. בדקנו את העניין גם הפעם. גילינו כי כמעט שאין הבדלים בהשוואה למדידה של השנה שעברה – בכלל הציבור שיעור האופטימיים ב־2016 היה 67%, והשנה 68%. עם זאת, כפי שהתרשים שלהלן מראה, הערבים כמעט חצויים בשאלה זו, עם נטייה קלה בלבד לאופטימיות – לעומת היהודים, שאצלם יש רוב ברור לאופטימיים.

תרשים 2.8 / באופן כללי, האם אתה אופטימי או פסימי לגבי העתיד של ישראל? (% יהודים וערבים)

אופטימיות או פסימיות באשר לעתיד

שאלה 5

נספח 2

עמ' 177

נספח 3

עמ' 212

בדקנו אם יש קשר בין הערכת מצב המדינה לבין האופטימיות, או לחלופין הפסימיות, כלפי העתיד ומצאנו רמה גבוהה מאוד של תאימות. שלא במפתיע מצאנו שמי שסבורים שמצב המדינה טוב יותר, אופטימיים יותר לגבי עתידה. אגב, הממצא שמי שהעריכו את מצב המדינה "ככה־ככה" היו אופטימיים ברובם הן בציבור היהודי הן בציבור הערבי מחזק את התחושה שלנו לאורך השנים שהתיאור "ככה־ככה" למצבה של המדינה נוטה יותר לחיוב מאשר לשלילה.

לוח 2.10 (%)

אופטימיים באשר לעתידה של ישראל	יהודים	ערבים
מגדירים את מצב המדינה טוב או טוב מאוד	89	72
מגדירים את מצב המדינה ככה־ככה	63	58.5
מגדירים את מצב המדינה רע או רע מאוד	34	0

מצאנו תאימות גם בין האופטימיות־פסימיות לגבי עתיד המדינה ובין הערכת המצב האישי: מי שמגדיר את מצבו כטוב יותר, גם אופטימי יותר לגבי עתידה של ישראל. ועוד: אצל היהודים אפילו בקרב מי שמרגישים שמצבם האישי רע יש רוב קטן לאופטימיים כאשר מדובר בהרגשתם כלפי עתידה של המדינה.

לוח 2.11 (%)

אופטימיים באשר לעתידה של ישראל	יהודים	ערבים
מגדירים את מצבם האישי טוב או טוב מאוד	74	59
מגדירים את מצבם האישי ככה־ככה	63	41.5
מגדירים את מצבם האישי רע או רע מאוד	51	29

פילחנו את תשובות היהודים לשאלה זו גם על פי מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני ימין־שמאל, וכאן מצאנו הבדלים גדולים מאוד, כמסוכם בלוח הבא.

לוח 2.12 (%) יהודים)

אופטימיים באשר לעתידה של ישראל	
83	ימין
69	מרכז
47	שמאל

משמע, בימין יש רוב גדול של אופטימיים לגבי עתיד המדינה, רוב נכבד מרגישים כך גם במרכז, אבל במחנה השמאל רק מיעוט, אם כי גדול, מביעים אופטימיות כאשר הם נשאלים על עתידה של ישראל.

לסיכום פרק זה, רבים מן הישראלים מודעים לעובדה שהחיים בישראל קשים מן החיים במקומות אחרים בעולם המפותח. אך על פי כן, התחושה הכללית היא של שביעות רצון מהחיים כאן, רצון להישאר בארץ, ואף אופטימיות יחסית באשר לעתיד, בכפוף להערכת מצב המדינה והמצב האישי וכן למיקום העצמי על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל. ואולם, כפי שנראה בפרקים הבאים, שביעות רצון זו אינה כוללת את המערכת הפוליטית, שמקבלת ציונים נמוכים כמעט בכל ההיבטים – גם הערכיים וגם התפקודיים.

פרק 3 / אופייה של המדינה

בפרק זה נדון בנושאים הבאים:

- מהי מדינה יהודית ומהי מדינה דמוקרטית?
- העדפות הציבור בסוגיית האיזון שבין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי בהוויית המדינה
- היש הדתה בישראל?
- החששות מפני שיבוש אורח החיים המגזרי בעתיד

כידוע, הגדרתה הרשמית של ישראל היא "מדינה יהודית ודמוקרטית". ראשית ניגשנו לבחון איזו משמעות האזרחים מייחסים היום לכל אחד משני רכיבי ההגדרה הזאת. כדי שלא להכניס את המרואיינים ל"קופסה" המחשבתית שלנו, השאלות הללו נשאלו כשאלות פתוחות, דהיינו לא הצגנו תשובות אפשריות אלא ביקשנו מהמרואיינים לבטא את התפיסות האישיות שלהם. כל מרואיין ומרואיינת נתנו את תשובותיהם, ולאחר מכן קיבצנו את כל התשובות לקטגוריות על.

השאלה הפתוחה הראשונה הייתה: "אנשים מבינים בדרכים שונות את הביטוי 'מדינה דמוקרטית'. במילה אחת או שתיים אמור לי מה משמעות 'מדינה דמוקרטית' מבחינתך". בתרשים שלהלן מופיעה התפלגות הקטגוריות שיצרנו מכלל התשובות שקיבלנו מן המדגמים היהודי והערבי. הממצא הבולט ביותר אולי הוא הדמיון הניכר בהגדרות בשני הציבורים. כמו שמצאנו כבר בעבר, בשני המדגמים חופש וחופש ביטוי הם העקרונות שהיו השכיחים ביותר בתשובות של המרואיינים בסקר (סך הכול כ-46% בציבור היהודי ובציבור הערבי כאחד).

עם זאת, כפי שהתרשים מראה, אצל הערבים – ולא בכדי, בהתחשב בהיותם מיעוט לאומי הנאבק על מעמדו במדינה היהודית – גם עקרון השוויון חשוב מאוד, והוא אכן השני בשכיחותו. לעומת זאת אצל היהודים אחרי החופש לגונו ניצב העיקרון ריבונות העם. עוד מראה התרשים כי זכויות אדם ואזרח אינן "מככבות" אף לא באחד משני הציבורים. יתרה מזו, השנה, כמו גם ב־2011 – אז בדקנו את הנושא באותה שיטה – הפלורליזם והצדק לא זכו, בשני הציבורים, לנוכחות רבה. כמו כן בשניהם רק מיעוט זעיר השיבו תשובות שאופיין שלילי כאשר נשאלו על הגדרת המדינה כדמוקרטית. כלומר, חלק הארי של הציבור בארץ היום תופס את הדמוקרטיה באופן חיובי, כמובן לפי הבנתם את המושג, וחלק מערכי היסוד הדמוקרטיים, למשל זכויות אדם ואזרח, אינם נתפסים כתנאי הכרחי ראשון במעלה.

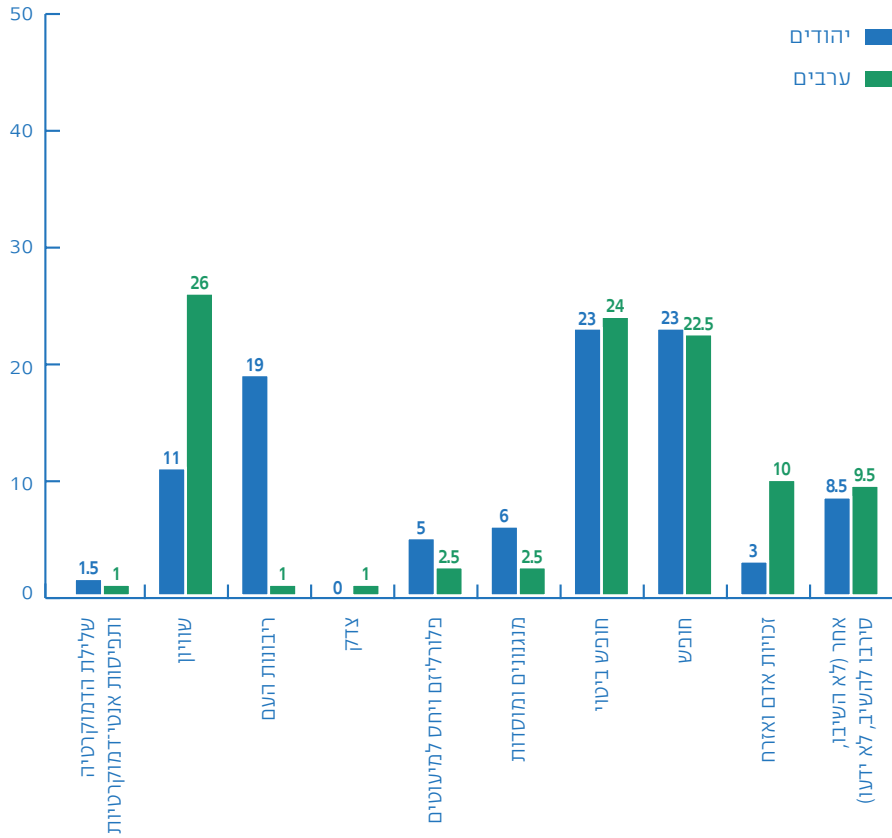
מהי מדינה דמוקרטית?

שאלה 3

נספח 2
עמ' 176

נספח 3
עמ' 211

תרשים 3.1 / מהי בעיניך מדינה דמוקרטית? (% יהודים וערבים)

מכאן עברנו לשאלה הפתוחה על משמעות היותה של המדינה "יהודית". שאלנו: "אנשים מבינים בדרכים שונות את הביטוי 'מדינה יהודית'. במילה אחת או שתיים אמור לי מה משמעות 'מדינה יהודית' מבחינתך". בעוד שבשאלה "מהי מדינה דמוקרטית?" מצאנו דמיון לא מבוטל בתשובות המרואיינים היהודים והערבים, הרי בשאלה על משמעות היותה של מדינה "יהודית" מתגלים בין שתי הקבוצות הבדלי השקפה עמוקים: הרוב הגדול בקטגוריות התשובה של היהודים הן חיוביות או ניטרליות, ואילו כל קטגוריות התשובה של הערבים, למעט אחת, ששיעור המשיבים אותה קטן, היו שליליות. ממצא זה תואם ממצא אחר שלנו⁶ – שיהודיות המדינה היא היום סלע מחלוקת עיקרי בין היהודים לערבים אזרחי ישראל.

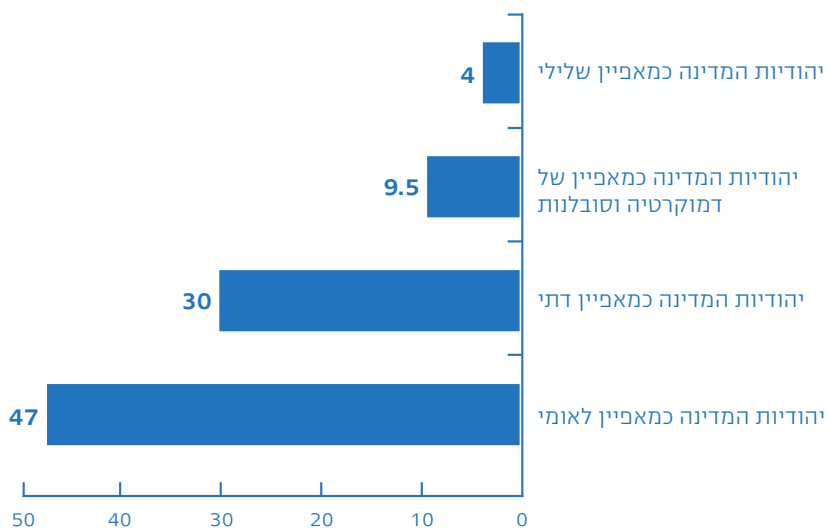
מהי מדינה יהודית?

שאלות 16.1, 16.2

נספח 2
עמ' 183

נספח 3
עמ' 216

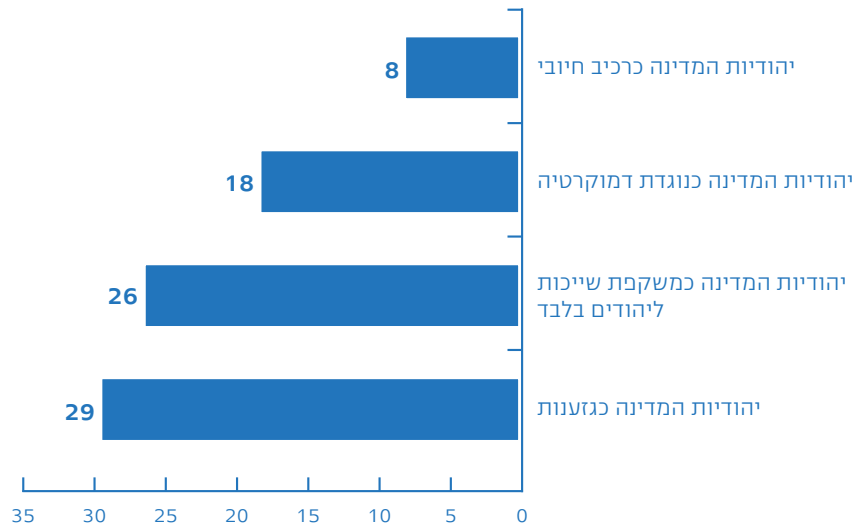
תרשים 3.2 / מהי בעיניך מדינה יהודית? (% יהודים)

מצאנו כי השיעור הגבוה ביותר של המרואיינים היהודים פירשו את יהודיותה של המדינה במובן הלאומי. במקום השני מבחינת מספר התשובות נמצאים מי שפירשו זאת כמאפיין דתי. במקום השלישי, הרחק מאחור, נמצא מכלול הפירושים של "מדינה יהודית" כמדינה סובלנית ודמוקרטית. במקום הרביעי היה שיעור קטן של מי שראו במאפיין היהודיות רכיב שיש לו השתמעויות שליליות.

בקרב המרואיינים הערבים הפירושים שניתנו למונח "מדינה יהודית" היו ההיפוך הגמור של הפירושים שניתנו על ידי המרואיינים היהודים: השיעור הגבוה ביותר אצל הערבים פירשו "מדינה יהודית" כגזענות. השיעור השני בגודלו הבינו את המונח כמציין שייכות של המדינה ליהודים בלבד. במקום השלישי פורש המונח "מדינה יהודית" כמשטר נוגד דמוקרטיה. רק במקום הרביעי נמצא שיעור קטן של מי שנתנו למונח "מדינה יהודית" פירוש חיובי כזה או אחר.

תרשים 3.3 / מהי בעיניך מדינה יהודית? (% ערבים)

במילים אחרות, הרכיב היהודי בהגדרתה של מדינת ישראל "יהודית ודמוקרטית" רצוי וחיובי בעיני הציבור היהודי אך הוא לצנינים בעיני הציבור הערבי.

מכאן עברנו לבדוק את המשקל היחסי, המצוי והרצוי, של שני הרכיבים בהגדרתה של ישראל – הרכיב הדמוקרטי והרכיב היהודי.

השנה חזרנו על שאלה ששאלנו ב־2016: "ישראל מוגדרת מדינה יהודית ודמוקרטית. האם לדעתך יש או אין היום שיווי משקל/איזון נכון בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי?". כפי שאפשר לראות בתרשים שלהלן, גם בשנה שעברה וגם השנה השיעור הגבוה ביותר מקרב היהודים ורוב גדול מקרב הערבים סבורים כי הרכיב היהודי חזק מדי. אצל היהודים ראינו השנה התחזקות מסוימת של התפיסה שהרכיב היהודי חזק מדי (מ־39% בשנה שעברה ל־42% השנה), ואילו אצל הערבים – היחלשות־מה (מ־80% ל־74%). ובכל זאת, בציבור הערבי עדיין מדובר ברוב גדול מאוד הסבורים כך, לעומת מיעוט, גם אם גדול למדי, בציבור היהודי.

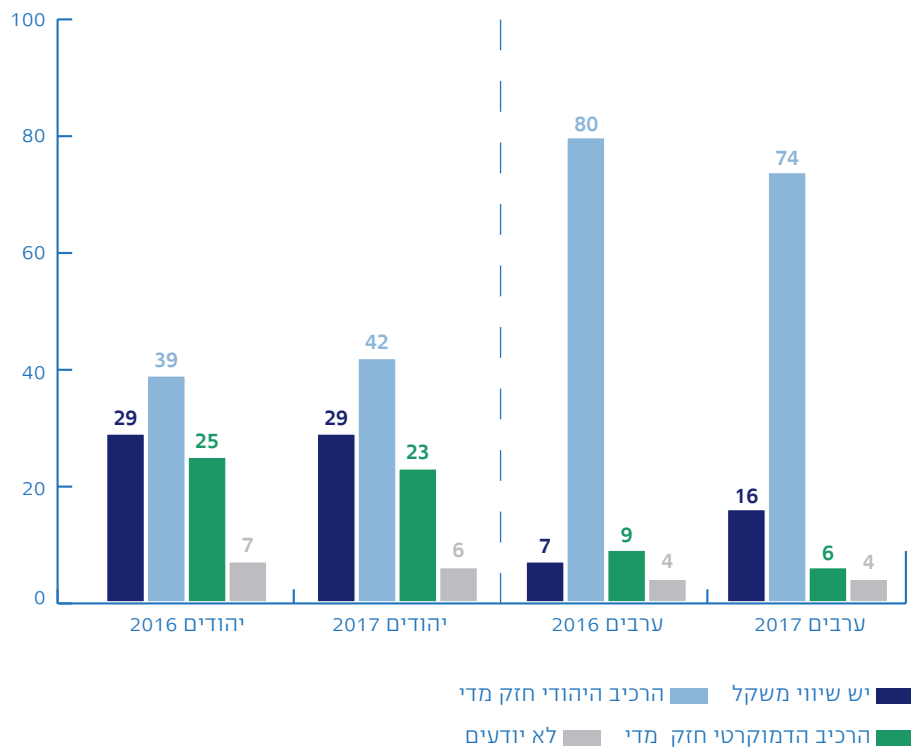
שיווי המשקל בין הרכיב הדמוקרטי לרכיב היהודי

שאלה 18

נספח 2
עמ' 186

נספח 3
עמ' 225

תרשים 3.4 / שיווי המשקל בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי (% יהודים וערבים)

פילחנו את תשובות היהודים לפי מיקום עצמי על הרצף החרדי-חילוני, והתוצאות אינן מפתיעות.

לוח 3.1 (%)

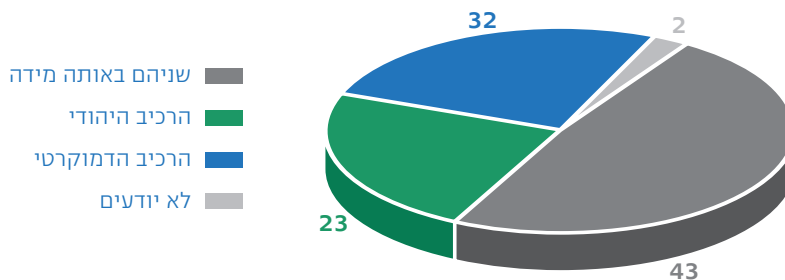
חילונים	מסורתיים לא-דתיים	מסורתיים דתיים	דתיים	חרדים	
25	31	42	39	16	יש איזון נכון בין הרכיבים היהודי והדמוקרטי
61	39	27	12	11	הרכיב היהודי חזק מדי
8	24	25	44	56	הרכיב הדמוקרטי חזק מדי
6	6	6	5	17	לא יודעים
100	100	100	100	100	סך הכול

מן הלוח הזה אפשר לראות בבירור את התאימות בין המיקום העצמי על הרצף החרדי-חילוני לתפיסת המשקל היחסי המצוי של הרכיב הדמוקרטי והרכיב היהודי בישראל היום. רק בקבוצת המסורתיים הדתיים השיעור הגבוה ביותר מעריכים שקיים היום בישראל איזון נכון בין שני הרכיבים. בכל הקבוצות מדובר במיעוט, והחרדים הם הקבוצה שבה שיעור הסבורים כך הוא הנמוך ביותר. אצל החרדים והדתיים נמצא השיעור הגבוה ביותר של המעריכים כי הרכיב הדמוקרטי חזק מדי, ואילו בקרב החילונים, ובמידה פחותה גם בקרב המסורתיים הלא-דתיים, השיעור הגבוה ביותר סבורים כי הרכיב היהודי חזק מדי (במקרה של החילונים – רוב של ממש). הממצא הזה תואם גם את הממצא שנדון בו בהמשך, שהחילונים הם המוטרדים ביותר שמא בעתיד לא יוכלו לשמור על אורחות חיים בגלל ההתחזקות של קבוצות המקיימות אורח חיים דתי.

מתפיסת המצוי עברנו להגדרת הרצוי (בעיני היהודים, שכן ההעדפה של הערבים הנובהרה).

כפי שאפשר ללמוד מן התרשים הבא, במדגם היהודי השיעור הגבוה ביותר הוא של המעוניינים באיזון בין שני הרכיבים; במקום השני נמצא חיזוק הרכיב הדמוקרטי; אחרון – חיזוק הרכיב היהודי.

תרשים 3.5 / איזה רכיב היית רוצה שיהיה חזק יותר בישראל? (% יהודים)

פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי המיקום העצמי על הרצף החרדי-חילוני. כאן כמובן יש הבדלים ברורים. הלוח הבא מסכם את ההעדפות לפי קבוצות המשנה.

לוח 3.2 (%)

חילונים	מסורתיים לא-דתיים	מסורתיים דתיים	דתיים לאומיים	חרדים	
39	54	56	48.5	18	רוצים ששני הרכיבים יהיו חזקים באותה מידה
54	28	11	6	1	רוצים שהרכיב הדמוקרטי יהיה חזק יותר

איזה רכיב היית רוצה שיהיה חזק יותר?

שאלה 19

נספח 2
עמ' 187

חילונים	מסורתיים לא־דתיים	מסורתיים דתיים	דתיים לאומיים	חרדים	
6	16	31	43	79	רוצים שהרכיב היהודי יהיה חזק יותר
1	2	2	2.5	2	לא יודעים
100	100	100	100	100	סך הכול

בקבוצות המסורתיות יש רוב המעדיפים ששני הרכיבים יהיו חזקים במידה שווה. אצל הדתיים הלאומיים ניכרת העדפה קלה לעמדה זו, אך במקום השני הסמוך ההעדפה היא לחיזוק הרכיב היהודי. החרדים מעוניינים בבירור בחיזוק הרכיב היהודי, והחילונים מעוניינים בבירור בחיזוק הרכיב הדמוקרטי.

פילוח של תשובות המרואיינים היהודים לפי מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני ימין־שמאל העלה גם הוא, כצפוי, הבדלים גדולים. ההעדפה השכיחה בימין ובמרכז היא ששני הרכיבים יהיו חזקים באותה מידה, אבל ההעדפה השנייה בימין היא שהרכיב היהודי יהיה החזק יותר, ואילו במרכז שהרכיב הדמוקרטי יהיה החזק יותר. בשמאל ההעדפה הברורה היא לכך שהרכיב הדמוקרטי יהיה החזק יותר, ובמקום השני ההעדפה היא שיהיה איזון בין שני הרכיבים.

לוח 3.3 (%)

שאל	מרכז	ימין	
רוצים ששני הרכיבים יהיו חזקים באותה מידה	46	46	31
רוצים שהרכיב הדמוקרטי יהיה חזק יותר	46	13	65
רוצים שהרכיב היהודי יהיה חזק יותר	6	39	4
לא יודעים	2	2	—
סך הכול	100	100	100

אפשר להסיק מן האמור כאן כי מדובר בחזונות סותרים, אפילו מתנגשים, לעתיד של מדינת ישראל: בצד אחד ניצבים הציבור החילוני והשמאל, ובצד שכנגד – החרדים ובמידה מסוימת גם הדתיים הלאומיים והימין. ואולם יש לשים לב כי בתווך ניצבת קבוצה גדולה, לא הומוגנית, שחשוב לה השילוב של הפן היהודי והפן הדמוקרטי בזוהתה של המדינה. קבוצה זו היא גורם מאזן בין הכוחות הנגדיים, המעוניינים למשוך את המדינה לכיוון שלהם.

הדתיים משתלטים על המדינה?

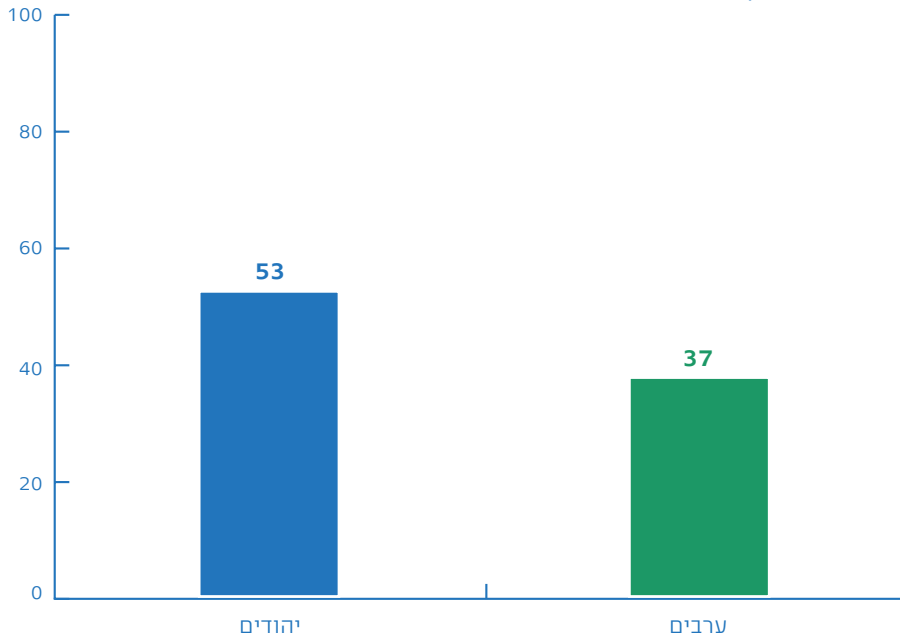
שאלה 27

נספח 2

עמ' 191

כפי שנאמר בהקדמה, השנה חרגנו פה ושם ממנהגנו לנסח שאלות בזהירות יתרה והשתמשנו ב"שפת רחוב" כדי לנסות להידבר ביתר קלות עם המרואיינים ולאחר קבוצות קיצוניות בהשקפותיהן. השאלה הבאה הייתה אחת מהן. במקרה זה ניסוחי השאלה ליהודים ולערבים היו שונים זה מזה. מהיהודים ביקשנו להביע הסכמה או התנגדות להיגד "הדתיים משתלטים בהדרגה על המדינה", ואילו מהערבים ביקשנו להגיב להיגד "הדתיים הערבים משתלטים בהדרגה על החברה הערבית". התרשים הבא מראה כי בציבור היהודי אכן יש רוב החשים בהשתלטות כזו, אך לא כן בציבור הערבי, אולי משום שבציבור זה היחס לדת בשנים האחרונות חיובי יותר.

תרשים 3.6 / "הדתיים משתלטים בהדרגה על המדינה/החברה" (% מסכימים, יהודים וערבים)

פילחנו את התשובות לפי הרצף החרדי-חילוני אצל היהודים ולפי רמת הדתיות אצל הערבים. כפי שאפשר ללמוד מן הלוח הבא, היהודים החילונים שרויים בתחושת מצור של ממש, וכך גם מחצית מן המסורתיים הלא-דתיים. בקרב הערבים התמונה אינה ברורה משום הדמיון בשיעור המסכימים עם ההיגד בקבוצות הקיצוניות – הדתיים מאוד והלא-דתיים.

לוח 3.4 (%)

מסכימים עם ההיגד שהדתיים משתלטים על המדינה/החברה		
15	חרדים	יהודים
16	דתיים לאומיים	
33	מסורתיים דתיים	
50	מסורתיים לא־דתיים	
79	חילונים	
29	דתיים מאוד	ערבים
43	מסורתיים	
26	לא־דתיים	

מכאן עברנו לשאול מה מידת החשש בציבור מכך שבעתיד אנשים לא יוכלו לשמור על אורח החיים הרצוי להם.

עניין אותנו עד כמה המרוויינים מוטרדים, אם בכלל, מכך שלא יוכלו לשמור על אורח החיים שלהם (דתי/מסורתי/חילוני) בגלל התחזקות של קבוצות שמקיימות אורח חיים שונה משלהם. מצאנו כי הן במדגם הערבי הן במדגם היהודי יש רוב למי שאינם מוטרדים מכך, אלא שהוא אינו גדול (יהודים 59%, ערבים 53%). מי בכל זאת מוטרד? כפי שהתרשים הבא מראה, קבוצת היהודים החילונים היא הקבוצה המוטרדת ביותר מן האפשרות שבעתיד היא לא תוכל לשמור על אורח החיים שלה לנוכח התחזקות קבוצות בעלות אורח חיים שונה, כנראה דתי או חרדי, אף שלפי הנתונים הרשמיים הקבוצה החילונית היא עדיין הקבוצה הגדולה ביותר בציבור היהודי.⁷ הבאים אחרי החילונים מבחינת חששם מאיום על קיום סדיר של אורח החיים שלהם הם החרדים.

**חשש מחוסר
האפשרות לקיים את
אורח החיים האישי
בעתיד**

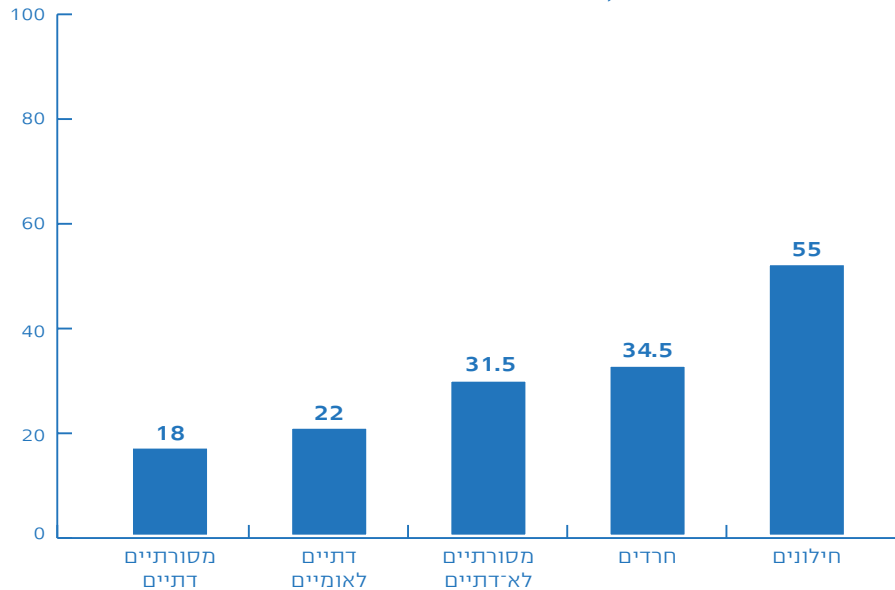
שאלה 37.4

נספח 2

עמ' 196, 197

7 לפי הסקר החברתי לשנת 2017 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שיעור החילונים הוא 44%.

תרשים 3.7 / חוששים שלא יוכלו לשמור על אורח החיים הדתי/מסורתי/ חילוני שלהם בגלל התחזקות קבוצות שמקיימות אורח חיים שונה משלהם (%), מוטרדים, יהודים, לפי הרצף חרדי-חילוני)

במדגם הערבי מצאנו הבדלים ניכרים לפי דת: הנוצרים, שמספרם בציבור הערבי בישראל נמצא בירידה ואחיהם מותקפים בכל רחבי המזרח התיכון בידי מוסלמים, הם המוטרדים ביותר, הדרוזים הכי פחות. פילוח של מדגם זה לפי רמת דתיות מצא – בניגוד לממצא לגבי היהודים – כי בקרב הערבים הלא־דתיים הם הקבוצה שהכי פחות מוטרדת מאיום על אורח חייה בגלל התחזקות של קבוצות בעלות אורח חיים שונה משלה (מוטרדים: מסורתיים – 48%; דתיים מאוד – 40%; לא־דתיים – 37%). דומה אפוא כי המתח החילוני-דתי בחברה הערבית חלש יותר מזה שבחברה היהודית.

לוח 3.5 (% ערבים)

מוטרדים מכך שלא יוכלו בעתיד לשמור על אורח החיים שלהם	
נוצרים	53
מוסלמים	44
דרוזים	33

למרות ההסתייגויות מעודף העוצמה של הרכיב היהודי וחרף החשש הרווח בקבוצות שונות מהשתלטות קבוצות המקיימות אורח חיים שונה, הרגישות בחלקים מסוימים של הציבור היהודי בעניין ההכרה בישראל כמדינת הלאום של העם היהודי היא גדולה.

**הצהרה על הכרה
בישראל כמדינת
העם היהודי וזכות
ההצבעה**

שאלה 46

נספח 2

עמ' 201

נספח 3

עמ' 231

בשני סקרים אחרים – בשנה שעברה והשנה – מצאנו רוב בקרב מרואיינים יהודים שתמכו בשלילת זכות ההצבעה ממי שלא יהיה מוכן להצהיר כי ישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי.⁸ גם בסקר הנוכחי חזרנו ושאלנו את המרואיינים היהודים אם הם מסכימים או לא מסכימים עם ההיגד: "יש לקחת את זכות הבחירה ממי שלא מסכים להצהיר שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי". אמנם הפעם לא מצאנו רוב למסכימים, אבל כפי שמראה הלוח הבא – מיעוט גדול (44%, לעומת 53% מתנגדים) תמכו גם הפעם בעמדה בעייתית מאוד זו, הקושרת בין עמדה כלשהי לבין הזכות הדמוקרטית הבסיסית להצביע בבחירות. כלומר, גם אם הפעם המדידה מעידה על תמיכה נמוכה קצת יותר בשלילת הזכות להצביע ממי שאינם מוכנים להצהיר שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי. אלא אם יתברר במדידות עתידיות שזו תחילתה של מגמת ירידה בתמיכה, אפשר להכליל ולומר שכמחצית מן הציבור היהודי בישראל מוכנים להתנות את ההשתתפות בבחירות בעמדה באשר למהותה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי.

לוח 3.6 (% , יהודים)

2017 מדד הדמוקרטיה הישראלית	2017 מדד יחסי יהודים-ערבים	2016	
44	58	52.5	תומכים בשלילת זכות ההצבעה ממי שלא יצהירו שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי

פילחנו את תשובות המדגם היהודי לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל. בימין מצאנו כשני שלישים התומכים בשלילת הזכות להצביע ממי שלא יצהיר כי ישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי, לעומת כשליש במרכז וכעשירית בלבד בשמאל. פילוח לפי הרצף החרדי-חילוני העלה רוב בקרב החרדים, הדתיים הלאומיים והמסורתיים הדתיים התומכים בשלילת זכות ההצבעה לעומת כמחצית בקרב המסורתיים הלא-דתיים ומיעוט בקרב החילונים (62%, 64%, 55%, 50%, 29%, בהתאמה).

העמדה הזאת של רבים מהיהודים, בעיקר בימין ובקבוצות שמקפידות יותר על שמירה על כללי הדת, מדגימה את הפער הגדול בתפיסה של הגדרת המדינה בין קבוצות אלו לבין המרכז והשמאל והקבוצה החילונית, ולא כל שכן בינו לבין הציבור הערבי בארץ, והיא צופנת רעות לעתיד אם לא יינקטו מהלכים מתאימים לבירור העניין ברמת השיח הציבורי ולניסיון להגיע להסכמות. ממצאים אלו ודומים להם גם מסבירים את החתירה של פוליטיקאים מן הצד הימני והדתי של המפה לחוקק חוקי נאמנות למיניהם, בידיעה שיש להם פוטנציאל תמיכה גדול בציבור היהודי.

8 תמר הרמן, אלה הלר, חנו כהן, דנה בובליל ופאדי עומר, **מדד הדמוקרטיה הישראלית 2016**, ירושלים: המכון לדמוקרטיה, 2016, עמ' 234; הרמן ואח', 2017 (**לעיל** הערה 3), עמ' 167.

פרק 4 / מצבה של הדמוקרטיה

בפרק זה נדון בנושאים הבאים:

- האם לתחושת הציבור הדמוקרטיה הישראלית בסכנה?
- הדמוקרטיה בארץ בעת הזאת בהשוואה לעבר
- התאמת משטר דמוקרטי לאתגרים שישראל עומדת לפניהם
- הרצון של הציבור במנהיג חזק
- הון ושלטון

אם בפרק הראשון של חלק זה הצגנו הערכת מצב חיובית (לדעת אנשים מסוימים – חיובית עד להתמיה) ובפרק השני הערכה חיובית למחצה, התמונה שתצטייר בפרק זה עגומה ברובה. נראה כי הדמוקרטיה הישראלית כמערכת מורכבת נתפסת בחלקים גדולים מאוד של הציבור כלוקה מהותית במובנים רבים.

נפתח את הדיון בעוד שאלה שניסוחה נוקב. ביקשנו מהמרוויינים להביע את עמדתם על ההיגד: "השלטון הדמוקרטי בישראל נמצא בסכנה חמורה". מצאנו בעניין זה הבדל גדול בהשקפות בין הערבים ליהודים. כפי שמראה התרשים הבא, רוב הערבים **הסכימו** שסכנה אורבת לדמוקרטיה הישראלית, ורוב – אם כי קטן יותר – מן היהודים **לא הסכימו** עם ההיגד (תרשים 4.1).

ואולם גם בציבור היהודי ההערכות בעניין זה אינן אחידות. פילחנו את תשובות היהודים לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל, והתוצאה הייתה כפי שהיה אפשר לצפות: מיעוט קטן בימין, פחות מרבע, ואיים כיום סכנה לשלטון הדמוקרטי במדינה. לעומתם כמעט מחצית מן המרכז ורוב גדול, כמעט שלושה רבעים, בשמאל סבורים כי יש סכנה לדמוקרטיה בישראל (לוח 4.1).

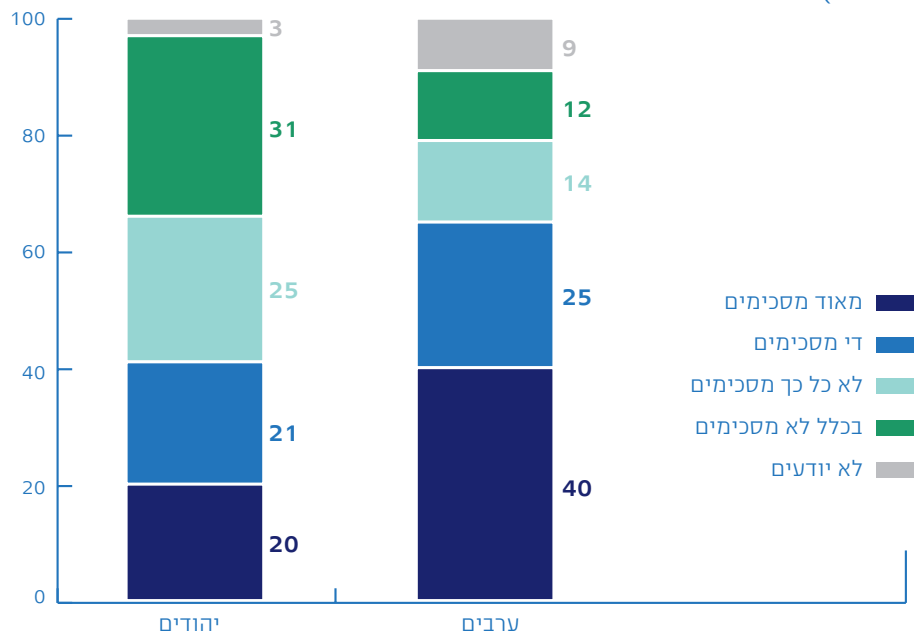
הדמוקרטיה בישראל בסכנה חמורה?

שאלה 59

נספח 2

עמ' 208

תרשים 4.1 / "השלטון הדמוקרטי בישראל נמצא בסכנה חמורה" (% יהודים וערבים)

לוח 4.1 (% יהודים)

מסכימים שהשלטון הדמוקרטי בישראל נמצא כיום בסכנה חמורה	
23	ימין
48	מרכז
72	שמאל

בדקנו את ההלימה בציבור היהודי בין הערכת המצב הכללי של ישראל לבין הערכת הסכנה לשלטון הדמוקרטיה במדינה. כפי שמראה הלוח שלהלן, ככל שמעריכים את מצבה של המדינה כגרוע יותר, כך גדול שיעור המסכימים עם הקביעה שהשלטון הדמוקרטי בישראל בסכנה חמורה.

לוח 4.2 (%) יהודים)

מסכימים שהשלטון הדמוקרטי בישראל בסכנה חמורה	הערכת מצבה הכללי של המדינה
13	טוב מאוד
22	טוב
55	ככה־ככה
78	רע
77	רע מאוד

פילוח המדגם היהודי לפי השכלה העלה הבדלים קטנים בלבד בין קבוצות ההשכלה: הפחות משכילים חשו מעט יותר בסכנה לדמוקרטיה מאשר בעלי ההשכלה התיכונית המלאה ובעלי ההשכלה האקדמית (46%, 41%, 40%, בהתאמה). בציבור הערבי, לעומת זאת, נראה שיש מתאם ברור יותר בין תחושת הסכנה לדמוקרטיה ובין ההשכלה, אבל בכיוון ההפוך: חשים סכנה לדמוקרטיה כמחצית (51%) מקרב בעלי ההשכלה היסודית, כמעט שני שלישים (63%) מקרב בעלי ההשכלה התיכונית ויותר משלושה רבעים (76%) מקרב בעלי ההשכלה האקדמית.

בציבור הערבי מצאנו גם הבדל גדול בשיעור של מי שהעריכו כי השלטון הדמוקרטי בישראל נמצא בסכנה חמורה בין מי שהצביעו למפלגות ציוניות (56% מהם הסכימו שיש סכנה) לבין מי שהצביעו לרשימה המשותפת (80.5% הסכימו).

חזרנו ובדקנו גם השנה אם לדעת הציבור ישראל כיום דמוקרטית יותר או פחות משהייתה בעבר. כאן מצאנו, שוב, התפלגות הפוכה אצל היהודים והערבים. רוב היהודים ענו על השאלה בשלילה, כלומר לא הסכימו שהדמוקרטיה בישראל כיום חלשה מבעבר, ואילו אצל הערבים הרוב חושבים ההפך. הממצא הזה תואם את העמדה הנוסטלגית הכללית כלפי העבר בציבור הערבי.⁹

פעם ישראל הייתה יותר דמוקרטית?

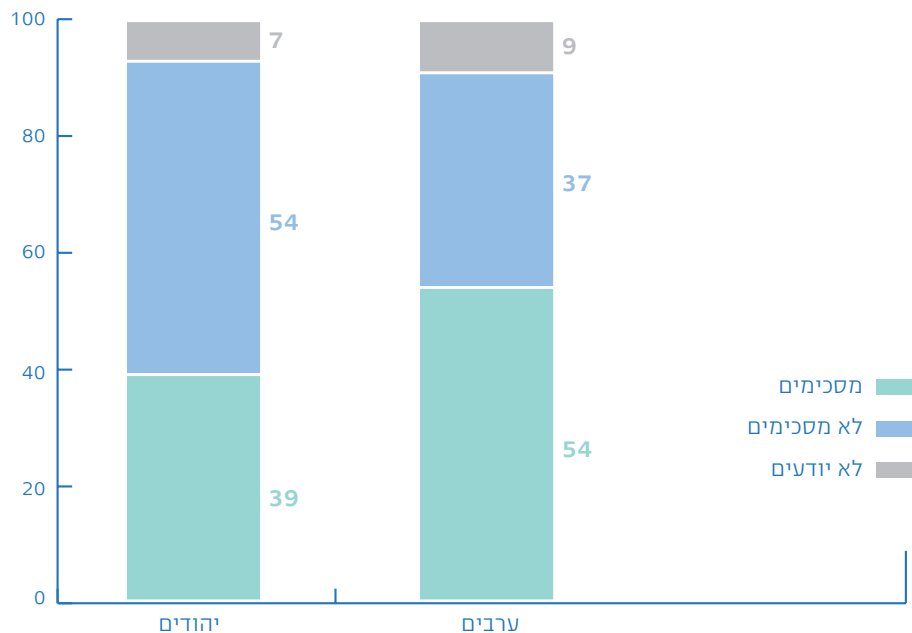
שאלה 12

נספח עמ' 181

נספח עמ' 216

9 על עמדה זו בציבור הערבי עמדנו בדוח **שותפות בעירבון מוגבל (לעיל הערה 3)**.

תרשים 4.2 / "פעם ישראל הייתה הרבה יותר דמוקרטית משהיא היום" (יהודים וערבים, %)

השאלה על רמת הדמוקרטיה של ישראל היא, כאמור, שאלה חוזרת בסקרים שלנו. השנה, כפי שמראה הלוח הבא, הדעה שישראל הייתה פעם דמוקרטית יותר משהיא היום היא דעת מיעוט. שיעורם של החושבים כך אינו גדל או קטן באופן עקיב. כלומר, זו עמדה שאין לה מגמה ברורה.

לוח 4.3 (% כלל המדגם)

2017	2014	2010	
41.5	39.5	44	מסכימים שפעם ישראל הייתה יותר דמוקרטית

פילחנו את תשובות היהודים לשאלה זו לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל, לפי גיל ולפי מיקום על הרצף החרדי-חילוני. כפי שהלוח שלהלן מראה, רוב גדול בימין חושבים שההיגד הזה אינו נכון, כלומר הם חושבים שישראל היום אינה דמוקרטית פחות מבעבר. הדעה בשמאל הפוכה, כלומר – כאן הדעה הכללית היא שבעבר ישראל הייתה יותר דמוקרטית. המרכז, לעומת זאת, חצוי בשאלה זו. בבחינה לפי גיל – הצעירים ביותר וגילאי הביניים סבורים כי בעבר ישראל לא הייתה דמוקרטית

יותר משהיא היום, ואילו המבוגרים חושבים ההפך – שבעבר ישראל הייתה דמוקרטית יותר. בדיקה לפי מיקום על הרצף החרדי-חילוני מעניינת מאוד בהקשר זה – רק בקרב החילונים יש רוב, וגם הוא קטן מאוד, הסבורים כי בעבר ישראל הייתה דמוקרטית יותר. בקרב הדתיים הלאומיים שיעור הלא-מסכימים (שישראל הייתה בעבר דמוקרטית יותר) הוא הגבוה ביותר – 81%!

לוח 4.4 (% , יהודים)

סך הכול	לא יודעים	לא מסכימים שישראל הייתה יותר דמוקרטית בעבר	מסכימים שישראל הייתה יותר דמוקרטית בעבר		
100	6	71	23	ימין	מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל
100	7	46	47	מרכז	
100	5	30	65	שמאל	
100	8	57.5	34.5	34-18	גיל
100	5	60	35	54-35	
100	6	44	50	+55	
100	11	61	28	חרדים	מיקום על הרצף החרדי-חילוני
100	3.5	81	15.5	דתיים לאומיים	
100	7	54	39	מסורתיים דתיים	
100	5.5	57	37.5	מסורתיים לא-דתיים	
100	6	44	50	חילונים	

כאמור, בשאלה הפתוחה רק מיעוט קטן הביעו עמדות שליליות כלפי הדמוקרטיה. ובכל זאת רצינו לבדוק את עומק המחויבות לצורת משטר זו בנסיבות הקיום המורכבות של ישראל. (בשאלת העמדה הכללית כלפי דמוקרטיה ומנהיגים ומפלגות לא-דמוקרטיות נדון בפרק 6, העוסק בפופוליזם.)

משטר דמוקרטי לא מתאים לישראל?

שאלה 32

נספח 2

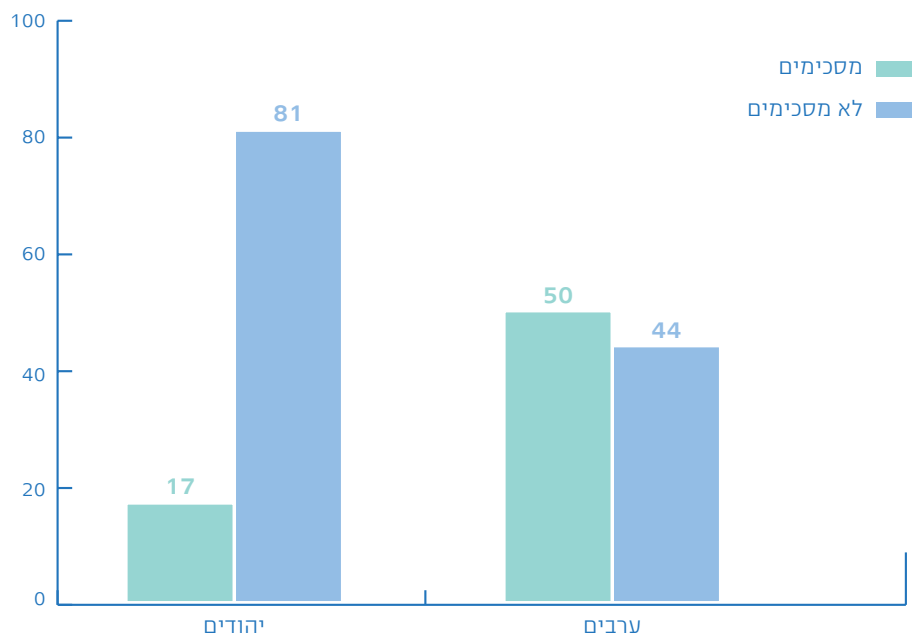
עמ' 193

נספח 3

עמ' 228

גם השנה חזרנו ושאלנו את המרואיינים אם הם מסכימים או לא מסכימים עם ההיגד: "משטר דמוקרטי אינו מתאים כיום לישראל בגלל בעיותיה הביטחוניות והחברתיות המיוחדות". מצאנו כי בקרב הערבים הדעות כמעט חצויות. יש שיעור גבוה מעט יותר למסכימים עם ההיגד, אם משום שבציבור זה המחויבות למשטר הדמוקרטי פחותה (ראו בהמשך, למשל בנושא התמיכה במנהיג חזק), ואם משום שלדעתם ישראל בעצם אינה מדינה דמוקרטית בלאו הכי והם מתייחסים בתשובותיהם לרצוי ולא למצוי. אצל היהודים רוב גדול מאוד לא הסכימו עם ההיגד הזה.

תרשים 4.3 / "משטר דמוקרטי אינו מתאים כיום לישראל בגלל בעיותיה הביטחוניות והחברתיות המיוחדות" (% יהודים וערבים)

פילוח של תשובות היהודים לפי מיקום על הרצף החרדי-חילוני מראה כי רק אצל החרדים מיעוט ניכר (32%) סבורים כי דמוקרטיה אינה סוג המשטר המתאים לישראל בגלל בעיותיה המיוחדות. בשאר קבוצות המשנה מדובר במיעוט קטן.

באילו קבוצות בציבור הערבי יש הסכמה עם ההיגד בעניין האי-התאמה של משטר דמוקרטי לישראל דהיום? מתברר כי בעוד שבקרב המוסלמים והנוצרים יש רוב למסכימים עם ההיגד (54% ו-53%), בקרב הדרוזים מיעוט בלבד (39%) מסכימים אתו. פער גדול עוד יותר מתגלה בפילוח לפי הצבעה בבחירות האחרונות לכנסת (2015): בקרב מצביעי המפלגות הציוניות רק 20% מסכימים עם ההיגד, לעומת 57% (!) בקרב מצביעי הרשימה המשותפת.

האם חל שינוי בנושא זה בהשוואה לעבר? הלוח הבא מורה כי בשני הציבורים, היהודי והערבי, ניכרת ירידה בשיעור ההסכמה עם ההיגד, אלא שבציבור הערבי עדיין כמחצית מחזיקים בדעתם זו.

לוח 4.5 (% מסכימים, לפי שנים)

משתר דמוקרטי אינו מתאים היום לישראל בגלל בעייתיה הביטחוניות והחברתיות המיוחדות	יהודים	ערבים
2010	37	72
2017	17	50

ואם לא דמוקרטיה בסגנון המוכר לנו, שמא מנהיג חזק?

במדדי הדמוקרטיה בשנים האחרונות היו לנו כמה וכמה שאלות בעניין המנהיג החזק, וזו אחת מהן: "האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפט: 'כדי לטפל בבעיות המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת או בדעת הקהל'?" גם השנה אמנם היה במדגם היהודי מיעוט ניכר שהסכים עם ההיגד, אבל הרוב התנגדו לו. במדגם הערבי, לעומת זאת, הרוב הסכימו עמו.

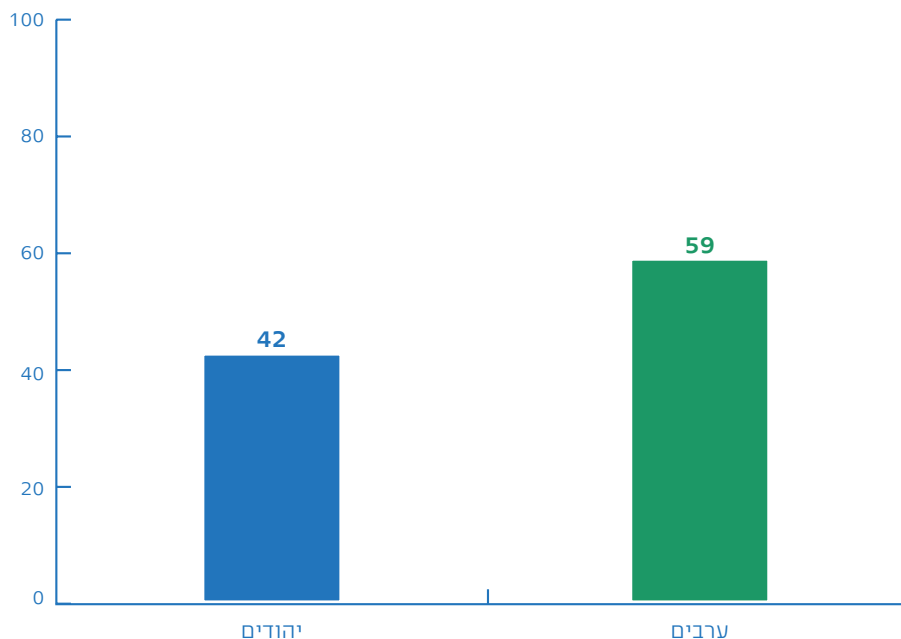
מנהיג חזק

שאלה 10

נספח 2
עמ' 180

נספח 3
עמ' 215

תרשים 4.4 / "כדי לטפל בבעיות המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת או בדעת הקהל" (% יהודים וערבים)

יתר על כן, כפי שנראה בלוח הבא מדובר בתופעה קבועה ויציבה – בציבור הערבי בישראל יש נכונות יציבה ללכת בכיוון האוטוריטרי יותר.

לוח 4.6 (% ערבים)

2017	2016	2014	
59	63	46	מסכימים שיש צורך במנהיג חזק

פילחנו את תשובות המדגם היהודי כדי להבין באילו קבוצות יש יותר תמיכה ברעיון של מנהיג חזק. פילוח לפי הרצף החרדי-חילוני העלה רוב לתומכים ברעיון של מנהיג חזק בקרב שתי קבוצות: החרדים והמסורתיים הדתיים. הדתיים הלאומיים היו חצויים בשאלה זו. בקרב המסורתיים הלא-דתיים והחילונים מיעוט, אם כי לא מבוטל כלל, תומכים ברעיון (45% ו-32%). מתברר שגם השכלה קשורה לעמדה בנושא זה: בקרב בעלי השכלה יסודית-תיכונית חלקית 61% תמכו ברעיון של מנהיג חזק; בעלי השכלה תיכונית מלאה היו חצויים – 48% תמיכה; בקרב בעלי השכלה האקדמית שיעור התמיכה היה נמוך יחסית, אך שוב – לא מבוטל כלל – 34%.

פילוח המדגם הערבי לפי דת העלה כי בכל קבוצות המשנה הייתה תמיכה של רוב, כזה או אחר, ברעיון של מנהיג חזק, אבל היא הייתה גדולה במיוחד אצל הדרוזים (79%), בהשוואה לנוצרים (59%) ולמוסלמים (57%).

אחת הטענות השכיחות בשיח הציבורי היא שיש קשר הדוק בין הון לשלטון. בדקנו מה הציבור חושב בנושא.

ביקשנו מן המרואיינים לחוות את דעתם על ההיגד: "ישראל היא לא דמוקרטיה אמיתית מפני שקבוצה קטנה של עשירים משפיעה על השלטון כך שהוא מקבל החלטות לטובת העשירים ונגד האנשים הפשוטים". כפי שהתרשים הבא מראה, וכפי שמצאנו גם בפעם שעברה שבחנו את הנושא, ב-2014, גם השנה הרוב מסכימים עם ההיגד בדבר קיומו של הקשר הון-שלטון בישראל. למעשה, השנה רוב זה אפילו גדול מעט יותר (58% לעומת 55%). מעניין שבקרב המשיבים הערבים הרוב הסבורים כך השנה גדול מהרוב בקרב היהודים (68% לעומת 56%).

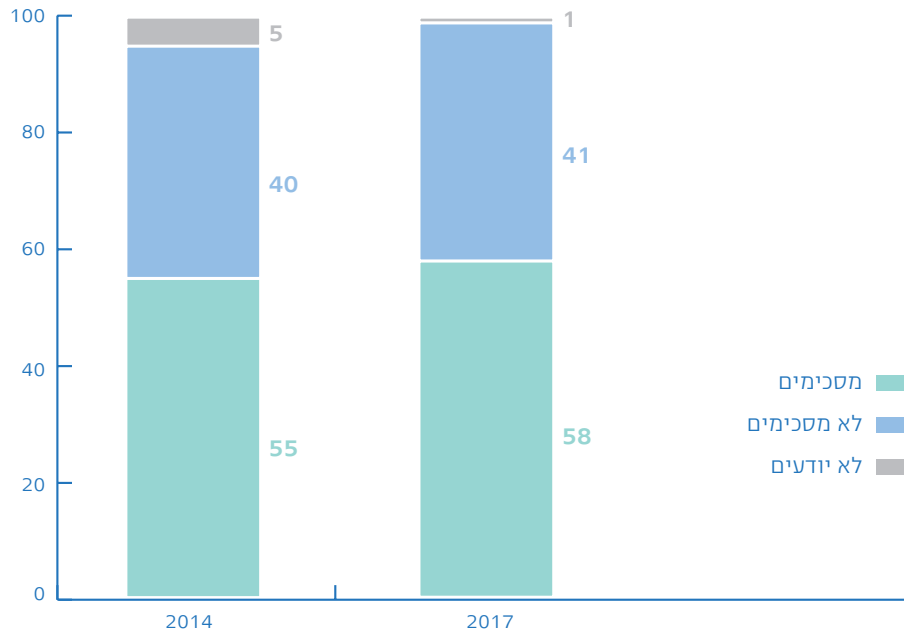
בישראל קבוצה קטנה של עשירים משפיעה על השלטון?

שאלה 24

נספח 2
עמ' 189

נספח 3
עמ' 227

תרשים 4.5 / "ישראל היא לא דמוקרטיה אמיתית מפני שקבוצה קטנה של עשירים משפיעה על השלטון" (% כלל המדגם, 2017 לעומת 2014)

פילחנו את תשובות המרואיינים היהודים לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל ומצאנו כי בימין 44% חושבים שהעשירים משפיעים על השלטון על חשבון האנשים הפשוטים, במרכז – 65%, ובשמאל – 68.5%.

שני פילוחים אחרים של כלל המדגם – לפי הערכת מצבה של המדינה ולפי השתייכות המרואיינים לקבוצות חזקות או חלשות באוכלוסייה – מצביעים גם הם על תאימות גבוהה: בקרב מי שחושבים שמצבה של המדינה טוב וטוב מאוד, שיעור נמוך יחסית מסכימים עם טענת הקשר הון-שלטון, ואילו בקרב מי שהגדירו את מצב המדינה ככהיככה או רע ורע מאוד יש רוב למסכימים עם טענה זו. הוא הדין במשתנה מרכזיות-שוליות חברתית: שיעור הסבורים שבישראל קיים קשר הון-שלטון נמוך יותר בקרב מי שמרגישים שייכים לקבוצות החזקות באוכלוסייה, לעומת שיעור גבוה בקרב מי שמרגישים שייכים לקבוצות החלשות.

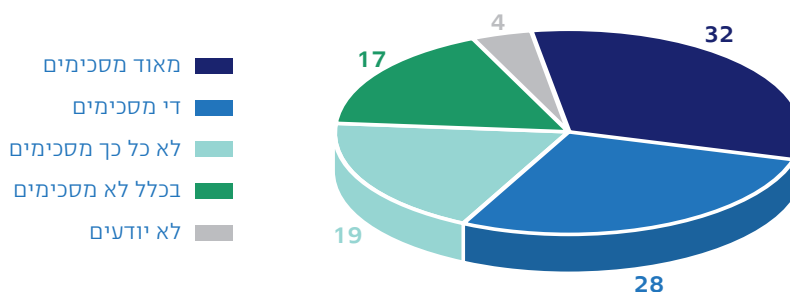
לוח 4.7 (%)

מסכימים שישראל היא לא דמוקרטיה אמיתית כי קבוצה של עשירים משפיעה על השלטון		
42	טוב וטוב מאוד	מגדירים את מצב המדינה:
68	ככה־ככה	
81.5	רע ורע מאוד	
51	מרגישים שייכים לקבוצות חזקות	מרכזיות-שוליות חברתית
71	מגישים שייכים לקבוצות חלשות	

מאן עברנו לבדוק עד כמה הפערים הכלכליים נתפסים כמשפיעים בישראל על הדמוקרטיה.

כפי שמראה התרשים הבא, הדעה הרווחת בציבור היא שפערי ההכנסה הגדולים בישראל פוגעים באופי הדמוקרטי של המדינה. בשני הציבורים מצאנו רוב לסבורים כך, אבל במדגם הערבי הרוב הזה גדול יותר (73%, לעומת 57% בקרב היהודים).

תרשים 4.6 / "פערים גדולים בהכנסות פוגעים בדמוקרטיה" (%) (כלל המדגם)

שאלנו שאלה דומה מאוד גם ב־2014 (ראו נספח 3), אז שיעור ההסכמה עם הטענה שפערי ההכנסות פוגעים באופי הדמוקרטי של ישראל היה קטן מעט יותר (52%). אולי אפשר ללמוד מכך כי המודעות בארץ לעניין ה(אי)שוויון הכלכלי גוברת.

פערים גדולים בהכנסות פוגעים בדמוקרטיה?

שאלה 52

נספח 2
עמ' 204

נספח 3
עמ' 234

בדקנו באילו קבוצות שכיחה במיוחד ההסכמה עם ההיגד שהפערים הכלכליים פוגעים בדמוקרטיה, ומצאנו שתחושת שייכות לקבוצות חזקות או חלשות היא גורם בעל משמעות אם כי בשתי הקטגוריות הרוב הסכימו שהפערים הללו פוגעים בדמוקרטיה. יש לציין כי בשתי הקטגוריות של היהודים שיעור ההסכמה עם ההיגד היה קטן מזה שבקרב הערבים, שגובה ההכנסות שלהם נמוך יותר ומשום כך הם כנראה מרגישים נפגעים יותר מן הפערים.

לוח 4.8 (%)

מסכימים שפערי הכנסה גדולים פוגעים בדמוקרטיה	יהודים	ערבים
מרגישים שייכים לקבוצות חזקות	55	66
מרגישים שייכים לקבוצות חלשות	65	78

פילוח תשובות המרואיינים היהודים לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל מגלה שרק כמחצית ממי שמיקמו את עצמם בימין הסכימו עם ההיגד, לעומת רוב ברור במרכז ובשמאל (62% ו-67%).

פרק 5 / היחס למערכת הפוליטית ולפוליטיקאים

בפרק זה נדון בנושאים הבאים:

- תפקוד הממשלה והאופוזיציה
- התפקוד והמניעים של הפוליטיקאים
- תפקוד המפלגות
- ייצוגיות הכנסת
- האמון במוסדות המדינה

הנתונים שהבאנו בפרק הקודם היו, כפי הנראה, עגומים למי שהדמוקרטיה יקרה ללב, אך התמונה המצטיירת מן השאלות שאת התשובות עליהן נביא בפרק זה עגומה שבעתיים, שכן נראה כי הערכת הציבור את תפקוד המערכת הפוליטית והנבחרים נמוכה עד להביך.

השאלה הראשונה שנביא כאן נוגעת להערכת הדרך שבה הממשלה מטפלת בבעיות העיקריות שיש היום במדינה. כשני שלישים מן הציבור, יהודים וערבים כאחד, חושבים שהממשלה מטפלת בבעיות העיקריות של המדינה בדרך לא כל כך טובה או בכלל לא טובה. רק מיעוט קטנטן מעריכים את טיפולה כטוב מאוד.

תפקוד הממשלה

שאלה 4

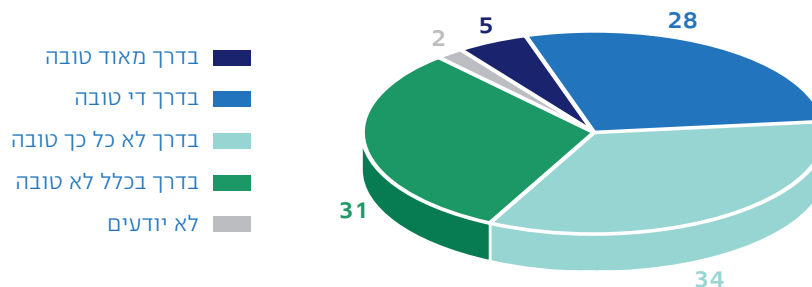
נספח 2

עמ' 177

נספח 3

עמ' 212

תרשים 5.1 / הדרך שבה הממשלה מטפלת בבעיות העיקריות שיש כיום במדינה (% כלל המדגם)

פילחנו את תשובות המרואיינים לפי ההצבעה שלהם בבחירות 2015 לכנסת. למען הנוחות הפרדנו בין מצביעי המפלגות שבקואליציה למצביעי המפלגות שבאופוזיציה. כפי שאפשר לראות להלן, חוסר שביעות הרצון מתפקוד הממשלה רווח לא רק אצל המצביעים למפלגות האופוזיציה אלא גם אצל מי שהצביעו למפלגות המרכיבות כיום את הקואליציה.

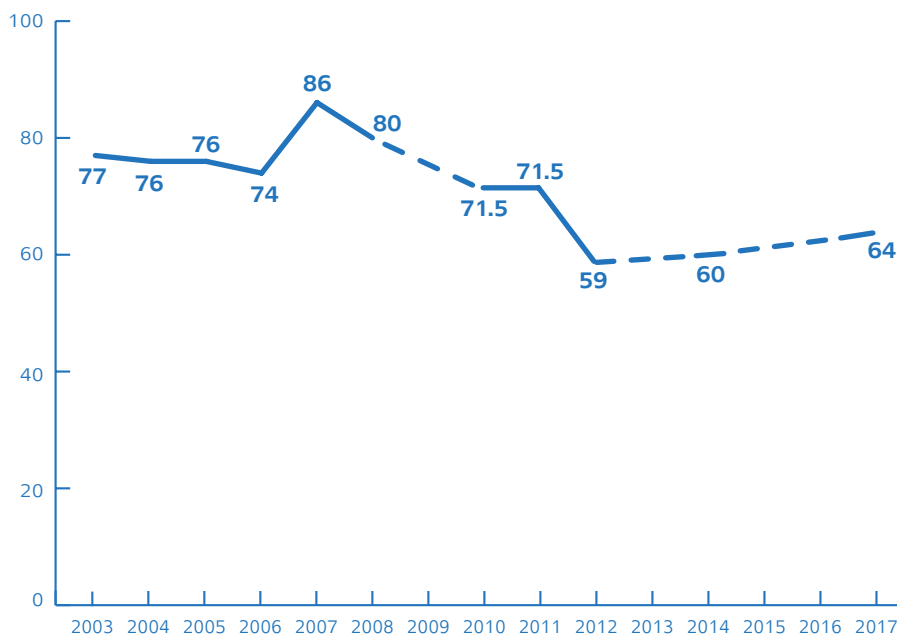
לוח 5.1 (%)

סבורים כי הממשלה מטפלת לא טוב בבעיות העיקריות של המדינה	הצבעה בבחירות 2015 לכנסת	
39	ש"ס	למפלגות הקואליציה
43.5	הליכוד	
44	הבית היהודי	
52	יהדות התורה	
56	כולנו	
63	ישראל ביתנו	
74	הרשימה המשותפת	למפלגות האופוזיציה
85	יש עתיד	
88	מרצ	
90	המחנה הציוני	

הלוח מורה כי אפילו בש"ס, המפלגה שמצביעיה הביעו בסקר את רמת הביקורת החלשה ביותר על תפקוד הממשלה בתחום הטיפול בבעיות העיקריות של המדינה, בליכוד, שהיא מפלגת הציר של הקואליציה, ובבית היהודי, שיש לה משקל רב בקביעת המדיניות בממשלה הנוכחית, ויש האומרים כי על פי ראשיה יישק דבר, כ־40% סבורים כי הטיפול של הממשלה בבעיות המדינה אינו משיב רצון. בקרב המצביעים לשלוש מפלגות הקואליציה האחרות – יהדות התורה, כולנו וישראל ביתנו – יש אפילו רוב לחושבים כי טיפול הממשלה בבעיות המדינה אינו טוב. בקרב המצביעים למפלגות האופוזיציה יותר מ־75% אינם מרוצים מתפקודה של הממשלה בתחום זה.

התרשים שלהלן מציג את שיעור הסבורים כי טיפולה של הממשלה בבעיות המדינה אינו משיב רצון לאורך השנים.

תרשים 5.2 / הדרך שבה הממשלה מטפלת בבעיות העיקריות שיש כיום במדינה (% לא כל כך טובה ובכלל לא טובה, כלל המדגם, 2003-2017)

התרשים מורה כי לאורך כל השנים הנבדקות יש רוב ברור למי שלא היא שבעיני רצון מהטיפול של הממשלה בבעיות המדינה וכי שיא חוסר שביעות הרצון היה בשנת 2007 (ככל הנראה בעקבות מלחמת לבנון השנייה ב־2006). מאז חלה ירידה מסוימת באי־שביעות הרצון, מאזור השלושה רבעים לאזור השני שלישים, אבל נראה ששוב מתרחשת עלייה בשיעור זה.

אם הממשלה אינה מתפקדת כמצופה ממנה, מה באשר לאופוזיציה?

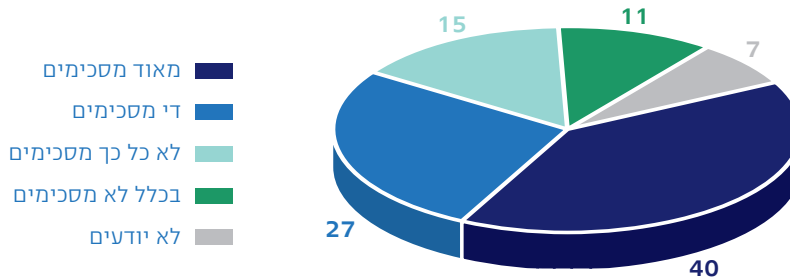
תפקוד האופוזיציה

שאלה 45

נספח 2
עמ' 201

זוהי הפעם הראשונה שבדקנו בסקר מדד הדמוקרטיה את הערכת הציבור את תפקוד האופוזיציה. ביקשנו מן המרואיינים לחוות את דעתם על ההיגד: "האופוזיציה בישראל חלשה ולא ממלאת כראוי את תפקידה". הרוב בכלל המדגם סברו כי אכן זה המצב – האופוזיציה חלשה ואינה עונה על הציפיות ממנה. הערבים מלינים על האופוזיציה אף יותר מאשר על הממשלה (71%, לעומת 61%), אולי מפני שציפיותיהם מן הממשלה נמוכות יותר. זה הכיוון גם בקרב היהודים, אלא שהפער קטן יותר – 64.5% חושבים שהממשלה אינה מטפלת טוב בבעיות המדינה לעומת 66% החושבים כי האופוזיציה אינה ממלאת כראוי את תפקידה מפני שהיא חלשה מדי.

תרשים 5.3 / "האופוזיציה בישראל חלשה ולא ממלאת כראוי את תפקידה" (%, מסכימים, כלל המדגם)

רצינו לראות אם יש הבדל בעניין זה בין המצביעים בבחירות 2015 למפלגות הקואליציה או למפלגות האופוזיציה. הלוח הבא מורה כי ההרגשה שהאופוזיציה חלשה ותחושת חוסר שביעות הרצון מתפקודה בולטות בהרבה דווקא אצל המצביעים למפלגות האופוזיציה (ממוצע: 81%) משבקר המצביעים למפלגות הקואליציה (ממוצע: 57%). אולי הסיבה לכך היא שבקואליציה יש בכל זאת חשש תמידי מהאופוזיציה, בעוד שבאופוזיציה רווחת כיום בעיקר תחושת אכזבה מן הנציגות בכנסת. עם זאת, גם אצל מצביעי מפלגות הקואליציה – ש"ס, הליכוד, ישראל ביתנו וכולנו – יש רוב לסבורים כי האופוזיציה חלשה ואינה ממלאת כראוי את תפקידה.

לוח 5.2 (%)

הצביעו בבחירות 2015 לכנסת	סבורים כי האופוזיציה חלשה ולא ממלאת כראוי את תפקידה
יהדות התורה	44
הבית היהודי	44
ש"ס	52
הליכוד	61
ישראל ביתנו	62.5
כולנו	67

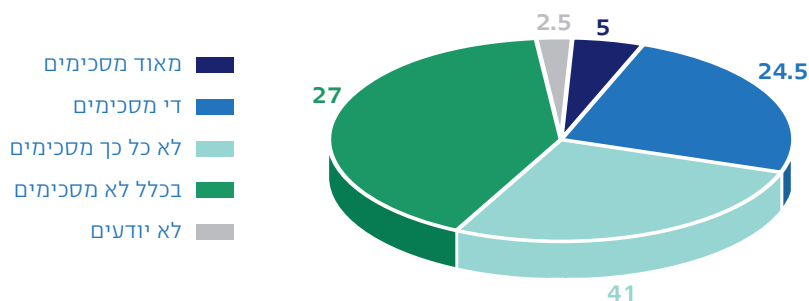
למפלגות הקואליציה

הצביעו בבחירות 2015 לכנסת	סבורים כי האופוזיציה חלשה ולא ממלאת כראוי את תפקידה
יש עתיד	72
הרשימה המשותפת	79.5
המחנה הציוני	82
מרצ	93

למפלגות האופוזיציה

ייתכן מצב שהציבור יעריך כי הממשלה אינה ממלאת אחר הציפיות שלו בטיפול בבעיות המדינה וגם האופוזיציה מאכזבת אותו אבל שנבחר העם כיחידים עושים את מלאכתם נאמנה. לפיכך ביקשנו גם השנה מן המרואיינים להביע דעה על ההיגד: "בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר". גם בשאלה זו מצאנו דמיון בין תשובות המרואיינים היהודים והערבים – למעלה משני שלישים בשני המדגמים כאחד לא הסכימו עם ההיגד זה בכלל או לא כל כך הסכימו אתו. כלומר, רוב היהודים ורוב הערבים סבורים שרוב חברי הכנסת **אינם** עובדים קשה ו**אינם** מבצעים את תפקידם כראוי.

תרשים 5.4 / "רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר" (כלל המדגם, %)

גם בעניין זה רצינו לראות אם יש הבדלי השקפה בין המצביעים למפלגות הקואליציה ובין המצביעים למפלגות האופוזיציה. הלוח שלהלן מראה כי בממוצע רמת חוסר שביעות הרצון של המצביעים למפלגות הקואליציה מתפקוד חברי הכנסת נמוכה מעט מרמת חוסר שביעות הרצון של המצביעים למפלגות האופוזיציה (63% לעומת 71%), אך כאן גם כאן מדובר ברוב של לא־מרוצים. כמו בבחינת שביעות הרצון מהתפקוד של הממשלה ושל האופוזיציה גם כאן שיעור המצביעים לשתי מפלגות שבקואליציה – ישראל ביתנו וכולנו – שהביעו אי־שביעות רצון היה גבוה במיוחד (81%); למעשה שיעור זה גבוה מהשיעור בקרב המצביעים לכל אחת ממפלגות האופוזיציה!

תפקוד חברי הכנסת

שאלה 7

נספח 2
עמ' 178

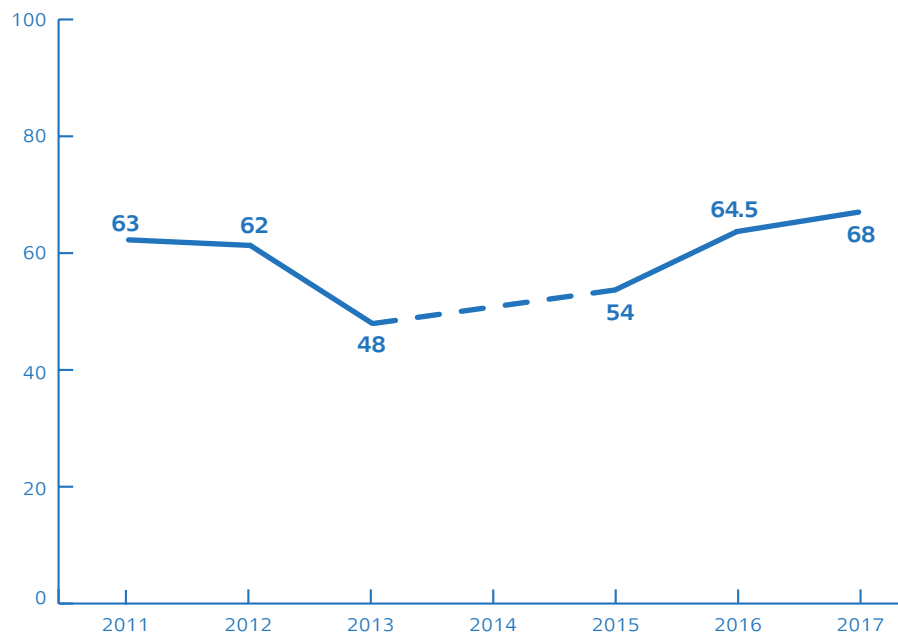
נספח 3
עמ' 213

לוח 5.3 (%)

הצביעו בבחירות 2015 לכנסת		סבורים כי רוב חברי הכנסת אינם עובדים קשה ואינם מבצעים את תפקידם בסדר
42	הבית היהודי	למפלגות שבקואליציה
50	יהדות התורה	
61	ש"ס	
65	הליכוד	
79.5	כולנו	
81	ישראל ביתנו	
74	הרשימה המשותפת	למפלגות שבאופוזיציה
67	מרצ	
73	המחנה הציוני	
79	יש עתיד	

כדי להבין אם מדובר באי־שביעות רצון נקודתית או מתמשכת בדקנו את התפלגות התשובות לשאלה זו לאורך שנים. התרשים הבא מלמד על אי־שביעות רצון מתמשכת, ולמעט שנה אחת (2013) מצאנו בכל השנים רוב של לא־מרוצים מהביצועים של נבחריהם. יתרה מזו, בשתי המדידות האחרונות ניכרת עלייה ברורה ומובהקת בשיעור מי שאינם שבעי רצון מתפקודם של חברי הכנסת.

תרשים 5.5 / "רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר"
(%, לא מסכימים, כלל המדגם, 2011-2017)

בכך לא מיצינו את העניין. רצינו להבין באילו מובנים חברי הכנסת והפוליטיקאים אינם מבצעים את עבודתם כראוי. מן הממצאים שלנו עולות לפחות שתי תשובות: ראשית, לדעת הציבור הרחב הם דואגים לעצמם יותר משהם דואגים לבוחריהם; ושנית, הם מנותקים מהצרכים ומהבעיות של הציבור.

גם השנה המרואיינים התבקשו לחוות דעה על הקביעה שהפוליטיקאים דואגים לאינטרסים האישיים שלהם יותר משהם דואגים לאינטרסים של ציבור בוחריהם. מתברר שאין מחלוקת בעניין זה בין הציבור היהודי לציבור הערבי ובין קבוצות המשנה של שני הציבורים: בכלם נמצא רוב גדול מאוד שסבורים כי זה אכן המצב.

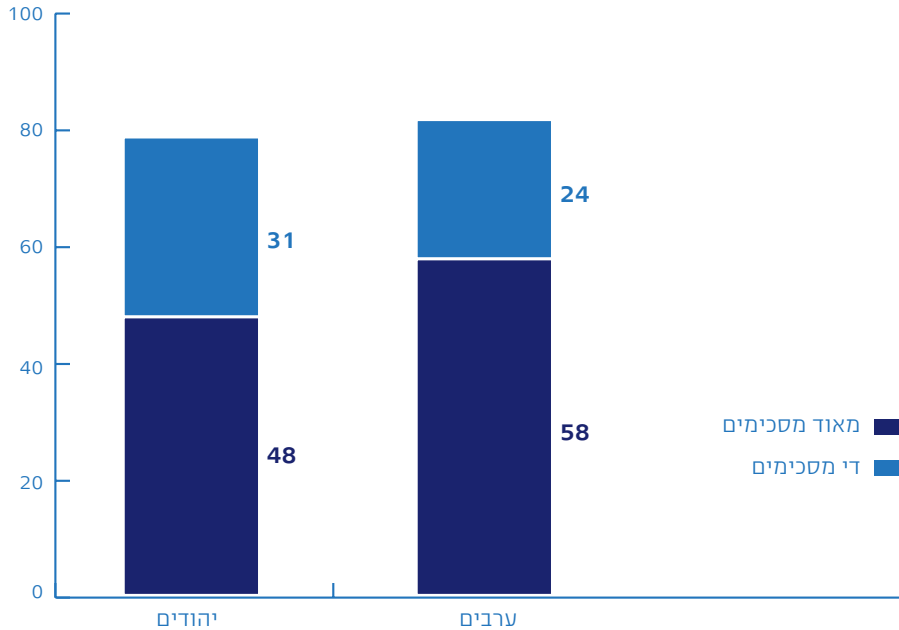
**הפוליטיקאים
דואגים בעיקר
לעצמם?**

שאלה 42

נספח 2
עמ' 199

נספח 3
עמ' 230

תרשים 5.6 / "פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם" (% כלל המדגם)

האם יש הבדל בעניין זה בין מצביעי המפלגות השונות? בקרב המרואיינים הערבים לא נמצא הבדל של ממש בין מצביעי המפלגות הציוניות למצביעי הרשימה המשותפת (88% ו-86%). אצל המרואיינים היהודים מצאנו רוב בקרב מצביעי כל המפלגות לסבורים כי המניע של הפוליטיקאים אנוכי, אבל הרוב הגדול ביותר לסבורים כך נמצא בקרב מצביעי המחנה הציוני (92%), מתחתיהם מצביעי יש עתיד, ישראל ביתנו ומרצ (בשלוש המפלגות: 88%), ולבסוף מצביעי כולנו (82%). גם מצביעי המפלגות החרדיות גילו מידה רבה של הסכמה עם ההיגד (יהדות התורה – 76%; ש"ס – 74%). הכי פחות ביקורתיים היו מצביעי הליכוד והבית היהודי (הסכימו עם ההיגד: 72% ו-56%).

ממצא זה – שרוב הציבור סבורים כי מניעים אנוכיים הם שעומדים בבסיס שיקוליהם של הפוליטיקאים – אינו חדש. הוא חזר על עצמו שוב ושוב בכל אחת מן הבדיקות שביצענו בעבר.

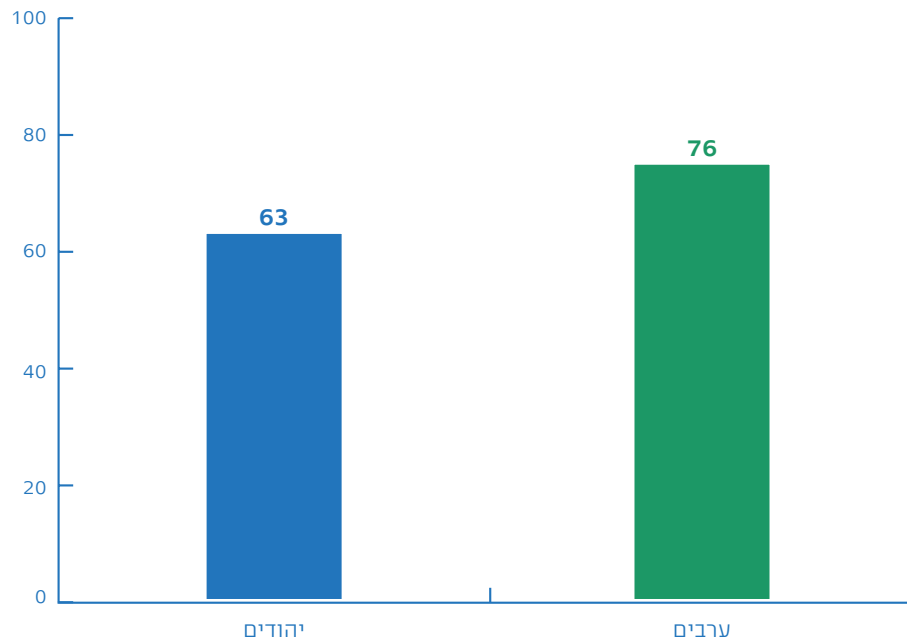
לוח 5.4 (% כלל המדגם)

שנה	2017	2016	2014	2013	2012
מסכימים שהפוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים שלהם	80	74	75	71.5	80

אבל לא רק האנוכיות מרתיעה את הישראלים מנבחריהם. נלווית אליה גם התחושה שהנבחרים מנותקים מבסיס התמיכה הציבורי שלהם.

נתוני הסקר מראים רוב גדול בציבורים היהודי והערבי גם יחד הסבורים כי הפוליטיקאים בישראל מנותקים מן הבעיות ומן הצרכים האמיתיים של בוחריהם. בקרב המרואיינים הערבים ההסכמה עם היגד זה הייתה גבוהה אפילו יותר מאשר בקרב המרואיינים היהודים. יתרה מזו, גם עוצמת ההסכמה (כלומר, שיעור ה"מסכימים מאוד") אצל המרואיינים הערבים עלתה על עוצמתה אצל היהודים.

תרשים 5.7 / "הפוליטיקאים בישראל מנותקים מהבעיות ומהצרכים האמיתיים של הציבור" (% מסכימים, יהודים וערבים)

האם יש הבדל בהערכת המצב בין המחנות הפוליטיים (יהודים)? ובכן, בכל שלושת המחנות מצאנו רוב למסכימים עם התיאור של הפוליטיקאים המנותקים מן הציבור, אבל בימין הרוב הזה היה קטן במידה ניכרת מהרוב במרכז ובשמאל (56%, לעומת 72% ו-71%). במדגם הערבי לא נמצא הבדל של ממש בעניין זה בין מצביעי הרשימה המשותפת למצביעי המפלגות הציוניות.

האם חלו שינויים מהשנה שעברה בהערכה שהפוליטיקאים מנותקים מצורכי הציבור, אז שאלנו שאלה זו לראשונה? השנה הסכימו עמה בכלל המדגם כשני שלישים (65%) מהנשאלים, ואילו בשנה שעברה שלושה רבעים (75%). כלומר, ייתכן שמדובר בתחילתה של מגמת ירידה, אבל כדי שיהיה אפשר לטעון זאת בוודאות, יש לחכות לכל הפחות למדידת 2018.

הפוליטיקאים מנותקים?

שאלה 47

נספח 2

עמ' 202

נספח 3

עמ' 232

ראינו אפוא שהציבור אינו שבע רצון מהתפקוד של הממשלה, האופוזיציה וחברי הכנסת. ומה באשר למפלגות הפוליטיות? כפי שנראה בסעיף הבא, משבר אמון מתמשך מתרחש בין המפלגות הפוליטיות לבין הציבור, אך בטרם ניגש לדון עוד בשאלת האמון נדווח על התשובות לשאלות בשני עניינים: עד כמה משקפת היום מפת המפלגות בארץ את מגוון העמדות בציבור, כלומר מידת הייצוגיות של המפה הפוליטית, ומה מידת הנאמנות המפלגתית.

שאלנו את המרוויינים, ולא בפעם הראשונה, אם יש היום במדינת ישראל מפלגה המייצגת את השקפותיהם בצורה טובה. המדגם היהודי היה חצוי בשאלה זו, עם נטייה קלה לכיוון החיובי. לעומת זאת במדגם הערבי היה רוב למי שאמרו שאין כיום מפלגה המייצגת אותם כראוי – ממצא שאפשר להסבירו בכך שהרשימה המשותפת, שהוקמה מתוקף האילוץ של העלאת אחוז החסימה, מביאה תחת קורת גג אחת מפלגות וזרמים בעלי השקפות שונות, אפילו מנוגדות.

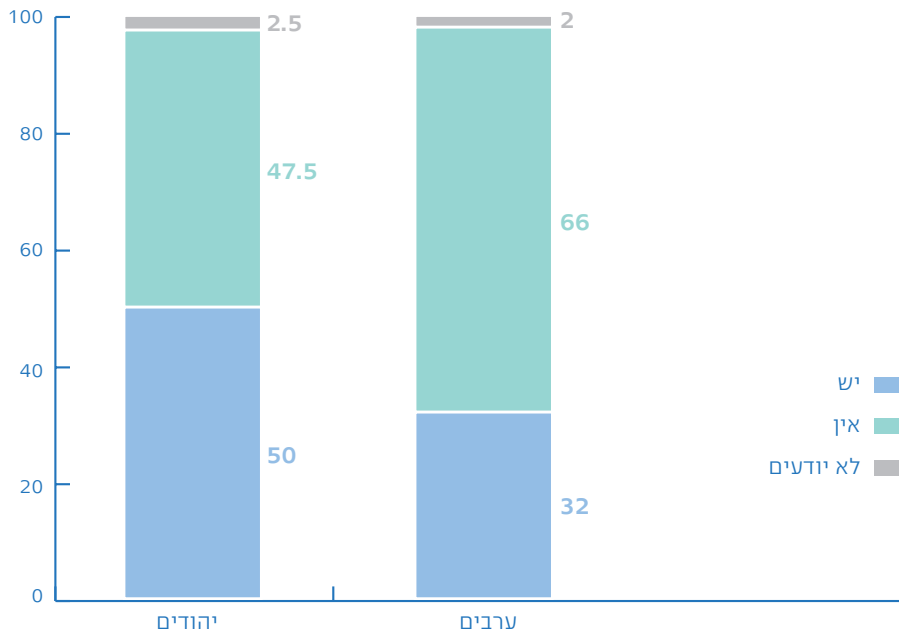
יש או אין מפלגה מייצגת?

שאלה 20

נספח 2
עמ' 187

נספח 3
עמ' 226

תרשים 5.8 / האם יש או אין היום במדינת ישראל מפלגה שמייצגת את השקפותיך בצורה טובה? (% יהודים וערבים)

השווינו את ממצאי השנה לממצאים של השנה שעברה ומצאנו כי הן בקרב היהודים הן בקרב הערבים חלה עלייה קלה בשיעור מי שמתחושתם אין כיום בנמצא במערכת הפוליטית הישראלית מפלגה המייצגת בצורה טובה את השקפותיהם.

לוח 5.5 (%)

ערבים 2017	ערבים 2016	יהודים 2017	יהודים 2016	
32	34	50	53.5	יש מפלגה המייצגת היטב את השקפותיהם
66	63	47.5	45	אין מפלגה המייצגת היטב את השקפותיהם

פילחנו את תשובות המרואיינים היהודים לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל, מיקום על הרצף חרדי-חילוני, גיל ומרכזיות-שוליות בחברה. כפי שאפשר ללמוד מן הלוח הבא, למעט החרדים, בשום קבוצה לא היה רוב מוצק המרגישים מיוצגים היטב (אצל הדתיים הלאומיים והשייכים לקבוצות חזקות היה רוב דחוק). הלוח גם מורה כי במרכז התחושה שלמצביעים יש מפלגה מייצגת רווחת פחות מאשר בשמאל ובימין. אצל החילונים והמסורתיים לגוניהם יש פחות תחושה של ייצוג נאות מאשר אצל החרדים, ובמידה מסוימת גם אצל הדתיים הלאומיים. הצעירים מרגישים מעט פחות מיוצגים מאשר קבוצות הגיל המבוגרות יותר. כשמדובר במרכזיות-שוליות בחברה מצאנו כי מי ששייכו את עצמם לקבוצות החזקות בחברה מרגישים מיוצגים יותר ממי ששייכו את עצמם לקבוצות חלשות.

לוח 5.6 (%)

מדווחים שיש כיום מפלגה המייצגת היטב את השקפותיהם	יהודים	
50	ימין	מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל
43	מרכז	
59	שמאל	
66	חרדים	מיקום על הרצף החרדי-חילוני
54	דתיים	
41	מסורתיים דתיים	
47	מסורתיים לא-דתיים	
49.5	חילונים	

מדווחים שיש כיום מפלגה המייצגת היטב את השקפותיהם	יהודים	
46	34-18	גיל
52	54-35	
51	+55	
54	מרגישים שייכים לקבוצות חזקות	מרכזיות-שוליות חברתית
39	מרגישים שייכים לקבוצות חלשות	

פילוח תשובות המדגם הערבי לפי קבוצות משנה העלה הבדלים קטנים לפי גיל ודתיות, אבל הבדל גדול מאוד לפי הצבעה בבחירות 2015 לכנסת: בקרב מי שהצביעו למפלגות הציוניות רק 20% אמרו שיש מפלגה המשקפת היטב את השקפותיהם, ואילו בקרב מצביעי הרשימה המשותפת 44% השיבו כך. מדובר בשיעור כפול, אם כי עדיין מיעוט.

אם רבים כל כך אינם מוצאים להם בית מפלגתי, האם בבחירות הבאות צפוי שינוי גדול בדפוס ההצבעה שראינו ב־2015?

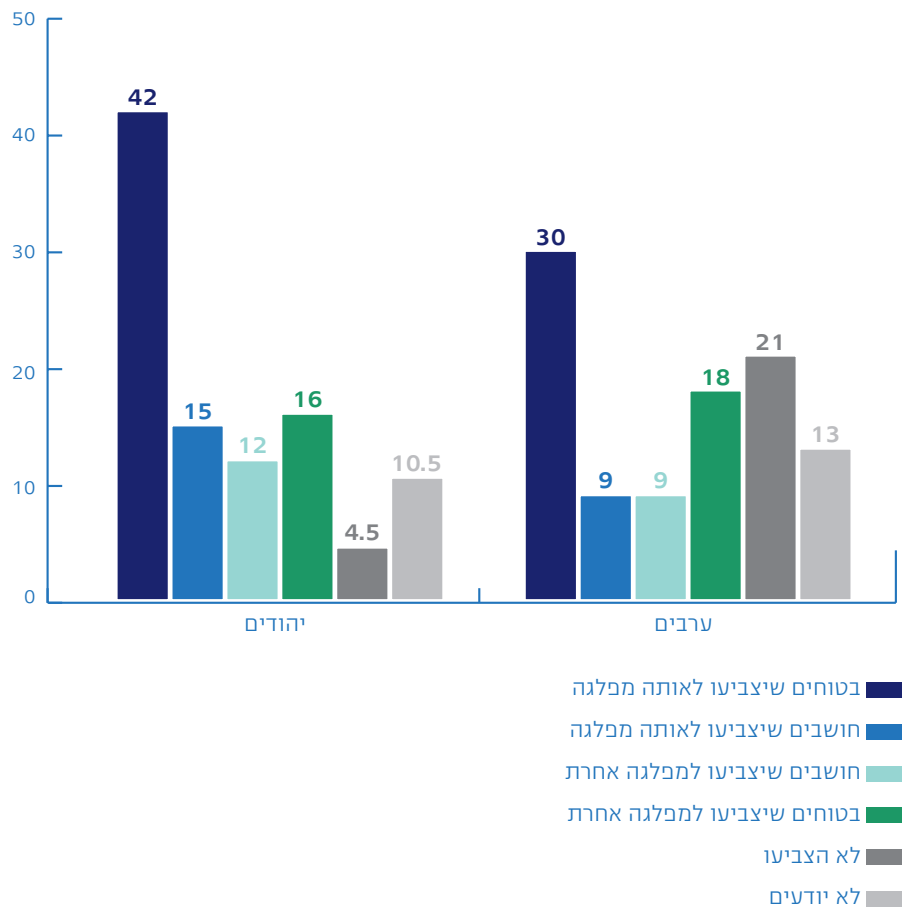
שאלנו: "אילו היו מתקיימות בקרוב בחירות, האם היית מצביע שוב לאותה מפלגה שהצבעת לה בבחירות האחרונות (בשנת 2015) או שהיית מצביע למפלגה אחרת?". כפי שהתרשם הבא מראה, שיעור גדול חושבים או בטוחים שלו התקיימו בקרוב בחירות הם היו מצביעים לאותה מפלגה. במדגם הערבי התמונה שונה ואין רוב למי שבטוחים או חושבים שיצביעו לאותה מפלגה כמו ב־2015 (בהנחה שהרשימה המשותפת תמשיך להתקיים עד הבחירות הבאות). עם זאת, במדגם הערבי יש שיעור גדול של מי שדיווחו שלא הצביעו בבחירות האחרונות (2015), ובשני המדגמים יש שיעור ניכר של מי שאינם יודעים איך היו מצביעים אילו התקיימו הבחירות עכשיו, כך שרמת הוודאות בכללותה לגבי התשובות לשאלה זו אינה ברורה.

הצבעה חוזרת לאותה מפלגה

שאלה 21

נספח 2
עמ' 188

תרשים 5.9 / האם היית מצביע שוב לאותה מפלגה שהצבעת לה בבחירות 2015? (יהודים וערבים), %

פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי ההצבעה בבחירות 2015.

לוח 5.7 (%)

הצביעו בבחירות 2015	היו מצביעים עכשיו כפי שהצביעו בבחירות 2015
ליהדות התורה	98
למרצ	80
ליש עתיד	69
לבית היהודי	68
לליכוד	65.5
לש"ס	56.5
לרשימה המשותפת	64
למחנה הציוני	47
לישראל ביתנו	25
לכולנו	22.5
לרשימה המשותפת	64
למפלגות ציוניות	28

יהודים

ערבים

הביטחון בהצבעה חוזרת הגבוה ביותר הוא אצל מצביעי יהדות התורה ומרצ – שתי מפלגות שבמובנים ידועים תוחמות את הרצף המפלגתי הישראלי-יהודי. המיקום הנמוך של כולנו וישראל ביתנו בלוח זה תואם את האכזבה שהצבענו עליה קודם לכן של המצביעים למפלגות אלו מתפקוד הממשלה והפוליטיקאים. בציבור הערבי נראה כי מצביעי המפלגות הציוניות הם היותר מאוכזבים ולכן רק מיעוט מהם יחזרו על הצבעתם זו, לעומת רוב בקרב מצביעי הרשימה המשותפת, שדיווחו בסקר כי היו חוזרים להצביע לה אילו היו מתקיימות בקרוב בחירות חדשות.

מעמדן הרעוע של המפלגות בא לידי ביטוי גם בשיעור הקטן של מי שמעידים על עצמם שהם מעורבים בפעילות מפלגתית. כפי שמראה התרשים הבא, הרוב הגדול של המרוויינים אינם חברים בשום מפלגה ואף אינם מגדירים את עצמם אוהדי מפלגה כלשהי. בעניין זה ההבדלים בין יהודים לערבים הם הבדלים זניחים.

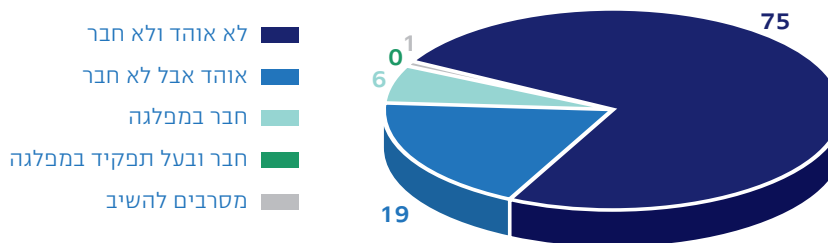
חברות במפלגה

שאלה 36

נספח 2

עמ' 195

תרשים 5.10 / חברות במפלגות (% כלל המדגם)

בניסיון להבין אם המבוגרים יותר מגלים עניין רב יותר בפוליטיקה המפלגתית פילחנו את הנתונים לפי גיל. אצל המרוויינים הערבים אכן ראינו שבקרב מבוגרים יותר ניכרת אהדה מפלגתית רבה יותר (בגילאי 18-24 הגדירו את עצמם 22% אוהדים, לעומת 32% בגילאי 35-54 ו-44% בגילאי 55 ומעלה). אצל היהודים ההבדלים הבינגילאיים היו זניחים.

עוד לעניין המפלגות – רצינו לבדוק אם לדעת הציבור יש הבדלים של ממש בין המפלגות השונות.

גם השנה הצגנו למרוויינים את ההיגד "לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב". מצאנו כי המדגם הערבי חצוי בשאלה זו, אבל במדגם היהודי היה רוב ברור למי שלא הסכימו עם הקביעה דלעיל, כלומר הרוב רואים הבדל מהותי בין המפלגות השונות במה שקשור להשפעתן על המצב. יש להניח כי ההבדל הזה בין הערבים ליהודים נגזר מן העובדה שהמדיניות המפלה שנקטו ממשלות ישראל השונות כלפי הציבור הערבי בישראל לא השתנתה מהותית תחת מפלגה זו או אחרת, או לפחות נראה שכך המצב מנקודת הראות של המיעוט הערבי.

לא חשוב למי מצביעים?

שאלה 50

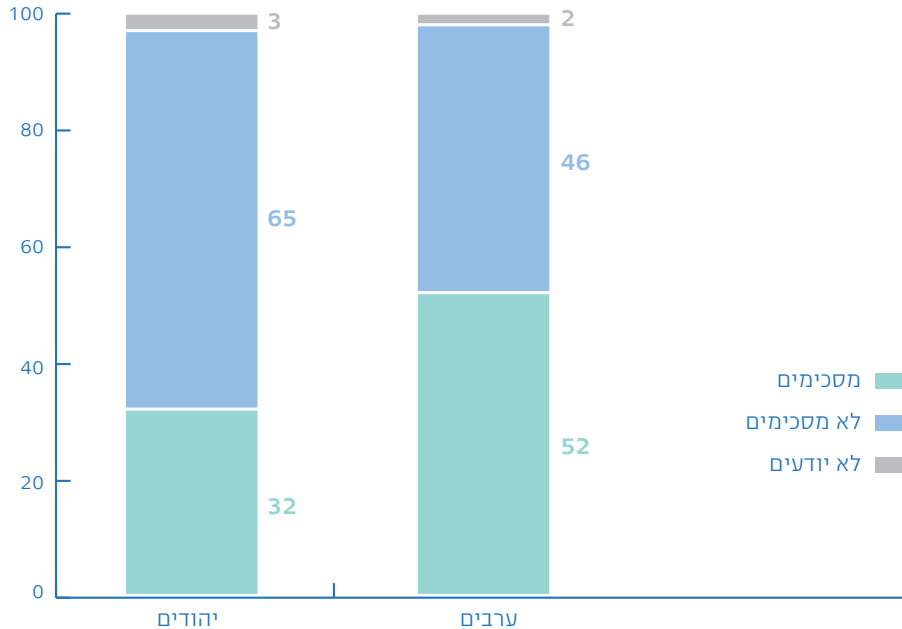
נספח 2

עמ' 203

נספח 3

עמ' 233

תרשים 5.11 / "לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב" (% יהודים וערבים)

פילחנו את התגובות במדגם היהודי להיגד זה לפי תחושת ההשתייכות לקבוצות חזקות או חלשות בחברה, ומצאנו כי בקרב מי ששייכו את עצמם לקבוצות החזקות כרבע בלבד ענו כי אכן לא חשוב למי מצביעים, שכן המצב לא משתנה (27.5%), ואילו בקרב מי ששייכו את עצמם לקבוצות חלשות, בדומה למשיבים הערבים, שיעור גבוה בהרבה (אם כי לא רוב) החזיקו בדעה שהצבעה למפלגה זו או אחרת אינה משנה את המצב (42.5%).

ההבדלים לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל (יהודים) היו קטנים, ובכל המחנות היה רוב גדול שלא הסכימו עם הטענה (ימין – 66%; מרכז – 61%; שמאל – 70%).

עוד נושא חשוב לענייננו עולה מהשאלה שחזרנו עליה כבר פעמים אחדות והיא מאגדת יחד את הכנסת והמפלגות.

רצינו לדעת אם המרואיינים סבורים שהרכב המפלגתי של הכנסת הנוכחית מייצג היטב את מגוון הדעות בציבור הישראלי. מן התרשים הבא אפשר ללמוד כי הן היהודים הן הערבים חלוקים בתוך עצמם בשאלה זו, אבל רוב (קטן) אצל היהודים סבורים כי הכנסת אכן מייצגת נאמנה את מגוון ההשקפות הקיימות בארץ כיום, אך אצל הערבים רוב (קטן) סבורים ההפך.

האם ההרכב המפלגתי של הכנסת ייצוגי?

שאלה 51

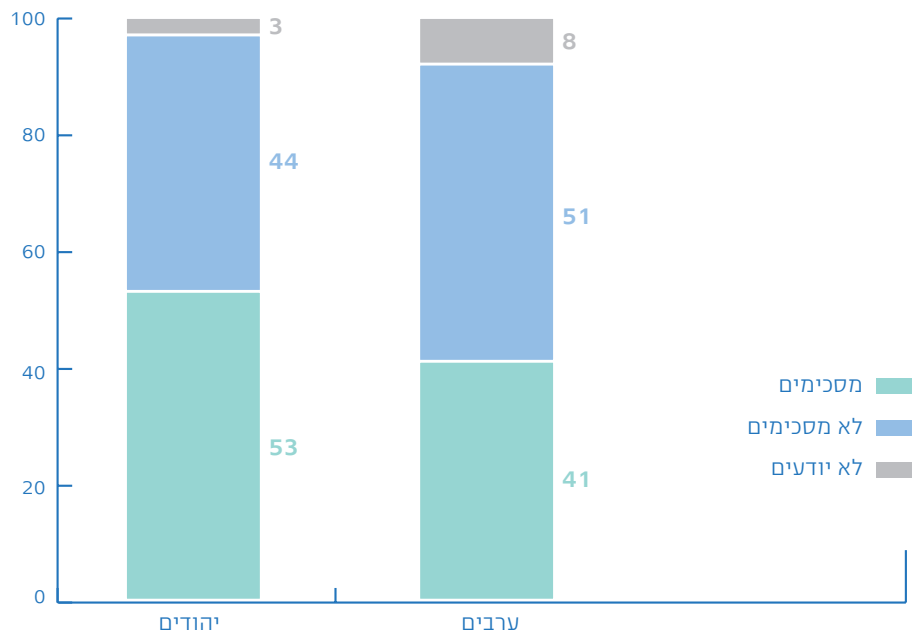
נספח 2

עמ' 204

נספח 3

עמ' 234

תרשים 5.12 / "ההרכב המפלגתי של הכנסת הנוכחית מייצג היטב את הדעות הרבות הקיימות בציבור הישראלי" (% יהודים וערבים)

פילחנו את תשובות המדגם היהודי לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל ומצאנו הבדל גדול בין הימין מצד אחד ובין המרכז והשמאל מן הצד האחר. בימין יש רוב (62%) למי שחושבים כי הכנסת הנוכחית ייצוגית מבחינת הרכב ההשקפות שבה, ואילו במרכז ובשמאל רק מיעוט, גם אם ניכר, חושבים כך (44% ו-43.5%).

מכאן עברנו לבדוק את תפיסת הציבור בעניין ההיגד שהכנסת מחוקקת לאחרונה חוקים אנטי-דמוקרטיים.

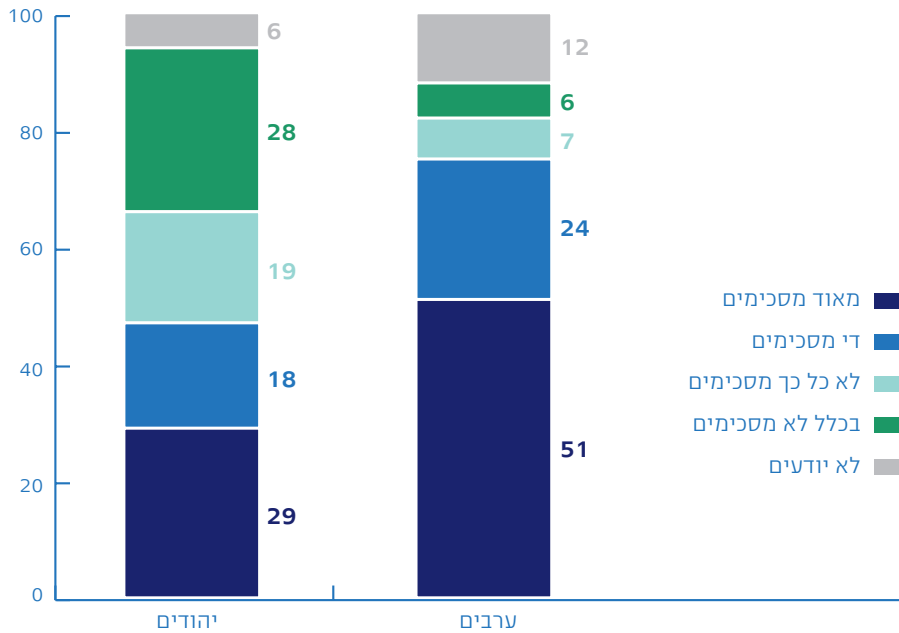
בעת האחרונה מדובר תכופות על פעולות חקיקה של הכנסת שלדעת רבים פוגעות באושיות הדמוקרטיה בישראל. רצינו אפוא לדעת אם אכן כך לדעת המרואיינים בסקר. ביקשנו מהם להביע הסכמה או התנגדות להיגד: "חלק מהחוקים שהכנסת חוקקה בשנים האחרונות פוגעים באופי הדמוקרטי של ישראל". במדגם הערבי מצאנו כשלושה רבעים שהסכימו עם ההיגד הזה; לעומתו המדגם היהודי היה ממש חצוי.

חקיקה אנטי-דמוקרטית?

שאלה 54

נספח 2
עמ' 205

תרשים 5.13 / "חלק מהחוקים שהכנסת חוקקה בשנים האחרונות פוגעים באופי הדמוקרטי של המדינה" (% יהודים וערבים)

בחנו את תשובות המדגם היהודי לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל. כצפוי, מצאנו הבדלים גדולים מאוד בין עמדות המחנות השונים בנושא: בימין שלישי (33%) אמרו שבעת האחרונה יש חקיקה אנטי-דמוקרטית (גם שלישי אינו מיעוט של מה בכך, בהתחשב בכך שמדובר במחנה שאוחז כיום בשלטון ושיש לו רוב בכנסת), במרכז – כמחצית (49%), ובשמאל – רוב גדול (80%).

בהקשר של הייצוגיות והאפקטיביות של הכנסת שאלנו עוד שאלה "בוטה".

הצגנו למרואיינים היגד שנזרק לחלל האוויר במקומותינו לא פעם ושאלנו אם הם מסכימים עם האמירה ש"למרות שרוב העם בחר בימין – מערכת המשפט, התקשורת והאקדמיה השמאלניות מפריעות לימין לשלוט"¹⁰.

במדגם הערבי שיעור גדול מהמרואיינים לא השיבו על השאלה, ולכן לא נציג כאן את הנתונים לגביו (הנתונים מופיעים בנספח 2). המדגם היהודי היה חצוי, עם נטייה קלה לאי-הסכמה עם ההיגד הזה. מי חושבים שזהו אכן המצב היום במדינה? בימין מצאנו רוב גדול שסבורים כי השמאל שולט אך שהפסיד בבחירות, בהשוואה למיעוט בלבד במרכז ובשמאל.

השמאל מפריע לימין לשלוט?

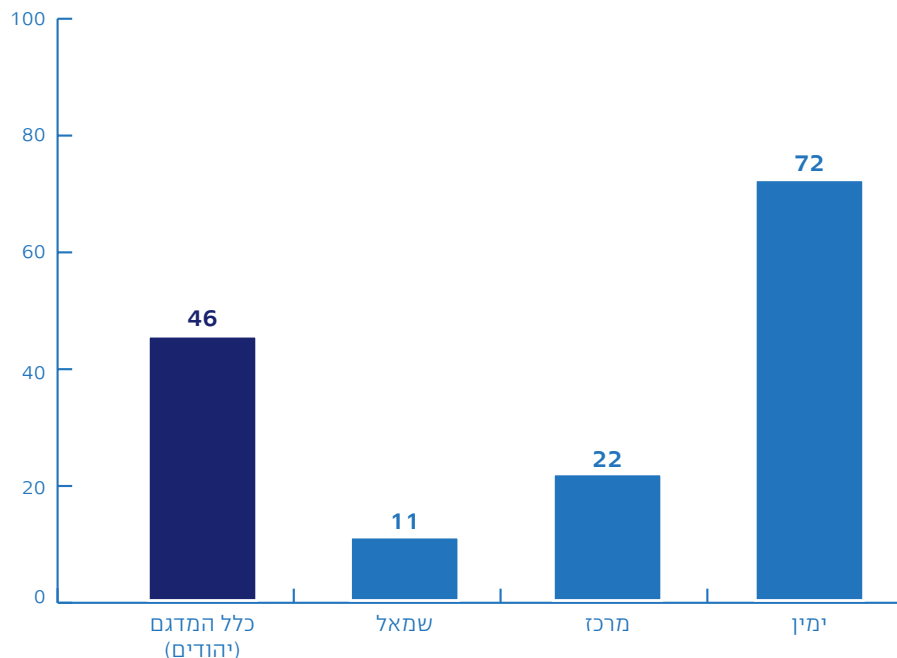
שאלה 61

נספח 2

עמ' 209

10 ראו למשל אצל ארז תדמור, מדוע אתה מצביע ימין ומקבל שמאל?, אשקלון: סלע מאיר, 2017.

תרשים 5.14 / "למרות שרוב העם בחר בימין – מערכת המשפט, התקשורת והאקדמיה השמאלניות מפריעות לימין לשלוט" (%), מאוד ודי מסכימים, יהודים, לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל)

השיעור הגבוה בימין של המסכימים עם הטענה המופיעה בתרשים לעיל מעיד על תחושה עמוקה ומושרשת במחנה פוליטי זה שחלוקת העוצמה האמיתית במדינה אינה משתנה בעקבות ניצחון בבחירות וש"האליטות הישנות" אינן מפנות את מקומן להנהגה נבחרת חדשה. עם זאת, לא מצאנו קשר בין התשובות לשאלה זו עם התשובות לשאלה אם חשוב או לא חשוב למי מצביעים שכן שום דבר אינו משתנה, למרות שהיה סביר שיהיה מתאם כלשהו בין התשובות לשתי השאלות הללו.

שאלנו גם את השאלה החוזרת על מערכת היחסים בין בית המשפט העליון לבין הכנסת ועל הסמכויות שלהם.

לנוכח המתקפות החוזרות ונשנות על הסמכויות הרחבות מדי לכאורה שיש לבית המשפט העליון חזרנו וביקשנו לדעת מה מידת ההסכמה בציבור עם ההיגד: "צריך לקחת מבית המשפט העליון את הסמכות לבטל חוקים שהתקבלו בכנסת בידי חברי הכנסת, שנבחרו לתפקידם על ידי האזרחים". בבדיקה הנוכחית, כמו בבדיקה הקודמת, כשליש מהיהודים והערבים הסכימו עם ההיגד וכשני שלישים התנגדו לו.

**סמכות בית המשפט
לבטל חוקים
שחוקקה הכנסת**

שאלה 58

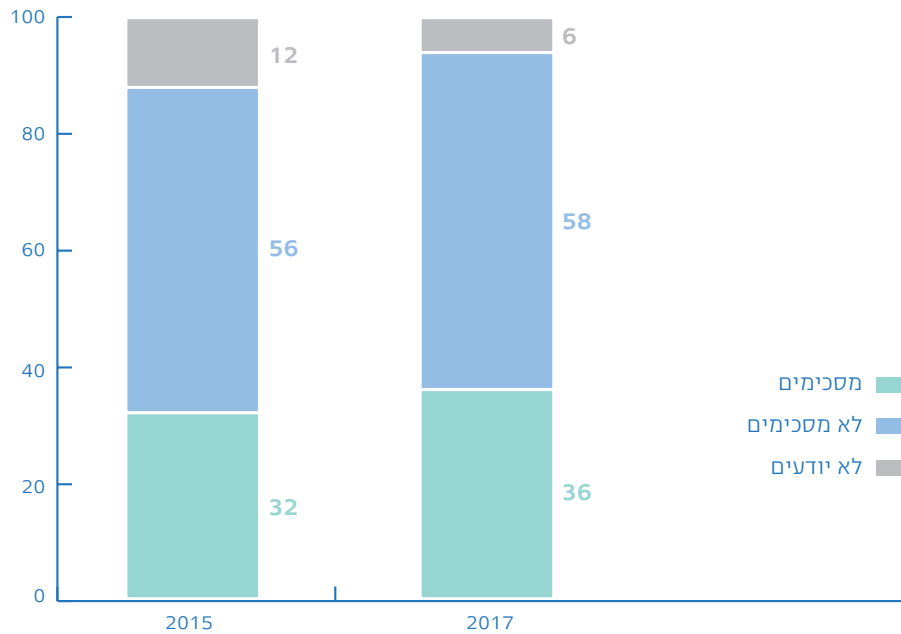
נספח 2

עמ' 207

נספח 3

עמ' 235

תרשים 5.15 / "צריך לקחת מבית המשפט העליון את הסמכות לבטל חוקים שהתקבלו בכנסת בידי חברי הכנסת, שנבחרו לתפקידם בידי האזרחים" (כלל המדגם, 2015 ו-2017)

גם כאן פילחנו את תשובות המדגם היהודי לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל. בימין מצאנו רוב (53%) שהיו רוצים ליטול סמכות זו מידי בית המשפט העליון, לעומת מיעוט במרכז (25%) ובשמאל (9%). היות שאנחנו יודעים כי לעתים תכופות הציבורים החרדי והדתי-לאומי מותחים ביקורת עזה על בית המשפט העליון פילחנו את העמדות כלפי ההיגד הזה גם לפי הרצף החרדי-חילוני. ואכן, מצאנו הבדלים גדולים בין החרדים והדתיים הלאומיים – בשתי הקבוצות הללו הרוב תמכו בלקיחת הסמכות הזאת מבית המשפט העליון (73% ו-63%) – לבין המסורתיים הדתיים, המסורתיים הלא-דתיים והחילונים – אצלם רק מיעוט תמכו במהלך כזה (29%, 36%, 21%, בהתאמה).

5.1. אמון הציבור במוסדות

לתפיסתנו, האמון של האזרחים בשלטון ניזון משילוב של הערכת האתגרים שהמדינה נדרשת להתמודד עמם, איכות הטיפול של הגורמים המוסמכים באתגרים אלו בעבר והערכת היושרה של מי שמייצג כל אחד מן המוסדות בעיני הציבור. במשטרים דמוקרטיים לאמון יש חשיבות רבה, שכן הוא גורם מכריע בגיבוש ההעדפות הפוליטיות של האזרחים במגוון רחב של נושאים. מדינה שאזרחיה אינם נותנים אמון במוסדותיה ובגופים אחרים המסייעים לתפקוד הדמוקרטי, למשל התקשורת, תתקשה לגייס אותם למאמצים קולקטיביים, והמשטר בה יאבד בהדרגה את הלגיטימיות הציבורית שלו.

לפיכך בכל שנה אנחנו חוזרים ובודקים את מידת האמון של הציבור ב־8 מוסדות מרכזיים: צה"ל, המשטרה, נשיא המדינה, התקשורת, בית המשפט העליון, הממשלה, הכנסת והמפלגות. לפעמים אנחנו מוסיפים לרשימה זו מוסדות שלאזרחים יש עמם שיג ושיח קבוע או מוסדות ש"כיכבו" באותה שנה בכותרות. לפני שנתיים, למשל, הוספנו את קופת החולים שהמרוויין מבוטח בה ואת המוסד לביטוח לאומי, שבשלב זה או אחר כל אזרח נזקק לשירותיו. בשנה שעברה הוספנו לרשימה את הרשות המקומית שהמרוויינים מתגוררים בה ואת הבנק שהם נעזרים בשירותיו, ואילו השנה הוספנו גורמים שלטוניים: היועץ המשפטי לממשלה והרבנות הראשית (ליהודים), בית הדין השרעי (למוסלמים ולדרוזים) והמשפט הקאנוני (לנוצרים).

התרשים הבא מציג את השיעורים של נותני האמון במוסדות השונים בקרב יהודים וערבים כפי שהתקבלו השנה, והוא גם מראה את מדרג המוסדות מבחינה זו.

אמון במוסדות

שאלות 17.10-17.1

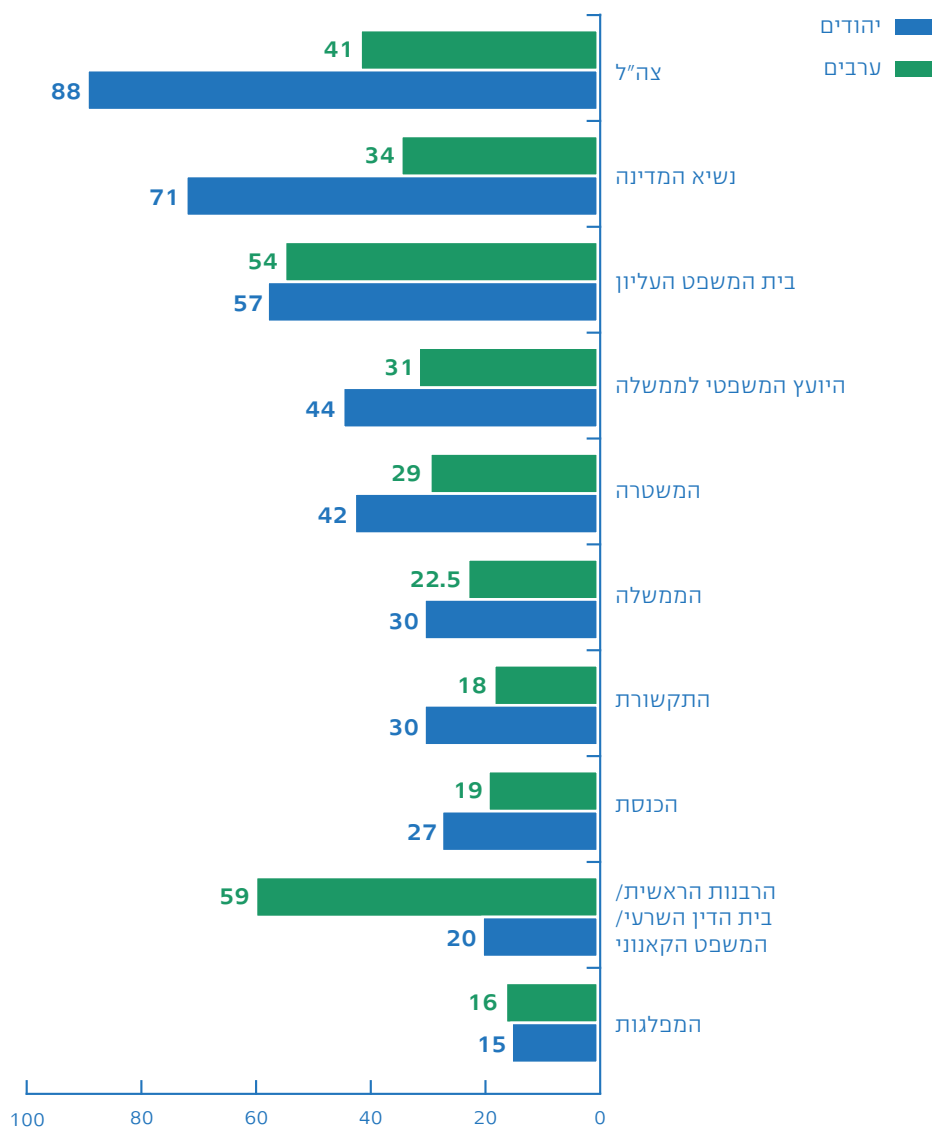
נספח 2

עמ' 184-186

נספח 3

עמ' 217-225

תרשים 5.16 / עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות האלה? (% די הרבה או הרבה מאוד אמון, יהודים וערבים)

כפי שאפשר ללמוד מן התרשים, זה סדר האמון במוסדות בקרב הציבור היהודי (בסדר יורד):

1. צה"ל
2. נשיא המדינה
3. בית המשפט העליון
4. היועץ המשפטי לממשלה
5. המשטרה
6. הממשלה
7. התקשורת
8. הכנסת
9. הרבנות הראשית
10. המפלגות

וזה סדר האמון (היורד) במוסדות בקרב הציבור הערבי:

1. בית הדין השרעי
2. בית המשפט העליון
3. צה"ל
4. נשיא המדינה
5. היועץ המשפטי לממשלה
6. המשטרה
7. הכנסת
8. הממשלה
9. התקשורת
10. המפלגות

התרשים מראה כי ברוב המוסדות האמון של הערבים נמוך מהאמון של היהודים, למעט בבית הדין השרעי ובמשפט הקאנוני, שאמון הציבור הערבי בהם עולה בהרבה על אמון הציבור היהודי ברבנות הראשית, וכן במפלגות, שרמת האמון בהן – הנמוכה מאוד – כמעט שווה בשני הציבורים.

חישבנו ציון ממוצע של אמון בכלל 8 המוסדות המרכזיים לשנת 2017 בקרב יהודים וערבים בסולם שבו 1 הוא "אין אמון בכלל" ו-4 הוא "יש הרבה מאוד אמון". נקודת האמצע בין אי-אמון לאמון היא הציון 2.5, ובשני הציבורים הממוצע נמוך ממנו, כלומר קרוב יותר לקוטב האי-אמון מאשר לקוטב האמון המלא.

לוח 5.8 ציון אמון ממוצע, (2017)

יהודים	ערבים
2.46	2.08

בנוסף חילקנו את המשיבים ל-3 קטגוריות לפי רמת האמון הכוללת שלהם במוסדות: אמון רב, אמון בינוני ואמון מועט. כפי שהלוח הבא מראה, רמת האמון השכיחה בקרב היהודים היא בינונית ובקרב הערבים נמוכה.

לוח 5.9 (%)

רמת אמון כללית במוסדות	יהודים	ערבים
נמוכה	19	53
בינונית	74	39
גבוהה	7	8

רצינו לבדוק אם אצל היהודים יש הבדל בין רמות האמון בכלל המוסדות בין שלושת המחנות הפוליטיים – ימין, מרכז ושמאל. כפי שהלוח שלהלן מראה, בשלושתם הרוב מקובצים ברמת האמון הבינונית. עם זאת, השיעור של נותני האמון הנמוך במחנה הימין גבוה במידה ניכרת משיעורם במרכז ובשמאל.

לוח 5.10 (% , יהודים)

אמון במוסדות	נותני אמון נמוך	נותני אמון בינוני	נותני אמון גבוה
ימין	24	69	7
מרכז	12	78	9
שמאל	9	83	8

בעבר מצאנו כי לכל מחנה פוליטי יש "נבחרת" מוסדות שהוא נותן בהם אמון. בדקנו זאת גם השנה. הממצאים מסוכמים בלוח הבא ומראים כי אכן מדובר בנבחרות שונות, למעט צה"ל, הזוכה באמון רב בשלושתם. הממצאים המסוכמים בלוח זה מחזקים את המסקנה מן הלוח הקודם – שלפחות במוסדות ששאלנו עליהם, רמת האמון של הימין במוסדות נמוכה בממוצע מזו של המרכז והשמאל. מעניין שבשמאל האמון בנשיא המדינה עולה על האמון בצה"ל, למרות שהנשיא ריבלין הוא איש ימין מובהק. נראה שמאמציו להיות "הנשיא של כולם" ועמידתו העיקשת על עקרונות דמוקרטיים בסיסיים, מתוך שמירה על עמדותיו בעניין זכות היהודים על הארץ, מדברת בעיקר אל אנשי השמאל והמרכז והרבה פחות אל אנשי ימין היהודי ולציבור הערבי (מטעמים שונים כמובן).

לוח 5.11 (% , יהודים)*

מקום ראשון	מקום שני	מקום שלישי	דירוג האמון
צה"ל (90)	נשיא המדינה (49)	המשטרה (47)	ימין
צה"ל (91.5)	נשיא המדינה (81)	בית המשפט העליון (71)	מרכז
נשיא המדינה (91)	בית המשפט העליון (88.5)	צה"ל (85)	שמאל

* בסוגריים מצוין אחוז נותני האמון (די הרבה והרבה) במוסד.

הלוח הבא מציג את ציון האמון הממוצע שקיבל השנה כל מוסד לעומת הממוצע הרב־שנתי שהוא קיבל מאז התחלת המדידות שלנו (2003-2016). בלוח מופיעים רק 8 המוסדות שהאמון בהם נבדק מדי שנה. יש לשים לב כי שלא כמו בטקסט כולו, כאן הבאנו את הנתון המדויק, כולל הספרה שלאחר הנקודה העשרונית (במקרים שהייתה), שכן ממוצעים מעצם טיבם אינם "עגולים", ובמוסדות מסוימים, למשל צה"ל, הייתה חשיבות להשוואה מדויקת, שכן השיעור השנה קרוב מאוד לממוצע הרב־שנתי.

לוח 5.12 (%)

המוסד	נותני האמון ב־2017 (יהודים)	הממוצע הרב־שנתי (יהודים)	נותני האמון ב־2017 (ערבים)	הממוצע הרב־שנתי (ערבים)
צה"ל	88.4	88.4	40.7	35.9
נשיא המדינה	71	67.6	33.7	39
בית המשפט העליון	57	63	53.9	59.1
המשטרה	41.9	50	29.4	43.2

המוסד	נותני האמון ב־2017 (יהודים)	הממוצע הרב־ שנתי (יהודים)	נותני האמון ב־2017 (ערבים)	הממוצע הרב־ שנתי (ערבים)
הממשלה	30	41.3	22.5	31.2
הכנסת	27.1	39.9	18.8	37.5
התקשורת	29.7	40.2	18.1	47.3
המפלגות	15.2	24.9	16.3	26.6

מהלוח מתברר שבקרוב היהודים רמת האמון ב־2017 גבוהה מן הממוצע הרב־שנתי רק בנושא המדינה וזהו בצה"ל. בכל שאר המוסדות רמת האמון אצל היהודים השנה נמוכה מן הממוצע הרב־שנתי. בקרב הערבים – למעט צה"ל, שבו רמת האמון השנה הייתה גבוהה מן הממוצע הרב־שנתי, רמת האמון ב־2017 בכל שאר המוסדות נופלת השנה מן הממוצע הרב־שנתי.

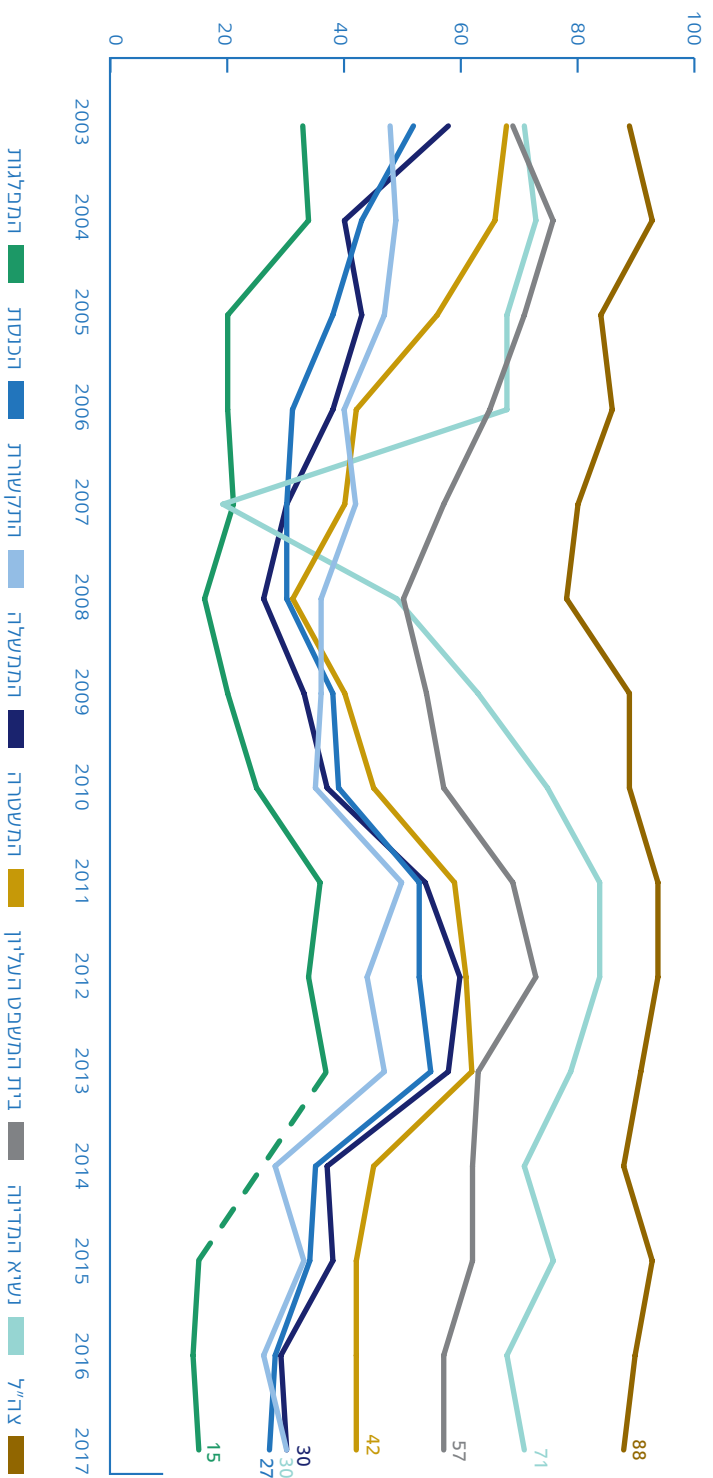
כאמור, שני המוסדות שעל האמון בהם שאלנו רק בשנה זו, ואיננו שואלים עליהם בכל שנה, היו היועץ המשפטי לממשלה והרבנות הראשית/בית הדין השרעי/המשפט הקאנוני. לגבי היועץ המשפטי לממשלה – יש לנו רק מדידה אחת קודמת מ־2011, אז הביעו בו אמון כשני שלישים מכלל הנשאלים (64%), הרבה יותר משהביעו בו אמון במדידת 2017 (42% בכלל במדגם, 44% מהיהודים, 31% מהערבים). באשר לרבנות הראשית יש לנו יותר מדידות עבר. תמיד האמון בה היה נמוך, אבל במדידה האחרונה הוא היה נמוך במיוחד. אין לנו מדידות קודמות של אמון הציבור הערבי בבית הדין השרעי ובמשפט הקאנוני.

לוח 5.13 (% , יהודים)

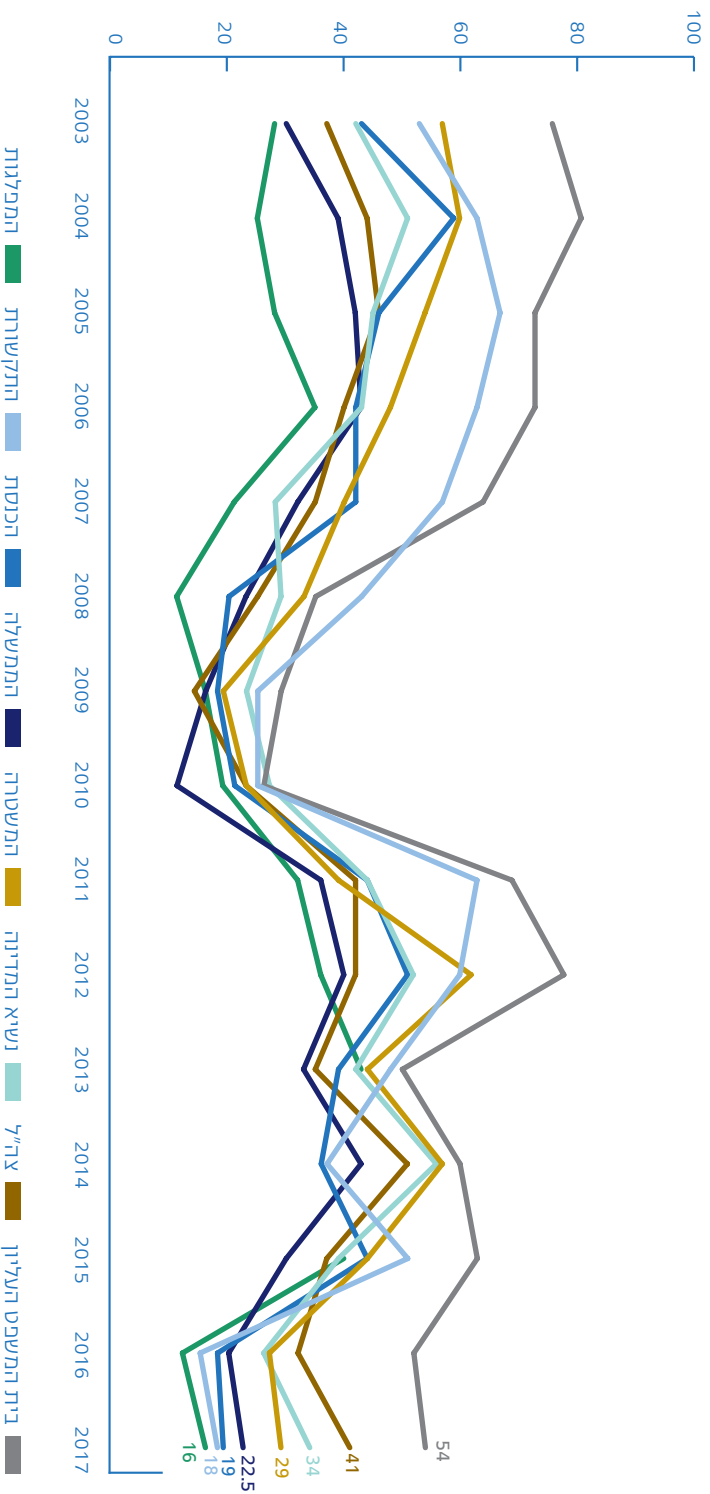
2017	2014	2013	2011	2009	2005	2004	2003	
20	29	43	43	32	36.5	36	42	נותני אמון ברבנות הראשית

התרשימים הבאים מציגים את העליות והירידות בשיעור נותני האמון בכל מוסד מאז התחלנו במדידות ב־2003. תרשימים אלו מציגים בה בעת את **הסדר** (היציב) של רמות האמון במוסדות השונים (למשל, צה"ל תמיד זוכה לרמת האמון הגבוהה ביותר אצל היהודים, ובית המשפט העליון כמעט תמיד לרמה הגבוהה ביותר אצל הערבים) וכן את **התנודות** (הניכרות) בכל מוסד כשלעצמו לאורך השנים.

תרשים 5.17 / האמון (יהודים) בכל אחד מהמוסדות – סיכום (%) ,נתני אמון במידה די רבה ובמידה רבה מאוד, לפי שנים)

תרישים 5.18 / האמון (ערבים) בכל אחד מהמוסדות – סיכום (%) נותני אמון במידה די רבה ובמידה רבה מאוד, לפי שנים)

ההנהגה מושחתת?

שאלה 62

נספח 2

עמ' 209

נספח 3

עמ' 236

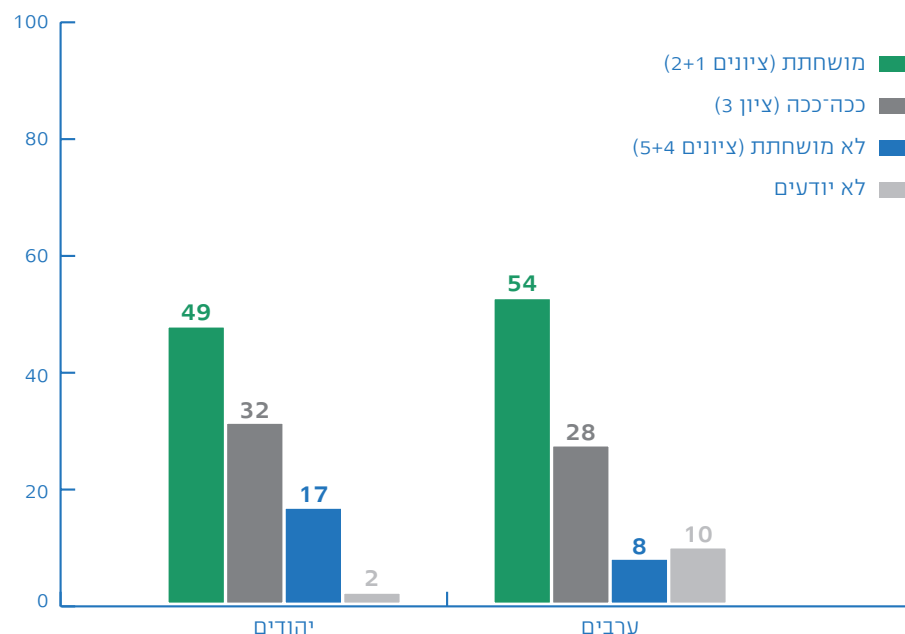
בחלק הראשון ראינו כי במדדים הבינלאומיים הציון של ישראל בנושא השחיתות בינוני. אנו סבורים כי אחת הסיבות לאמון המסוּיג של הציבור הישראלי במוסדות המדינה היא ההערכה הנמוכה לניקיון הכפיים של אנשי המערכת הפוליטית. גם השנה חזרנו וביקשנו מהמרוויינים לתת להנהגת המדינה ציון שחיתות בסולם שבו 1 הוא "הנהגה מאוד מושחתת" ו-5 הוא "הנהגה בכלל לא מושחתת". הציון הממוצע שנתנו המרוויינים השנה להנהגה הפוליטית היה 2.4 – גבוה קצת מזה שבשנה שעברה (2016), זהה לשנה שקדמה לה (2015), ונמוך מן הציון ב־2014.

לוח 5.14 (ציון ממוצע שנתי, כלל המדגם)

2017	2016	2015	2014	
2.4	2.3	2.4	2.5	ציון שחיתות ממוצע

התרשים הבא מלמד ששיעור הסבורים בציבור הערבי שהנהגה מושחתת עולה על שיעור הסבורים כך בציבור היהודי, אבל כאן גם כאן זוהי הקטגוריה הגדולה ביותר (אצל הערבים: רוב). במילים אחרות, אף שיש בין הציבורים הללו הבדל מסוים בהערכת השחיתות בהנהגה, גם היהודים וגם הערבים מעריכים כי הנהגת המדינה נוטה לשחיתות יותר מליקיון כפיים.

תרשים 5.19 / איזה ציון אתה נותן להנהגת ישראל כיום בנושא השחיתות?
(1 = מאוד מושחתת; 5 = בכלל לא מושחתת, יהודים וערבים)

פילוח התשובות לפי הרצף החרדי-חילוני (יהודים) העלה הבדלים גדולים.

לוח 5.15 (%)

חילונים	מסורתיים לא-דתיים	מסורתיים דתיים	דתיים לאומיים	חרדים	
64	48	40	29	28	ההנהגה מושחתת (ציונים 2+1)

כלומר, בעוד שבקרב החילונים יש רוב המעריכים את ההנהגה כמושחתת, בקרב המסורתיים הלא-דתיים פחות ממחצית חושבים כך, בקרב המסורתיים הדתיים מעט פחות, ובקרב הדתיים הלאומיים והחרדים פחות משליש.

פילוח לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל (יהודים) מעלה כי בימין רק כשליש חושבים שההנהגה מושחתת, לעומת 61% בקרב מי שהגדירו את עצמם מרכז ו-72% בשמאל.

פרק 6 / שלטון, חברה, אזרחים

בפרק זה נדון בנושאים הבאים:

- האם אפשר לסמוך על המדינה?
- העניין של האזרחים בפוליטיקה
- הלגיטימציה לביקורת פומבית על מדיניות הממשלה
- ארגוני זכויות האדם בעיני הציבור

עד כה עסקנו במערכת הפוליטית. כאן נעבור לבחון את מערכות היחסים בינה לבין האזרחים, בינה לבין החברה ובין האזרחים לבין החברה, וכן בהשתתפות הפוליטית של האזרחים.

ראשית רצינו לחזור ולברר איך הציבור מבין את המושג "החלטת רוב". הנושא עניין אותנו במיוחד השנה, שכן לא פעם ולא פעמיים שלחו שרים בכירים איתנותם לציבור שהיות שהיא נבחרה ברוב, היא יכולה לפעול כראות עיניה ובלא כל הגבלה על החלטותיה.

ביקשנו מהמרוויינים להשיב לנו עם איזו דעה הם מסכימים יותר: "החלטות שמתקבלות על ידי ממשלה שמבוססת על רוב בכנסת הן תמיד החלטות דמוקרטיות" או "החלטות שמנוגדות לערכים כמו זכויות המיעוט וחופש הביטוי הן החלטות לא דמוקרטיות, גם אם הן התקבלו על ידי ממשלה וכנסת שיש להן רוב". בניגוד לטענה הנשמעת לא פעם שהציבור הישראלי חושב שהחלטות רוב הן תמיד דמוקרטיות קיבלנו רוב לדעה שהחלטות המנוגדות לערכים דמוקרטיים, גם אם התקבלו בממשלת רוב, אינן דמוקרטיות (בכלל המדגם – 54%; במדגם היהודי – 51.5%; במדגם הערבי – 67%). אגב, שיעור גבוה במיוחד (13%) לא השיבו על השאלה. יש לציין כי בשנת 2013 שאלנו את אותה השאלה בנוסח מעט אחר (ראו נספח 3), ואז היה יתרון מסוים למי שהאמינו שהחלטת רוב היא תמיד דמוקרטית (44.5%, לעומת 35%). עוד יש לציין כי השיעור של מי שלא ידעו להשיב על שאלה זו לפני ארבע שנים היה 21% (!). במילים אחרות, ייתכן שההבדל טמון בשוני בניסוח, אבל ייתכן גם, ויש לקוות, שזוהי תוצאה של השיח הציבורי בנידון, שבו נשמעו גם קולות רבים שהתריעו נגד עריצות הרוב, ואולי שיח זה הוליד שינוי והעמקה של התודעה הדמוקרטית בציבור הרחב, ובגינים הובהר כי החלטת רוב מוגבלת על ידי מגבלות ההתחשבות בזכויות הבסיסיות של המיעוט. תשובה נחרצת יותר בדבר מקור ההבדל בין המדידות נוכל לתת רק בשנים הבאות ולאחר מדידות נוספות.

מכאן עברנו לבדוק באיזו מידה אזרחי ישראל מרגישים שהם יכולים להיות סמוכים ובטוחים שהמדינה תדאג להם.

החלטת רוב היא דמוקרטית מעצם טיבה?

שאלה 38

נספח 2

עמ' 197

נספח 3

עמ' 230

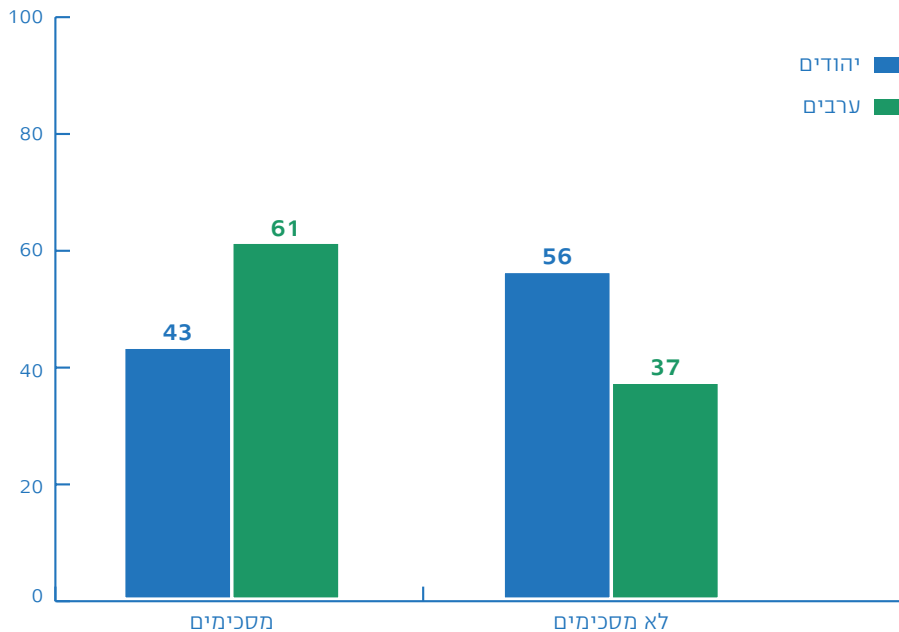
אזרחי ישראל יכולים לסמוך על המדינה?

שאלה 26

נספח 2
עמ' 190

כפי שעוד נראה בהמשך, כיום וגם בעבר מצאנו כי רוב הישראלים חשים שהם יכולים לסמוך על ישראלים אחרים שיבואו לעזרתם בעת צרה. רצינו לדעת אם הם מרגישים שהמדינה תדאג להם בעת מצוקה. התמונה שעלתה מן התשובות אינה מעודדת: במדגם היהודי הרוב לא הסכימו עם ההיגד שאפשר לסמוך על המדינה. במדגם הערבי היה רוב הפוך, ואין לנו הסבר מוצק לממצא זה אלא אם נניח שהמרוויינים הערבים מעריכים שהמונח "אזרחי המדינה" מתייחס לקבוצת הרוב היהודית. כדי לקבוע זאת יש צורך במחקר מעמיק יותר בנושא.

תרשים 6.1 / "אזרחי ישראל תמיד יכולים לסמוך על המדינה שתעזור להם בעת צרה" (% יהודים וערבים)

היכן בציבור היהודי מרוכזת התחושה שאי־אפשר לסמוך על המדינה שתיחלץ לעזרת אזרחיה בשעת צרה? פילוח לפי מיקום על הרצף המדיני־ביטחוני ימין־שמאל (יהודים) הראה כי בשמאל ובמרכז (66% ו־63%) התחושה שאי־אפשר לסמוך על המדינה רווחת הרבה יותר מאשר בימין (47%). חלוקה למי ששייכו את עצמם לקבוצות חזקות או לקבוצות חלשות בחברה (יהודים) הראתה כי רוב קטן בקבוצות החזקות חשבו שאי־אפשר לסמוך על המדינה שתסייע לאזרחים, לעומת רוב גדול בקרב מי ששייכו את עצמם לקבוצות החלשות (51% לעומת 70%). גם פילוח לפי גיל (יהודים) העלה הבדלים, אם כי בשום קבוצה אין רוב למי שסומכים על המדינה: בקרב הצעירים 60% חושבים שאין לסמוך על המדינה, בקרב גילאי הביניים – 57%, ובקרב המבוגרים ביותר – 50%.

מכאן עברנו לבדוק עד כמה האזרחים דנים לבין עצמם בנושאים פוליטיים ומהי תחושתם בעניין ההשפעה הפוליטית שלהם.

שיחות על עניינים פוליטיים

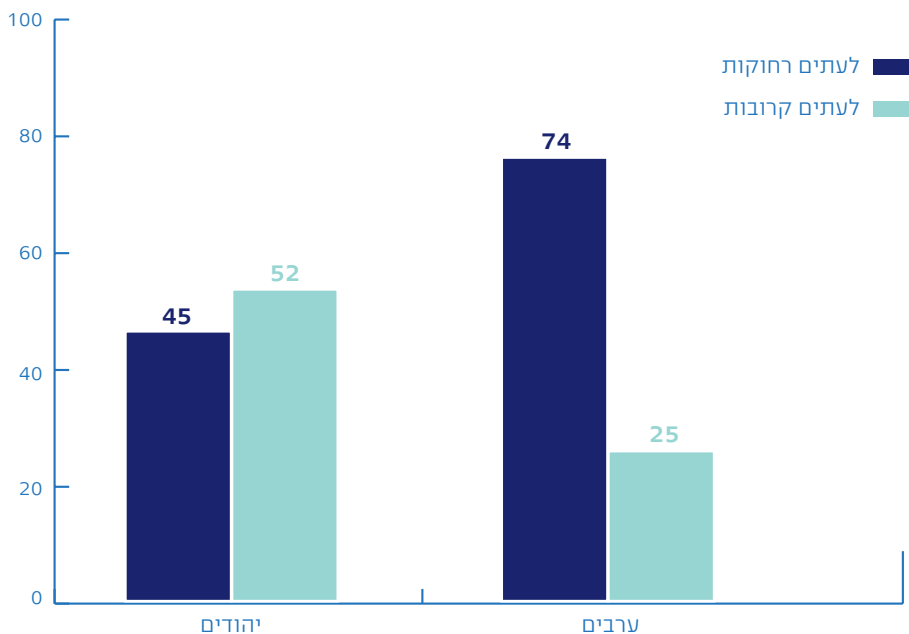
שאלה 53

נספח 2
עמ' 205

נספח 3
עמ' 235

כבשנים קודמות שאלנו: "באיזו תכיפות אתה מדבר עם חברים שלך על עניינים פוליטיים?". כשלושה רבעים (74%) בציבור הערבי ענו כי הם משוחחים על עניינים כאלה רק לעתים רחוקות, לעומת רוב קטן (52%) בציבור היהודי שענו כי הם מדברים עם חברים על עניינים פוליטיים לעתים קרובות. אין לשלול את האפשרות שבקרב המרואיינים הערבים יש חשש מסוים לדווח על שיחות בעניינים פוליטיים.

תרשים 6.2 / באיזו תכיפות אתה מדבר עם חברים שלך על עניינים פוליטיים? (% יהודים וערבים)

פילוח לפי גיל הראה כי בשני הציבורים ההבדלים בין קבוצות הגיל השונות אינם גדולים או עקביים, אם כי אפשר לראות שקבוצת הגיל המבוגרת יותר בקרב הערבים וגילאי הביניים בקרב היהודים מדברים על פוליטיקה יותר מהקבוצות האחרות באותו ציבור. גם בשיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה אין הבדלים ניכרים בין הקטגוריות. לעומת זאת פילוח של תשובות המדגם היהודי לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני העלה הבדלים ניכרים: בקרב מי שמיקמו את עצמם בימין 46.5% העידו על עצמם שהם מדברים לעתים קרובות עם חברים על עניינים פוליטיים; במרכז – 54% ובשמאל – 70%.

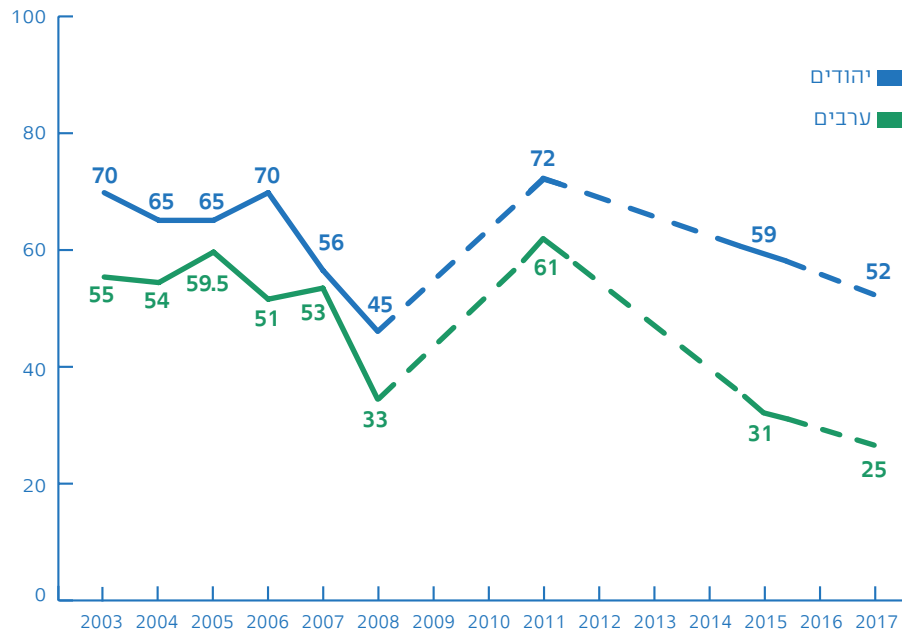
פילוח לפי השכלה, הן בקרב יהודים הן בקרב ערבים, העלה כי השיעור של מי שמדברים על נושאים פוליטיים עם חברים עולה עם העלייה בהשכלה, אבל בכל רמת השכלה שיעור המדווחים כי הם מדברים על עניינים פוליטיים במדגם הערבי נמוך בהרבה מהשיעור אצל הקבוצה המקבילה במדגם היהודי, ייתכן שבגין החשש שהזכרנו לעיל.

לוח 6.1 (%)

מדברים עם חברים על נושאים פוליטיים	יהודים	ערבים
בעלי השכלה יסודית או תיכונית חלקית	41	8
בעלי השכלה תיכונית מלאה	48	27.5
בעלי השכלה אקדמית	57	34.5

בחינת הממצאים לאורך זמן מראה ששיעור המשוחחים בנושאים פוליטיים בקרב היהודים תמיד גבוה מהשיעור בקרב הערבים, שהפער הולך וגדל ושבשני הציבורים היה ב־2011 שיא בשיעור המשוחחים על פוליטיקה. נעיר כי ב־2011 התקיים סקר מדד הדמוקרטיה בחודש מרץ, כלומר עוד לפני פרוץ המחאה החברתית, אבל לא רק שחוסר שביעות הרצון הציבורית בארץ כבר הייתה "באוויר", אלא גם המזרח התיכון כולו היה נתון אז בסערת האביב הערבי, ויש להניח שהיו לכך השפעות גם על השיח הציבורי הפוליטי בישראל.

תרשים 6.3 / באיזו תכיפות אתה מדבר עם חברים שלך על עניינים פוליטיים? (% לעתים די קרובות ומאוד קרובות, יהודים וערבים, לפי שנים)

שיחות פוליטיות עם חברים כבודן במקומו מונח, ויש להן תפקיד חשוב בגיבוש תודעה וכן ב"הוצאת קיטור", אולם מה בדבר תחושת ההשפעה הפוליטית של האזרחים בישראל על מדיניות הממשלה?

גם השנה שאלנו: "באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה?". התוצאות, כבעבר, עגומות מאוד: הן במדגם היהודי הן במדגם הערבי יש רוב גדול של מי שמרגישים שיכולת ההשפעה שלהם על מדיניות הממשלה נמוכה או אפסית (76% ו-88%). כצפוי, וכמו בעבר, אצל היהודים השיעור הגבוה יותר השיבו כי הם יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה במידה די מעטה, ואצל הערבים הרוב השיבו כי אין להם כל השפעה על המדיניות.

יכולתם של האזרחים להשפיע על מדיניות הממשלה

שאלה 6

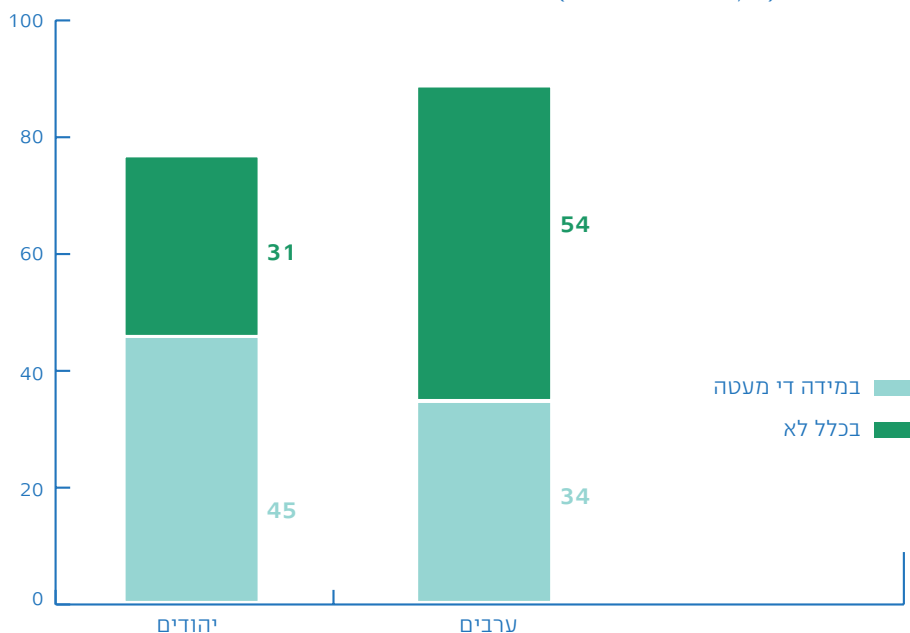
נספח 2

עמ' 178

נספח 3

עמ' 213

תרשים 6.4 / באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (% יהודים וערבים)

חוץ מההשתייכות לקבוצת הרוב הלאומי או לקבוצת המיעוט, מה עוד קשור לתחושת ה(אי-)השפעה האזרחית על מדיניות הממשלה? בחנו במדגם היהודי את הקשר בין תחושת ההשפעה לבין השתייכות למחנה פוליטי זה או אחר על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל. מצאנו כי בכל המחנות שוררת תחושה של אין-אונים, אך היא חזקה במרכז ובשמאל יותר מאשר בימין (ימין – 70%; מרכז – 80%; שמאל – 84%). במפתיע משהו, שיוך עצמי לקבוצה חזקה או חלשה לא הראה תאימות רבה לתחושת ה(אי-)השפעה: כאן גם כאן היא הייתה דומיננטית, אם כי במידות שונות (קבוצה חזקה – 73%; קבוצה חלשה – 84%). במדגם הערבי השכלה התבררה כלא קשורה כלל לתחושת ה(אי-)השפעה, ובמדגם היהודי היא נראית כבעלת קשר קלוש בלבד.

האם במונח זה חל שינוי בזירה הפוליטית הישראלית? בדקנו את הנושא לאורך שנים ומצאנו כי אמנם התרחשו עליות וירידות, אבל בעשור וחצי האחרונים תמיד היה רוב מוצק של אזרחים שהרגישו חסרי אונים ונטולי השפעה כמעט או לגמרי בכל הנוגע למדיניות הממשלה.

לוח 6.2 (% כלל המדגם)

מרגישים שיש להם השפעה די מעטה על מדיניות הממשלה או שאין להם כל השפעה	
80	2003
68	2004
68	2005
72	2006
74.5	2007
77	2008
82	2009
78	2010
71	2011
63	2012
61	2013
76	2014
78	2015
82	2016
78	2017

האם תחושת האינ־אונים הזאת מלווה גם בחששות להתבטאות פוליטית בהווה או בעתיד?

הימנעות מהבעת דעות פוליטיות בנוכחות זרים

שאלה 44

נספח 2

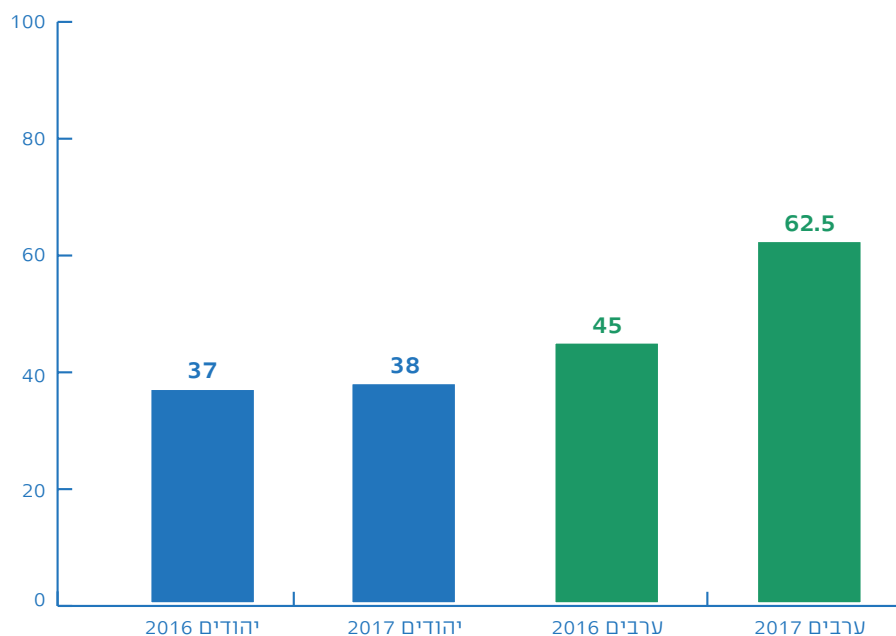
עמ' 200

נספח 3

עמ' 231

המרוויינים התבקשו להביע הסכמה או אי־הסכמה עם ההיגד: "אני מעדיף לשתוק ולא לבטא בקול רם את הדעה הפוליטית שלי בנוכחות אנשים שאני לא מכיר". בשנה שעברה מעט מעל לשליש מהיהודים וכמעט מחצית מן הערבים העידו על עצמם שהם נמנעים מהבעת דעה פוליטית בנוכחות זרים. השנה מצאנו יציבות בשיעור זה אצל היהודים אבל עלייה גדולה אצל הערבים. האם מדובר במגמה? אין באפשרותנו לדעת לפני שיהיו בידינו תוצאות של מדידות נוספות, ובכל זאת יש מקום לדאגה, שכן, כידוע, חופש הביטוי הוא אחד מעמודי התווך של הדמוקרטיה.

תרשים 6.5 / "אני מעדיף לשתוק ולא לבטא את הדעה הפוליטית שלי בנוכחות אנשים שאני לא מכיר" (% מסכימים, יהודים וערבים, 2016 ו-2017)

במדגם הערבי היה רוב גדול לנמנעים מהבעת דעה פוליטית, ולא מצאנו משתנים מבחינים בין קבוצות המשנה. אבל מי מהיהודים חושש להביע דעות פוליטיות בנוכחות זרים? שני המשתנים שנמצאו קשורים לשאלה הם מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל ומרכזיות-שוליות חברתית, כלומר תחושת שייכות לקבוצות חזקות או חלשות בחברה: אנשי המרכז נמנעים יותר מאנשי הימין או השמאל מלהביע דעה פוליטית בנוכחות זרים, וכך גם מי שמשייכים את עצמם לקבוצות חלשות לעומת מי שמשייכים את עצמם לקבוצות חזקות.

לוח 6.3 (% , יהודים)

נמנעים מלבטא דעה פוליטית בנוכחות זרים		
35	ימין	מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל
43	מרכז	
36	שמאל	
34	משייכים את עצמם לקבוצות חזקות בחברה	מרכזיות-שוליות חברתית
50	משייכים את עצמם לקבוצות חלשות בחברה	

ומה לגבי הימים שיבואו – האם יש חשש לחופש הביטוי בעתיד?

מתברר שבעניין חופש הדיבור העתידי יש הבדל גדול בין תמונת העתיד של שני המדגמים: רוב הערבים (55%) מוטרדים, אפילו מאוד, מכך שבעתיד לא יוכלו לבטא את הדעות הפוליטיות שלהם בלי להיפגע. אצל היהודים מדובר במיעוט בלבד (37%).

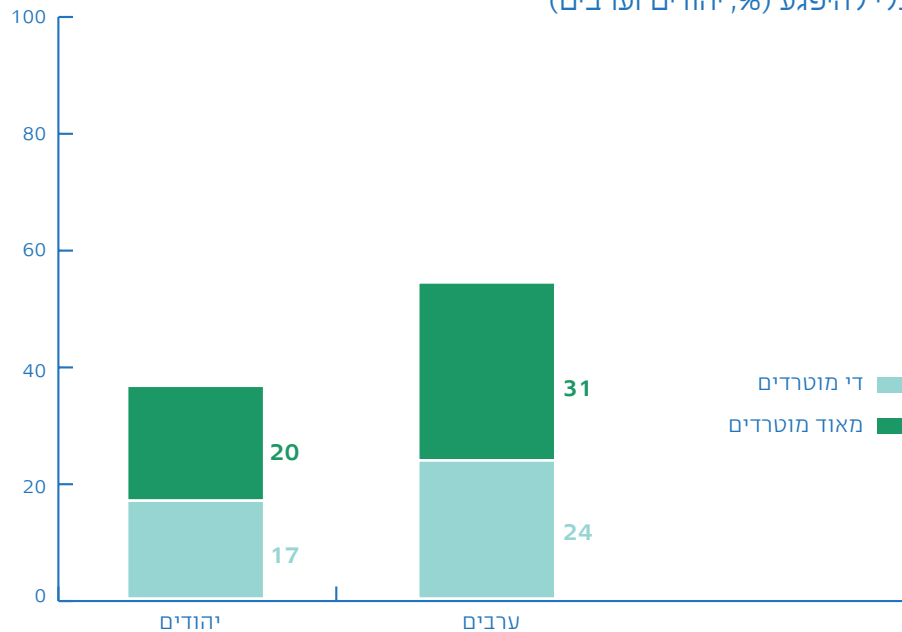
**מוטרדים מכך
שבעתיד לא
יוכלו לבטא דעות
פוליטיות בלי
להיפגע**

שאלה 37.3

נספח 2

עמ' 196, 197

**תרשים 6.6 / מוטרדים מכך שבעתיד לא יוכלו לבטא דעות פוליטיות
בלי להיפגע (% , יהודים וערבים)**

פילחנו את תשובות היהודים לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל. הפילוח מעלה כי בשמאל יש רוב למוטרדים מהאפשרות של סתימת פיות פוליטית בעתיד, ואילו במרכז ובימין מוטרדים הרבה פחות (מוטרדים: שמאל – 65%; מרכז – 36%; ימין – 25%). פילוח תשובות המדגם היהודי לפי השיוך העצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה מראה כי בקרב החזקים רק מיעוט מוטרדים שלא יוכלו בעתיד להביע בחופשיות את דעותיהם (33%), אבל בקרב החלשים מדובר בכמעט מחצית (47%). פילחנו את המדגם היהודי גם לפי הרצף החרדי-חילוני; כאן את השיעור הנמוך ביותר של מוטרדים מצאנו בקרב הדתיים הלאומיים ואת הגבוה ביותר בקרב החילונים.

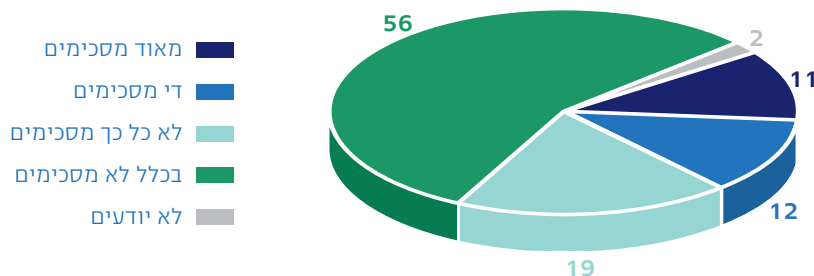
לוח 6.4 (%)

מוטרדים מכך שבעתיד לא יוכלו לבטא דעות פוליטיות בלי להיפגע	
חרדים	27
דתיים לאומיים	18
מסורתיים דתיים	28
מסורתיים לא־דתיים	34
חילונים	47

לנוכח הממצאים שלעיל רצינו לדעת אם האזרחים בישראל כיום מעוניינים להגביל את חופש הביטוי כשמדובר בביקורת פומבית חריפה על המדינה.

הן במדגם היהודי הן במדגם הערבי מצאנו רוב גדול למי שאינם מסכימים עם ההיגד: "יש לאסור בחוק על אזרחי ישראל למתוח בפומבי ביקורת חריפה על המדינה".

תרשים 6.7 / "יש לאסור בחוק על אזרחי ישראל למתוח בפומבי ביקורת חריפה על המדינה" (% כלל המדגם)

איסור בחוק על אזרחים למתוח בפומבי ביקורת על המדינה

שאלה 49

נספח 2

עמ' 203

נספח 3

עמ' 233

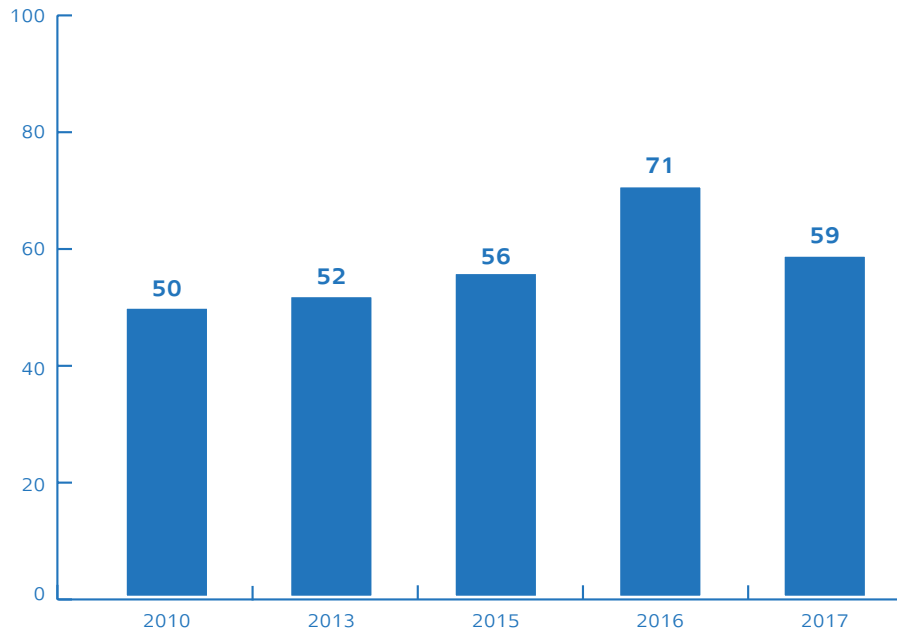
בעניין זה מצאנו הבדלים ניכרים במדגם היהודי לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל: אמנם בכל המחנות הפוליטיים יש רוב נגד חקיקה מגבילה כזו, אבל שיעור התומכים בה בימין עולה על שליש (37%), לעומת 18% במרכז ו-4% בלבד בשמאל.

נושא זה מעביר אותנו היישר לדיון בארגוני החברה האזרחית ומעמדם בישראל כיום, משום שארגונים אלו נתפסים כמותחי ביקורת קבועים על מדיניות הממשלה.

זה שנים אחדות אנחנו בודקים את מעמדם של ארגוני זכויות האדם והאזרח בציבוריות הישראלית. בשנה שעברה, על רקע העיסוק האינטנסיבי בנושא, בכלל זה התייחסויות שליליות מאוד לארגונים אלו בדרג ההנהגה הלאומית הבכירה ביותר, מצאנו עלייה חדה בשיעור מי שהסכימו בציבור היהודי עם הקביעה שארגונים אלו גורמים נזק למדינה. מסיבות ברורות הייתה בציבור הערבי, ועדיין יש, תמיכה גדולה בארגונים אלו. בקרב היהודים הסכימו 59% עם הטענה שארגונים אלו גורמים נזק למדינה, לעומת 77% מן הערבים שלא הסכימו עמה. כאשר פילחנו את תשובות המדגם היהודי לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל מצאנו כי הן בימין הן במרכז יש רוב לסבורים כי ארגוני זכויות האדם גורמים נזק למדינה (ימין – 79%; מרכז – 59%; שמאל – 18%).

כפי שמראה התרשים הבא, לעומת השנה שעברה חלה השנה ירידה מסוימת בעוינות כלפי הארגונים הללו, אם כי עדיין רוב ברור בציבור היהודי מייחסים לארגונים אלו פגיעה במדינה.

תרשים 6.8 / "ארגוני זכויות האדם והאזרח, כמו 'האגודה לזכויות האזרח' ו'בצלם', גורמים נזק למדינה" (% יהודים, לאורך השנים)

ארגוני זכויות האדם מזיקים למדינה?

שאלה 8

נספח 2

עמ' 179

נספח 3

עמ' 214

שיערנו כי היחס השלילי כלפי הארגונים לזכויות האדם והאזרח מושפע מההערכה בציבור היהודי שארגונים אלו מנצלים לרעה את החירות הדמוקרטית של חופש הביטוי. בדקנו אפוא אם אכן יש בציבור זה תחושה שבישראל אנשים משתמשים לרעה בחירות הביטוי.

ביקשנו מן המרואיינים להביע את דעתם על ההיגד: "יש בישראל אנשים שמנצלים לרעה את חופש הביטוי כדי לפגוע במדינה". כפי שמראה התרשים שלהלן, מצאנו כי הן בציבור היהודי הן בציבור הערבי יש רוב, בגדלים שונים, שמסכימים עם ההיגד הזה (אם כי מן הסתם אין ביניהם הסכמה מיהם אותם אנשים המנצלים לרעה את חופש הביטוי).

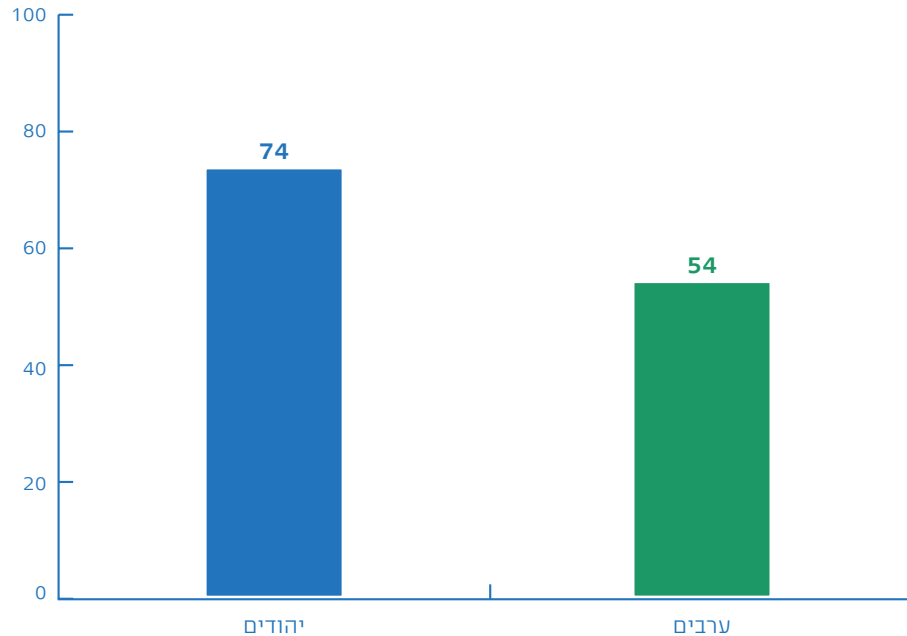
ניצול לרעה של חופש הביטוי

שאלה 14

נספח 2

עמ' 182

תרשים 6.9 / "יש בישראל אנשים שמנצלים לרעה את חופש הביטוי כדי לפגוע במדינה" (% מסכימים, יהודים וערבים)

פילחנו את תשובות המדגם היהודי ומצאנו כי בימין ובמרכז יש רוב גדול לסבורים כי בישראל יש ניצול לרעה של חופש הביטוי (89% ו-72%). בשמאל, לעומת זאת, מדובר במיעוט, גם אם גדול (43%). אגב, גם כאן יש להניח כי התפיסות של שלושת המחנות בשאלה מיהם המנצלים לרעה את חופש הביטוי שונות זו מזו.

הצלבנו את השאלה על הסכנה שבארגוני זכויות האדם עם השאלה על הניצול לרעה כביכול של חופש הביטוי. ואכן, כפי שמראה הלוח הבא, בקרב היהודים הסבורים שיש המנצלים לרעה את חופש הביטוי כדי לפגוע במדינה יש שיעור גבוה מאוד (88%) שמסכימים גם עם ההיגד שהארגונים הללו הם סכנה למדינה. לעומת זאת בקרב מי שלא מסכימים שיש ניצול לרעה של חופש הביטוי בישראל רק 29% חושבים שארגוני הזכויות מזיקים למדינה. במילים אחרות, יש תאימות בולטת בין התשובות לשתי השאלות.

לוח 6.5 (%) יהודים)

לא מסכימים שיש בישראל אנשים המנצלים לרעה את חופש הביטוי	מסכימים שיש בישראל אנשים המנצלים לרעה את חופש הביטוי	
26	71	מסכימים שארגוני זכויות האדם והאזרח גורמים נזק למדינה
70	23	לא מסכימים שארגוני זכויות האדם והאזרח גורמים נזק למדינה
4	6	לא יודעים
100	100	סך הכול

פרק 7 / פופוליזם – גם כאן?

בפרק זה נדון בנושאים הבאים:

- העדפות הציבור – דמוקרטיה לעומת יעילות שלטונית
- אחריות החברה והקהילה לטובת היחיד
- מהגרים, פליטים וטובת החברה
- תחושת הביטחון התעסוקתי והכלכלי

רבות מדובר לאחרונה בשיח הציבורי, התקשורת והאקדמי, בארץ ומחוצה לה, על הסיבות לעלייה של מפלגות, מגמות ומנהיגים, כמו למשל נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ, המעבירים מסר מסוג חדש, שיש המכנים אותו פופוליזם.¹¹ המסר הזה ונושאו מאיימים לדעתם של חוקרים ופרשנים מסוימים על אושיות הדמוקרטיה הליברלית. אחרים טוענים כי הללו עונים על צורכי השעה וכי הם נהנים מתמיכה ציבורית שכן הם יוצאים נגד אליטות ישנות והנתניות ולא־קשובות לרחשי לב הציבור. אחדות מן הסיבות שנמנו לעליית הפוליטיקה החדשה הזו הן תחושת בידוד וייאוש של מצביעים רבים במדינות דמוקרטיות שמרגישים כי המדינה ומקבלי ההחלטות זנחו אותם, בהלה לנוכח גלי ההגירה ממדינות העולם השלישי השוטפים את המערב, אבטלה גדולה לאורך זמן, כעס על שחיתות בצמרת, וחששות – בעיקר של צעירים והוריהם – מפני עתיד כלכלי לא בטוח בגלל ההשפעות מרחיקות הלכת של המבנים והתהליכים של הגלובליזציה. עוד תחושה רווחת בציבור, אשר לטענת חוקרים תורמת לעליית הגל הפופוליסטי ולהתחזקות מגמות אוטוריטריות,¹² היא שכללי המשחק הדמוקרטיים הליברליים אינם מתאימים להתמודדות עם הבעיות הקשות שהעולם נדרש אליהן כיום.

בסקר הנוכחי ביקשנו להתחיל לבדוק אם גם בישראל אפשר לאתר תחושות בטן ועמדות שלפחות לפי הניתוחים המקובלים מאפשרות לפופוליזם להצליח ולשחוק עקרונות ופרקטיקות יסוד של הדמוקרטיה הליברלית.

בפרקים הקודמים ראינו כי בניגוד לדכדוך ולניכור השכיחים בשנים האחרונות בארצות הברית ובלא מעט ממדינות אירופה וחרף האי־נחת מנוכחות זרים במדינה ומהשפעתם על אופיו של המרחב הציבורי, בישראל ניכרת דווקא רמת שביעות רצון סבירה ומעלה של הציבור מן המצב הקיים, המדינתי והאישי, אם כי לא מהתפקוד של המערכת הפוליטית ושל בעלי התפקידים. ואולם, כפי שנראה, גם בישראל יש חששות – לא מן ההיבטים הביטחוניים, שלא נבדקו כאן, אם כי בלא ספק יש להם השלכות

11 דיון בנושא אפשר למצוא למשל אצל Jan-Werner Müller, *What is Populism?*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2016. Ronald F. Ingelhart and Pippa Norris, "Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash," Faculty Research Working Paper, Arlie Russell Hochschild, *Strangers in* וכן Cambridge, MA: Harvard University, Kennedy School, 2016
Their Own Land: Anger and Mourning on the American Right, New York: The New Press, 2016

12 חוקרים מסוימים, כמו פיפה נוריס (Pippa Norris) למשל, מפרדים בין פופוליזם לאוטוריטריאניזם, אבל במרבית המחקרים שני אלו נתפסים כחלק מאותה תופעה.

על מצב הרוח האישי והלאומי, אלא מחוסר הוודאות לגבי העתיד האישי והמשפחתי אף שלא מאובדן מקום העבודה, חשש רווח מאוד במדינות אחרות) ועל רקע התחושה שמקבלי החלטות אינם מתפקדים כשורה וידיהם אינן נקיות. עם זאת חשוב לומר כי החששות אינם רווחים שווה בשווה בכל קבוצות האוכלוסייה, ועל כך נרחיב בהמשך.

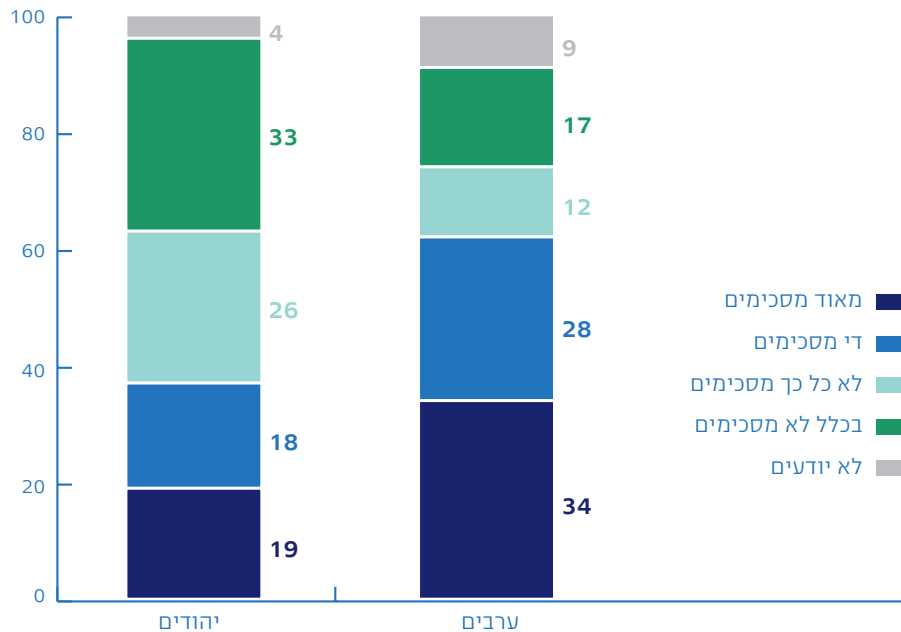
אחת הטענות במחקרים על עליית הפופולזים בעולם היא שנפוצה האכזבה ממגבלות היכולת של הדמוקרטיה הליברלית להתמודד עם הבעיות הסבוכות שהמדינות נדרשות לטפל בהן כיום. ניסינו לבדוק זאת בעזרת ההיגד הזה: "הכללים של הדמוקרטיה יפים על הנייר אבל הם לא מתאימים לניהול יעיל של מדינה". במדגם הערבי מצאנו רוב שהסכימו עם ההיגד זה, אבל במדגם היהודי הרוב החזיקו בדעה הפוכה, כלומר לא הסכימו עם האמור. ממצא זה עולה בקנה אחד עם מה שמצאנו ודיווחנו בפרקים הקודמים בדבר הנכונות הגדולה יותר של הציבור הערבי, בהשוואה לציבור היהודי, להסכין לדפוסי שלטון אוטוריטריים, למשל לקבל את הרעיון של מנהיג חזק שאינו משחק בהכרח לפי כללי המשחק הדמוקרטיים.

התאמת כללי הדמוקרטיה לניהול יעיל של המדינה

שאלה 43

נספח 2
עמ' 200

תרשים 7.1 / "הכללים של הדמוקרטיה יפים על הנייר אבל הם לא מתאימים לניהול יעיל של מדינה" (% יהודים וערבים)

חיפשו מי בציבור היהודי בכל זאת מסכימים עם ההיגד בדבר חוסר היעילות השלטונית של כללי הדמוקרטיה. פילוח לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל העלה כי אף לא באחד מהם אין רוב המצדדים בהיגד, ובכל זאת בימין כמעט מחצית חושבים כך (47%), במרכז כשליש (35%) ובשמאל כחמישית (21%). פילוח לפי המיקום העצמי על הרצף החרדי-חילוני הראה רוב בקרב החרדים המסכימים עם ההיגד (52%). אחריהם יש מיעוט גדול בשתי קבוצות המסורתיות (מסורתיות דתיות – 46%; מסורתיות לא-דתיות – 45%), ומיעוט קטן יותר אצל הדתיים הלאומיים (38%) והחילונים (29%). פילוח של המדגם היהודי לפי שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה הראה כי בקרב מי ששייכו את עצמם לקבוצות החזקות רק כשליש הסכימו עם ההיגד, שעה שבקרב מי ששייכו את עצמם לקבוצות החלשות – כמחצית. ממצא זה מתאים להשערה הרווחת במחקר שהפופוליזם מדבר יותר אל מי שרואים בעצמם פחותי עוצמה בחברה (אם כי לא בהכרח במונחים של הכנסה גרידא). כלומר, בכלל הציבור היהודי הרעיון שהדמוקרטיה אינה שיטת שלטון יעילה אינו רעיון דומיננטי, אבל בהחלט יש לא מעט שהוא מקובל עליהם.

מכאן עברנו לבדוק את שאלת ההצבעה למנהיגים ולמפלגות החותרים על דגלם יעילות גם אם אין הם מחויבים לגמרי לעקרונות הדמוקרטיה.

ההיגד המדויק שהצגנו כדי לבדוק את העניין היה כדלקמן: "עדיף להצביע למנהיגים ולמפלגות שמציעים פתרונות יעילים ומהירים לבעיות גם אם הפתרונות האלה לא לגמרי מתאימים לעקרונות הדמוקרטיה". המדגם הערבי היה חצוי, עם נטייה קלה של המשיבים להסכמה עם ההיגד, מה שעולה בקנה אחד עם התפלגות התשובות במדגם זה בשאלת המנהיג החזק ובשאלה על התאמת כללי הדמוקרטיה שלעיל. לעומת זאת במדגם היהודי היה רוב של כשני שלישים שלא הסכימו עם ההיגד הזה.

פילוח מדגם היהודים לפי הרצף החרדי-חילוני שב והעלה רוב בקרב החרדים (53%) שהסכימו עם ההיגד. כלומר, גם כאן הנטיות האוטוריטריות ניכרות מאוד. מתוך המסורתיות הדתיות – 40% הסכימו עם ההיגד דלעיל, מתוך המסורתיות הלא-דתיות – 35%, ובתחתית סולם ההסכמה היו הדתיים הלאומיים (30%) והחילונים (19.5%). בכל המחנות הפוליטיים מצאנו רוב ללא-מסכימים עם ההיגד, אבל היה הבדל בגודל המיעוט שמסכימים עמו: ימין – 41%; מרכז – 22.5%; שמאל – 11%. בדקנו את התפלגות הדעות בנידון גם לפי השכלה. במדגם הערבי לא נמצאה תאימות שיטתית. לעומת זאת במדגם היהודי מצאנו כי עלייה בהשכלה מלווה בירידה במידת התמיכה בהיגד הזה (השכלה יסודית ותיכונית חלקית – 55%; השכלה תיכונית מלאה – 35%; השכלה אקדמית – 22%). כלומר, יש שיטתיות על רצפים שונים בעניין העמדה כלפי ערכה ויעילותה של הדמוקרטיה.

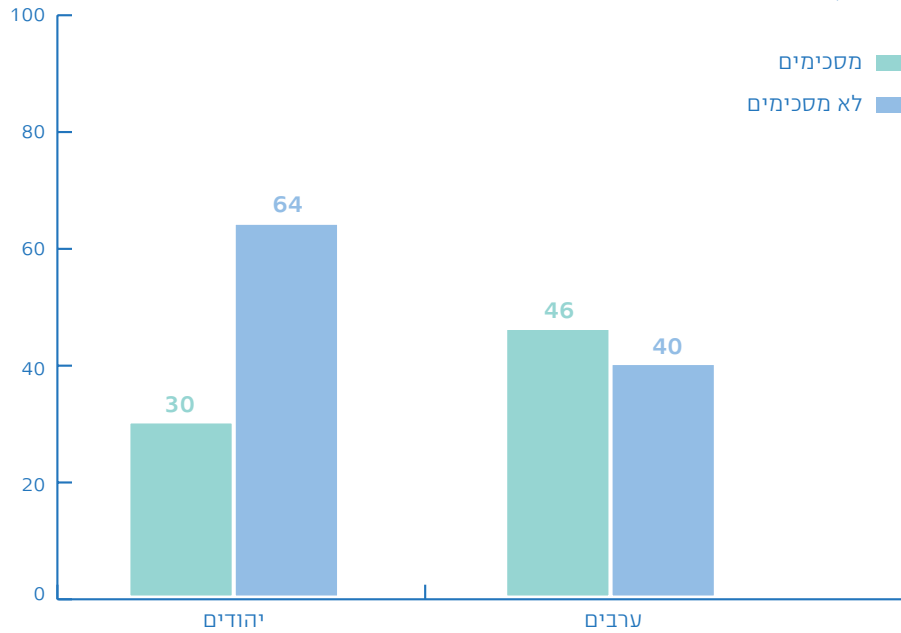
הצבעה למנהיגים "יעילים" אך לא מחויבים לדמוקרטיה

שאלה 60

נספח 2

עמ' 208

תרשים 7.2 / "עדיף להצביע למנהיגים ולמפלגות שמציעים פתרונות יעילים ומהירים לבעיות גם אם הפתרונות האלה לא לגמרי מתאימים לעקרונות הדמוקרטיה" (% יהודים וערבים)

מהו חופש הפעולה שהישראלים מוכנים לתת למנהיגיהם?

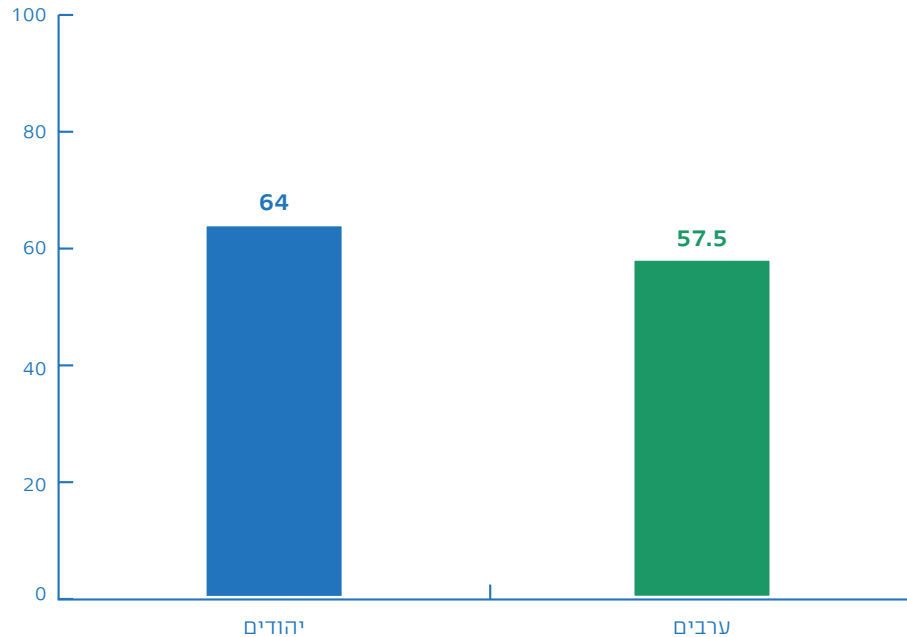
אחד הנושאים השנויים במחלוקת מאז ומתמיד הוא כמה חופש פעולה נכון לתת בידיהם של מנהיגים במשטרים דמוקרטיים. רצינו לדעת מה הישראלים חושבים על כך ולפיכך ביקשנו את תגובתם להיגד: "מנהיג טוב עושה לא מה שהעם רוצה, אלא את מה שהוא חושב שהעם צריך". במדגם היהודי ההסכמה עם היגד זה הייתה נמוכה מעט מאשר במדגם הערבי, אבל בשניהם מדובר בעמדת רוב! כלומר, הציבור אינו מעוניין במנהיג שנסחף אחר דעת הקהל אלא במי שהדרך ברורה לו והוא פועל לפי איך שהוא מבין את האינטרס הלאומי. האם הדבר מורה על נטיות לא־דמוקרטיות, כלומר על אוטוריטריות חבויה? ייתכן, אבל נחוץ מחקר מעמיק בהרבה כדי להגיע למסקנה זו, שייתכן גם שמדובר בנכונות סבירה לאפשר למנהיג ראוי את חופש הפעולה הנחוץ לו כדי לקדם את הטוב הכללי.

מנהיג טוב עושה מה שהעם צריך?

שאלה 30

נספח 2
עמ' 192

תרשים 7.3 / "מנהיג טוב עושה לא מה שהעם רוצה, אלא את מה שהוא חושב שהעם צריך" (% מסכימים, יהודים וערבים)

מי **אינם** סבורים שצריך לתת למנהיג חופש פעולה כזה? להפתעתנו, לא מצאנו הבדלים שיטתיים בנושא זה לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל, השכלה או דתיות, המשתנים שחשבנו שתהיה להם השפעה בנידון.

בתחילת הפרק ציינו שכנראה במדינות אחרות החשש מעתיד לא ידוע ממלא תפקיד באימוץ עמדות הקרויות "פופוליסטיות". האם גם הישראלים מרגישים חשופים לצרות עתידיות? בפרק הקודם ראינו שלמרבית המשיבים אין הרבה ביטחון בכך שהמדינה תחלץ אותם מצרה. האם בכלל צריך ואפשר לסמוך עליה או שעדיף ואפשר לסמוך על הסביבה הקרובה?

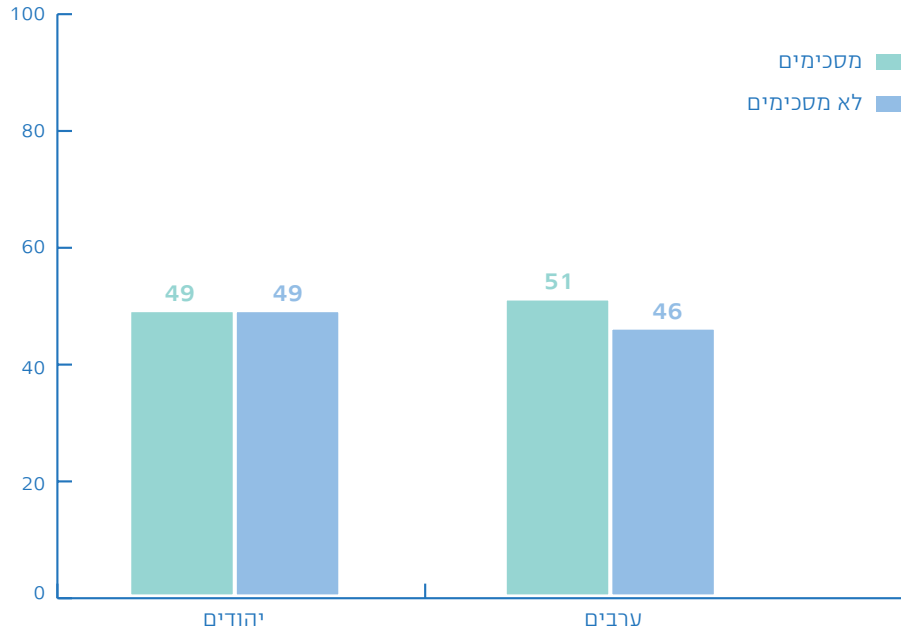
בישראל התרגלנו למדינה מעורבת מאוד בחיי הפרט, אך במקומות מסוימים בעולם, למשל בארצות הברית, רבים דוגלים במעורבות נמוכה כזו של המדינה. שאלנו את המרואיינים אם לדעתם הישראלים אמורים לסמוך על המדינה שתעזור להם בעת צרה או שעליהם לסמוך על בני משפחתם, חבריהם ושכניהם שיושיטו להם יד. המדגם היהודי היה חצוי בשאלה זו, ואילו המדגם הערבי נטה מעט יותר לכיוון הטלת האחריות לטובתו של היחיד על הסביבה הקרובה. מה שאין ביכולתנו לדעת בשלב זה הוא אם התפלגות הדעות הזאת משקפת אכזבה מן המדינה או, לחלופין, משקפת תפיסה עקרונית, זו המטילה את האחריות לפרט על סביבתו הקרובה – הקהילה או המשפחה.

בעת צרה אין לסמוך על המדינה אלא על הסביבה הקרובה?

שאלה 40

נספח 2
עמ' 198

תרשים 7.4 / "אנשים לא צריכים לסמוך על המדינה שתעזור להם בעת צרה אלא על בני משפחתם, חברים ושכנים" (% יהודים וערבים)

אצל החרדים, שיש בהם שנמנעים (במוצהר לפחות) מקבלת טובין מהמדינה ורובם ככולם סומכים על קהילותיהם בעזרה כלכלית, היה רוב של ממש (62%) שהסכימו עם ההיגד. בשאר הקבוצות על הרצף החרדי-חילוני נע שיעור ההסכמה בין 40% ל-49%. מעניין כי פילוח המדגם הערבי לפני דתיות העלה כי שיעור ההסכמה הגבוה ביותר עם היגד זה נמצא דווקא בקרב מי שהגדירו את עצמם לא־דתיים (63%), לעומת שיעורים נמוכים יותר בקרב המסורתיים (52%) והדתיים מאוד (46%). ייתכן כי מה שממלא כאן תפקיד אינו רמת הדתיות אלא הניכור ממדינת ישראל, המאפיין יותר את הקבוצות הלא־דתיות המשכילות, שאולי אינן רוצות להיעזר במדינת ישראל בשל אופייה היהודי או בשל יחסה למיעוט הערבי. במדגם היהודי לא מצאנו הבדלים בפילוח לפי המיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל או לפי משתנים אחרים, למעט המיקום על הרצף החרדי-חילוני.

האם אפשר לסמוך על אנשים אחרים שיעזרו בעת צרה?

כמו בשנה שעברה גם השנה מצאנו רוב קטן במדגם הערבי ורוב גדול במדגם היהודי שהסכימו עם ההיגד שישארו יחידים לסמוך על ישראלים אחרים שיעזרו להם בשעת צרה. אצל הערבים היה הרוב הזה בשתי השנים ואצל היהודים הוא היה מעט קטן יותר השנה, אבל כך או כך נראה שרוב הישראלים, יהודים וערבים, אינם מרגישים בודדים מול תלאות החיים, אלא יש להם קבוצת תמיכה. יש להניח כי תחושה זו, שאינה נפוצה במקומות רבים אחרים בעולם, היא הסיבה לשביעות הרצון הרבה יחסית של הישראלים מן החיים בישראל.

ישראלים יכולים לסמוך על ישראלים אחרים?

שאלה 48

נספח 2
עמ' 202

נספח 3
עמ' 232

לוח 7.1 (%)

2017 ערבים	2016 ערבים	יהודים 2017	יהודים 2016	
52	52	70	75	מסכימים שישראלים תמיד יכולים לסמוך על ישראלים אחרים בעת צרה

עם זאת, כפי שמראה הלוח הבא, יש הבדלים בהערכה זו בין מי ששייכו את עצמם לקבוצות חזקות בחברה למי ששייכו את עצמם לקבוצות חלשות. אצל היהודים בשתי הקטגוריות יש רוב המרגישים שאפשר לסמוך על האחרים (אם כי הרוב בקבוצות החזקות גדול יותר). אצל הערבים, לעומת זאת, יש רוב המחזיקים בעמדה זו רק בקרב מי ששייכו את עצמם לקבוצות החזקות, אבל לא בקרב מי ששייכו את עצמם לקבוצות החלשות שכן הם לוקים ככל הנראה בשוליות כפולה – הן משום השתייכותם למיעוט לאומי הן משום הרגשתם שהם שייכים לקבוצה חלשה.

לוח 7.2 (%) מסכימים שישראלים תמיד יכולים לסמוך על ישראלים אחרים (בעת צרה)

יהודים	ערבים	
74	64.5	משייכים את עצמם לקבוצות חזקות בחברה
59	44	משייכים את עצמם לקבוצות חלשות בחברה

מכאן עברנו לבדוק שייכות לקהילה, ממשית או וירטואלית, כדי לבדוק באיזו מידה שייכות כזו משפיעה על תחושת הביטחון של אנשים.

רצינו להעמיק מעט ולהבין את התפיסות הרווחות בעניין שייכות. שאלנו: "האם אתה מרגיש כיום חלק מקהילה ממשית אחת או יותר?". רוב כמעט זהה – ולא גדול במיוחד – של יהודים וערבים ענו על כך בחיוב (57% ו-59%). במילים אחרות, הרוב בישראל מרגישים שייכים לקהילה ממשית, אבל יש רבים שאינם מרגישים כך.

פילחנו את שני המדגמים לפי דתיות, ואכן נמצא כי מי שממקמים את עצמם בצד המקפיד יותר על מצוות הדת מעידים על עצמם בשיעורים גבוהים יותר שהם מרגישים שייכים לקהילות ממשיות. מצאנו גם שהפערים בין הדתיים מאוד ללא-דתיים גדולים מאוד, בעיקר במדגם היהודי.

שותפות בקהילה
ממשית

שאלה 55

נספח 2

עמ' 206

לוח 7.3 (%)

מרגישים שייכים לקהילה ממשית	דתיות
57	כלל המדגם
86	חרדים
74	דתיים לאומיים
55	מסורתיים דתיים
49	מסורתיים לא־דתיים
49	חילונים
67	דתיים מאוד
57	מסורתיים
47	לא־דתיים

בחינה של התשובות לשאלה זו לפי שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה הראתה שהחזקים – יהודים וערבים כאחד – מרגישים שייכים לקהילה ממשית יותר מהחלשים, אבל בעוד אצל הערבים מדובר בשתי הקטגוריות ברוב של המרגישים שייכים לקהילה (חזקים – 61%; חלשים – 57%), אצל היהודים מעט פחות ממחצית ממי שמשייכים את עצמם לקבוצות חלשות מרגישים שהם שייכים לקהילה ממשית (49%, לעומת החזקים – 61%).

ומה באשר לתחושת שייכות לקהילה וירטואלית? שהרי יש הסבורים כי קהילות וירטואליות עתידות להחליף, ובמובנים ידועים כבר מחליפות, את הקהילות הממשיות.

שאלנו: "האם אתה מרגיש כיום חלק מקהילה וירטואלית אחת או יותר באינטרנט של אנשים בעלי נושאי עניין משותפים?". קצת יותר מרבע בשני המדגמים, היהודי והערבי, ענו בחיוב.

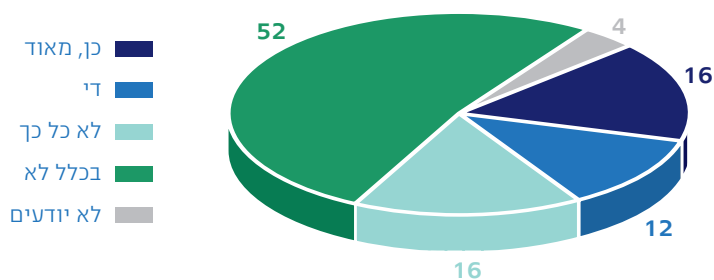
שייכות לקהילה וירטואלית

שאלה 56

נספח 2

עמ' 206

תרשים 7.5 / האם אתה מרגיש כיום חלק מקהילה וירטואלית אחת או יותר באינטרנט של אנשים בעלי נושאי עניין משותפים? (% כלל המדגם)

כצפוי, בהשתייכות לקהילה וירטואלית מצאנו הבדל לפי גיל הן אצל היהודים הן אצל הערבים. וכך, צעירים יותר מרגישים שייכים יותר לקהילות וירטואליות, אבל גם כאן מדובר במיעוט.

לוח 7.4 (%)

מרגישים שייכים לקהילה וירטואלית	גיל	
35	34-18	יהודים
28	54-35	
22	+55	
31	34-18	ערבים
22	54-35	
20	+55	

בדקנו אם יש קשר בין תחושת שייכות לקהילה ממשית ובין תחושת שייכות לקהילה וירטואלית. גם במדגם היהודי וגם במדגם הערבי מצאנו בכל קבוצות המשנה דפוס כללי של מיעוט שייכות לקהילות וירטואליות, ובכל זאת מי שחברים בקהילה ממשית חברים גם בקהילה וירטואלית בשיעורים גבוהים יותר ממי שאינם חברים בקהילה ממשית, כלומר הם "קהילתיים" יותר במידת-מה.

אם לסכם את עניין ההשתייכות הקהילתית, שאמורה לתת לאנשים תחושה של ביטחון, מתברר כי הגורם המשפיע הבולט ביותר הוא דתיות וכי קהילות ממשיות עדיין שכיחות יותר מאלו הווירטואליות, אבל בסך הכול בעניין זה, למעט הקבוצות הדתיות, ישראל מתנהגת דומה למדינות מודרניות אחרות, שבהן רבים מהאזרחים אינם משתייכים למסגרות קהילתיות, ולכן מן הסתם הם חשופים יותר, או לפחות מרגישים כך, להשפעות של שינויים מבניים ותהליכים בכלכלה ובפוליטיקה. בכך עוד נדון בהמשך.

אחד הנושאים העומדים בלב הדיון הפוליטי במדינות שהתגלו בהן מופעים פופוליסטיים בשנים האחרונות הוא המהגרים הזרים – מן המזרח התיכון, אפריקה ואזורי עולם שלישי אחרים. במדינות רבות יש עוינות כלפי מהגרים־פליטים אלו, המושתתת על הנמקות כלכליות ותרבותיות כאחת. ביקשנו לראות אם העוינות נמצאת גם בישראל.

מהי עוצמת החשש מכך שהעובדים הזרים הולכים ותופסים את מקומות העבודה של הישראלים? בשאלה זו מצאנו הבדל גדול בין תשובות מרואייני המדגם היהודי לתשובות מרואייני המדגם הערבי, מן הסתם משום ששוק העבודה של היהודים ושל הערבים שונה. בדרך כלל היהודים אינם נמצאים בתחרות עם העובדים הזרים אלא הם נעזרים בהם, למשל בטיפול בהורים קשישים או בעבודות ניקיון, שעה הערבים בהחלט מתחרים עם העובדים הזרים על אותם מקומות עבודה. לכן לא מפתיע שבקרב היהודים היה רוב למי שלא הסכימו עם הקביעה שהעובדים הזרים תופסים את מקומות העבודה של הישראלים, בעוד שבקרב הערבים היה רוב גדול שהסכימו עם ההיגד הזה.

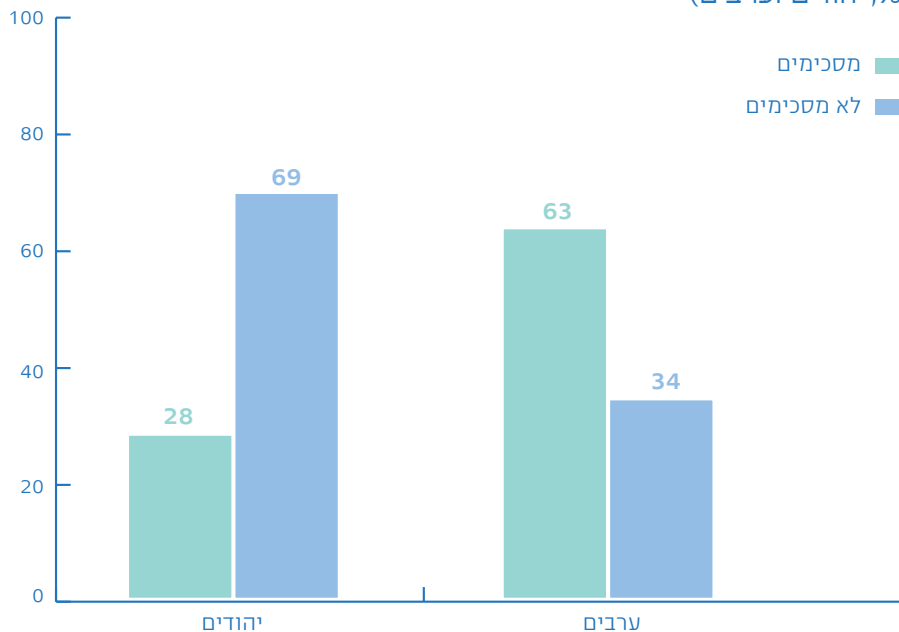
העובדים הזרים תופסים את מקומות העבודה?

שאלה 11

נספח 2

עמ' 180

תרשים 7.6 / "העובדים הזרים לוקחים מהישראלים את מקומות העבודה" (%, יהודים וערבים)

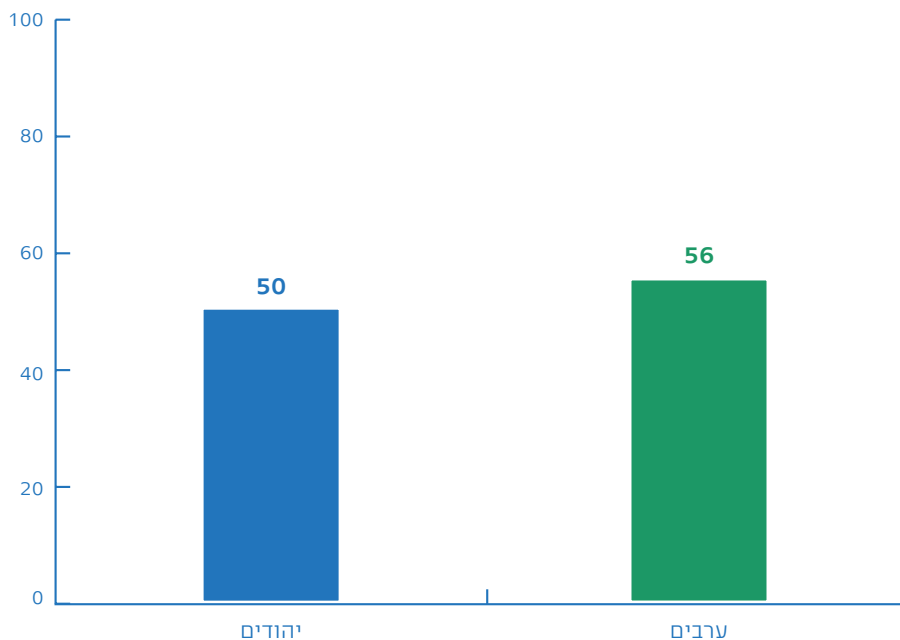
מי בקרב היהודים בכל זאת נוטה להסכים עם ההיגד הזה? הנחנו שכאן תימצא התאמה בין המסכימים ובין הפילוח לפי שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות באוכלוסייה, ואולי גם לפי הכנסה. אמנם מצאנו הבדל מסוים בין קבוצות חזקות לחלשות, אבל כאן גם כאן היה רוב **למתנגדים** (71% ו-63%). פילוח לפי הכנסה הראה רוב של מתנגדים בכל הקבוצות, אבל הוא עלה ככל שהכנסה עלתה: בקרב בעלי ההכנסות הנמוכות מן הממוצע הוא היה 59%; בקרב בעלי ההכנסות הממוצעות – 69%; ובקרב בעלי ההכנסות מעל הממוצע – 79%.

אצל הערבים היה רוב בכל קבוצות ההכנסה **למסכימים** עם ההיגד, אבל גודלו היה שונה: בקרב מי שהכנסתם נמוכה מהממוצע, המאוימים מן הסתם יותר מכניסת עובדים זרים לשוק העבודה, למעלה משני שלישים (68%) הסכימו עם ההיגד. לעומתם הסכימו עם ההיגד קצת יותר ממחצית של מי שהכנסתם היא כמו הממוצע (57%) או גבוהה מן הממוצע (54%).

קודם לכן הזכרנו שההתנגדות לכניסת זרים, בעיקר לא־חוקיים, היא גם מן הנימוק של פגיעה בתרבות המקומית. בדקנו גם היבט זה.

שאלנו אם הנוכחות של הזרים במדינה מקלקלת את האופי של החברה הישראלית. מצאנו רוב מסוים במדגם הערבי שהסכימו כי אכן הפליטים והמהגרים הלא־חוקיים שהגיעו לישראל בשנים האחרונות מקלקלים את האופי של החברה הישראלית. המרוויינים במדגם היהודי היו חצויים בשאלה זו, עם נטייה קלה לכיוון ההסכמה.

תרשים 7.7 / "הפליטים והמהגרים הלא־חוקיים שהגיעו לישראל בשנים האחרונות מקלקלים את האופי של החברה הישראלית" (% מסכימים, יהודים וערבים)

הזרים מקלקלים את האופי של החברה הישראלית?

שאלה 29

נספח 2

עמ' 192

פילחנו את תשובות המדגם היהודי לפי הרצף החרדי-חילוני ומצאנו הבדלים גדולים מאוד בין קבוצות המשנה: בקבוצות הדתיות יותר חששו יותר מפגיעה באופי של החברה הישראלית. כמוכן אפשר לטעון כי יש חפיפה בין מיקום על הרצף החרדי-חילוני לבין הכנסה ומעמד חברתי וכלכלי וכי השיוך המעמדי הוא המשפיע, בלל החשיפה השונה לשוק העבודה, ולא ההשתייכות לקבוצה הדתית כשלעצמה. ואף על פי כן שיעור התמיכה הנמוך בהיגד בקבוצה החילונית, שהיא הגדולה ביותר בישראל בשלב זה ואשר גם בה יש רבים שהלחם אינו מצוי על שולחנם, מעלה מחשבות בדבר הקשר שבין מיקום על הרצף חרדי-חילוני לבין עמדה כלפי זרים.

לוח 7.5 (% יהודים)

חילונים	מסורתיים לא־דתיים	מסורתיים דתיים	דתיים לאומיים	חרדים	
32.5	58	63	71	74	מסכימים שהזרים מקלקלים את האופי של החברה הישראלית

ואם בעבודה עסקינן, גם השנה חזרנו על השאלה ששאלנו לראשונה ב־2014 בעניין הקשר בין עבודה קשה להצלחה כלכלית.

שאלנו: "עם איזו דעה אתה מסכים יותר: עם הדעה 'בטווח הארוך – אם עובדים קשה, מצליחים כלכלית' או עם הדעה 'עבודה קשה לא מבטיחה הצלחה כלכלית'?" גם השנה היה במדגם הערבי רוב למסכימים עם הדעה הראשונה ובמדגם היהודי רוב למסכימים עם הדעה השנייה. בשני המדגמים חלה השנה עלייה (אצל הערבים עלייה חדה) בשיעור הסבורים כי עבודה קשה מביאה עמה בסופו של דבר הצלחה כלכלית.

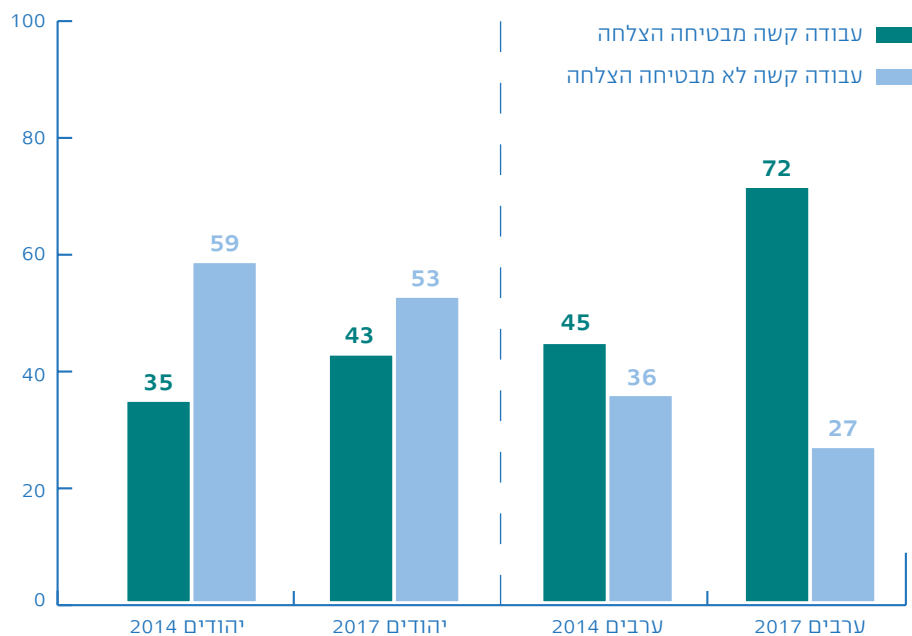
אם עובדים קשה, מצליחים כלכלית?

שאלה 33

נספח 2
עמ' 194

נספח 3
עמ' 229

תרשים 7.8 / "אם עובדים קשה, מצליחים כלכלית" (% מסכימים, יהודים וערבים, 2014 ו-2017)

פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי גיל ולא מצאנו הבדלים של ממש בין הגילאים השונים בתוך כל אחד מהמדגמים. אצל הערבים יש רוב בכל קבוצות הגיל לרואים קשר סיבתי בין עבודה קשה להצלחה, ואצל היהודים – ההפך בכל הקבוצות. בתשובות המרואיינים הערבים לא נמצאו הבדלים לפי רמת השכלה פורמלית, ובכל הקבוצות בקרבם היה רוב שגרסו כי עבודה קשה מביאה להצלחה כלכלית, אם כי הרוב הזה היה מעט גדול יותר אצל בעלי השכלה התיכונית המלאה לעומת שתי הקבוצות האחרות. אצל היהודים הייתה עם העלייה בהשכלה גם עלייה מסוימת בהסכמה עם ההיגד הטוען לקשר בין עבודה קשה להצלחה כלכלית, אבל בכל הקבוצות במדגם היהודי מדובר במיעוט (השכלה יסודית ותיכונית חלקית – 35%; השכלה תיכונית מלאה – 42%; השכלה אקדמית – 45%).

אחד הנושאים שנמצאו מעיקים ביותר על הציבור במקומות שבהם הפופוליוזם צבר תנופה הוא חשש גדול מפני העתיד. בדקנו אפוא נושא זה גם בישראל.

בשני המדגמים מצאנו שיעור גבוה מאוד של הסכמה עם ההיגד: "לצעירים של היום קשה יותר להסתדר בחיים מאשר לדור הקודם". בקרב היהודים 73% הסכימו, ובקרב הערבים – 82%.

פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי גיל, והתגלו הבדלים זניחים בין הגילאים הן במדגם היהודי הן במדגם הערבי. כלומר, יש תמימות דעים חוצת גבולות גיל ולאום שכיום לצעירים קשה יותר להסתדר

לצעירים של היום קשה יותר להסתדר בחיים?

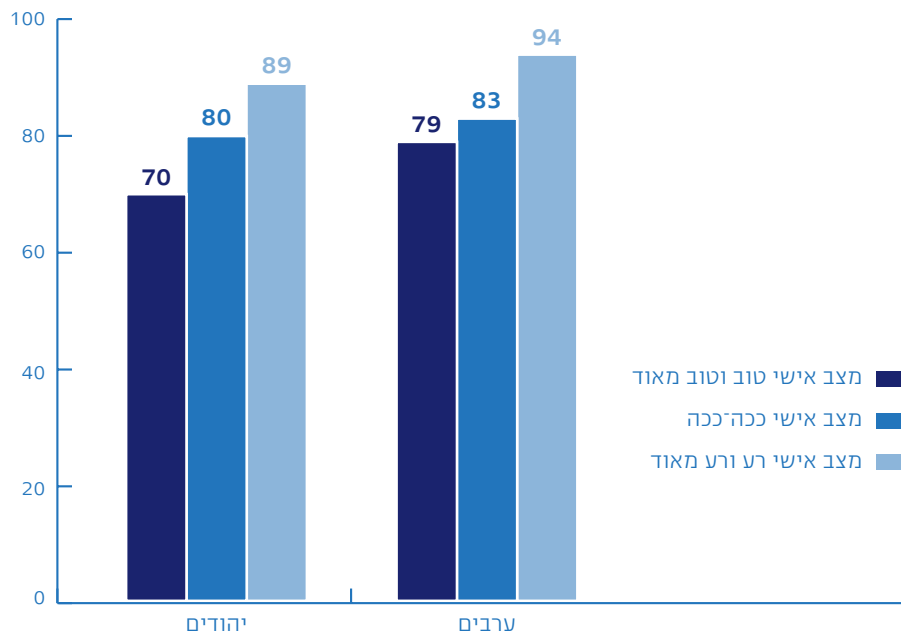
שאלה 15

נספח 2
עמ' 182

בחיים. מצאנו גם שהמבוגרים אינם נוטים יותר מהצעירים מהם להמעיט במידת הקושי של הדור הצעיר דהיום בהשוואה לקשיים של קודמיו.

הבדלים קצת יותר גדולים מצאנו בפילוח לפי הגדרת המצב האישי, אם כי גם כאן מדובר ברוב גדול של מסכימים בכל הקבוצות. מצאנו שככל שהמצב האישי גרוע יותר, כך שיעור ההסכמה עם ההיגד גבוה יותר.

תרשים 7.9 / "לצעירים של היום קשה יותר להסתדר בחיים מאשר לדור הקודם" (% מסכימים, יהודים וערבים, לפי מצב אישי)

מכאן עברנו לסדרת שאלות בעניין טרדות, כלכליות בעיקר, שכפי שהוכח במקומות אחרים בעולם יש להן השלכות על ההעדפות הפוליטיות.

בעיתונות בכלל ובעיתונות הכלכלית בפרט וכן בשיח הציבורי נפוצה הטענה שההכנסות בישראל נמוכות מן הנדרש לסיפוק הצרכים. לפיכך, כך אומרים, אנשים רבים נגררים למשיכות יתר בבנקים. שאלנו אפוא: "האם ההכנסות החודשיות שלך ו/או של משפחתך מספיקות או לא מספיקות כדי לכסות את כל ההוצאות של משק הבית שלך/שלכם?". התשובות מראות כי רוב במדגם היהודי וכמחצית במדגם הערבי ענו שההכנסות החודשיות מספיקות להם.

האם ההכנסות מתאימות להוצאות?

שאלה 35

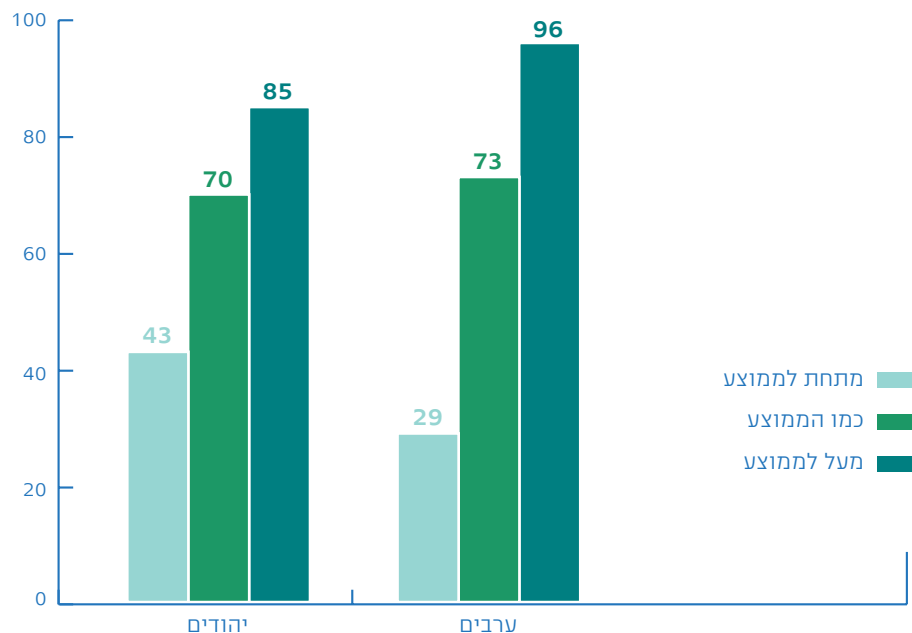
נספח 2
עמ' 195

לוח 7.6 (%)

הכנסות החודשיות שלי/של משפחתי:	יהודים	ערבים
מספיקות לגמרי	31.5	31
די מספיקות	33	21
לא כל כך מספיקות	22	29
בכלל לא מספיקות	12	19
לא יודעים	1.5	–

פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי הכנסה. התרשים הבא מראה כי גם אצל היהודים וגם אצל הערבים מי שמעידים שהכנסתם מתחת לממוצע גם מעידים שהיא אינה מספיקה לכיסוי הוצאותיהם. בעלי ההכנסות הממוצעות ומעלה ענו ברובם כי הכנסותיהם החודשיות מספיקות לכיסוי הוצאותיהם.

תרשים 7.10 / התאמה בין ההכנסות להוצאות (% מספיקות, יהודים וערבים, לפי הכנסה)

פילוח לפי תחושת מרכזיות-שוליות בחברה מראה כי הן בקרב היהודים הן בקרב הערבים מצבם של מי שמשייכים את עצמם לקבוצות החזקות טוב יותר, כמשתקף ביחס שבין הכנסות להוצאות, אבל הפער אצל היהודים בין החזקים לחלשים גדול יותר.

לוח 7.7 (%)

ערבים	יהודים	אומרים שהכנסותיהם החודשיות מספיקות לכיסוי הוצאותיהם
56	73.5	משייכים את עצמם לקבוצות חזקות בחברה
48	44	משייכים את עצמם לקבוצות חלשות בחברה

מכאן עברנו לטרדות כלכליות באשר לעתיד.

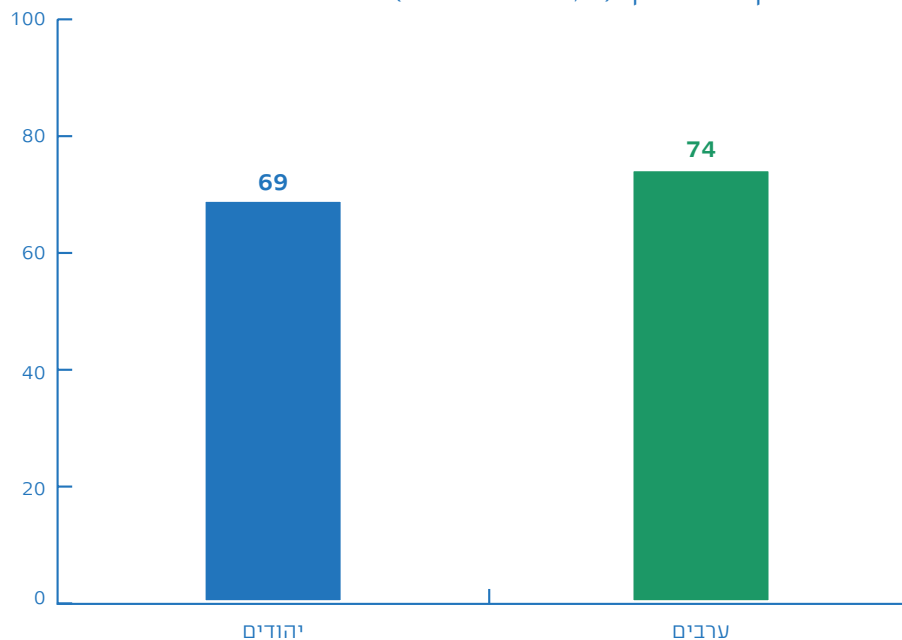
שאלנו: "עד כמה אתה מרגיש בטוח שתוכל להמשיך לעבוד במקום העבודה שלך כל זמן שתמצא בכך?". בדומה לנתונים שקיבלנו בסקר שביצענו עבור גורם חיצוני לפני כשנתיים, גם הפעם הרוב הגדול הן במדגם הערבי הן במדגם היהודי אמרו שהם בטוחים שיוכלו להמשיך לעבוד במקום העבודה שלהם אם ירצו בכך (יהודים – 69%; ערבים – 74%). ייתכן שהדבר נובע ממנגנוני הקביעות במקומות עבודה רבים, וייתכן שהסיבה היא האבטלה הנמוכה במשק, הגורמת לישראלים רבים להאמין כי ימצאו מקום עבודה חדש על נקלה ולפיכך הם אינם חוששים במיוחד מאובדן מקום העבודה הנוכחי שלהם.

ביטחון תעסוקתי

שאלה 34

נספח 2
עמ' 194

תרשים 7.11 / מרגישים בטוחים שיוכלו להמשיך לעבוד במקום העבודה שלהם כל זמן שירצו בכך (% יהודים וערבים)

פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי גיל, שכן דפוסי ההעסקה של הצעירים בארץ שונים במידה רבה מתנאי ההעסקה של המבוגרים, המוגנים יותר על ידי מנגנוני קביעות בעבודה, ולמרות זאת לא מצאנו הבדלים בתחושת הביטחון התעסוקתי בין קבוצות הגיל השונות. לעומת זאת מצאנו שוני רב בפילוח לפי שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה. מי ששייכו את עצמם לקבוצות החלשות בחברה היו מוטרדים יותר בשאלה אם יוכלו להמשיך לעבוד במקום עבודתם הנוכחי לאורך ימים.

לוח 7.8 (% משייכים את עצמם)

קבוצות חזקות בחברה יהודים	קבוצות חזקות בחברה ערבים	קבוצות חלשות בחברה יהודים	קבוצות חלשות בחברה ערבים	
25	16.5	43	30	לא בטוחים שיוכלו להמשיך לעבוד במקום העבודה שלהם כל זמן שירצו בכך

שיעור החוששים מאובדן מקום העבודה הנוכחי שלהם הן בקבוצות החזקות הן בחלשות נובע ככל הנראה מהעובדה שרבים יותר מהמשייכים את עצמם לקבוצות החלשות מועסקים במלאכות כפיים ובחקלאות משפחתית או בעסקים משפחתיים. בקבוצות החזקות בשתי האוכלוסיות בטוחים כמעט כפליים משבטוחים בקבוצות החלשות שיוכלו להחזיק במקום העבודה שלהם לאורך ימים אם ירצו בכך.

פילוח לפי השכלה לא הניב הבדלים של ממש במדגם היהודי, אבל במדגם הערבי שיעור המוטורדים מאובדן מקום העבודה הנוכחי היה גבוה בהרבה אצל בעלי ההשכלה היסודית או התיכונית החלקית (47%) מאשר אצל בעלי ההשכלה התיכונית (24%) או האקדמית (19%).

ביקשנו לדעת אם מי שמרגישים שייכים לקהילה ממשית חוששים שלא יוכלו לשמור על מקום העבודה שלהם פחות ממי שאינם מרגישים שייכים לקהילה. אצל הערבים ההשתייכות לקהילה ממשית מחלישה מאוד את רמת החשש: בקרב מי שאמרו שהם שייכים לקהילה ממשית רק 18% הביעו חשש שלא יוכלו להחזיק במקום העבודה הנוכחי שלהם, לעומת 36% בקרב מי שאמרו שאינם שייכים לקהילה ממשית. אצל היהודים ההבדל שמצאנו קטן יותר, אבל גם אצלם ניכרת התאמה: בקרב מי שמרגישים שייכים לקהילה, 27.5% חוששים מכך, לעומת 31% ממי שאינם שייכים לשום קהילה ממשית.

ניסינו לבדוק אם יש קשר בין הביטחון התעסוקתי ובין התשובה על השאלה אם כדאי להצביע למנהיגים ומפלגות המציעים פתרונות יעילים ומהירים גם אם אינם דבקים בעקרונות הדמוקרטיה. במדגם הערבי נמצא קשר כזה: בקרב מי שאינם בטוחים ביכולתם לשמור על מקום עבודתם היו 56%, כלומר רוב, בעד הצבעה למנהיגים ומפלגות המציעים פתרונות יעילים ומהירים גם אם אינם עולים בקנה אחד עם עקרונות הדמוקרטיה, לעומת 45%, כלומר מיעוט, שתמכו בכך בקרב מי שיש להם ביטחון תעסוקתי. גם אצל היהודים נמצא קשר מובהק בין השניים.

כידוע, בישראל תמיכה כלכלית של הורים בילדיהם עד גיל מבוגר למדי היא כמעט בחזקת נורמה. משום כך היעדר יכולת לתמוך מעיק על הורים רבים. שאלנו אפוא: "באיזו מידה אתה מוטרד היום מכך שלא תוכל לתמוך כלכלית בילדיך בעתיד?". מתברר כי טרדה זו שכיחה מאוד אצל כולם, יהודים וערבים כאחד. אצל הערבים, בין מחמת מצבם הכלכלי בין מחמת נורמות מחייבות יותר של תמיכה, מוטורדים מכך יותר (יהודים – 58%; ערבים – 69%).

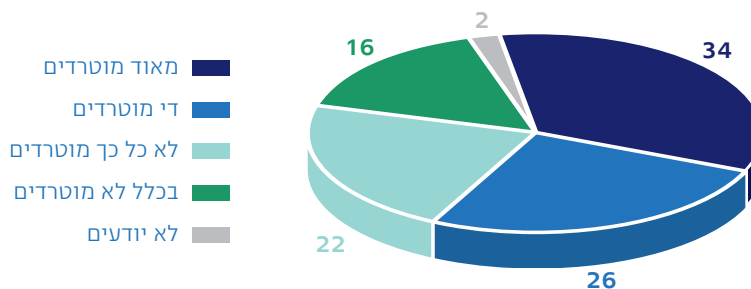
תמיכה כלכלית בילדים בעתיד

שאלה 37.1

נספח 2

עמ' 196, 197

תרשים 7.12 / עד כמה מוטרדים מחוסר היכולת לתמוך כלכלית בילדיהם בעתיד (% כלל המדגם)

פילחנו את התשובות לפי השיוך העצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה ולפי הכנסה. כצפוי, החזקים מוטרדים פחות מהחלשים, ומי שמרוויחים מעל הממוצע מוטרדים פחות ממי שמרוויחים פחות ממנו או כמו הממוצע. מעניין שבעלי ההכנסות הגבוהות היהודים מוטרדים יותר מבעלי ההכנסות הגבוהות הערבים בעניין.

לוח 7.9 (% מוטרדים מכך שלא יוכלו לתמוך כלכלית בילדיהם בעתיד)

משייכים את עצמם לקבוצות חזקות בחברה	משייכים את עצמם לקבוצות חלשות בחברה	בעלי הכנסה נמוכה מן הממוצע	בעלי הכנסה כמו הממוצע	בעלי הכנסה גבוהה מן הממוצע	
55	68	61	67	52	יהודים
63	75.5	77	67	46	ערבים

עד כמה הישראלים מוטרדים מכך שהם עצמם לא יוכלו להתקיים בכבוד לעת זקנה? מצאנו כי רוב בקרב היהודים (55%) ורוב בקרב הערבים (63%) מוטרדים מכך. פילחנו את התשובות לפי הכנסה ולפי שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות. התרשים מורה כי בקרב הערבים בכל הקבוצות יש רוב למוטרדים וכי גם אצל היהודים יש רוב בכל הקבוצות, למעט מי שהכנסתם מעל הממוצע.

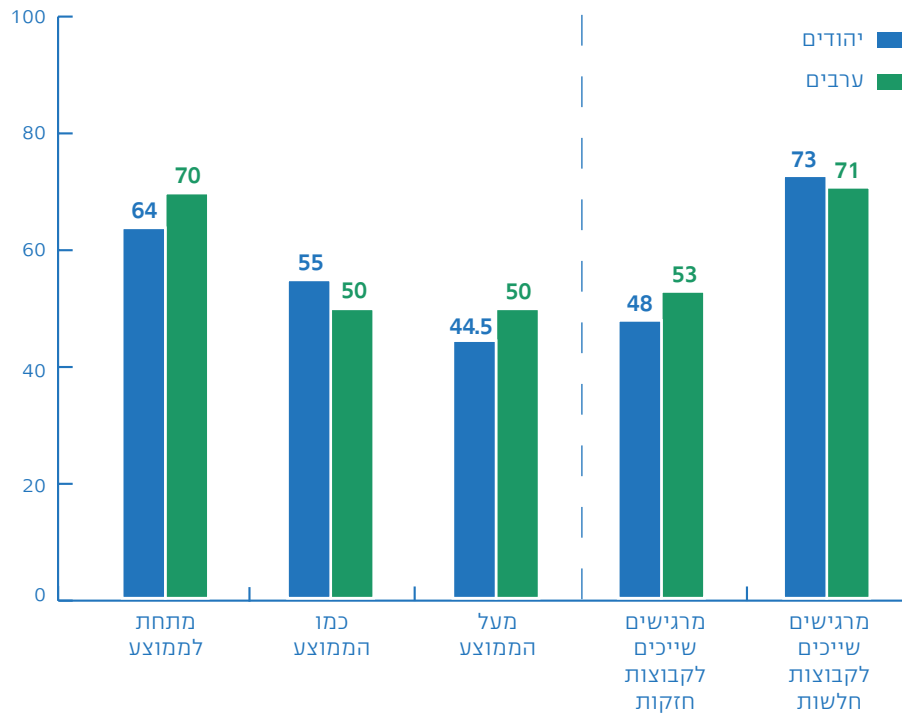
קיום בכבוד לעת זקנה

שאלה 37.2

נספח 2

עמ' 196, 197

תרשים 7.13 / קיום בכבוד לעת זקנה (% מוטרדים, יהודים וערבים, לפי הכנסה ולפי שיוך עצמי לקבוצות חזקות או חלשות בחברה)

פרק 8 / הדמוקרטיה והתקשורת

בפרק זה נדון בנושאים הבאים:

- מקורות המידע הפוליטי
- השימוש בכלי התקשורת
- אמינות התקשורת
- הגבלת חופש הביטוי

התקשורת מכונה תדיר "כלב השמירה של הדמוקרטיה". בתפקידה זה היא אמורה לחשוף ליקויים רעיוניים ותפקודיים של משטרים דמוקרטיים, ללא מורא השלטון ומתוך מחויבות עמוקה לאתוס העיתונאי ולכללי האתיקה העיתונאיים. בעקבות הריבוי והגיוון ההולכים וגדלים של כלי תקשורת, ובכלל זה התקשורת הדיגיטלית, ובשל הירידה בצריכת תכנים בתשלום קוצצו התקציבים של כלי התקשורת ונכנסו לנעלי העיתונאים אנשים שאין להם הכשרה בתחום. הדברים הגיעו עד לשחיקה הדרגתית ביכולתם של כלי התקשורת למלא את תפקיד השמירה הקלטי שלהם. יתרה מזו, מחקרים רבים מראים כי לא פעם שיקולים לא מקצועיים, כמו תחושת המחויבות של העיתונאים לחזק את המורל הלאומי, שלא לדבר על קשרי הון-שלטון-עיתון, פוגמים לא רק בתפקודה של התקשורת אלא גם במעמדה הציבורי. ההתנכלות לתקשורת מצד מנהיגים פוליטיים שאינם אוהבים את סדר היום הפוליטי שלה והחדירה לשיח של מושגים כמו "פייק ניוז" (fake news), "עובדות אלטרנטיביות" (alternative facts) ואחרים מוסיפים לבלבול ולחשדנות של רבים כלפי אמינותה של התקשורת מחד גיסא, אבל הם גם מעמיקים את הנחישות של עיתונאים רבים למלא את תפקידם המקצועי המקורי מאידך גיסא.

גם בסקרים הקודמים נגענו פה ושם בתקשורת מהיבטים שונים, בעיקר מהיבט האמון. בסקר 2017 הקדשנו לנושא מעט יותר תשומת לב.

התחלנו בבדיקת הדפוסים של צריכת התקשורת.

שאלנו: "מאיפה אתה מקבל את עיקר המידע שלך בנושאים פוליטיים?". כפי שהתרשים שלהלן מראה, הטלוויזיה היא מקור המידע העיקרי – הן במדגם היהודי הן במדגם הערבי. המרואיינים היהודים דיווחו יותר על הסתמכות על העיתונות המודפסת והערבים קצת יותר על כלי תקשורת דיגיטליים.

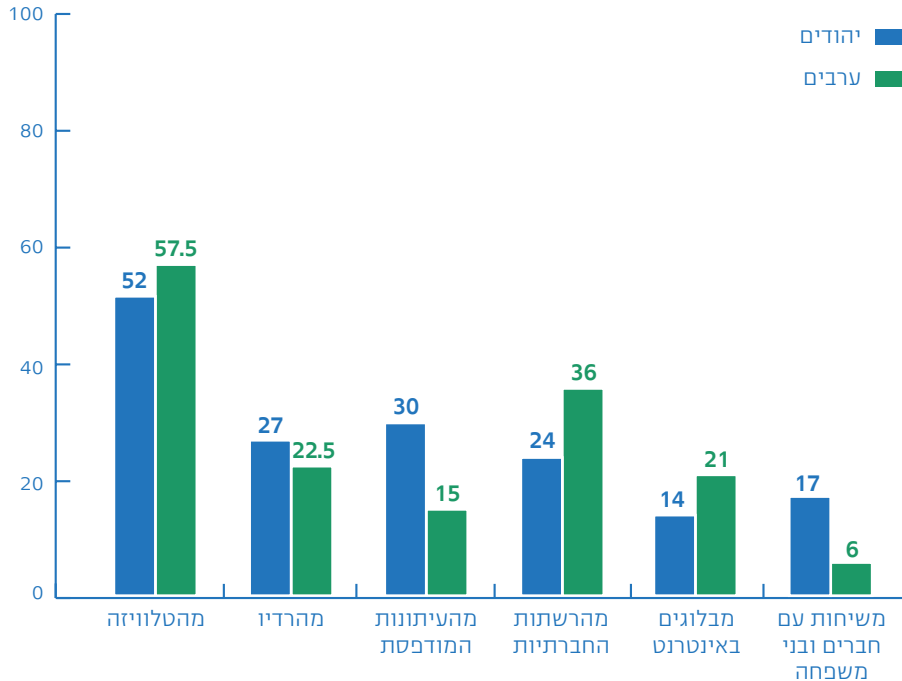
מקור המידע
התקשורת העיקרי
בנושאים פוליטיים

שאלה 39

נספח 2

עמ' 198

תרשים 8.1 / מאיפה אתה מקבל את עיקר המידע שלך בנושאים פוליטיים? (%, יהודים וערבים)

הערה: בשאלה זו היה אפשר לתת יותר מתשובה אחת, ולכן האחוזים אינם מסתכמים ב-100%.

פילוח הדפוסים של צריכת התקשורת במדגם היהודי לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל מראה כי הצרכנים הכבדים ביותר של מידע פוליטי מהטלוויזיה הם מי שמיקמו את עצמם במרכז (65%) ואחריהם מי שמיקמו את עצמם בימין (46%). צרכני המידע מהעיתונות המודפסת הם יותר מי שמיקמו את עצמם בשמאל (42%) ואחריהם בימין. הן אצל היהודים הן אצל הערבים ההסתמכות על הטלוויזיה רבה יותר בקבוצות הגיל המבוגרות יותר. הצעירים מסתמכים על התקשורת הדיגיטלית יותר מן המבוגרים מהם, אך לעת עתה גם אצלם הטלוויזיה היא מקור המידע הפוליטי השכיח, יותר מהרשתות החברתיות ומהבלוגים המקוונים.

ניסינו לבדוק מה מידת השימוש באינטרנט כמקור למידע על פוליטיקאים ומה מידת האמינות של הרשת בהשוואה לאמצעי התקשורת המסורתיים.

מעקב אחר אתרי אינטרנט של פוליטיקאים ושל מפלגות

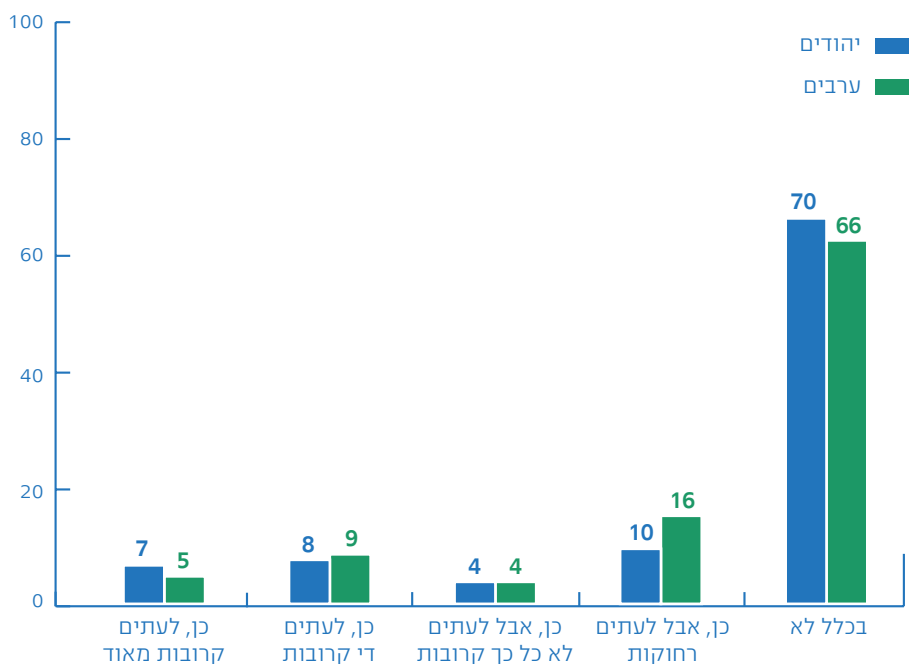
שאלה 57

נספח 2

עמ' 207

שאלנו: "האם אתה עוקב באופן שוטף באינטרנט אחר אתרים של פוליטיקאים מסוימים או של מפלגות מסוימות?". כפי שהתרשים הבא מראה, רק מעטים עוקבים אחר אתרים פוליטיים מהסוגים ששאלנו עליהם. ממצא זה נותן תוקף לממצא הקודם – שהאינטרנט עדיין איננו ספק המידע הפוליטי העיקרי.

תרשים 8.2 / האם אתה עוקב באופן שוטף באינטרנט אחר אתרים של פוליטיקאים מסוימים או של מפלגות מסוימות? (% יהודים וערבים)

בהתחשב במספרים הקטנים מאוד של העוקבים אחר אתרים כאלה באופן שוטף לא היה טעם לפלח את התשובות לפי קבוצות משנה פוליטיות, גילאיות או אחרות.

בדיון באמון הציבור במוסדות ובגופים ראינו כי התקשורת נמצאת כיום, אבל גם לאורך השנים, במקום נמוך מאוד. כזכור, השנה נתנו בה די הרבה או הרבה מאוד אמון רק 18% מהערבים ו-30% מהיהודים. ביקשנו לדעת איזה מקור מידע תקשורתי אמין יותר בעיניהם.

התשובות למידות ההסכמה עם ההיגד "אני מאמין יותר למה שאני קורא ברשתות החברתיות מאשר למה שאומרים בטלוויזיה, ברדיו או בעיתונים" מראות כי הרוב בכלל הציבור הישראלי אינם מסכימים לאמור. כלומר, נכון לעת הזאת הרוב מאמינים יותר למה שנאמר באמצעי התקשורת המסורתיים ממה שנכתב ברשתות החברתיות, או מאמינים לשניהם במידה שווה.

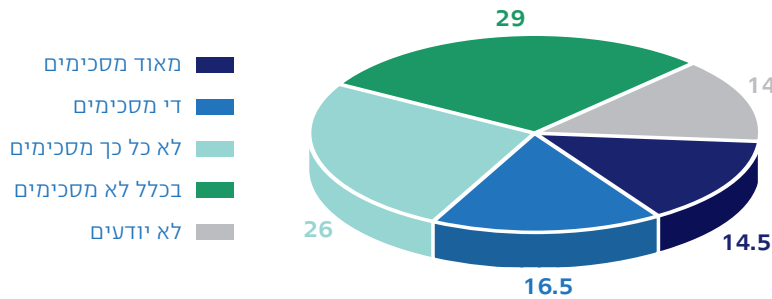
למי מאמינים יותר – לרשתות החברתיות או לתקשורת המסורתית?

שאלה 13

נספח 2

עמ' 181

תרשים 8.3 / "אני מאמין יותר למה שאני קורא ברשתות החברתיות מאשר למה שאומרים בטלוויזיה, ברדיו או בעיתונים" (% כלל המדגם)

פילחנו את התשובות לפי גיל. במדגם הערבי היה רוב בכל קבוצות הגיל למי **שלא הסכימו** עם ההיגד, אבל רוב זה השתנה באופן לא שיטתי. אצל היהודים היה רוב למי **שלא שהסכימו** עם ההיגד בקבוצות הגיל המבוגרות יותר, אבל לא בקבוצת הצעירים.

לוח 8.1 (%)

ללא מאמינים לרשתות החברתיות יותר מאשר לנאמר באמצעי התקשורת המסורתיים	34-18	54-35	+55
ערבים	70	57	80
יהודים	48	57	56

קודם לכן הראינו כי מידת האמון בתקשורת הייתה ועודנה נמוכה. אולי אפשר להסביר זאת בהערכה של אופן הסיקור שלה את המתרחש במדינה. רצינו אפוא לדעת אם לדעת המרוויינים שלנו כלי התקשורת מציגים את הדברים כמות שהם או שמה הם מתארים את המצב במדינה כאילו הוא הרבה יותר גרוע ממה שהוא באמת (כזכור, לדעת רוב הציבור בארץ המצב אינו גרוע, אלא אפילו משביע רצון). הממצאים מורים כי רוב מסוים בציבורים היהודי והערבי כאחד מסכימים עם ההיגד שהתקשורת מתארת את המצב במדינה גרוע בהרבה ממה שהוא (57% מהיהודים ו-54% מהערבים). במילים אחרות, התקשורת נתפסת כלא מהימנה.

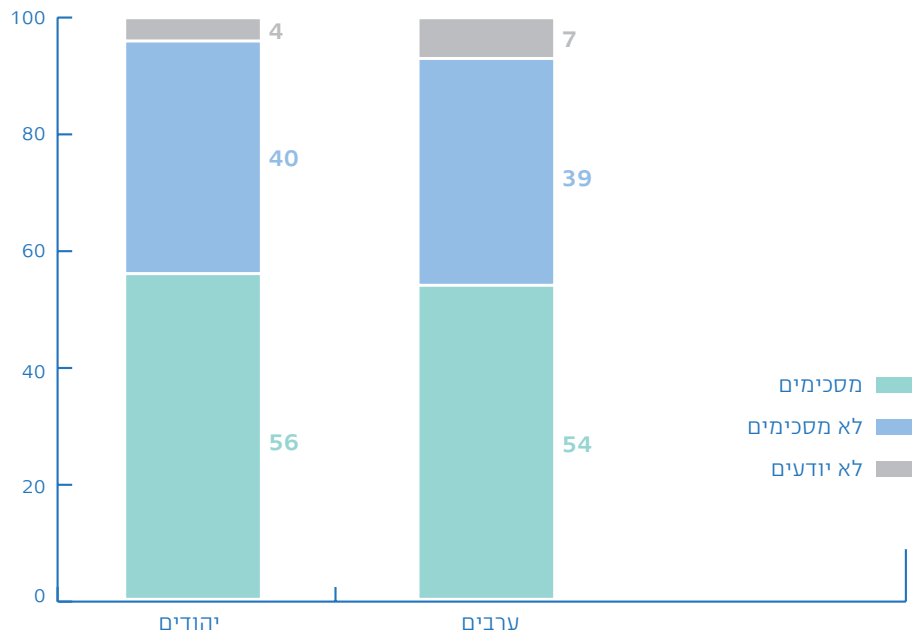
מהימנות התקשורת

שאלה 28

נספח 2

עמ' 191

תרשים 8.4 / "כלי התקשורת בישראל מתארים את המצב במדינה כאילו הוא הרבה יותר גרוע ממה שהוא באמת" (% יהודים וערבים)

מי אינם מסכימים כי התקשורת צובעת את המצב במדינה בצבעים קודרים ומציגה אותו כגרוע משהוא באמת? אצל היהודים – בשמאל 67% אינם מסכימים עם ההיגד הזה וכן 51% ממי שהגדירו את עצמם מרכז (לעומת 23% בלבד ממי שהגדירו את עצמם ימין). פילוח לפי מיקום על הרצף החרדי-חילוני מראה כי רק בקרב החילונים השיעור הגבוה יותר (50%) אינו מסכים עם ההיגד. בשאר קבוצות הדתיות השיעור הגבוה יותר מסכימים עמו.

פילחנו את התשובות לשאלת השחרת המצב על ידי התקשורת לפי הגדרת המרואיינים את המצב הכללי של המדינה. כפי שהלוח שלהלן מראה, במדגם הערבי אין שיטתיות בתשובות לפי משתנה זה. ואולם אצל המרואיינים היהודים השיעור של מי שמאמינים כי התקשורת מתארת את המצב רע משהוא באמת גבוה בהרבה בקרב מי שמעריכים את מצבה של המדינה "טוב מאוד" או "טוב" מאשר בקרב מי שמגדירים אותו "ככה-ככה", "רע" או "רע מאוד".

לוח 8.2 (%) מסכימים שהתקשורת מציגה את המצב כגרוע משהוא באמת)

מגדירים את המצב הכללי של המדינה:	יהודים	ערבים
טוב מאוד	78	64
טוב	66	48
ככה־ככה	46	49
רע	42	65
רע מאוד	39	58

מצאנו גם תאימות גבוהה בין העמדה שהתקשורת משחירה את המצב יותר מכפי שהוא לבין אי־אמון בתקשורת. וכך, בקרב מי שסברו כי התקשורת אינה משקפת את המצב לאשורו אלא מציגה אותו כגרוע מכפי שהוא באמת השיעור של מי שהביעו אי־אמון בתקשורת הגיע לרוב גדול (81%), ואילו בקרב מי שחשבו שאין היא עושה כן שיעור האי־אמון היה מעט יותר ממחצית (56%).

הצלבנו את מידת ההסכמה עם ההיגד שהתקשורת מתארת את המצב כגרוע משהוא באמת עם מידת ההסכמה עם ההיגד שיש בישראל אנשים המנצלים לרעה את חופש הביטוי כדי לפגוע במדינה. בקרב מי שהסכימו שיש אנשים המנצלים את חופש הביטוי כדי לפגוע במדינה 63% גם חשבו שהתקשורת מתארת את המצב כגרוע יותר ממה שהוא באמת, לעומת 38% שחשבו כי התקשורת מציגה תמונה קודרת יותר מהמציאות בקרב מי שלא הסכימו כי יש המנצלים לרעה את חופש הביטוי בישראל. כלומר, יש בציבור הישראלי קבוצה גדולה – כ־45% מתוכו – שמוטרדת מ"עודף" חופש הביטוי בארץ. על רקע האמור לעיל היינו יכולים לצפות שהציבור יצדד בהפעלת סנקציות שלטוניות נגד כלי תקשורת המבקרים בחריפות את המדינה, ולא היא.

כשלושה רבעים במדגם היהודי (74%) וכשיעור הזה במדגם הערבי (76%) לא הסכימו עם ההיגד ש"צריך להיות חוק שיאפשר לסגור כלי תקשורת אם הוא מבקר בחריפות רבה מאוד את מדיניות הממשלה".

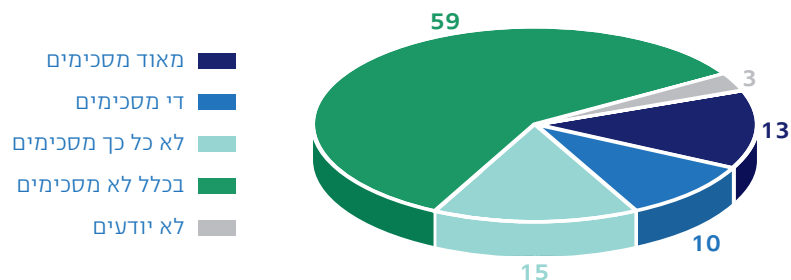
חוק לסגירת כלי תקשורת המבקר בחריפות את מדיניות הממשלה

שאלה 25

נספח 2
עמ' 190

נספח 3
עמ' 228

תרשים 8.5 / "צריך להיות חוק שיאפשר לסגור כלי תקשורת אם הוא מבקר בחריפות רבה מאוד את מדיניות הממשלה" (% כלל המדגם)

בדקנו מי בכל זאת **הסכימו** עם הקביעה שיש צורך בחוק שכזה. פילוח תשובות המדגם היהודי לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל העלה הבדלים גדולים. התברר שלמרות שבכל המחנות רק מיעוט תמכו בחקיקת החוק נגד ביקורת תקשורתית חריפה על מדיניות הממשלה, המיעוט הזה היה בגדלים שונים: בימין 38% הסכימו שחוק כזה נחוץ, במרכז – 12%, ובשמאל – 4% בלבד.

אצל היהודים ההשכלה התבררה גם היא כגורם בעל תאימות לתשובות לשאלה זו: ככל שההשכלה גבוהה יותר, כך התמיכה בחוק כזה נמוכה יותר (אצל בעלי השכלה יסודית ותיכונית חלקית – 41% תמיכה; אצל בעלי השכלה תיכונית מלאה – 31.5%; אצל בעלי השכלה אקדמית – 16%). אצל הערבים לא נמצאה תאימות בין השכלה לעמדה בשאלה הזאת.

לאי-הסכמה הרחבה לחוק שיאפשר לסגור כלי תקשורת שמתח ביקורת חריפה על הממשלה יש להוסיף את האי-הסכמה הרחבה שמצאנו עם הטענה שאם הממשלה מממנת את השידור הציבורי, צריכה להיות לה השפעה על תכניו.

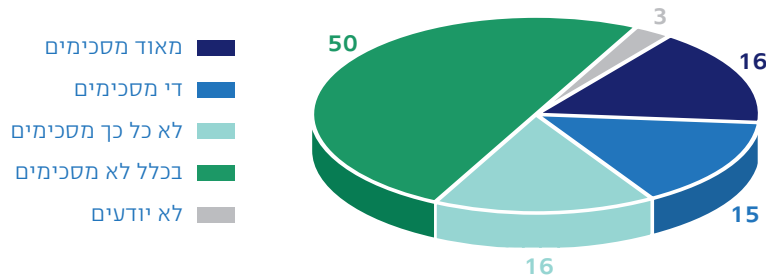
שרת התרבות והספורט מירי רגב אמרה לא פעם כי אם הממשלה נותנת כסף לשידור הציבורי, מן הראוי שתהיה לה גם השפעה על תוכני השידורים. מתברר כי הציבור אינו מסכים עם עמדה זו. שני שלישים בקרב היהודים והערבים הביעו אי-הסכמה לקישור בין מימון ציבורי להתערבות ממשלתית בתכנים.

מימון השידור הציבורי והשפעה על תכניו

שאלה 41

נספח 2
עמ' 199

תרשים 8.6 / "אם הממשלה נותנת כסף לשידור הציבורי, צריך שתהיה לה השפעה גם על התכנים של השידורים" (% כלל המדגם)

מי בכל זאת סבורים שצריך להיות קשר בין מימון ממשלתי של השידור לבין השפעה על התכנים? פילחנו את תשובות המדגם היהודי לפי מיקום על הרצף המדיני-ביטחוני ימין-שמאל. ההבדלים היו גדולים מאוד: ממי שהגדירו את עצמם בימין 47% סברו כי מימון ציבורי צריך לאפשר השפעה ממשלתית על תוכני השידור הציבורי, ממי שהגדירו את עצמם במרכז – 20%, וממי שהגדירו את עצמם בשמאל – 6%.

מן הפרק הזה אנו למדים כי הציבור בישראל אינו רואה בתקשורת את כלב השמירה של הדמוקרטיה. יתר על כן, אף שהוא משתמש בתקשורת – בעיקר בכלים המסורתיים, קרי העיתונות המודפסת והטלוויזיה – בתור המקור העיקרי שלו למידע פוליטי, לתפיסתו הדיווחים בה לא בהכרח משקפים את האמת לאמיתה. ואף על פי כן רוב הציבור הישראלי אינו מוכן לתת בידי השלטון כלים להצרת צעדיה של התקשורת, אם משום האי-אמון העמוק במוסדות הפוליטיים ואם משום שלמרות הביקורת, הציבור מכיר בחשיבותה של תקשורת חופשית במדינה דמוקרטית.

נספחים

נספח 1

הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית

השנה כללה ההשוואה הבינלאומית 13 מדדים, והיא בחנה את תפקודה של ישראל בי-3 תחומים: זכויות וחירויות דמוקרטיות, התהליך הדמוקרטי והמשילות. כאמור, המדדים נבחנו בשני צירי השוואה: האחד, מקומה של ישראל בשנה החולפת בהשוואה למדינות אחרות; והשני, הציונים של ישראל ב-2017 לעומת ציוניה בשנים עברו.

לוח נ-1.1 / המדדים הבינלאומיים

הגוף המבצע	המדד	
Freedom House Freedom in the World	זכויות פוליטיות (Political Rights)	זכויות וחירויות דמוקרטיות
Freedom House Freedom in the World	זכויות אזרחיות (Civil Liberties)	
Freedom House	חופש עיתונות (Freedom of the Press)	
The Economist Intelligence Unit Democracy Index	זכויות אזרחיות (Civil Liberties)	
The World Bank World Governance Indicators	ייצוג ואחריותיות (Voice and Accountability)	
The Economist Intelligence Unit Democracy Index	השתתפות פוליטית (Political Participation)	התהליך הדמוקרטי
V-Dem Institute Varieties of Democracy	שוויון זכויות דמוקרטי (Egalitarian Component Index)	
V-Dem Institute Varieties of Democracy	השתתפות אזרחית (Participatory Component Index)	
V-Dem Institute Varieties of Democracy	דמוקרטיה דליברטיבית (Deliberative Component Index)	
The Economist Intelligence Unit Democracy Index	תרבות פוליטית דמוקרטית (Democratic Political Culture)	משילות
The Economist Intelligence Unit Democracy Index	תפקוד הממשלה (Functioning of Government)	
The World Bank World Governance Indicators	שלטון החוק (Rule of Law)	
Transparency International	תפיסת השחיתות (Corruption Perceptions)	

המדינות ואופן ההשוואה

כל מכון הרכיב לעצמו רשימת מדינות למדידה, שונה בהרכבה ובאורכה (167-209 מדינות), ולכן ההשוואה בין ישראל לשאר המדינות מוצגת באחוזונים. הימצאות באחוזון גבוה משמעה דירוג טוב מבחינה דמוקרטית, ואילו הימצאות באחוזון נמוך משמעה דירוג לקוי.

חשוב להבהיר כי השינוי בדירוג של מדינה מסוימת בשנה נתונה והשינוי בציון שלה לא בהכרח תואמים זה את זה. מדינה יכולה לקבל שנתיים או יותר ברצף את אותו הציון, אך לעלות או לרדת במקומה בהשוואה למדינות אחרות. כלומר, אם הציונים של מדינות אחרות עלו, מקומה יכול לרדת גם אם ציונה נותר כשהיה, ולהפך: אם מדינות רבות ירדו בציוניהן, מקומה בסולם יכול לעלות גם אם לא חל שום שיפור בביצועיה הדמוקרטיים.

עוד הערה חשובה: כאשר אנו מציינים מדדי שנה מסוימת, אנו מתכוונים לשנה שהם פורסמו בה, אף שבדרך כלל הם מבוססים על נתוני השנה הקודמת לה. אם כך, מה שאנו מכנים "מדדי 2017" משקף בדרך כלל את ביצועי 2016, ומה שאנו מכנים "מדדי 2016" משקף את ביצועי 2015, וכן הלאה.

ישראל במדדי 2017 בהשוואה למדינות אחרות

ב־6 מן המדדים הדירוג של ישראל עלה השנה יחסית לשנה שעברה, וב־7 מדדים הוא נותר כשהיה.

לוח נ-1.2 / ישראל במדדי 2017 בהשוואה למדינות אחרות

המדד	המקום ב-2017	האחוזון ב-2017	המקום ב-2016	האחוזון ב-2016	השינוי
זכויות פוליטיות	57-49 (מתוך 195)	75-71	56-53 (מתוך 195)	73-71	=
זכויות אזרחיות - Freedom House	80-77 (מתוך 195)	61-59	79-78 (מתוך 195)	60-59	=
חופש עיתונות	65 (מתוך 199)	68-67	65 (מתוך 199)	67	=
זכויות אזרחיות - The Economist	90-85 (מתוך 167)	49-46	90-88 (מתוך 167)	47-46	=
ייצוג ואחריות	59 (מתוך 204)	71	61 (מתוך 204)	70	⬆
השתתפות פוליטית	4-2 (מתוך 167)	99-98	5-2 (מתוך 167)	99-97	=
שוויון זכויות דמוקרטי	44 (מתוך 174)	75	45 (מתוך 174)	74	⬆

המדד	המקום ב־2017	האחוזון ב־2017	המקום ב־2016	האחוזון ב־2016	השינוי
השתתפות אזרחית	8 (מתוך 174)	95	10 (מתוך 174)	94	↑
דמוקרטיה דליברטיבית	37 (מתוך 174)	79	36 (מתוך 174)	79	=
תרבות פוליטית דמוקרטית	22-19 (מתוך 167)	89-85	26-20 (מתוך 167)	88-84	=
תפקוד הממשלה	29-27 (מתוך 167)	84-83	42-31 (מתוך 167)	81-75	↑
שלטון החוק	33 (מתוך 209)	84	36 (מתוך 209)	83	↑
תפיסת השחיתות	28 (מתוך 176)	84	34-32 (מתוך 168)	81-80	↑

↑ שיפור במקומה של ישראל לעומת הדירוג הקודם
= אין שינוי במקומה של ישראל לעומת הדירוג הקודם

המדדים הבינלאומיים: תיאור ומקורות

את מדד החופש בעולם (Freedom in the World), המתפרסם בקביעות מדי שנה מאז 1972, פיתח הארגון האמריקני הוותיק Freedom House. המדד מציג את הציונים של מכלול הזכויות הפוליטיות והאזרחיות של התושבים ברוב מדינות העולם. בפרק ההשוואתי הסתמכנו על הנתונים המדווחים בפרסום *Freedom in the World 2017*.

גם את מדד חופש העיתונות (Freedom of the Press), המתפרסם מאז 1980, פיתח ארגון Freedom House. מדד זה מציג את הציונים של רמת חופש העיתונות ברוב מדינות העולם. בפרק ההשוואתי הסתמכנו על הנתונים המדווחים בפרסום *Freedom of the Press 2017*.

מחלקת המחקר של כתב העת *The Economist* מפרסמת מדי שנה מדד דמוקרטיה עולמי המציין את רמת הדמוקרטיה ב־167 מדינות ברחבי העולם. המדד מורכב מ־5 תת־מדדים עצמאיים: התהליך האלקטורלי, תפקוד הממשלה, השתתפות הפוליטית, התרבות הפוליטית הדמוקרטית, הזכויות האזרחיות. לדברי עורכי המדד הם משתמשים במועד בהגדרות רחבות ותובעניות יותר למושג "דמוקרטיה" מהגדרות שמשמשים בהם מדדי Freedom House, ולכן במדד זה מדינות רבות יותר מקבלות תווית של "דמוקרטיה פגומה". בפרק ההשוואתי אנחנו מסתמכים על הנתונים המדווחים בפרסום *Democracy Index 2016: Revenge of the "Deplorables"* ומביאים את ציוני ישראל ב־4 תת־מדדים: זכויות אזרחיות, השתתפות פוליטית, תרבות פוליטית דמוקרטית, תפקוד הממשלה.

ארגון הבנק העולמי מפרסם מדי שנה נתונים השוואתיים על מרבית מדינות העולם (Worldwide Governance Indicators) ב־6 היבטים של משילות: ייצוג ואחריותיות, יציבות פוליטית והיעדר אלימות

או טרור, יעילות הממשלה, איכות הרגולציה, שלטון החוק, היעדר שחיתות. כאן אנו מביאים נתונים על שניים מן המדדים: ייצוג ואחריותיות ושלטון החוק. הנתונים האחרונים פורסמו באתר הארגון בספטמבר 2016.

הארגון הנחשב למוביל בעולם במאבק בשחיתות על כל צורותיה הוא ארגון השקיפות הבינלאומי (Transparency International). מדד תפיסת השחיתות של ארגון זה מבוסס על 12 מקורות מידע ממגוון מוסדות עצמאיים המתמחים בנושאי ממשל ובניתוח האקלים העסקי. בפרק ההשוואתי אנו מסתמכים על הנתונים המדווחים בפרסום *Corruption Perceptions Index 2016*.

מדדי הדמוקרטיה החדשים והמפורטים של הארגון V-Dem (Varieties of Democracy) כוללים אינדיקטורים לאיכות הדמוקרטיה במדינות העולם בהיבטים של שמירה על ערכים ליברליים, ייצוג אלקטורלי, שוויון, השתתפות ודליברציה (דיון). כאן אנו מביאים נתונים על רמת שוויון הזכויות הדמוקרטיות, הרכיב השתתפותי והרכיב הדליברטיבי. בדברינו הסתמכנו על הנתונים המדווחים בפרסום *Democracy at Dusk? V-Dem Annual Report 2017*.

נספח 2

התפלגות התשובות בסקר (%) כלל המדגם, יהודים, ערבים*)

1. מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
15.6	15.0	15.1	טוב מאוד
26.3	33.9	32.7	טוב
33.1	32.9	32.9	ככה־ככה
12.5	8.9	9.5	רע
11.9	7.2	7.9	רע מאוד
0.6	2.1	1.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

2. והמצב שלך באופן אישי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
23.1	32.6	31.2	טוב מאוד
33.1	44.0	42.3	טוב
33.1	17.8	20.2	ככה־ככה
3.8	2.4	2.6	רע
6.9	1.9	2.6	רע מאוד
—	1.3	1.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

* שיעור ה"לא יודע/מסרב להשיב" הותאם במקרים מסוימים בעוד עשירית האחוז לצורך עיגול ל-100%.

**3. אנשים מבינים בדרכים שונות את הביטוי "מדינה דמוקרטית".
במילה אחת או שתיים אמור לי מה משמעות "מדינה דמוקרטית" מבחינתך
(שאלה פתוחה, משמעות עיקרית)**

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
22.5	23.1	23.0	חופש (באופן כללי או חופש בחירה, "לְסֵה פֶּר")
24.4	22.7	22.9	חופש ביטוי, חופש דעה
2.5	6.1	5.6	מנגנונים ומוסדות (הפרדת רשויות, חוקה)
0.6	19.3	16.4	ריבונות העם והיענות השלטון, שלטון הרוב
26.3	11.2	13.6	שוויון
2.5	5.0	4.6	פלורליזם ודאגה למיעוטים
10.0	2.7	3.8	זכויות אדם ואזרח, כבוד
1.3	0.2	0.4	צדק
0.6	1.5	1.4	שלילת הדמוקרטיה, תפיסות אנטי־דמוקרטיות
9.3	8.2	8.3	לא יודע/מסרב להשיב/ תשובות סתמיות
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 99

4. מה דעתך על הדרך שבה הממשלה מטפלת בבעיות העיקריות שיש כיום במדינה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
5.0	4.9	4.9	מטפלת בדרך טובה מאוד
30.0	27.8	28.1	מטפלת בדרך די טובה
36.9	33.0	33.6	מטפלת בדרך לא כל כך טובה
26.3	31.5	30.7	מטפלת בדרך לא טובה בכלל
1.8	2.8	2.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 74

5. באופן כללי, האם אתה אופטימי או פסימי לגבי העתיד של ישראל?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
13.8	26.5	24.5	מאוד אופטימי
36.3	44.6	43.3	די אופטימי
30.0	18.3	20.1	די פסימי
15.6	8.0	9.2	מאוד פסימי
4.3	2.6	2.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 133**6. באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה?**

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
2.5	5.2	4.8	במידה רבה מאוד
5.6	16.1	14.5	במידה די רבה
34.4	44.7	43.1	במידה די מעטה
53.8	31.1	34.7	בכלל לא
3.7	2.9	2.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

7-15. עד כמה אתה מסכים או לא מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים:

7. בסך הכול, רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
32.5	25.8	26.9	בכלל לא מסכים
37.5	41.4	40.8	לא כל כך מסכים
22.5	24.9	24.5	די מסכים
4.4	5.0	4.9	מאוד מסכים
3.1	2.9	2.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 103

דיון
בעמ' 138

8. ארגוני זכויות האדם והאזרח, כמו "האגודה לזכויות האזרח" ו"בצלם", גורמים נזק למדינה

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
56.9	18.3	24.3	בכלל לא מסכים
20.0	16.6	17.1	לא כל כך מסכים
8.8	17.6	16.2	די מסכים
3.1	41.7	35.6	מאוד מסכים
11.2	5.8	6.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 71

9. ישראל היא מקום שטוב לחיות בו

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
10.0	3.4	4.4	בכלל לא מסכים
16.9	9.7	10.8	לא כל כך מסכים
37.5	40.2	39.7	די מסכים
35.6	46.1	44.4	מאוד מסכים
—	0.6	0.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

10. כדי לטפל בבעיות המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת או בדעת הקהל

דיון
בעמ' 94

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
23.8	38.3	36.0	בכלל לא מסכים
11.9	18.2	17.2	לא כל כך מסכים
25.6	20.5	21.3	די מסכים
33.1	21.5	23.3	מאוד מסכים
5.6	1.5	2.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

11. העובדים הזרים לוקחים מהישראלים את מקומות העבודה

דיון
בעמ' 150

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
17.5	37.8	34.7	בכלל לא מסכים
16.9	31.3	29.0	לא כל כך מסכים
16.3	13.0	13.5	די מסכים
46.3	15.3	20.1	מאוד מסכים
3.0	2.6	2.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 90

12. פעם ישראל הייתה הרבה יותר דמוקרטית משהיא היום

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
21.3	31.1	29.6	בכלל לא מסכים
15.6	23.3	22.1	לא כל כך מסכים
18.1	19.6	19.3	די מסכים
35.6	19.7	22.2	מאוד מסכים
9.4	6.3	6.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 163

13. אני מאמין יותר למה שאני קורא ברשתות החברתיות מאשר למה שאומרים בטלוויזיה, ברדיו או בעיתונים

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
38.8	27.7	29.4	בכלל לא מסכים
27.5	25.9	26.2	לא כל כך מסכים
18.8	16.1	16.5	די מסכים
9.4	15.4	14.5	מאוד מסכים
5.5	14.9	13.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 139**14. יש בישראל אנשים שמנצלים לרעה את חופש הביטוי כדי לפגוע במדינה**

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
19.4	11.6	12.8	בכלל לא מסכים
17.5	13.0	13.7	לא כל כך מסכים
28.8	26.4	26.8	די מסכים
25.6	47.6	44.1	מאוד מסכים
8.7	1.4	2.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

15. לצעירים של היום קשה יותר להסתדר בחיים מאשר לדור הקודםדיון
בעמ' 153

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
11.9	8.7	9.2	בכלל לא מסכים
5.6	16.7	14.9	לא כל כך מסכים
24.4	23.4	23.5	די מסכים
57.5	49.3	50.6	מאוד מסכים
0.6	1.9	1.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 78

16.1 אנשים מבינים בדרכים שונות את הביטוי "מדינה יהודית". במילה אחת או שתיים אמור לי מה משמעות "מדינה יהודית" מבחינתך (שאלה פתוחה, משמעות עיקרית, יהודים)

יהודים	
46.6	משמעות לאומית
30.2	משמעות דתית
9.5	משמעות של דמוקרטיה וסובלנות
3.9	היבטים שליליים
9.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

דיון
בעמ' 78

16.2 אנשים מבינים בדרכים שונות את הביטוי "מדינה יהודית". במילה אחת או שתיים אמור לי מה משמעות "מדינה יהודית" מבחינתך (שאלה פתוחה, ערבים)

ערבים	
8.1	גישה חיובית
26.3	שייכות ליהודים
18.1	לא דמוקרטית
29.4	גזענות
18.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

17. עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות האלה:

כלל המדגם

דיון
בעמ' 119

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	יש לי הרבה מאוד אמון	יש לי די הרבה אמון	יש לי די מעט אמון	אין לי בכלל אמון	
100	1.5	4.5	23.4	45.9	24.7	17.1 התקשורת
100	3.4	23.4	33.0	24.6	15.6	17.2 בית המשפט העליון
100	2.0	7.8	32.2	41.0	17.0	17.3 המשטרה
100	6.0	31.1	34.2	15.6	13.1	17.4 נשיא המדינה
100	2.3	3.7	22.1	50.6	21.3	17.5 הכנסת
100	2.4	48.4	32.5	10.6	6.1	17.6 צה"ל
100	1.0	6.2	22.7	41.6	28.5	17.7 הממשלה
100	6.0	2.4	12.9	49.0	29.7	17.8 המפלגות
100	6.3	9.2	17.2	28.9	38.4	17.9 הרבנות הראשית (ליהודים); בית הדין השרעי (למוסלמים ולדרוזים); בית המשפט הקאנוני (לנוצרים)
100	9.8	9.6	32.4	31.2	17.0	17.10 היועץ המשפטי לממשלה

יהודים

סך הכול	לא יודע/ מטרב להשיב	יש לי הרבה מאוד אמון	יש לי די הרבה אמון	יש לי די מעט אמון	אין לי בכלל אמון	
100	1.8	4.7	25.0	44.3	24.2	17.1 התקשורת
100	2.5	24.7	32.3	23.7	16.8	17.2 בית המשפט העליון
100	2.1	7.5	34.5	41.9	14.0	17.3 המשטרה
100	5.4	34.8	36.2	14.2	9.4	17.4 נשיא המדינה
100	1.9	3.5	23.6	52.5	18.5	17.5 הכנסת
100	0.8	53.8	34.6	8.7	2.1	17.6 צה"ל
100	0.8	5.6	24.4	43.2	26.0	17.7 הממשלה
100	6.5	2.2	13.0	51.0	27.3	17.8 המפלגות
100	5.0	6.1	14.2	30.4	44.3	17.9 הרבנות הראשית
100	8.1	9.5	34.6	31.6	16.2	17.10 היועץ המשפטי לממשלה

ערבים

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	יש לי הרבה מאוד אמון	יש לי די הרבה אמון	יש לי די מעט אמון	אין לי בכלל אמון	
100	—	3.1	15.0	54.4	27.5	17.1 התקשורת
100	7.4	16.9	36.9	29.4	9.4	17.2 בית המשפט העליון
100	1.2	9.4	20.0	36.3	33.1	17.3 המשטרה
100	10.1	10.6	23.1	23.1	33.1	17.4 נשיא המדינה
100	4.9	5.0	13.8	40.0	36.3	17.5 הכנסת
100	10.5	19.4	21.3	21.3	27.5	17.6 צה"ל
100	2.5	9.4	13.1	33.1	41.9	17.7 הממשלה
100	3.1	3.8	12.5	38.1	42.5	17.8 המפלגות
100	14.4	25.6	33.1	20.6	6.3	17.9 בית הדין השרעי (למוסלמים ולדרוזים); בית המשפט הקאנוני (לנוצרים)
100	19.3	10.0	20.6	28.8	21.3	17.10 היועץ המשפטי לממשלה

18. ישראל מוגדרת מדינה יהודית ודמוקרטית. האם לדעתך יש או אין היום שיווי משקל/איזון נכון בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
16.3	28.6	26.7	יש היום שיווי משקל/איזון נכון בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי
73.8	41.6	46.6	הרכיב היהודי חזק מדי
6.3	22.7	20.1	הרכיב הדמוקרטי חזק מדי
3.6	7.1	6.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 80

דיון
בעמ' 82

19. ואיזה רכיב היית רוצה שיהיה חזק יותר? (יהודים)

יהודים	
22.7	היהודי
32.4	הדמוקרטי
43.2	שניהם באותה מידה
1.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

דיון
בעמ' 108

20. האם יש או אין היום במדינת ישראל מפלגה שמייצגת את השקפותיך בצורה טובה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
31.9	49.7	46.9	כן, יש
65.6	47.5	50.3	לא, אין
2.5	2.8	2.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

21. אילו היו מתקיימות בקרוב בחירות, האם היית מצביע שוב לאותה מפלגה שהצבעת לה בבחירות האחרונות (בשנת 2015) או שהיית מצביע למפלגה אחרת?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
30.0	42.1	40.2	בטוח שהייתי מצביע לאותה מפלגה
9.4	14.8	14.0	חושב שהייתי מצביע לאותה מפלגה
9.4	12.4	11.9	חושב שהייתי מצביע למפלגה אחרת
18.1	16.1	16.4	בטוח שהייתי מצביע למפלגה אחרת
21.3	4.5	7.1	לא הצבעתי בבחירות האחרונות ב־2015
11.8	10.1	10.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

22. כל חברה בעולם מתחלקת לקבוצות חזקות וחלשות. להרגשתך, לאיזו קבוצה בחברה הישראלית אתה שייך?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
17.5	22.1	21.4	לקבוצה חזקה
21.3	43.4	39.9	לקבוצה די חזקה
31.3	15.5	18.0	לקבוצה די חלשה
25.0	10.3	12.6	לקבוצה חלשה
4.9	8.7	8.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 72

23. אם תהיה לך אפשרות לקבל אזרחות אמריקאית או אזרחות של מדינה אחרת במערב, האם תעדיף לעבור ולחיות שם או שתעדיף להישאר לחיות בישראל?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
18.1	14.7	15.2	אעדיף לעבור לחיות שם
81.3	80.6	80.7	אעדיף להישאר לחיות בישראל
0.6	4.7	4.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

24-32. עד כמה אתה מסכים או לא מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים:

24. ישראל היא לא דמוקרטיה אמיתית מפני שקבוצה קטנה של עשירים משפיעה על השלטון כך שהוא מקבל החלטות לטובת העשירים ונגד האנשים הפשוטים

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
43.8	25.9	28.7	מאוד מסכים
23.8	29.9	28.9	די מסכים
12.5	23.5	21.8	לא כל כך מסכים
16.9	19.2	18.8	בכלל לא מסכים
3.0	1.5	1.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 95

25. צריך להיות חוק שיאפשר לסגור כלי תקשורת אם הוא מבקר בחריפות רבה מאוד את מדיניות הממשלה

דיון
בעמ' 166

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
10.6	13.2	12.8	מאוד מסכים
9.4	10.6	10.4	די מסכים
11.9	16.1	15.4	לא כל כך מסכים
63.8	57.9	58.8	בכלל לא מסכים
4.3	2.2	2.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

26. אזרחי ישראל תמיד יכולים לסמוך על המדינה שתעזור להם בעת צרה

דיון
בעמ' 130

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
29.4	17.7	19.5	מאוד מסכים
31.3	25.1	26.1	די מסכים
16.3	30.1	27.9	לא כל כך מסכים
20.6	25.8	25.0	בכלל לא מסכים
2.4	1.3	1.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 84

27. הדתיים משתלטים בהדרגה על המדינה (ליהודים)
הדתיים הערבים משתלטים בהדרגה על החברה הערבית (לערבים)

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
11.9	30.0	27.1	מאוד מסכים
25.0	22.9	23.2	די מסכים
15.6	20.7	19.9	לא כל כך מסכים
45.0	24.3	27.5	בכלל לא מסכים
2.5	2.1	2.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 164

28. כלי התקשורת בישראל מתארים את המצב במדינה כאילו הוא הרבה יותר גרוע ממה שהוא באמת

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
25.6	30.2	29.5	מאוד מסכים
28.8	26.2	26.6	די מסכים
14.4	23.5	22.1	לא כל כך מסכים
25.0	16.8	18.1	בכלל לא מסכים
6.2	3.3	3.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

29. הפליטים והמהגרים הלא־חוקיים שהגיעו לישראל בשנים האחרונות מקלקלים את האופי של החברה הישראלית

דיון
בעמ' 151

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
33.8	28.6	29.4	מאוד מסכים
21.9	21.4	21.5	די מסכים
13.1	24.9	23.0	לא כל כך מסכים
20.6	22.5	22.2	בכלל לא מסכים
10.6	2.6	3.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

30. מנהיג טוב עושה לא מה שהעם רוצה, אלא את מה שהוא חושב שהעם צריך

דיון
בעמ' 144

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
34.4	33.0	33.2	מאוד מסכים
23.1	31.1	29.9	די מסכים
11.9	17.8	16.9	לא כל כך מסכים
26.9	14.8	16.7	בכלל לא מסכים
3.7	3.3	3.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 70

3.1. החיים היום בישראל קשים יותר מאשר ברוב מדינות המערב

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
37.5	20.9	23.5	מאוד מסכים
23.1	22.7	22.8	די מסכים
12.5	25.0	23.0	לא כל כך מסכים
21.3	23.7	23.3	בכלל לא מסכים
5.6	7.7	7.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 93

3.2. משטר דמוקרטי אינו מתאים כיום לישראל בגלל בעיותיה הביטחוניות והחברתיות המיוחדות

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
26.3	8.1	10.9	מאוד מסכים
23.8	9.0	11.3	די מסכים
12.5	20.3	19.0	לא כל כך מסכים
31.3	61.0	56.3	בכלל לא מסכים
6.1	1.6	2.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

33. עם איזו דעה אתה מסכים יותר?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
71.9	43.1	47.6	בטווח הארוך – אם עובדים קשה, מצליחים כלכלית
26.9	53.1	49.0	עבודה קשה לא מבטיחה הצלחה כלכלית
1.2	3.8	3.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

34. (למי שעובד) עד כמה אתה מרגיש בטוח שתוכל להמשיך לעבוד במקום העבודה שלך כל זמן שתרצה בכך?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
5.0	8.3	7.9	בכלל לא בטוח
19.8	20.6	20.5	לא כל כך בטוח
36.6	34.0	34.4	די בטוח
37.6	35.0	35.4	בטוח לגמרי
1.0	2.1	1.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 154

35. האם ההכנסות החודשיות שלך ו/או של משפחתך מספיקות או לא מספיקות כדי לכסות את כל ההוצאות של משק הבית שלך/שלכם?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
31.3	31.5	31.4	מספיקות לגמרי
20.6	33.4	31.4	די מספיקות
28.8	21.6	22.8	לא כל כך מספיקות
19.3	12.0	13.2	בכלל לא מספיקות
—	1.5	1.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 112

36. האם אתה אוהד או פעיל של מפלגה כלשהי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
67.5	76.2	74.8	לא, אני לא אוהד ולא פעיל בשום מפלגה
30.0	16.4	18.6	אני אוהד של מפלגה, אבל לא חבר בה
1.9	6.4	5.7	אני חבר מפלגה
0.6	0.3	0.3	אני חבר ובעל תפקיד במפלגה
—	0.7	0.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

37. באיזו מידה אתה מוטרד היום מכל אחד מהנושאים הבאים:**כלל המדגם**

דיון
בעמ' 85, 136,
158, 159

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	בכלל לא מוטרד	לא כל כך מוטרד	די מוטרד	מאוד מוטרד	
100	1.9	16.4	21.6	26.0	34.1	37.1 שלא תוכל לתמוך כלכלית בילדיך בעתיד
100	1.4	19.7	22.9	23.6	32.4	37.2 שלא תוכל להתקיים בכבוד לעת זקנה
100	2.5	38.1	19.7	18.1	21.6	37.3 שבעתיד לא תוכל לבטא את הדעות הפוליטיות שלך בלי להיפגע
100	1.4	39.8	18.3	21.5	19.0	37.4 שלא תוכל לשמור על אורח החיים הדתי/מסורתי/חילוני שלך בגלל התחזקות של קבוצות שמקיימות אורח חיים שונה משלך

יהודים

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	בכלל לא מוטרד	לא כל כך מוטרד	די מוטרד	מאוד מוטרד	
100	1.9	15.6	24.2	26.7	31.6	37.1 שלא תוכל לתמוך כלכלית בילדיך בעתיד
100	1.4	18.2	25.7	23.1	31.6	37.2 שלא תוכל להתקיים בכבוד לעת זקנה
100	1.9	39.4	21.9	16.9	19.9	37.3 שבעתיד לא תוכל לבטא את הדעות הפוליטיות שלך בלי להיפגע
100	1.2	38.9	20.1	21.3	18.5	37.4 שלא תוכל לשמור על אורח החיים הדתי/מסורתי/חילוני שלך בגלל התחזקות של קבוצות שמקיימות אורח חיים שונה משלך

ערבים

מאוד מוטred	די מוטred	לא כל כך מוטred	בכלל לא מוטred	לא יודע/ מסרב להשיב	סך הכול	
47.5	21.9	7.5	20.6	2.5	100	37.1 שלא תוכל לתמוך כלכלית בילדיך בעתיד
36.9	26.3	8.1	28.1	0.6	100	37.2 שלא תוכל להתקיים בכבוד לעת זקנה
30.6	24.4	8.1	31.3	5.6	100	37.3 שבעתיד לא תוכל לבטא את הדעות הפוליטיות שלך בלי להיפגע
21.9	22.5	8.1	45.0	2.5	100	37.4 שלא תוכל לשמור על אורח החיים הדתי/מסורתי/ חילוני שלך בגלל התחזקות של קבוצות שמקיימות אורח חיים שונה משלך

38. עם איזו מהדעות הבאות אתה מסכים יותר?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
20.0	35.5	33.1	החלטות שמתקבלות על ידי ממשלה שמבוססת על רוב בכנסת הן תמיד החלטות דמוקרטיות
66.9	51.5	53.9	החלטות שמוגדות לערכים כמו זכויות המיעוט וחופש הביטוי הן החלטות לא דמוקרטיות, גם אם הן התקבלו על ידי ממשלה וכנסת שיש להן רוב
13.1	13.0	13.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

39. מאיפה אתה מקבל את עיקר המידע שלך בנושאים פוליטיים? (אפשר עד 2 תשובות)

דיון
בעמ' 161

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
57.5	52.0	52.8	מהטלוויזיה (בשידור או באינטרנט)
22.5	26.7	26.1	מהרדיו
15.0	30.4	28	מהעיתונות המודפסת
36.3	23.8	25.8	מהרשתות החברתיות (למשל, פייסבוק או טוויטר)
20.6	13.8	14.8	מבלוגים באינטרנט
5.6	17.1	15.3	משיחות עם חברים או משפחה
—	3.6	3.0	אחר
5.0	1.4	2.0	לא מתעניין בפוליטיקה/לא מחפש מידע פוליטי
—	0.3	0.3	לא יודע/מסרב להשיב
162.5	169.1	168.1	סך הכול

40-52. עד כמה אתה מסכים או לא מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים:

40. אנשים לא צריכים לסמוך על המדינה שתעזור להם בעת צרה אלא על בני משפחתם, חברים ושכנים

דיון
בעמ' 145

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
26.3	23.4	23.8	מאוד מסכים
25.0	25.6	25.5	די מסכים
19.4	24.0	23.2	לא כל כך מסכים
26.9	25.0	25.3	בכלל לא מסכים
2.4	2.0	2.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 167

41. אם הממשלה נותנת כסף לשידור הציבורי, צריך שתהיה לה השפעה גם על התכנים של השידורים

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
15.0	16.3	16.1	מאוד מסכים
16.3	14.5	14.7	די מסכים
10.0	17.5	16.3	לא כל כך מסכים
56.3	49.1	50.2	בכלל לא מסכים
2.4	2.6	2.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 105

42. פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
58.1	47.9	49.5	מאוד מסכים
24.4	31.4	30.3	די מסכים
6.9	13.9	12.8	לא כל כך מסכים
4.4	5.3	5.2	בכלל לא מסכים
6.2	1.5	2.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

43. הכללים של הדמוקרטיה יפים על הנייר אבל הם לא מתאימים לניהול יעיל של מדינה

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
34.4	19.2	21.6	מאוד מסכים
28.1	18.4	19.9	די מסכים
11.9	25.9	23.7	לא כל כך מסכים
16.9	33.4	30.9	בכלל לא מסכים
8.7	3.1	3.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

44. אני מעדיף לשתוק ולא לבטא בקול רם אם את דעתי הפוליטית בנוכחות אנשים שאני לא מכיר

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
31.9	18.9	20.9	מאוד מסכים
30.6	19.1	20.9	די מסכים
10.0	16.6	15.5	לא כל כך מסכים
25.0	43.8	40.8	בכלל לא מסכים
2.5	1.6	1.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 101

45. האופוזיציה בישראל חלשה ולא ממלאת כראוי את תפקידה

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
34.4	40.6	39.6	מאוד מסכים
36.3	25.5	27.1	די מסכים
13.1	15.5	15.1	לא כל כך מסכים
6.9	12.0	11.2	בכלל לא מסכים
9.3	6.4	7.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 87

46. יש לקחת את זכות ההצבעה בבחירות ממי שלא מסכים להצהיר שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי (יהודים)

יהודים	
30.0	מאוד מסכים
14.0	די מסכים
16.1	לא כל כך מסכים
36.9	בכלל לא מסכים
3.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

47. הפוליטיקאים בישראל מנותקים מהבעיות ומהצרכים האמיתיים של הציבור

דיון
בעמ' 107

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
43.1	34.0	35.4	מאוד מסכים
32.5	29.4	29.9	די מסכים
13.1	22.9	21.4	לא כל כך מסכים
5.6	12.0	11.0	בכלל לא מסכים
5.7	1.7	2.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

48. ישראלים תמיד יכולים לסמוך על ישראלים אחרים שיעזרו להם בעת צרה

דיון
בעמ' 146

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
23.1	33.6	31.9	מאוד מסכים
28.8	36.7	35.4	די מסכים
20.6	17.7	18.2	לא כל כך מסכים
23.1	10.3	12.3	בכלל לא מסכים
4.4	1.7	2.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 137

49. יש לאסור על אזרחי ישראל למתוח בפומבי ביקורת חריפה על המדינה

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
3.8	12.3	10.9	מאוד מסכים
8.1	12.5	11.8	די מסכים
16.3	20.0	19.4	לא כל כך מסכים
65.6	54.1	55.9	בכלל לא מסכים
6.2	1.1	2.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 113

50. לא חשוב למו מצביעים, זה לא משנה את המצב

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
30.0	16.2	18.4	מאוד מסכים
21.9	16.1	17.0	די מסכים
9.4	23.0	20.9	לא כל כך מסכים
36.9	42.2	41.4	בכלל לא מסכים
1.8	2.5	2.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

51. ההרכב המפלגתי של הכנסת הנוכחית מייצג היטב את הדעות הרבות הקיימות בציבור הישראלי

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
10.6	22.3	20.5	מאוד מסכים
30.0	30.4	30.4	די מסכים
22.5	23.8	23.6	לא כל כך מסכים
28.8	19.9	21.3	בכלל לא מסכים
8.1	3.6	4.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

52. הפערים הגדולים בהכנסות של אזרחי ישראל פוגעים באופי הדמוקרטי של המדינה

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
41.9	30.2	32.0	מאוד מסכים
31.3	27.0	27.6	די מסכים
10.0	21.2	19.4	לא כל כך מסכים
12.5	17.8	17.0	בכלל לא מסכים
4.3	3.8	4.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 131

53. באיזו תכיפות אתה מדבר עם חברים שלך על עניינים פוליטיים?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
55.0	18.1	23.8	לעתים מאוד רחוקות
18.8	27.1	25.8	לעתים די רחוקות
15.0	37.0	33.6	לעתים די קרובות
10.0	15.0	14.3	לעתים מאוד קרובות
1.2	2.8	2.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 115

54. האם אתה מסכים או לא מסכים עם הטענה שחלק מהחוקים שהכנסת חוקקה בשנים האחרונות פוגעים באופי הדמוקרטי של המדינה? למשל, חוק העמותות שמחייב עמותות שמקבלות כסף ממדינות זרות לפרסם את מקורות המימון וחוק ההסדרה (חוק שמסדיר את התיישבות המתנחלים)

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
50.6	29.2	32.5	מאוד מסכים
24.4	18.1	19.0	די מסכים
6.9	18.8	16.9	לא כל כך מסכים
6.3	28.0	24.6	בכלל לא מסכים
11.8	5.9	7.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

55. האם אתה מרגיש כיום חלק מקהילה ממשית אחת או יותר, כלומר – חלק מקבוצה מגובשת של אנשים שגרים קרוב, מכירים היטב זה את זה, שותפים לדעה על סגנון החיים הרצוי ועוזרים זה לזה כשצריך?

דיון
בעמ' 147

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
31.3	36.7	35.8	כן, מאוד
27.5	20.4	21.5	די
11.3	20.6	19.1	לא כל כך
28.8	20.7	22.0	בכלל לא
1.1	1.6	1.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

56. האם אתה מרגיש כיום חלק מקהילה וירטואלית אחת או יותר באינטרנט של אנשים בעלי נושאי עניין משותפים?

דיון
בעמ' 148

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
10.0	16.8	15.7	כן, מאוד
15.6	11.7	12.3	די
5.0	17.9	15.9	לא כל כך
66.9	49.3	52.1	בכלל לא
2.5	4.3	4.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 163

57. האם אתה עוקב באופן שוטף באינטרנט אחר אתרים של פוליטיקאים מסוימים או של מפלגות מסוימות?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
5.0	6.9	6.6	כן, לעתים קרובות מאוד
8.8	8.4	8.5	כן, לעתים די קרובות
4.4	3.7	3.8	כן, אבל לעתים לא כל כך קרובות
15.6	9.7	10.6	כן, אבל לעתים רחוקות
65.6	69.7	69.0	בכלל לא
0.6	1.6	1.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

58-61. עד כמה אתה מסכים או לא מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים:

58. צריך לקחת מבית המשפט העליון את הסמכות לבטל חוקים שהתקבלו בכנסת בידי חברי הכנסת, שנבחרו לתפקידם בידי האזרחים

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
16.3	22.8	21.8	מאוד מסכים
19.4	13.0	14.0	די מסכים
6.9	15.0	13.8	לא כל כך מסכים
41.9	44.3	43.9	בכלל לא מסכים
15.5	4.9	6.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 117

59. השלטון הדמוקרטי בישראל נמצא בסכנה חמורה

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
40.0	19.7	22.9	מאוד מסכים
25.0	21.3	21.9	די מסכים
13.8	25.1	23.3	לא כל כך מסכים
11.9	30.9	27.9	בכלל לא מסכים
9.3	3.0	4.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

60. עדיף להצביע למנהיגים ולמפלגות שמציעים פתרונות יעילים ומהירים לבעיות גם אם הפתרונות האלה לא לגמרי מתאימים לעקרונות הדמוקרטיה

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
22.5	13.2	14.6	מאוד מסכים
23.8	16.9	18.0	די מסכים
13.8	26.4	24.4	לא כל כך מסכים
26.3	37.2	35.4	בכלל לא מסכים
13.6	6.3	7.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 116

61. למרות שרוב העם בחר בימין – מערכת המשפט, התקשורת והאקדמיה השמאלניות מפריעות לימין לשלוט

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
18.8	25.7	24.6	מאוד מסכים
18.1	19.9	19.6	די מסכים
16.9	17.2	17.2	לא כל כך מסכים
18.8	33.3	31.1	בכלל לא מסכים
27.4	3.9	7.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 127

62. איזה ציון אתה נותן להנהגת ישראל כיום בנושא השחיתות בסולם ציונים שבין 1 ל-5, כך ש-1 הוא "מאוד מושחתת" ו-5 הוא "בכלל לא מושחתת"?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
28.8	26.9	27.1	1 - מאוד מושחתת
25.6	22.1	22.7	2
28.1	31.7	31.2	3
5.0	12.3	11.1	4
3.0	4.7	4.5	5 - בכלל לא מושחתת
9.5	2.3	3.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול
2.2	2.45	2.4	ממוצע בין 1 ל-5

נספח 3

התפלגות נתוני מדד 2017 לעומת נתוני העבר (%)¹

1. מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי?

2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
15.1	7.6	7.3	10.7	9.5	9.5	6.4	5.8	4.3	5.3	3.2	3.1	2.8	2.3	2.5	טוב מאוד
32.7	28.9	33.9	33.6	25.7	28.6	21.4	33.9	26.9	23.1	11.4	19.4	16.5	11.1	8.6	טוב
32.9	39.9	38.7	36.6	41.1	40.5	41.0	35.2	38.4	35.7	34.3	38.2	37.5	32.9	26.1	ככה־ככה
9.5	12.2	9.3	8.8	9.8	11.4	16.0	13.8	17.1	16.1	25.0	18.4	16.8	22.7	24.3	רע*
7.9	10.7	8.7	8.2	11.8	8.6	13.7	9.8	12.2	18.2	25.2	20.4	25.8	30.6	38.5	רע מאוד
1.8	0.7	2.0	2.1	2.1	1.4	1.5	1.5	1.1	1.6	0.9	0.5	0.6	0.4	—	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* טע 2013 הנוסח היה "די טוב" ו"די רע".

1 הערות כלליות:

- הניתוח ההשוואתי מציג את התפלגות התשובות של כלל המדגם (פרט לשאלות שהוצגו רק ליהודים או רק לערבים ולכמה שאלות שבהן מובאות רק תשובות היהודים), ובכללן לא יודע/מסרב להשיב.
- נוסח השאלה וקטגוריות התשובה מוצגים לפי שאלון מדד 2017. הבדלים בנוסח ובקטגוריות בין מדד זה למדדי העבר, אם יש, או קטגוריה שלא הופיעה בשנה מסוימת מובאים לתשומת לב הקורא בהערות מתחת לכל לוח.
- משמעות הקיצור ל"נ היא שבשנה זו – אם הוצגה השנה בכותרת הלוח, השאלה לא נשאלה (או שהקטגוריה המסומנת לא הוצגה).
- במשתנים אחדים הוצג השנה בשאלון מספר זוגי של קטגוריות לבחירה, ואילו בשנים קודמות הוצג בהם מספר לא זוגי. במקרים אלה חולקה בתרשימים בגוף הדוח המציגים השוואה לאורך זמן קטגוריית האמצע בשנים קודמות. לדוגמה: "במידה מסוימת" חולקה יחסית לשיעור המסכימים והמתנגדים באותה שנה.

דיון
בעמ' 67

2. והמצב שלך באופן אישי?

2017	2016	2015	2014	
31.2	26.0	22.6	19.5	טוב מאוד
42.3	49.4	52.1	46.4	טוב
20.2	19.8	19.8	22.3	ככה־ככה
2.6	2.5	3.3	6.4	רע
2.6	1.7	1.5	3.1	רע מאוד
1.1	0.6	0.7	2.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	סך הכול

3. אנשים מבינים בדרכים שונות את הביטוי "מדינה דמוקרטית". במילה אחת או שתיים אמור לי מה משמעות "מדינה דמוקרטית" מבחינתך? * (שאלה פתוחה, משמעות עיקרית)

2017	2011	
23.0		חופש (באופן כללי או חופש בחירה, "לְסֵה פֶּר")
22.9	42.4	חופש ביטוי, חופש דעה**
5.6	14.5	מנגנונים ומוסדות (הפרדת רשויות, חוקה)
16.4	9.2	ריבונות העם והיענות השלטון, שלטון הרוב
13.6	9.0	שוויון
4.6	5.4	פלורליזם ודאגה למיעוטים
3.8	1.3	זכויות אדם ואזרח, כבוד
0.4	0.5	צדק
1.4	2.9	שלילת הדמוקרטיה, תפיסות אנטי־דמוקרטיות
8.3	14.8	לא יודע/מסרב להשיב/תשובות סתמיות
100	100	סך הכול

* במדד 2011 השאלה נשאלה בנוסח קצת שונה.

** במדד 2011 קודדו התשובות "חופש ביטוי/חופש דעה" בקטגוריה אחת - "חופש".

דיון
בעמ' 77

4. מה דעתך על הדרך שהממשלה מטפלת בבעיות העיקריות שיש כיום במדינה?

דיון
בעמ' 99

2017	2014	2012	2011	2010	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
4.9	5.5	5.6	2.3	2.0	2.2	1.6	2.7	1.8	1.6	2.0	מטפלת בדרך טובה מאוד
28.1	30.0	32.8	22.3	23.0	15.6	11.1	22.3	20.2	19.7	20.0	מטפלת בדרך טובה
33.6	38.1	38.4	44.3	49.3	43.0	39.5	42.9	43.9	42.6	42.1	מטפלת בדרך לא כל כך טובה
30.7	22.1	20.6	27.2	22.2	37.1	46.3	31.3	32.5	33.3	35.1	מטפלת בדרך לא טובה בכלל
2.7	4.3	2.6	3.9	3.5	2.1	1.5	0.8	1.6	2.8	0.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

5. באופן כללי, האם אתה אופטימי או פסימי לגבי העתיד של ישראל?

דיון
בעמ' 74

2017	2016	2014	
24.5	19.3	38.4	מאוד אופטימי
43.3	47.8	37.2	די אופטימי
20.1	22.8	16.0	די פסימי
9.2	7.6	5.8	מאוד פסימי
2.9	2.6	2.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 133

6. באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה?*

2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
4.8	4.1	4.9	6.6	11.3	9.5	7.3	2.9	3.9	3.1	5.7	6.1	7.4	3.8	4.6	במידה רבה מאוד
14.5	12.6	14.6	13.5	23.7	25.4	21.1	16.1	12.4	15.4	17.1	21.3	23.4	13.8	15.2	במידה די רבה
43.1	45.3	45.3	42.2	28.0	34.9	35.3	31.5	31.6	31.2	30.6	36.5	32.3	32.4	40.1	במידה די מעטה
34.7	36.5	32.4	33.5	33.2	27.8	35.3	46.5	50.0	45.6	43.9	35.8	35.6	35.6	39.7	בכלל לא
2.9	1.5	2.8	4.2	3.8	2.4	1.0	3.0	2.1	4.7	2.7	0.3	1.3	14.4	0.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* עד 2013 הקטגוריות היו: במידה רבה, במידה מסוימת, במידה מועטה, בכלל לא.

7-15. עד כמה אתה מסכים או לא מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים:

7. בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר

2017	2016	2015	2013	2012	2011	
26.9	28.8	27.9	25.4	31.6	27.8	בכלל לא מסכים
40.8	35.5	26.5	22.7	30.2	35.3	לא כל כך מסכים*
24.5	29.6	27.1	26.7	26.3	28.7	די מסכים
4.9	3.9	9.6	19.1	7.6	4.4	מאוד מסכים**
3.9	2.0	8.9	6.1	4.3	3.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	סך הכול

* עד 2014: די לא מסכים.

** עד 2014: מסכים בהחלט.

דיון
בעמ' 103

8. ארגוני זכויות האדם והאזרח כמו "האגודה לזכויות האזרח" ו"בצלם", גורמים נזק למדינה

דיון
בעמ' 138

2017	2016	2015	2013	2010	
24.3	17.0	26.2	23.0	18.7	בכלל לא מסכים
17.1	14.3	14.1	14.7	20.8	לא כל כך מסכים*
16.2	20.8	19.1	18.4	24.8	די מסכים
35.6	43.3	31.1	31.8	25.5	מאוד מסכים**
6.8	4.6	9.5	12.1	10.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	סך הכול

* עד 2013: די לא מסכים.

** עד 2013: מסכים בהחלט.

10. כדי לטפל בבעיות המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת או בדעת קהל*

2017	2016	2014	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
36.0	35.4	35.2	61.1	40.2	30.3	19.9	17.4	14.9	18.4	20.3	23.2	17.4	בכלל לא מסכים
17.2	20.2	19.5		23.5	23.2	15.3	16.1	14.1	20.6	21.5	17.4	26.0	לא כל כך מסכים
21.3	19.8	19.3	31.8	21.6	22.8	22.4	27.3	28.6	29.2	27.8	25.0	35.7	די מסכים
23.3	22.3	21.4		10.8	19.0	37.1	33.6	36.9	30.2	28.7	31.2	20.3	מאוד מסכים
2.2	2.3	4.6	7.1	3.9	4.7	5.3	5.6	5.5	1.6	1.7	3.3	0.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* בשנים 2009-2003 השאלה נוסחה כך: "מספר מנהיגים חזקים יכולים להועיל למדינה יותר מכל הדיונים והחוקים". 4 קטגוריות התשובה היו על פני הרצף מ"כלל לא מסכים" ועד "מסכים בהחלט". בשנת 2012 הנוסח היה: "האם המשפט הבא נכון או לא נכון לדעתך: מה שישראל צריכה היום הוא מנהיג חזק שאינו צריך להתחשב בכנסת ובבחירות". קטגוריות התשובה היו: "נכון" (מקביל בסקר הנוכחי ל"מאוד מסכים" ו"די מסכים"); "לא נכון" (מקביל בסקר הנוכחי ל"בכלל לא מסכים" ו"לא כל כך מסכים").

בשנים 2010-2011 השאלה נוסחה כך: "מה דעתך על מנהיג חזק שאינו צריך להתחשב לא בכנסת ולא בבחירות כשיטה לניהול המדינה שלנו?". קטגוריות התשובה היו: "שיטה רעה מאוד" ו"שיטה די רעה", שהוחלפו לצורך השוואה בסקר הנוכחי ל"בכלל לא מסכים" ו"לא כל כך מסכים", בהתאמה; ו"שיטה די טובה" ו"שיטה מאוד טובה", שהוחלפו לצורך השוואה בסקר הנוכחי ל"די מסכים" ו"מאוד מסכים", בהתאמה.

דיון
בעמ' 90**12. פעם ישראל הייתה הרבה יותר דמוקרטית משהיא היום**

2017	2014	2010	
29.6	28.5	19.1	בכלל לא מסכים
22.1	22.9	24.8	לא כל כך מסכים
19.3	22.1	19.4	די מסכים
22.2	17.4	24.3	מאוד מסכים
6.8	9.1	12.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

16.1 אנשים מבינים בדרכים שונות את הביטוי "מדינה יהודית". במילה אחת או שתיים אמור לי מה משמעות "מדינה יהודית" מבחינתך (שאלה פתוחה, משמעות עיקרית, יהודים)דיון
בעמ' 78

יהודים 2017	יהודים *2011	
46.6	45.4	משמעות לאומית
30.2	32.5	משמעות דתית
9.5	7.8	משמעות של דמוקרטיה וסובלנות
3.9	1.0	היבטים שליליים
9.8	13.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

17.10 היעף המשפטי לממשלה

2017	2011	
17.0	11.3	אין לי בכלל אמון
31.2	14.1	יש לי די מעט אמון
32.4	34.6	יש לי די הרבה אמון
9.6	29.5	יש לי הרבה מאוד אמון
9.8	10.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

18. ישראל מוגדרת מדינה יהודית ודמוקרטית. האם לדעתך יש או אין היום שיווי משקל/איזון נכון בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי?

2017	2016	
26.7	26.1	יש היום שיווי משקל/איזון נכון בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי
46.6	45.1	הרכיב היהודי חזק מדי
20.1	22.9	הרכיב הדמוקרטי חזק מדי
6.6	5.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

20. האם יש או אין היום במדינת ישראל מפלגה שמייצגת את השקפותיך בצורה טובה?

2017	2016	2012	
46.9	50.6	37.6	כן, יש
50.3	47.5	57.0	לא, אין
2.8	1.9	5.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

22. כל חברה בעולם מתחלקת לקבוצות חזקות וחלשות. להרגשתך, לאיזו קבוצה בחברה הישראלית אתה שייך?

2017	2015	2014	2013	2012	
21.4	21.7	16.9	20.2	21.1	לקבוצה חזקה
39.9	38.0	41.0	34.5	43.8	לקבוצה די חזקה
18.0	16.6	18.5	21.4	17.3	לקבוצה די חלשה
12.6	17.7	12.9	15.2	11.7	לקבוצה חלשה
8.1	6.0	10.7	8.7	6.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 72

23. אם תהיה לך אפשרות לקבל אזרחות אמריקאית או אזרחות של מדינה אחרת במערב, האם תעדיף לעבור ולחיות שם או שתעדיף להישאר לחיות בישראל?

2017	2015	
15.2	11.7	אעדיף לעבור לחיות שם
80.7	84.3	אעדיף להישאר לחיות בישראל
4.1	4.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

24-32. עד כמה אתה מסכים או לא מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים:

24. ישראל היא לא דמוקרטיה אמיתית מפני שקבוצה קטנה של עשירים משפיעה על השלטון כך שהוא מקבל החלטות לטובת העשירים ונגד האנשים הפשוטים

2017	2014	
28.7	32.0	מאוד מסכים
28.9	23.3	די מסכים
21.8	24.9	לא כל כך מסכים
18.1	14.5	בכלל לא מסכים
1.8	5.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 95

25. צריך להיות חוק שיאפשר לסגור כלי תקשורת אם הוא מבקר בחריפות רבה מאוד את מדיניות הממשלה

דיון
בעמ' 166

2017	2010	
28.7	26.3	מאוד מסכים
28.9		די מסכים
21.8	66.3	לא כל כך מסכים
18.8		בכלל לא מסכים
1.8	7.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

32. משטר דמוקרטי אינו מתאים כיום לישראל בגלל בעיותיה הביטחוניות והחברתיות המיוחדות

דיון
בעמ' 93

2017	*2010	
10.9	16.6	מאוד מסכים
11.3	22.8	די מסכים
19.0	21.8	לא כל כך מסכים
56.3	31.9	בכלל לא מסכים
2.5	6.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

* הנוסח ב־2010: "משטר דמוקרטי לא מתאים כרגע לישראל. בגלל בעיותיה הביטחוניות הכלכליות והחברתיות החמורות עדיף שיהיה בינתיים משטר חזק ויעיל שלא יצטרך להתחשב במה שאומרים בתי המשפט, התקשורת ודעת הקהל".

דיון
בעמ' 152

33. עם איזו דעה אתה מסכים יותר?

2017	2014	
47.6	36.5	בטווח הארוך - אם עובדים קשה, מצליחים כלכלית
49.0	54.6	עבודה קשה לא מבטיחה הצלחה כלכלית
3.4	8.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 112

36. האם אתה אוהד או פעיל של מפלגה כלשהי?

2017	2014	2012	2011	2006	2005	2004	2003	
74.8	67.4	75.2	69.3	64.8	77.6	70.6	74.8	לא אוהד ולא פעיל בשום מפלגה
18.6	20.5	*17.8	23.2	28.7	14.4	21.6	17.1	אוהד של מפלגה אך לא חבר
5.7	6.5	2.7	5.4	3.8	3.0	3.3	4.3	חבר במפלגה
1 ^ל	2.6	1.3	1.3	1.9	1.6	2.8	1.7	חבר פעיל במפלגה
0.3	1.1	0.2	0.4	0.3	0.3	0.3	0.2	חבר ובעל תפקיד במפלגה
0.6	1.9	2.8	0.4	0.5	3.1	1.4	1.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* ב־2012 שייך לקטגוריה זו גם ההיגד "מתפקד אך לא חבר פעיל".

3.8. עם איזו דעה מהדעות הבאות אתה מסכים יותר?

2017	*2013	
33.1	44.5	החלטות שמתקבלות על ידי ממשלה שמבוססת על רוב בכנסת הן תמיד החלטות דמוקרטיות
53.9	34.9	החלטות שמנוגדות לערכים כמו זכויות המיעוט וחופש הביטוי הן החלטות לא דמוקרטיות, גם אם הן התקבלו על ידי ממשלה שיש לה רוב
13.0	20.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

* נוסח קטגוריות התשובה ב־2013: "החלטות המתקבלות בידי ממשלה וכנסת שנבחרו על ידי הרוב בבחירות חופשיות הן מעצם טיבן דמוקרטיות / החלטות שמנוגדות לערכים כמו שוויון לפני החוק, זכויות המיעוט וחופש הביטוי הן לא דמוקרטיות גם אם התקבלו בידי ממשלה וכנסת שנבחרו על ידי הרוב בבחירות חופשיות".

42-52. עד כמה אתה מסכים או לא מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים:

4.2. פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם*

2017	2016	2014	2013	2012	2011	2010	2009	
49.5	43.4	46.0	46.9	49.9	42.5	22.8	19.5	מאוד מסכים
30.3	35.9	28.9	24.6	30.3	28.1	26.3	29.4	די מסכים
ל"ן	ל"ן	ל"ן	ל"ן	ל"ן	16.8	21.9	20.4	לא בטוח
12.8	15.8	13.7	11.6	11.4	8.9	15.6	17.3	לא כל כך מסכים
5.2	3.2	6.1	12.2	5.4	2.7	11.1	11.1	בכלל לא מסכים
2.2	1.7	5.3	4.7	3.0	1.0	2.3	2.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* עד 2008 הוצגו נוסחים אחרים לשאלה.

דיון
בעמ' 135

44. אני מעדיף לשתוק ולא לבטא בקול רם את הדעה הפוליטית שלי בנוכחות אנשים שאני לא מכיר

2017	2016	
20.9	18.6	מאוד מסכים
20.9	19.9	די מסכים
15.5	20.0	לא כל כך מסכים
40.8	40.8	בכלל לא מסכים
1.9	0.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 87

46. יש לקחת את זכות ההצבעה בבחירות ממי שלא מסכים להצהיר שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי (יהודים)

2017	2016	
30.0	31.9	מאוד מסכים
14.0	20.6	די מסכים
16.1	16.8	לא כל כך מסכים
36.9	28.6	בכלל לא מסכים
3.0	2.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

47. הפוליטיקאים בישראל מנותקים מהבעיות והצרכים האמיתיים של הציבור

דיון
בעמ' 107

2017	2016	
35.4	39.1	מאוד מסכים
29.9	35.9	די מסכים
21.4	17.9	לא כל כך מסכים
11.0	5.1	בכלל לא מסכים
2.3	2.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

48. ישראלים תמיד יכולים לסמוך על ישראלים אחרים שיעזרו להם בעת צרה

דיון
בעמ' 146

2017	2016	
31.9	31.1	מאוד מסכים
35.4	40.2	די מסכים
18.2	16.8	לא כל כך מסכים
12.3	11.1	בכלל לא מסכים
2.2	0.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 137

49. יש לאסור בחוק על אזרחי ישראל למתוח בפומבי ביקורת חריפה על המדינה*

2017	2014	2013	2012	2011	2009	**2008	**2007	
10.9	27.4	37.1	28.8	27.5	35.4	12.4	12.0	מאוד מסכים
11.8	19.0	15.3	19.8	23.3	19.3	21.5	21.8	די מסכים
ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	19.8	18.5	לא בטוח**
19.4	21.7	13.2	15.1	23.6	18.0	24.7	24.4	לא כל כך מסכים
55.9	25.5	28.9	32.4	22.4	23.0	15.8	19.5	בכלל לא מסכים
2.0	6.4	5.5	3.9	3.4	4.6	5.7	3.9	לא יודע/מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* הנוסח עד 2014: "יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל".
** בשנים 2007-2008 הוצגו 5 קטגוריות תשובה, ואילו בשנים האחרות היו 4 קטגוריות.

דיון
בעמ' 113

50. לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב

2017	2015	2014	2013	2012	2010	2009	*2006	*2004	*2003	
18.4	13.5	30.1	19.7	22.6	28.0	29.2	16.9	15.7	10.8	מאוד מסכים
17.0	15.3	21.5	17.4	20.2	20.8	19.7	19.3	16.8	23.1	די מסכים
ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	13.3	10.8	11.8	לא בטוח
20.9	18.6	22.7	16.2	17.2	19.9	16.1	23.6	30.1	34.3	לא כל כך מסכים
41.4	50.5	22.7	41.9	33.9	28.0	31.7	26.5	26.2	19.9	בכלל לא מסכים
2.3	2.2	3.0	4.8	6.1	3.3	3.3	0.4	0.4	0.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* בשנים 2003, 2004 ו-2006 היו 5 קטגוריות תשובה, ובנוסף מעט אחר: בהחלט לא מסכים, לא מסכים, לא בטוח, מסכים, מסכים בהחלט.

51. ההרכב המפלגתי של הכנסת הנוכחית מייצג היטב את הדעות הרבות הקיימות בציבור הישראלי*

2017	2015	2014	2013	2011	2008	2007	2006	2005	2003	
20.5	27.2	15.2	24.7	26.0	14.5	15.1	15.3	15.4	20.5	מאוד מסכים
30.4	31.0	30.2	34.2	33.3	38.0	35.2	43.7	43.6	45.6	די מסכים
23.6	18.9	26.4	19.5	25.0	27.4	27.8	25.6	27.5	23.7	לא כל כך מסכים
21.3	14.3	20.9	10.4	8.5	12.0	12.1	11.8	10.8	8.7	בכלל לא מסכים
4.2	8.6	7.3	11.2	7.2	8.1	9.8	3.6	2.7	1.5	לא יודע/ מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* הנוסח בעבר: "ההרכב המפלגתי של הכנסת כיום הוא ראי מדויק של ההבדלים וההסכמות בתוך הציבור הישראלי".

52. הפערים הגדולים בהכנסות של אזרחי ישראל פוגעים באופי הדמוקרטי של המדינה*

2017	2014	
32.0	26.8	מאוד מסכים
27.6	25.3	די מסכים
19.4	23.7	לא כל כך מסכים
17.0	18.7	בכלל לא מסכים
4.0	5.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

* ב־2014 הנוסח היה: "מדינה שיש בה פערים גדולים מאוד ברמת ההכנסות של האזרחים לא יכולה להיות דמוקרטיה אמיתית".

דיון
בעמ' 131

53. באיזו תכיפות אתה מדבר עם חברים שלך על עניינים פוליטיים?*

2017	2015	2011	**2008	2007	2006	2005	2004	2003	
23.8	19.1	9.5	23.2	15.1	8.6	11.0	10.7	6.8	לעתים מאוד רחוקות
25.8	23.3	19.7	31.5	28.4	24.6	28.6	24.6	24.3	לעתים די רחוקות
33.6	39.4	31.3	31.1	30.7	36.9	32.4	37.1	38.2	לעתים די קרובות
14.3	15.2	39.3	10.7	24.6	29.7	27.0	26.5	30.5	לעתים מאוד קרובות
2.5	3.0	0.2	3.5	1.2	0.2	1.0	1.1	0.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* נוסח השאלה עד 2011: "באיזו מידה אתה נוהג לשוחח עם חבריך ובני משפחתך על עניינים פוליטיים?".
קטגוריות התשובה היו: במידה רבה, במידה מסוימת, במידה מועטה, כלל לא.
במודד 2015 הנוסח היה: "האם אתה מדבר עם חברים שלך על עניינים פוליטיים?".
** קטגוריות התשובה ב-2008 היו זהות לאלו של 2015 ו-2017.

58. צריך לקחת מבית המשפט העליון את הסמכות לבטל חוקים שהתקבלו בכנסת בידי חברי הכנסת, שנבחרו לתפקידם בידי האזרחים?*

2017	2015	
21.8	16.8	מאוד מסכים
14.0	15.2	די מסכים
13.8	15.6	לא כל כך מסכים
43.9	40.0	בכלל לא מסכים
6.5	11.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

* ב-2015 הנוסח היה: "צריך לקחת מבית המשפט העליון את הסמכות לבטל חוקים שהתקבלו בכנסת על ידי נבחרים העם".

דיון
בעמ' 117

62. איזה ציון אתה נותן להנהגת ישראל כיום בנושא השחיתות בסולם ציונים שבין 1 ל-5, כך ש-1 הוא "מאוד מושחתת" ו-5 הוא "בכלל לא מושחתת"?

2017	2016	2015	2014	
27.1	27.0	28.7	22.8	1 - מאוד מושחתת
22.7	27.9	19.1	19.8	2
31.2	30.9	31.8	31.4	3
11.1	10.0	11.1	15.2	4
4.5	2.4	3.2	3.2	5 - בכלל לא מושחתת
3.4	1.8	6.1	6.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	סך הכול
2.4	2.3	2.4	2.5	ממוצע בין 1 ל-5

נספח 4

הרכב חברתי-דמוגרפי והגדרות עצמיות של כלל המדגם (%)

מין	כלל המדגם
גברים	47.8
נשים	52.2
סך הכול	100

גיל	כלל המדגם
24-18	14.6
34-25	20.5
44-35	19.6
54-45	15.9
64-55	13.2
+65	15.9
לא השיבו	0.3
סך הכול	100

השכלה	כלל המדגם
יסודית או תיכונית חלקית	11.9
תיכונית מלאה עם תעודת בגרות	22.1
על-תיכונית (סמינר למורים, בית ספר לאחיות, בית ספר להנדסאים)	12.7
ישיבה על-תיכונית	2.0
השכלה אקדמית חלקית (ללא תואר)	7.5
תואר אקדמי מלא, תואר ראשון ומעלה	42.7
לא השיבו	1.1
סך הכול	100

הכנסה חודשית למשק בית	
הרבה מתחת לממוצע	23.0
קצת מתחת לממוצע	19.9
כמו הממוצע	15.5
מעט מעל הממוצע	22.2
הרבה מעל הממוצע	12.4
לא השיבו/לא רלוונטי	7.0
סך הכול	100

לאום	כלל המדגם
יהודים ואחרים ¹	84.4
ערבים	15.6
סך הכול	100

דת	ערבים
מוסלמים	72.5
נוצרים	10.6
דרוזים	11.3
אחר	5.6
סך הכול	100

השתייכות עדתית ²	יהודים, הגדרה עצמית
אשכנזי	47.5
מזרחי	18.3
ספרדי	15.4
מעורב/גם וגם	7.6
לא אשכנזי ולא מזרחי/ישראלי	7.8
אחר (רוסי/לא־יהודי)	1.5
לא יודע/מסרב להשיב	1.9
סך הכול	100

1 ה"אחרים" מוגדרים על ידי הלמ"ס: "נוצרים לא־ערבים" או "חסרי דת" או "ללא סיווג דת במשרד הפנים".

2 הוקראו רק: אשכנזי, מזרחי, ספרדי.

מחנה פוליטי	כלל המדגם	יהודים	ערבים
ימין	24.2	28.6	0.6
ימין מתון	17.6	20.5	1.9
מרכז	25.0	24.7	26.9
שמאל מתון	14.6	14.0	18.1
שמאל	8.7	7.3	16.3
לא יודע/מסרב להשיב	9.9	4.9	36.2
סך הכול	100	100	100

הצבעה בבחירות 2015 לכנסת	יהודים	ערבים
לא הצביעו	5.8	26.9
סירבו לומר אם או לאיזו רשימה הצביעו/פתק לבן	13.3	9.3
הרשימה המשותפת	0.1	48.1
הליכוד	22.8	1.9
המחנה הציוני	17.0	5.0
יש עתיד	10.0	1.9
הבית היהודי	6.8	-
כולנו	3.6	5.0
ישראל ביתנו	1.9	-
מרצ	6.3	1.9
יהדות התורה	5.8	-
ש"ס	2.7	-
יחד	2.7	-
מפלגה אחרת	1.2	-
סך הכול	100	100

יהודים	דתיות
10.7	חרדי
0.8	תורני-לאומי (חרד"לי)
11.5	דתי-לאומי
12.0	מסורתי דתי
20.2	מסורתי לא-דתי
43.9	חילוני
0.9	אחר/מסרב להשיב
100	סך הכול

ערבים	דתיות
2.5	מאוד דתי
27.5	דתי
58.1	מסורתי
11.9	בכלל לא דתי
100	סך הכול

מחנה פוליטי, לפי דתיות (יהודים)	ימין	מרכז	שמאל	מסרב לא יודע/ מסרב להשיב	סך הכול
כלל המדגם	49.2	24.6	21.4	4.8	100
חרדי	74.2	10.1	3.4	12.3	100
דתי (דתי-לאומי וחרד"לי)	88.3	5.8	3.9	2.0	100
מסורתי דתי	68.0	22.0	5.0	5.0	100
מסורתי לא-דתי	51.8	25.0	17.9	5.3	100
חילוני	26.2	34.2	36.6	3.0	100

דתיות, לפי דת (ערבים)	מאוד דתי	דתי	מסורתי	בכלל לא דתי	סך הכול
כלל המדגם	2.6	28.5	57.0	11.9	100
מוסלמי	3.4	34.5	51.7	10.3	100
נוצרי	-	17.6	64.7	17.6	100
דרוזי	-	-	83.3	16.7	100

צוות המחקר

פרופ' תמר הרמן היא המנהלת האקדמית של מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה, עמיתה בכירה במכון ופרופסור מן המניין למדע המדינה באוניברסיטה הפתוחה. מומחית לחקר דעת קהל ולחברה אזרחית ופוליטיקה חוץ־פרלמנטרית.

אלה הלר היא רכזת הסקרים של מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה. בעבר שימשה מנהלת המחקר במכון הסקרים של "מודיעין אזרחי" וחוקרת בכירה במרכז המחקר והמידע של הכנסת. מומחית לסקרים ודעת קהל.

חנן כהן היה בעת עריכת הדוח חבר בצוות מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה. בימים אלה הוא מסיים לכתוב את עבודת הדוקטור שלו במחלקה למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים בנושא יחסי יהודים־ערבים בפוליטיקה המקומית בערים המעורבות בישראל.

ציפי לזר־שואף היא חברה בצוות מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה, בעלת תואר שני בסוציולוגיה ואנתרופולוגיה מאוניברסיטת בן־גוריון בנגב ודוקטורנטית בתכנית למדע, טכנולוגיה וחברה באוניברסיטת בראילן. עוסקת בשיטות מחקר כמותניות, סוציולוגיה של הידע, מחקרי BIG DATA (נתוני עתק) וחקר השיח באינטרנט.

פאדי עומר הוא חבר בצוות מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה ודוקטורנט בחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת חיפה. תחומי העניין שלו הם שיטות מחקר כמותניות, חקר החברה הערבית בישראל וחקר ארגונים.

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא מוסד עצמאי א־מפלגתי, מחקרי ויישומי, הפועל בזירה הציבורית הישראלית בתחומי הממשל, הכלכלה והחברה. יעדיו הם חיזוק התשתית הערכית והמוסדית של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, שיפור התפקוד של מבני הממשל והמשק, גיבוש דרכים להתמודדות עם אתגרי הביטחון מתוך שמירה על הערכים הדמוקרטיים וטיפול שותפות ומכנה משותף אזרחי בחברה הישראלית רבת הפנים.

לצורך מימוש יעדים אלו חוקרי המכון שוקדים על מחקרים המניחים תשתית רעיונית ומעשית לדמוקרטיה הישראלית. בעקבותיהם מגובשות המלצות מעשיות לשיפור התפקוד של המשטר במדינת ישראל ולטיפול חזון ארוך טווח של תרבות דמוקרטית נכונה לחברה הישראלית ולמגוון הזהויות שבה. המכון שם לו למטרה לקדם בישראל שיח ציבורי מבוסס ידע בנושאים שעל סדר היום הלאומי, ליזום רפורמות מבניות, פוליטיות וכלכליות ולשמש גוף מייעץ למקבלי ההחלטות ולציבור הרחב.

מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות הוקם במתכונתו הנוכחית בשנת 1998, כאשר מכון גוטמן למחקר חברתי שימושי עבר למכון הישראלי לדמוקרטיה. המכון המקורי הוקם בשנת 1949 בידי פרופ' אליהו (לואי) גוטמן כמרכז חלוצי למחקרי דעת קהל וקידום מתודולוגיה במדעי החברה. יעדו של מרכז גוטמן הוא להעשיר את הדיון הציבורי בסוגיות מדיניות ציבורית באמצעות מידע השאוב מבסיסי הנתונים של המרכז ומסקרי דעת הקהל שהוא עורך.

מדד הדמוקרטיה הישראלית מתקיים במסגרת מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות ומציע הערכה שנתית של איכות הדמוקרטיה הישראלית. לצורך זה נערך מדי שנה בשנה, חמש עשרה שנים ברציפות, סקר רחב במדגם מייצג של האוכלוסייה הישראלית.

מטרתו של הסקר לעמוד על המגמות בחברה הישראלית בשאלות כבדות משקל הקשורות להגשמת הערכים והיעדים הדמוקרטיים ולתפקוד של מערכות השלטון וממלאי התפקידים הנבחרים. ניתוח התוצאות מבקש לתרום לדיון הציבורי על מצב הדמוקרטיה בישראל וליצור מאגר מידע רחב שיעמיק את הדיון בנושא.

דצמבר 2017

מחיר מומלץ: 82 ש"ח

מסת"ב 0-207-519-965-978

www.idi.org.il | | |

0 4500001170 0
דאנאקוד 450-1170